AŞKIN ANATOMİSİ

Der.: A. Krich

Çev.: Mehmet Harmancı

say

AŞKIN ANATOMİSİ • Der.: A. Krich

say

AŞKIN ANATOMİSİ

Aşkın Anatomisi

Derleyen

A. Krich

İngilizce aslından çeviren: Mehmet Harmancı

say

İstanbul

Say Yayınları
Düşünce Dizisi

Aşkın Anatomisi / A. Krich

ISBN 975-468-079-5

Özgün adı: Anatomy Of The Love

Yayın yönetmeni: Murat Batmankaya
Editör: Özgü Çelik
İngilizce aslından çeviren: Mehmet Harmancı
Düzelti: Buket Öktülmüş

Baskı: Lord Matbaası
Davutpaşa Emintaş San. Sit.
No: 103/430 Topkapı-İst.
Tel: 0212 674 39 54

Ön kapak resmi: *Eric Kroll's Beauty Paraede*, Eric Kroll, 1997
Arka kapak resmi: *İlk Günah*, Hugo van der Goes, 1470

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 1984
8. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2005

09 08 07 06 05 12 11 10 9 8

© Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: sayyayinlari@ttnet.net.tr

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: saydagitim@ttnet.net.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ • 7

I. BÖLÜM • 13
AŞKIN YOLU

İçgüdüden Duyguya 15
Bronislaw Malinowsky
Din Alanında Cinsellikten Sevgiye Geçiş 35
Robert Briffault
Makine Çağında Aşk 47
Floyd Dell
İlkel ve Uygarlaşmış Biçimlerde Kıskançlık 65
Margaret Mead
Çağdaş Çiftin İçinde Bulunduğu Bunalım 79
Denis de Rougemont

II. BÖLÜM • 91
AŞKIN ANLAMI

Çocuk Bakımı ve Sevginin Gelişmesi 93
John Bowlby
Sevginin Ruhsal Gücü 103
Therese Benedek

Cinsiyet Psikolojisi 113
Ives Hendrick
Sevgi Hayatında En Yaygın Değerden Düşme Biçimi 127
Sigmund Freud
Sevgi ve Cinsellik Ayrı Şeylerdir 139
Theodor Reik
Hastalık Derecesinde Sevgi İhtiyacı 153
Karen Horney
Üretici Sevgi 161
Erich Fromm
Sevginin Anlamları 169
Philip Q. Roche
Nefret Karşısında Sevgi 177
Karl Menninger

III. BÖLÜM • 193
AŞKIN GÜCÜ

Sev ve Sevdir 195
D. H. Lawrence
Seven Kadın 201
Simone de Beauvoir
Özgeci Sevgi 229
Pitirim Sorokin
Sevginin Ruhu ve Yüreği 243
M. C. D'Arcy
Sevgi ve Başkaldırma 253
Albert Camus

ÖNSÖZ

Tolstoy, günlüğünde "İnsanların aşk dedikleri şeyi bilmiyorum." diye itiraf eder. "Aşk şimdiye kadar okuduklarım ve duyduklarım gibiyse, ben aşkı hiç tatmadım." Ama günlüğünde bir başka pasaj şöyle başlar: "A.'yı bir an gördüm. Tanrım, ne çekici, ne güzel!.. Kendimi, bugün koskocaman, yaşlı, ormanda bir budala, bir vahşi gibi hissettim. Günlerce boş yere beklemişim demek. Teni nasıl pembe, gözleri ne kadar da ışıl ışıldı. Hayatımda hiç duymadığım bir aşkla tutkunum ona. Ondan başka bir şey düşünemiyor, ölesiye ıstırap çekiyorum."

Tolstoy, ahlak yargılarındaki dehasına rağmen, akıl ve duygu arasındaki çelişkiyi hiçbir zaman çözümleyememiştir. Ölümünden sonra yayımlanan kısa romanı ***Şeytan****'da bile, aşkın ne olduğu ya da ne olması gerektiği konularıyla uğraşır. Hikâyesine kaçınılmaz iki sondan hangisini seçeceğine karar veremez. Çıkmaza düşen roman kişisi, önüne geçilmez tutkusunun nedeni olan güzel köylü kadını öldürerek ıstıraplarına son mu verecektir, yoksa kendisini yok ederek bu tutkuyu mu ortadan kaldıracaktır? Tolstoy, her iki sonu da yazarak seçimi okuyucuya bırakır.*

İnsanın, tabii istekleriyle erişmek istediği toplum ülküsü arasındaki bu iç çatışması, aşk yalanlarının maskesini düşürerek çağdaş duyarlığı değiştiren yazılarda ana konudur. Tolstoy'un aşkı bilmediğini ileri sürmesine karşılık, hangi yazar ***Anna Karenina****'nın,* ***Savaş ve Barış****'ın yazarından daha duygulu ve insa-*

nın içine işleyen aşk hikâyeleri yazmıştır? Aşkının eşsiz olduğuna yürekten inanan her âşık, Tolstoy gibi yaşantısının başkalarının aşkı ile ortak niteliği olup olmadığını sormadan edemez. "Ancak benim gibi âşık olan aşkımı anlayabilir" diyerek kitaplara başvurur.

Ama hangi kitaplara? "Bütün edebiyatta aşka rastlanır" der D'Arcy, "ama geçici bir olay olarak değil, edebiyatın özü olarak ve şaşırtacak derecede değişik biçimlerde." Bu karışık ve kaçınılmaz evrende aşk, kişisel bir biçim; kişiliğin, içinde bulunulan duruma karşı koyuşudur. Bu durumda La Rochefoucauld'un "İnsan, başkalarından duymamış olsa âşık olmazdı" özdeyişini doğrulayan sanatın aynasına döneriz. Gerçekten de, bugün, onsuz dünyanın yörüngesinden çıkacağına inandığımız aşk masalı, şairlerin yeni bir buluşudur. XII. yy.'da Provanslı troubadour'*lar (aşk ve kahramanlık hikâyeleri anlatan saz şairleri) doyurulmamış isteği şürsel aşk kavramının canalıcı noktası yaptıklarında, uygarlık tarihi yeni bir yöne döndürülmüştür.*

Aşkın insan hayatında yeri çok önemlidir ve yapısının incelenmesi, yaratıcı yazarların elindedir. Aşkı tanımlamak için kaynaklar boldur, ama bu kavramı açıklamak zordur. Sanat eseri, ne kadar anlamlı olursa olsun, içinde bulunduğumuz yolda bizi bir yere götürmez, sorularımıza karşılık vermez; ama yeni birtakım sorunlar ortaya çıkarır. John Dewey'in dediği gibi sanat, bilimin açıklamak istediği anlamları ifade eder. Bilimin "kaba elleri", sezgiyi bilgi haline getirmek için birçok başlangıçlar yapmıştır; ama "nitelik ve çeşitlilik yönünden uçsuz bucaksız bir dünya" olarak tanımlanan aşk olayında karşılaşılan güçlükler amansızdır.

Gerçekte şaşılacak nokta, aşk olayını bilimin inceleyici gözünden sakınan yasaklardır. 1954 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği'nin "Cinsel davranışın incelenmesinde psikiyatrik etkiler" konulu yuvarlak masa görüşmelerinde Dr. Karl Menninger ve Prof. Alfred Kinsey arasında geçen şu konuşma, bu sorunu açıklar:

Dr. Menninger, "Biz psikiyatristler, çoğunlukla, cinsiyetin amacının orgazm ya da üreme değil, ama iki insanın arasındaki kişisel iç ilişkinin doruğu olduğu kanısındayız. Şimdiye kadar hiç kimsenin kullanmadığı, 'yasak' bir sözcük kullandığım için özür dilerim; ama aşk, 'var olan' bir olaydır! Dr. Spurgeon 'orgazm'ın yasak bir sözcük olduğunu söyledi; kendisi bu sözcüğü tanıtacak kadar yürekliyse, ben de 'aşk' sözcüğünü görüşmelerimize katacak kadar yürekliyim. Bana göre aşk, cinsiyetle ilgilidir." deyince, Dr. Kinsey şu karşılığı verir:

"Elimizde, Hymenoptera, Kleopatra vb.'de aşk, diye bir şey olduğuna ilişkin kanıt yok." Bunun üzerine Dr. Menninger şöyle der: "Olmayabilir. Ben psikiyatristim ve elimizde, insanlarda aşk diye bir olayın var olduğuna ilişkin çok sayıda kanıt bulunduğu kanısındayım."

Dr. Kinsey bu tür eleştirilerin zararlı olduğunu ve bilimadamlarını, insan duyu organlarıyla ilgili bilimsel gözlem yöntemine uyan olaylara dikkatini yöneltmekten alıkoyduğunu ileri sürerek karşı çıkar ve der ki: "Ama bize aşkın nasıl ölçülebileceği soruldu. Başka bir soru, aşkın önemini bilmediğimizi belirtmek istiyor. Gerçekte bu soru, cinsel davranışın nice yönlerinin bilimsel olarak incelenmesine karşı çıkan kişilerin bulunduğu anlamına gelir. Daha önce de belirttiğim gibi sorunu onların açısından ele almak, bilimadamının bir bilge, şair ve ahlakçı gibi cinsel davranışın sayılara indirgenemeyen yönleri üzerinde bir deneme yazmasına benzer. Bu çeşit aşk üzerine yazılmış en azından iki bin deneme vardır. Bunlar eski Sanskrit edebiyatından başlayarak Ovidus'un aşk kitaplarıyla araştırmalarımızı eleştiren günümüz yazarlarına kadar gelirler. Sözünü ettiğim bu son eleştiriciler yazdıkları kitapların konuyu açıklamaya yeterli olmadığını görerek biz bilimadamlarının bu konuda başka şeyler de yazmamız gerektiğini kabul ederler."

Bu kitabın hazırlanmasında Prof. Kinsey'in görüşünü göz

önüne alarak insan davranışının nicel olmayan yönlerini inceleyen bilge, şair ve ahlakçılar yanında antropologlara, sosyologlara, din bilimcilere, tarihçilere, psikologlara ve psikiyatristlere de yer vererek aşk olayını değişik yönlerden bir bütün olarak belirtmek amacı güdüldü. Ayrıca Dr. Menninger'in aşkı, kişi ve toplumun içinde dinamik bir güç olarak inceleyen yazıları da aşk konusunun kavranmasında yararlı olacaktır.

Dr. Kinsey'in sözünü ettiği aşk üzerine yazılmış iki bin kitaptan pek azı bize yarar sağlar. Çünkü, (gerçek) aşk üzerine yazılan kitapların sayısı pek fazla değildir. Günümüzdekiler öğretici amaç gütmekte, eski Sanskrit edebiyatı ve Ovidus'un aşk kitapları ise aşkı daha çok "cinsiyet" yönünden ele alarak cinsel birleşmenin tekniğini ve sapıklıklarını (sapkınlıklarını) anlatmaktadır. Eski eserler, bugünkü aşk kavramının dışında kalan aşkı, var olan, gerçek bir olay olarak ele almazlar.

Bütün eski yazarlar arasında, aşk üzerine görüşleri günümüze en yakın olan Eflatun da kadınları aşk kavramının dışında bırakır. Eski çağlarda kadınla ilgili aşk görüşleri fuhuş, zina ve eşcinsellikle yan yana konulduğunda, tarih öncesi aşk kavramı daha iyi anlaşılır. "Kadına bu kadar çok değer verilmesinin nedeni, onu ele geçirmekte çekilen güçlüğün psikolojik etkisidir." der Bertrand Russell; "Bir kadını elde etmekte güçlük çekmeyen erkeğin duyguları, romantik aşk biçimine girmez. Ortaçağda görülen aşk, âşığın cinsel birleşmeyi şu ya da bu şekilde gerçekleştireceği kadınlara değil, âşığın ulaşamayacağı, ahlak ve gelenek gibi engellerle ayrı düştüğü soylu kadınlara yönelmişti."

Aşk üzerine yazılan eserler söz konusu olunca, bunlardaki cinsel zevklerden söz eden, kadın düşmanı ya da şövalye aşkı görüşlerini bir yana bırakırsak, geriye kalanlardan hangileri bize bu konuda bilgi verebilir?

"Aşk, hayatın bütünüyle kendisidir" diyen Paul Tillich, haklı olarak aşkın sonsuzluğuyla insan düşüncesinin her alanını etkile-

diğine değinir. Gerçekten de biz aşkı, bir romancının başkaldırma üzerine yazılmış bir denemesinde (Camus); bir eleştiri uzmanının alegori konusunda ileri sürdüğü tezinde (Lewis); bir doktorun anne bakımını incelemesinde (Bowlby); bir antropoloğun ilkel "cinsiyet efsaneleri" araştırmasında (Malinowsky); ahlak üzerine vaazda (Niebuhr); kadının alınyazısına karşı çıkmasında (de Beauvoir); bilinçaltı dünyasının bilimsel keşfinde (Freud) ve buna benzer birçok alanda buldu. Aşk, hayatımızda oynadığı rol ve etkileri yönünden, üç açıdan ele alındı:

1. Miras kalan toplumsal bir gelenek olarak;
2. Kişinin ihtiyacı ve gücü olarak;
3. İnsan varlığının sembolü ve örneği olarak.

Pitirim Sorokin'in "Dinsel, ahlaki, ontolojik, fiziksel, biyolojik, psikolojik ve sosyal" olarak ayırdığı aşkın değişik biçimleri, çeşitli yazarlarca incelenmiştir. Bu kitap, aşkı varlığın özü yapan ve yaratıcı bir güce mal eden ontolojik aşk kavramından cinsel birleşmenin yalın biçimine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu iki uç arasındaki aşka varan yolların birçoğu da ele alınarak aradaki boşluk doldurulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

AŞKIN YOLU

İÇGÜDÜDEN DUYGUYA

Bronislaw MALİNOWSKY

Bizim karmaşık kur yapma, evlilik ya da aile hayatı âdetlerimizin biyolojik eğilimleri nasıl izlediği ve genişlettiği –maymunların eş seçmelerinden insan çiftini bir araya getiren çıkar birliğine kadar– Prof. Malinowsky tarafından araştırılmıştır. Kültürün zorla kabul ettirdiği yasaklar ve engeller, görünüşte tabii cinsel itilimlere karşı koyduğu halde, Malinowsky bunların eninde sonunda, hayvanlardaki otomatik boşalım mekanizmaları gibi türlerin devamını sağlama görevini yaptıklarını göstermiştir. İnsanın cinsel özlemleri, aşağıdaki bölümde görülebileceği gibi her toplumda ve her tarih döneminde pek değişken olan kültürel teşviklerle düzenlenmiştir. İnsanın içgüdülerinin esnekliği aşk biçimlerine sonsuz çeşitlilik kazandırır ve bu biçimlerin duygularla yoğunlaşmasına yol açar. Sürekli olarak gelişen bu heyecan davranışları, hayatın evrensel romantikliğini yönetir.

Önemli bir kültür antropoloğu ve ilkel hayatın incelenmesinde psikanaliz teorisini ilk uygulayanlardan biri olan Prof. Malinowsky, *Vahşi Toplumda Suç ve Âdetler, Vahşilerin Cinsel Hayatı, Bilim ve Din* ***gibi başlıca eserlerinde açıkladığı Yeni Gine'deki Trobriand Adası yerlileri üzerindeki çalışmalarıyla ün yapmıştır.***

Aşağıdaki bölüm, Malinowsky'nin *Vahşi Toplumda Cinsellik ve Baskı* ***adlı eserinden alınmıştır.***

1. Hayvanlarda ve İnsanlarda Kızışma Dönemi ve Eş Bulma

İnsanlardaki kur yapma, evlilik ve aile kurum ve davranışlarıyla bunun hayvanlar dünyasındaki karşılığını meydana getiren içgüdüsel davranış zincirini karşılaştıralım. İnsana benzeyen maymunların sevişme ve aile hayatlarındaki halkaları tek tek inceleyelim ve bu halkalardan her birinin insandaki karşılığının ne olduğunu bulalım.

Maymunlarda kur yapma, dişinin organizmasında fizyolojik etkenlerin belirlediği bir değişiklikle başlar ve erkekte otomatik olarak bir cinsel davranış yaratır. Erkek, o zaman belirli bir türe hakim olan eş seçme tipine uygun olarak, dişiye kur yapmaya başlar. Dişinin durumundan dolayı karşı konulmayacak bir biçimde çekildiklerinden, etki alanı içinde bulunan bütün bireyler kur yapmaya katılmaktadır. Kızışma dönemi, erkekler bakımından kendini gösterme, dişi bakımından da seçme fırsatı yaratmaktadır. Bu dönemde hayvan davranışlarını belirleyen bütün unsurlar, o türün bütün bireyleri için ortaktır. Bu unsurlar aynı türün bütün bireyleri arasında öylesine bir tekdüzelik gösterir ki, zoologların o tür için yaptığı tek bir tanım, bütün bireyler için geçerlidir. Öte yandan, yine bu unsurlar bir türden öbür türe geçişte öyle değişiklikler gösterirler ki, her tür için yeni bir tanımlama da gerekmektedir. Ama bir tür içindeki değişimler, bireysel olsun ya da olmasın, öylesine küçük ve önemsizdir ki, zoolog bunları bir yana atar ve bunu yaparken de bütünüyle haklıdır.

Acaba antropologlar insan türlerinin kur yapma ve eş bulma mekanizmaları için de böyle bir formül bulabilirler mi? Kuşkusuz ki hayır! İnsanın cinsel hayatını konu alan bir kitabı okumak (bu, ister Haveloc Ellis'in, Westermak'ın ve Frazer'in klasik eserleri, ister Crawley'in *Mistik Gül*'ü olsun), sayısız kur yapma ve evlilik biçimleri olduğunu, sevişme mevsimlerinin çeşitli olduğunu, kur yapma ve eş bulma biçimlerinin kültürlere göre değiştiğini anlamak için yeterlidir. Zoologa göre, türler temel birimdir; antropologa göre ise temel birim kültürdür. Başka bir deyişle zoolog, özel içgüdü davranışlarıyla, antropolog ise bir kültürün biçimlediği alışılmış davranışlarla ilgilenir.

Bunu daha ayrıntılı olarak inceleyelim.

Her şeyden önce insanlarda kızışma mevsimi diye bir şey olmadığını görüyoruz. Bu, erkeğin her an cinsel ilişkide bulunmaya ve kadının da ona karşılık vermeye hazır olduğunu göstermektedir.

Bu durum da, hepimizin bildiği gibi insanın cinsel ilişkisini basitleştirmeyen bir durumdur. İnsanda, memelilerden herhangi bir dişinin yumurtlama devresinde olduğu gibi rol oynayan hiçbir şey yoktur kesinlikle. Öyleyse bu, insan toplumunda insanı gelişigüzel çiftleşmeye götüren bir şeyin varlığına mı işaret etmektedir? En fazla cinsel özgürlük sağlayan kültürlerde bile cinsiyet konusunda "başıboşluk" diye bir şeyin var olmadığını biliyoruz. Her insan kültüründe bir kısım insanları sert bir biçimde karşıt cinslere ayıran, iyice belirlenmiş yasaklar koyan kurallar buluruz. Bir kısım insanların birleşmesini de önleyen bu yasaklardan en önemlisi, çocukların anne-babaları, kızların erkek kardeşleriyle birleşmelerini; yani aynı aile içinde birbirleriyle normal ve tabii ilişkileri bulunan insanlar arasındaki evlenmelerin suç olduğunu kabul etmiştir. Bunun bir uzantısı olarak, bazı ilkel toplumlarda birtakım insan gruplarının grup içi cinsel ilişkiden yoksun kalmalarını amaç edinen daha geniş bir yasak görürüz. Bu, dışarıdan evlenme *(exogami)* yasasıdır. Aile ve grup içi evlenme yasağından sonra ikinci önemli yasak da 'zina'dır. Birinci yasak ailenin, ikincisi de evliliğin korunmasına hizmet eder.

Ancak kültür, yalnızca cinsel dürtü üzerinde olumsuz bir baskı yaratmakla kalmamaktadır. Her toplumda yasaklar ve sınırlamalar dışında kur yapmaya ve sevişmeye yönelen teşvikler bulunduğunu da görmekteyiz. Çeşitli eğlence mevsimleri, dans zamanları, yiyeceğin ve içkinin bol olarak tüketildiği dönemler, bir gelenek olarak şehvet peşinde koşmanın belirtileridir. Bu mevsimde çok sayıda kadın ve erkek bir araya gelirler; genç erkekler, aile çevresinin ve bulunduğu grubun dışındaki kızlarla ilişki kurarlar. Çoğu kere bazı alışılagelmiş engeller kalkar ve genç kızlarla delikanlıların denetimsiz ve serbestçe buluşmalarına izin verilir. Gerçekte bu mevsimler, sanat ilgisi, çeşitli kışkırtmalar ve eğlence havası aracılığıyla kur yapmayı teşvik etmektedir.

Böylece kur yapmaya başlama işareti, eş bulma sürecinin hare-

kete geçirilmesi yalnız bedensel bir değişiklikle değil, aynı zamanda kültürel etkilerin birleşmesiyle de verilmektedir. Yukarıda verilen örnekteki bu etkiler, insanın bedeni üzerinde rol oynarlar ve vücut yakınlığını, ruhsal durumu ve uygun telkinleri kapsayan içtepileri teşvik eder. Organizma cinsel karşılıkları vermedikçe, kültürel etkiler insanı çiftleşmeye götürmez. Ama otomatik işleyen fizyolojik bir mekanizma yerine, bizim içine birçok yapay unsurların girdiği karmaşık bir düzenimiz vardır. Bu nedenle iki noktayı belirtmek gerekir: İnsanda yalnız bir biyolojik boşalma mekanizması değil; zamana, yerine ve biçimine göre, kültüre bağlı gelenekle sınırlanan karmaşık bir psikolojik ve fizyolojik süreç vardır. Bunun yanı sıra da, bununla birleşen ve bunu tamamlayan, cinsel dürtünün etkisini önemli ölçüde sınırlayan bir kültürel yasaklar düzeni bulunmaktadır.

Şimdi kızışma döneminin bir hayvan türü için değerini ve insanda bunun yokluğu halinde sonuçlarının ne olacağını araştıralım.

Bütün hayvan türlerinde çiftleşmenin 'seçici' olması gerekir; yani her iki cinsin de seçme ve kıyaslama imkânları bulunmalıdır. Dişiyle erkeğin, her ikisinin de çekiciliğini göstermek, cezbetmek, seçilen birisiyle rekabete girebilmek fırsatları olmalıdır. Her biri bedensel dinçliğin ve organik kusursuzluğun bir belirtisi olan renk, ses, beden gücü, beceriklilik ve çeviklik, bu seçimi belirler. Eşin seçilerek bulunması yine tabii seçimin zorunlu bir unsurudur; ayırt edici çiftleşme olmasaydı, türler yozlaşacaktı. Bu ihtiyaç, organik evrim merdiveninde yükseldiğimiz ölçüde büyümektedir; en aşağı düzeyde bulunan hayvanlarda, eşleşme ihtiyacı bile duyulmamaktadır. Bu nedenle, en yüksek düzeydeki insanda, seçim yoluyla eşleşme ihtiyacı yok olamaz.

Kızışma, hayvana yalnızca seçme fırsatı sağlamakla kalmayıp cinsel ilgiyi belirler ve sınırlar. Kızışma mevsimi dışında cinsel ilgi sönüktür ve hayvan türünün günlük hayatındaki 'cinsel düşünce', 'üstünlük yarışı' ve 'cinsel kovalama' zihinden atılır. Çevredeki düş-

manların yarattığı tehlike ve kur yapmanın zorladığı dikkat dağılımı hesaba katılırsa, cinsel ilginin normal zamanlarda yok edilmesi ve ancak belirli bir dönemde toplanmasının hayvan türlerinin devamı için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar.

Bütün bunların ışığı altında insanda böyle bir kızışma döneminin olmayışı neyi göstermektedir? Cinsel dürtü, ne bir mevsime özgüdür ne de herhangi bir bedensel süreçle şartlanmıştır. Fizyolojik güçler ise kadın ve erkek hayatının herhangi bir anında etkisini göstermeye hazırdır. Her an diğer bütün ilgileri altüst edebilir; yalnız başına kalınca, var olan bütün bağları kemirir ve gevşetir. Bu dürtü, zihni ele geçirip yayılarak insanın bütün normal ilişkilerine karışacak, gelişmekte olan ilişkilerini bozacak, içinde yaratacağı kaos ile ister istemez tehlikeyi davet edecektir. Bilindiği gibi cinsel dürtü, ta Adem ile Havva'dan bu yana en büyük dert kaynağı olmuştur; basit bir hayal değildir. İster mitolojide ya da geçmiş tarihte, ister zamanımızın günlük olaylarında ya da edebiyat eserlerinde karşılaşalım, çoğu facialarn nedeni budur. Ama çatışma olması gerçeği bile bize cinsel dürtüyü denetleyen bazı güçlerin var olduğunu göstermektedir. Bu, insanın doyurulmaz isteklerine teslim olmadığını, 'kader' denilen güçler kadar güçlü olabilen yasaklar koyduğunu ve engeller yarattığını ispatlamaktadır.

Önemle belirtmek gerekir ki, toplum kültürüyle cinselliği bir düzene sokan bu engel ve mekanizmalar, hayvanın korunma araçlarından farklıdır. Hayvanda doğuştan gelen içgüdü ve fizyolojik değişiklikler, dişi ve erkeği, kendilerini tabii dürtülerinin basit imkânlarıyla kurtarmak zorunda kaldıkları bir duruma düşürür. İnsanda, yukarıda sözünü ettiğimiz bir denetim vardır ve bu denetim, kültürle, geleneklerle başlamaktadır.

Her toplumda, kadın ve erkeğin dürtülerine başıboş bir biçimde uymalarını imkânsız kılan kurallar bulunduğunu görüyoruz. Bu yasakların nasıl doğduğunu, bunları işleten güçlerin neler olduğunu şimdi inceleyeceğiz. İlk olarak toplumsal bir yasağın gücü-

nü içgüdüden almadığını, tersine, her zaman doğuştan gelen bazı dürtülere karşı işlemek zorunda olduğunu açıkça kavramak yeterlidir. Burada insanın doğuştan getirdikleriyle hayvan içgüdüleri arasındaki farkı açıkça görmekteyiz. İnsan, herhangi bir anda cinsel karşılık göstermeye hazır olduğu için, bu cevaba uygulanan yapma bir denetime de boyun eğer. Yine, erkek ile kadın arasındaki cinsel ilgiyi kesinlikle uyarıp canlandıracak hiçbir tabii bedensel süreç olmadığından, kur yapmaya çağrı, içteki dürtüleri ortaya çıkarır ve yöneltir.

Artık *içgüdülerin esnekliği* ile ne demek istediğimizi söyleyebiliriz. Cinsel ilgiye bağlı davranış biçimleri, yalnızca sonlarına göre belirlenir; insan, seçim yoluyla eşleşmelidir, gelişigüzel cinsel ilişki kuramaz. Öte yandan, içtepilerinin serbest bırakılmasını, kur yapmasını ve kesin bir seçimi gerçekleştirmesini söyleyen kültür düzenlemeleri zorlamaktadır kendisini. Bu düzenlemeler, hayvanlardaki doğuştan gelen çizgilere paralel olan bazı çizgileri izlemek zorundadır. Bir seçim unsuru bulunmalı, bu unsura yabancı düşenleri dışarıda bırakma için emniyet subapları sağlanmalı ve hepsinin üstünde de cinselliğin sürekli olarak günlük hayatı karıştırmasını engelleyecek yasaklar konulmalıdır.

İnsanda içtepilerin esnekliği, biyolojik olarak belirlenmiş bir kur yapma nedeninin denetimsiz olarak var olmaması ve fizyolojik değişimlerin bulunmaması olarak tanımlanabilir. Cinsel davranışın etkili bir biçimde sınırlanması, kültürel unsurlarla olmaktadır. İnsanın cinsel eğilimleri doğuştan gelmekle birlikte, bunlar bir toplumdan ötekine pek çok ve çabuk değişen kültür kurallarının meydana getirdiği sistemlerde biçimlenmek zorundadır. Bu ölçülerin birbirinden ne derece farklı olduğunu ve asıl (hayvandaki) örneğinden ne derece ayrıldığını ileride çok daha kesin olarak anlayabileceğiz.

2. Evlilik İlişkileri

Hayatın evrensel akışını izleyerek eş seçiminden sonraki aşamayı görelim. Hayvanla insanın, taş devrinin mağara insanıyla, insana benzeyen maymunun 'paralel yollarının' yöneldikleri evlilik bağını ele alalım. Hayvanlarda, özellikle maymunlarda, evlilik ne anlama gelmektedir? Eşleşme ve çiftleşme, kur yapmanın on aşaması olarak belirir ve bu dönemde dişi gebe kalır. Döllenme gerçekleşince kızışma dönemi de söner ve bu nedenle o dişinin başka erkekler için çekici bir yanı kalmamış olur. Ama o dişi tarafından seçilen, dişinin kendisine teslim olduğu erkek için böyle bir durum söz konusu değildir. Bizim elde edebildiğimiz verilerden, gelişmiş maymunların döllenmeden sonra hâlâ çiftleşmeye devam edip etmediklerini kestirmek güçtür. Gerçekte, erkek dişisine bağlı kaldığı için dişinin başka erkeklerce çekici olmaktan çıkması, hayvanlardaki evlilik bağını yaratmaktadır. Dişinin ve erkeğin bu yeni duruma gösterdikleri belirli tepkiler, karşılıklı bağlılık, erkeğin eşiyle kalma eğilimleri, dişiyi koruması, ona yardım etmesi ve beslemesi, hayvanda evliliği meydana getiren "doğuştan" unsurlardır. Bunun içindir ki, hayatın bu yeni dönemi yeni bir çeşit davranışı içerir; içgüdüler zincirindeki yeni bir halkayı hakim duruma çıkarır. Bu yeni halkaya, "cinsel dürtüye karşıt olan evlilik tepkisi" denilebilir. Hayvanların bu birliği ne denetimsiz şehvete, ne erkeğin cinsel kıskançlığına, ne de genel olarak erkeklere özgü bir sahiplik iddiasına dayanır. Bunun temeli, doğuştan gelen özel bir eğilimdir.

İnsan toplumuna geçtiğimizde, evlilik bağlarının büsbütün değişik olduğunu görürüz. Her şeyden önce, cinsel birleşme evliliği meydana getirmez. Bunun için bir tören ve kutsama (takdis) biçimi gereklidir; bu toplumsal eylem biçimi de bir önceki bölümde sözünü ettiğimiz teşviklerden ve yasaklardan farklılık gösterir. Burada kültürün bir özel yaratıcı faaliyeti, iki insan arasında yeni bir ilişki kuran resmi bir damga ya da onaylama karşısındayız. Bu iliş-

kinin içgüdülerden değil, toplumsal baskıdan doğan bir gücü vardır. Yeni bağ, biyolojik bağın üstünde ve ondan üstün bir şeydir. Bu yaratıcı rol gerçekleşmedikçe ve evlilik kültürdeki biçimini almadıkça bir kadın ve erkek eşleşebilir ve istedikleri kadar çiftleşebilirler. Ama bu, ilişkileri toplumca onaylanan bir evlilikten temelde farklılık gösteren bir ilişki olarak kalır.

Toplumsal onayı almadan evlenmiş gibi davranmaya kalkışan bir erkek ve kadına karşı, şiddeti her topluma göre değişen cezalar konulmuştur.

Bu nedenle, hayvanların içgüdü düzenine ek olarak ortaya çıkan yeni bir unsur da rol oynamaya başlar: Toplumun gerçek müdahalesi. Bu onay elde edilip iki insan evlendiği zaman sayısız fizyolojik, ekonomik, dinsel ve ailevi yükümlülükleri yerine getirme imkânını kazanmakla kalmayıp, yerine getirmek zorundadırlar da. Daha önce belirtildiği gibi insanlar arasında evlilik, yalnızca içgüdüsel bir dürtünün değil, karmaşık kültürel teşviklerin de sonucudur. Evlilik toplumsal bakımdan onaylanıp kutsandıktan sonra buna birtakım görevler, bağlar ve karşılıklı haklar yüklenir. Bunlar kanun, din ve ahlakla da desteklenirler. Böyle bir ilişki insan toplumunda, çok zaman, bozulabilir ve başka bir eş bulunabilir; ama bu sürecin gerçekleşmesi hiç de kolay değildir ve bazı kültürlerde boşanmanın karşılığı, onu hemen hemen yasaklayan bir unsurdur.

Burada, *içgüdü* düzeniyle ***kültür***'ün belirlemesi arasında farklılığı açıkça görmekteyiz. Hayvanlarda evlilik, seçici kur yapma ile başlayıp, döllenmeyle sonuçlanır ve doğuştan var olan evlilik bağı güçleriyle devam ettirilir. İnsanlarda ise bu, kültürel unsurlarla teşvik görür, toplumsal onayla sonuçlanır ve çeşitli toplumsal baskı düzenleriyle sürdürülür. Kültür mekanizmasının içgüdülerle aynı yönde işlediğini ve mekanizma bütünüyle farklı olduğu halde aynı sonuca varıldığını anlamak güç değildir. Uzun süre devam eden gebelik, gebe dişinin ve yeni doğan yavrunun daha çok yardıma

muhtaç olması ve erkeğin korumasının daha fazla gerekli bulunması yüzünden, yüksek düzeydeki hayvanlarda evlilik gerekli bir şeydir. Erkeğin seçtiği eşin gebeliği sırasında irsî olarak belirlenmiş aile saygısı bağıyla yaptığı davranışlar, türünün ihtiyaçlarını sağlar ve gerçekten türün devamlılığı için zorunludur.

Gebelikte şefkatli ve ilgili bir koruyucuya olan ihtiyaç, insanda doğumdan sonra da devam etmektedir. Gerek aşağı ve gerekse yüksek kültür düzeyindeki toplumlarda erkek, toplumun zorlaması olmadıkça, çocukların sorumluluğunu yüklenmemektedir; bundan, doğuşta var olan mekanizmanın kaybolduğunu anlamaktayız. Ama her kültür bazı belirli güçler yaratır ve hepsinde de tıpkı hayvan türlerinde içgüdüsel dürtülerin oynadığı rolü oynayan belirli düzenler vardır. Evlilik kurumu ahlaki, yasal ve dinsel yönleriyle hayvanlardaki eşleşme eğiliminin doğrudan doğruya bir sonucu değil, onun yerine geçen kültürel karşılığı olarak dikkate alınmalıdır. Bu kurum, erkeği ve kadını, hayvanların kendilerininkine uygun gelen irsî eğilimlerinde olduğu gibi insan türünün ihtiyaçlarına uygun gelen davranışa zorlar.

Göreceğimiz gibi kültürün karı ve kocayı birbirine bağlamak için, onların heyecanlarını düzenleyip kalıba sokmak, kişisel davranışlarını biçimlendirmek gibi güçlü araçları vardır. Bu süreci ayrıntılarıyla inceleyerek insan ve hayvan bağları arasındaki temel farklılıkları göreceğiz. Hayvanlarda birbirlerinin yerine geçen ve birbirlerini izleyen bir içgüdü halkaları zinciri bulduğumuz halde, insan davranışı, bir heyecan bütünü, psikolojide adlandırıldığı gibi *duygululuk* olarak tanımlanabilir. Hayvanlarda organizma içinde yer alan ve her biri doğuştan gelen bir karşılıkla belirlenmiş olaylar, bir *fizyolojik itici güçler serisi* bulduğumuz halde, insanda sürekli olarak gelişen bir heyecanlar düzeni görülür. İki sevgilinin ilk karşılaşmasından başlayarak, ortak ilgi ve duyguların gelişimi boyunca büyüyüp zenginleşen bir duygular sistemi izleyebiliriz. Bu sistemde, mutlu ve uyumlu bir ilişkinin şartı, süreklilik ve bü-

tünlüktür. Bu karmaşık davranışa, doğuştan gelen karşılıklardan başka ahlak kuralları, ekonomik umutlar ve 'manevi çıkarlar' gibi toplumsal unsurlar girer. Evlilik duygusunun sonraki aşamaları, kur yapmanın gelişmesiyle güçlü şekilde belirlenir. Öte yandan, kur yapma ve iki 'müstakbel' sevgilinin kişisel çıkarları, gelecekteki evliliğin imkânlarıyla ve bunun sağlayacağı çıkarlarla süslenir. O günkü hayallere dayanarak belirlenecek olan gelecekteki davranışlarda; anıların ve yaşantıların etkisinde; geçmişin, şimdinin ve geleceğin sürekli uyumlarında insan ilişkisinin neden hayvanlardaki açıkça farklılıklar gösteren aşamalar yerine sürekli ve homojen bir gelişme gösterdiğini anlıyoruz.

Bütün bunlarda, yine ilk aşamalarda belirlenmiş, içgüdülerin esnekliğiyle karşılaşmaktayız. Kültürün etkisi altındaki mekanizmaların, fizyolojik düzenlerden önemli farklılıklar göstermesine karşılık, toplumun insana özgü evlilik kurallarına kazandırdığı genel biçimlerin hayvan türlerindeki *tabii ayıklanma* (selection) ile kesin olarak belirlenen çizgileri izlediğini görmekteyiz.

3. Anne-Baba Sevgisi

Kur yapma, evlilik ve gebelik, gerek insanı gerekse hayvanı aynı sonuca götürmektedir: Çocuk doğurma. Kültür düzeyindeki kadın ve erkekte olduğu kadar insan öncesi türlerde de buna benzer psikolojik bir olay vardır. İlk bakışta doğumun, fonksiyonu bakımından gerçekten de insanı hayvandan hiçbir şekilde farklı kılmayan organik bir olay olduğu ileri sürülebilir. Annelik, genellikle kültür bakımından değil de biyolojik bakımdan tanımlanarak, maymun durumundan insan durumuna geçişte, bedende taşınan bir ilişki olarak görülmüştür. Bu görüş doğru değildir. İnsandaki annelik, büyük bir ölçüde kültürel unsurlarla belirlenir. Öte yandan, babalık, biyolojik temellerden yoksunmuş gibi gözükmekle birlikte, tabii yetinin (meleke) organik ihtiyaçta derine inen kökle-

ri bulunduğu ileri sürülebilir. İşte bu nedenledir ki, hayvan ve insan ailesindeki benzerlikler gibi farklılıkları da ortaya çıkarınak için bunları yeniden, inceden inceye karşılaşırınak zorundayız.

Hayvanda doğum olayı, iki eş arasındaki ilişkiyi değiştirir. Aileye yeni bir üye gelmiştir. Anne, hemen ona yönelir. Yavrusunu yalar, gözetir, bedeniyle ısıtır, memesiyle besler. Kangurulardaki keseler ve memelilerdeki süt bezleri gibi anatomik düzenlemeler, ilkel anne bakımını belirtmektedir. Yavrunun dünyaya gelmesiyle annede bir tepki belirir. Aynı zamanda yavruda da bir tepki vardır; bu, gerçekte, belki de en kesin içgüdüsel davranış biçimidir.

İnsan türünde, annenin yine buna benzer anatomik bir donanımı vardır. Döllenme, gebelik ve doğurma, onun vücudunda da herhangi bir memelinin gebelik süresindekine benzeyen değişiklikler meydana getirir. Çocuk doğduğunda, hayvanlardaki anneliği ortaya koyan bedensel durum, insanlarda da göze çarpar. Annenin sütle kabarmış göğüsleri, çocuğu susuzluk ve açlık kadar güçlü ve temel bir itilimle emmeye çağırır. Çocuğun güvenilir, sıcak ve rahat bir yere olan ihtiyacı, annenin son derece güçlü olan bebeği kucaklama isteğiyle bağdaşır. Bunlar annenin, çocuğunun varlığı için duyduğu şefkat ve endişeyle ilişkilidir.

Yine de kültür bakımından ne kadar yüksek ya da geri olsa da hiçbir insan toplumunda annelik, yalnızca biyolojik bir yeti (melo-ke) ya da doğuştan gelen bir içtepi sorunu değildir. Âşıklar arasındaki ilişkileri sınırlayan ve eşlere karşılıklı görevler yükleyen etkileri andırır kültürel etkiler, anayla çocuk arasında ilişkiyi de düzenlerler. Bu ilişki, gebelikten başlayarak bir toplum sorunu haline gelmektedir. Anne, birtakım yasaklara uymak zorundadır; ayrıca belli alışkanlıları da izler ve davranışlarını geleneksel biçimlere uydurur. Daha gelişmiş toplumlarda bunların yerini, tam olmamakla birlikte, geniş kapsamlı sağlık ve ahlak kuralları alır; daha geri toplumlardaysa bunlar din ve sihir alanında kalırlar. Bütün gelenek ve kuralların amacı, henüz doğmamış olan bebeğin sağlık-

lı olmasıdır. Anne, onun uğruna yoksunluk ve rahatsızlığa katlanacağı gibi töresel bir bakıma girmek zorundadır. Böylece, 'müstakbel' anneye gelecekteki içgüdü ve tepkilerine hazırlık olarak, şimdiden zorunluluklar yüklenmektedir. Onun ödevi, duygularından önce gelir; kültür de gelecekteki davranışını hazırlar ve zorla kabul ettirir.

Doğumdan sonra, geleneksel ilişki düzeni yine etkilidir ve zayıflamıştır. Anayla çocuğu toplumdan ayıran kurallar, arınma, vaftiz ve yeni doğan çocuğun kabileye kabulü törenleri, her ikisi arasında özel bir bağ yaratır. Bu tür alışkanlıklara hem ataerkil, hem de anaerkil toplumlarda rastlanır. Anaerkil toplumlarda bu düzenlemeler bir kural olarak çok daha inceden inceye hazırlanmıştır ve anne, yalnız doğumda değil, daha sonraki dönemde de çocuğuyla yakın ilişkisini sürdürür.

Kültürün geleneksel emirleriyle, içgüdü dürtülerini bir kat daha güçlendirdiği, kararlarına daha kesinlikle uyulmasını beklediği söylenebilir. Üstelik bütün kültürel etkiler kolayca destek bulur; anneye, çocuğunu şefkatle emzirmeyi, korumayı ve ona özen göstermeyi emreden tabii eğilimleri güçlendirir.

Eğer hayvan ve insan toplumlarında babanın çocukla ilişkisi konusundaki benzerliği ortaya koymaya çalışırsak, insandaki kültür unsurlarını bulmanın kolay, ama ne gibi içgüdü özelliklerinin bulunduğunu çıkarmanın güç olduğunu görürüz. Gerçekten de daha yüksek kültürlerde "evlilik bağına zorlama" ihtiyacı, gerek teori gerekse uygulama alanında, babayı çocuğuna bakmak zorunda bırakmak içindir. Kanun dışı doğan bir çocuğun kural olarak, babasından, evlilik içinde doğan bir çocuk kadar 'ihtimam' görme şansı yoktur. Evlilik içi çocuğun uzun süre 'ihtimam' görmesi, bunun 'babanın görevi' olarak kabul edilmesindendir. Bu, erkekte doğuştan gelen hiçbir babalık eğilimi bulunmadığı anlamına mı gelmektedir? İnsanlarda, bunun tam tersini, babanın belirli içtepileri olduğunu görebilmekteyiz.

Önce yüksek düzeydeki memeliler arasındaki babalığa göz atalım.

Uzun süren gebelik, emzirme ve çocuğun eğitilmesi döneminde -kadının ve çocuğun güçlü ve özen gösteren bir koruyucuya sahip olması gerektiğinden- erkeğin gerekli olduğunu biliriz. Bu ihtiyacı karşılayan evlilik reaksiyonunu daha önce görmüştük. Erkeğin, gebe olan dişisine bakmasını sağlayan bu reaksiyon, doğum sonunda, zayıflayacağı yerde güçlenir ve erkekte bütün aileyi koruyucu bir eğilim olarak gelişir. İki eş arasındaki evlilik bağlılığı, anne-baba bağlılığına götüren biyolojik bir aşama olarak görülmelidir.

İnsan toplumlarına bakarsak, bu ihtiyacın azalacak yerde arttığını görüyoruz. Kültür bu ihtiyacı daha da artırmaktadır. Çocuklara, yalnız hayvan yavrusuna gösterilen sıradan özeni, emzirme ve bakımı sağlamakla yetinilemez. Onların doğuştan gelen bazı eğilimlerine yön verilmesi; ayrıca -basit bir insan toplumunda bile zorunlu olan- el sanatının, gelenek ve göreneklerin belirtilmesi, konuşma öğretilmesi de gerekir.

Bu nedenle, acaba tabii yaşayıştan kültürel düzeye geçen insanda, yeni şartlar altında daha da zorunlu hale gelen bu erkek eğiliminin gittikçe zayıflayacağını ya da kaybolacağını düşünebilir miyiz? Böyle bir durum, bütün biyolojik kanunlara karşı çıkmak olacaktır. Gerçekte, insan toplumlarında görülen bütün olaylar, bunu bütünüyle reddetmektedir.

Bu yönden, tabii ve kültürel yetilerin işleyişi arasında ilgi çekici bir ayrılık görüyoruz. Kanun, ahlak ve gelenekler biçimine giren kültür, erkeği tabii duruma uymak zorunda bırakır. Yani erkek, gebe olan kadını korumak zorundadır. Kültür, yine çeşitli araçlarla, onu, annenin -geleceğe dönük olarak- çocuğa duyduğu ilgiyi paylaşmaya zorlar. Ancak, bir kere bu duruma zorla getirilen erkek, çocuğuna karşı aynı özeni ve olumlu duygularla hep aynı davranışı göstermekte devam eder.

Bu, bizi çok ilginç bir noktaya getirmektedir. Bütün bu insan

toplumlarında -cinsel ahlak biçimleri, çocuk bilgisi ve kur yapma farklılıkları gösterseler de- "meşruluk kuralı" adı verilebilecek evrensel bir yan vardır. Bununla, bütün insan toplumlarında, bir kızın gebe kalmadan önce evlenmiş olması gerektiğini kastediyorum. Evlenmemiş bir kadın açısından gebelik ve çocuk doğurmak utanç verici bir durum olarak görülür. Malinezya'nın çok geniş cinsel özgürlüğe sahip halkında da durum böyledir, bilgi edinebildiğimiz bütün insan toplumlarında da... Antropoloji literatüründe kanun dışı çocukların, yani evlenmemiş kadınların çocuklarının, meşru çocuklarla aynı toplumsal duruma ve toplumsal davranışa sahip oldukları tek bir topluma rastlamadık.

Evrensel "meşruluk kuralı" henüz yeterince anlaşılmamış büyük bir toplumsal önemi vardır. Bu, bütün insan toplumlarının, ahlak, gelenek ve kanunlarını "Bir kadınla çocuğundan meydana gelen birimi, sosyolojik bakımdan tam bir bütün olarak kabul etmediğini" gösterir. Kültürün hükmü, burada yine tam olarak tabii yetilerle aynı çizgidedir ve bu, insanlarda, aileyi kadın kadar erkeğin de meydana getirmesi gerektiğini açıkça belirtir.

Kültür, bir noktada, erkeğin heyecan merkezli davranışlarında hazır bir tepki bulmaktadır. Kültürün her aşamasında baba, çocuklarıyla ilgilenir. Bu ilgi bazı ataerkil toplumlarda nasıl bir nedene bağlanırsa bağlansın, çocuğun ne mirasçı ne babasının devamı ne de genellikle onun çocuğu görülmediği anaerkil toplumlarda da bunun büsbütün eşidir. Hatta çok kocalı bir toplumda, babanın kim olabileceği üzerine bir ilgi ya da bilgi olmadığı zaman bile, baba rolüne seçilen erkek bu çağrıyı coşkunlukla kabul etmektedir.

Babalığın bu içgüdüsel eğiliminin nasıl işlediğini incelemek epey ilgi çekici olacaktır. Annede davranış açıkça bedensel gerçeklerle sınırlanmıştır. Onun seveceği ve özen göstereceği, rahminde yarattığı çocuktur. Erkekte, dişi yumurtayı aşılayan tohum hücresiyle, duygusal davranışı arasında böyle bir ilişki bulunmamaktadır. Erkeğin duygusal davranışını belirleyen unsurların, 'kadının

gebeliği sırasında hayatını onunla birlikte sürdürmek'le ilgili olduğunu sanıyorum. Eğer bu doğruysa, erkeğin heyecan davranışlarını düzenlemek ve teşvik etmek için kültürün verdiği emirlerin ne kadar gerekli ve doğuştan gelen yetilerin ne kadar önemli olduğunu anlarız. Ne tek başına toplumsal güçler erkeğe bu kadar görev yükleyebilir ne de böylesine güçlü biyolojik bir yeti olmaksızın erkek, bu çeşit kendiliğinden yapılan heyecan davranışlarında bulunabilir.

Baba-evlat ilişkisine giren kültür unsurları, anneliği belirleyen ilişkilere büyük bir paralellik gösterirler. Baba, anneyle ilgili yasaklardan bazılarını paylaşır ya da en azından bunlardan bir kısmını kadınla birlikte yerine getirmek zorundadır. Çocuğun sağlığıyla kesinlikle ilişkili özel bir yasak, gebe kadınla cinsel birleşme yasağıdır. Doğumda da babanın yerine getireceği birtakım görevler vardır. Bunlardan en önemlisi, *couvade*'dır. *Couvade*, karısı normal günlük hayatına ve işlerine döndüğü zaman, kocanın onun halsizlik ve doğum sonrası hastalık belirtilerini 'üzerine almak' zorunda kalmasıdır. Bu durum, en aşırı örnekse de, erkeğin karısıyla doğum sonrası sıkıntılarını paylaşması ya da hiç değilse kadına karşı saygı göstermek zorunda olması gibi gelenekler bütün toplumlarda bulunmaktadır. Bu alışkanlık tipini önümüzdeki plana yerleştirmek güç değildir. İlk bakışta saçmaymış gibi gelen bu *couvade* fikri bizce derin anlam taşımakta ve gerekli görülmektedir. Eğer bu, anne ve babadan gelen insanın ailesi için büyük bir değer ifade ediyorsa, eğer geleneksel alışkanlıklar ve kurallar babayla çocuk arasında kapalı bir ahlaki yakınlık meydana getirmek içinse ve bütün bu alışkanlıklar erkeğin ihtimamını çocukları üzerine çekmek amacını güdüyorsa, o zaman, erkeğe doğum sancısı ve annelik hastalığı taklidi yaptıran *couvade* büyük değer taşır; babalık eğilimleri için gereken uyarıyı sağlar. *Couvade* ve bu çeşit başka gelenekler, "meşruluk kuralı"nı, çocuğun babaya ihtiyacı olduğunu belirtmeye yardım eder.

Bütün bunlardan sorunumuzun iki yanı olduğu ortaya çıkmaktadır. İçgüdüler, insan davranışını asla yalnız başına belirleyemez. Yeni bir dizi şartlarla karşılaşan insanın, bu şartlara uymasına engel olacak katı içgüdüler, insan türü için yararlı değildir. İçgüdü eğilimlerinin esnekliği, kültürel gelişmenin şartıdır. Annelik ilişkisinin niteliği kültür tarafından belirlendiği, yükümlülükler, gelenekler aracılığıyla dışarıdan zorlandığı halde, bunlar hep tabii eğilime uygundurlar. Çünkü hepsi babayla çocuk arasındaki bağın yakınlığını ön plana çıkarırlar; onları birbirlerine bağımlı kılarlar. Bu toplumsal ilişkilerin çoğunun ilerisi için söz konusu olduğunu belirtmemiz gerekir; bunlar, babayı ilerideki duygularına hazırlar, ona sonradan göstereceği belirli davranışları daha önceden kabul ettirir.

Gördüğümüz gibi babalık, basit bir toplumsal düzenleme olarak kabul edilemez. Toplumsal unsurlar, erkeği, heyecan davranışları gösterebileceği bir duruma kolaylıkla yerleştirir ve ona babalık eğilimlerinin ifadesini bulabileceği bir seri rolü zorla kabul ettirir. Böylece, anneliği biyolojik olduğu kadar toplumsal da kabul ettiğimiz içindir ki, babalığın aynı zamanda biyolojik unsurlarla belirlendiğini ileri sürmemiz gerekir. Bu nedenle babalık bağının tamamlanması, annelik bağını yakından ilgilendirir. Bütün bu durumlarda kültür, tabii eğilimleri bastırmaktan çok güçlendirir. Başka unsurlarla birleşerek aileyi tabiatta bulduğumuz örnek üzere yeniden yaratır. Kültür, kargaşalığı reddeder.

4. İçgüdüden Duyguya

Bir önceki bölümde, hayvan ve insan ailesinin yapısı arasındaki karşılaştırmamızın başlıca noktalarını özetlemiştik. İnsanın üzerindeki kültür denetiminin sürekli olarak artması dolayısıyla kesin fizyolojik noktaların silinmesi, insan davranışına öyle bir karmaşık

yapı kazandırır ki, bu çeşitlilik ilk bakışta kaos ve düzensizlik yaratır ve başka bir işe yaramıyor gibi gözükür. Ama gerçekte durum böyle değildir. Her şeyden önce insan ailesinde eşleşmenin çeşitli duygusal düzenlemelerinin, bir noktaya doğru basitleştiğini görürüz. İnsan, evliliğin cinsel yönüne ve hayat boyu sürecek bir ailede anne-baba olmaya son derece bağlanır. Her iki durumda da heyecanlanır, ister eş, ister çocuk, ister anne-baba olsun, bir hedef çevresinde toplanır. Böylece bir insanın 'kendine ait' üstünlüğü, heyecan davranışının gelişmesindeki başlıca özelliği olarak belirir.

Gerçekte bu eğilimi hayvanlar dünyasının daha gelişmiş türlerine çıktığımızda görebiliriz. İlkel hayvanlar arasında erkeğin tohumu çoğunlukla dağınık olarak saçılır ve dişi yumurtanın döllenmesi büsbütün fiziksel araçlara bırakılmıştır. Kişisel düzenleme, seçim ve uyum gittikçe gelişir ve en yüksek düzeydeki hayvanlarda tam mükemmelliğe ulaşır.

Ama insanlarda bu eğilim, belirli kuruluşlar aracılığıyla düzenlenir ve zorlanır. Sözgelişi eşleşme, birtakım toplumsal unsurlarla belirlenmektedir; bunlardan bazıları bir kısım kadınları dışta bırakır, bazıları belli grupları şart koşar ya da uygun eşler gösterir. Belirli bazı evliliklerde kişisel bağ ya çocukken nişanlama ya da toplumca önceden kararlaştırılmış evlilikler gibi bütünüyle toplumsal unsurlarla kurulmuştur. Ne olursa olsun, kur yapma döneminde, evlilik ilişkilerinde ve çocukların bakımında iki birey giderek kendilerine özgü bir bağ kurar. Ekonomik, cinsel, yasal ve dinsel nitelikteki bazı çıkarlar, eşlerden birinin kişiliğini öbürüne üstün kılar. Evliliğin kanun ve din tarafından onaylanması, iki kişi arasında toplumun zorladığı ve ömür boyu sürecek bir bağ kurar. Böylece, insan ilişkilerinde heyecan 'intibak'larına hakim olan, o anlık durum değil, tek bir nesnedir. Aynı ilişki içinde heyecanlar, dürtü ve çıkar biçimleri değişir. Bunlar çoğunlukla tek yanlıdır ve kur yapma döneminin başlangıcında henüz bir bütünlük kazanmamışlardır. Kur dönemi boyunca, giderek kişisel bir sevgi haline ulaşır, ev-

liliğin günlük yaşantısıyla ve hele çocukların gelmesiyle karmaşıklaşır ve zenginleşir. Heyecan intibaklarının bu çeşitliliği sırasında hedefin (heyecanların yöneldiği kişinin) değişmezliği ve onun öteki insanın hayatındaki derin etkisi artar. Bağ kolaylıkla koparılamaz ve direnmeler hem psikolojik, hem de toplumsal olur. Örnek olarak, gerek vahşi gerek uygar toplumlarda boşanmanın ya da çocukla anne-baba arasındaki kırgınlığın kişisel bir felâket ve toplumsal bir talihsizlik olarak nitelenmesini gösterebiliriz.

İnsanlarda aile bağındaki heyecanların sürekli olarak değişmesine, bunların karmaşık olmasına ve hiçbir zaman yalnız başına bir içgüdünün hakimiyetine girmemelerine karşılık, bu heyecanlar asla düzensiz değildir. Tam tersine, belirli düzenler içine yerleştirilmiştir. Bir eşin öbürüne, bir anne-babanın çocuğuna ve çocuğun onlara karşı davranışı asla gelişigüzel değildir. Her ilişki türü, belirli toplumsal sonuçlara bağlı bazı heyecan davranışlarını kabul ettirmek zorundadır. Her davranış, heyecanları düzene sokan belli bir plana göre, giderek gelişir. Böylece iki kişi arasındaki ilişkilerde, cinsel tutkunun uyanmasıyla 'duygu' da başlar. Bilindiği gibi kültürde bu, hiçbir zaman yalnızca içgüdüden meydana gelmiş bir an değildir. Çıkar, ekonomik çekicilik, toplumsal yükselme gibi çeşitli etkenler, aşağı düzeydekiler örneğince, yüksek kültürlerde de erkek için kızın, kız için de erkeğin çekiciliğini artırır ya da azaltır. Arada bu ilgi doğduktan sonra, tutku davranışı, belirli bir toplumdaki geçerli 'kur yapma' gelenek ve görenekleri yönünde yavaş yavaş meydana gelmelidir. Bu bağlantı kurulur kurulmaz, evliliğe girme kararı az çok toplumca tanımlanan bir ilişkiyi hazırlar. Bu dönem sırasında evlilik bağlarına hazırlık dönemine girilir. Bir kural olarak 'meşru' evlilik bağı, cinsel unsurların hâlâ hakim olduğu bir ilişkiyi günlük hayatın hakim olduğu bir ilişkiye dönüştürür. Bu sırada heyecan davranışlarının yeniden düzenlenmeleri gerekmektedir. Her toplumda -atasözlerine ve alaylara konu olan- kur yapma döneminden evliliğe geçiş değişikliğinin, birtakım güçlükle-

re katlanma zorluğuyla davranışlarda belirli bir düzenleme gerektirdiğini anlama önemlidir. Çünkü insan ilişkilerinde, cinsel unsurlar bir yana atılmadığı gibi kur yapma günlerinin anıları da silinmez; yeni ilgiler ve heyecanlarla birleşir. Yeni davranışlar, eskilerinin temeline dayandırılır; güç durumlarda cinsel çekicilik pahasına kişisel hoşgörü ve sabır elde edilir. Önceki hayatın çekiciliğinin ve cinsel zevke karşı duyulan özleminin sonraki duygular üzerinde tamamlayıcı bir psikolojik etkisi vardır. Burada insan duygularının önemli bir unsuru karşımıza çıkıyor: Eski anıların daha sonraki dönemlere devredilmesi. Her zaman bedensel ilişkiye bağlanan hakim bir heyecan davranışı vardır. Karı ile koca arasındaki karşılıklı cinsel istek, kişisel çekicilik, karakter uyuşmasının birleştirici bağı kadar vazgeçilmez bir şeydir. Kur dönemindeki duygu unsurları, ilk sahip olmadaki tutku duygularıyla -daha sakin bir sevgi biçiminde- birleşmeli ve böylece karı ile kocanın günlük hayatlarında birbirlerinin arkadaşlıklarından zevk almalarını sağlamalıdır. Bu unsurlar, aynı zamanda onları evin geçimini birlikte sağlamak üzere birleştiren çıkar ve çalışma birliğiyle de uyum göstermelidir. Kur yapmayla cinsel birleşme, cinsel birleşmeyle evliliğin daha sonraki yaşantısı, evlilik hayatıyla anne-baba olmak ve bütün bunlarla hayat arasındaki geçişlerin güçlükler, tehlikeler ve kötü intibakların yol açtığı sarsıntıları doğurduğu bilinen bir gerçektir. Bunlar, davranışların özel bir "yeniden düzenlenme" aşamasına girdiği noktalardır...

DİN ALANINDA CİNSELLİKTEN SEVGİYE GEÇİŞ

Robert BRİFFAULT

Briffault'nun dediğine göre dinin, hayatın açıklanması amacıyla ve doğaüstü güçleri denetlemek için ilkel büyücülüğün kaçınılmaz gelişmesi, beraberinde kutsal sevgi ***biçiminde yüceltilen birtakım cinsel törenler ve sembolizmin moral kalıntılarını getirmiştir. İlk dinlerin şehevî (erotik) törenleri, sonraki kültür aşamalarının anlayışıyla bağdaşamayınca, tanrıların iyiliğini 'tahrik etmeye' yöneltilmiş cinsel davranışlar yerine, onların kötülük ve kıskançlıklarını yatıştıracak*** öbür dünyacı davranışlar ***önem kazanmıştır. Kendini kötüleme ile özdeşleşmenin sonunda Hıristiyan babaların "cinselliği, günahın temel özelliği olarak nitelemeleri" ortaya çıkmıştır. Bu davranışlar, batı uygarlığında cinsel ahlak temelini kurmuş ve et ile ruh arasında bir çelişme bulunduğunu belirterek, çelişkinin yaratıcı gerilimleriyle sevgi geleneğimizin doğmasını sağlamıştır.***

Filozof, antropolog ve yazar Robert Briffault'nun en ünlü kitabı, anaerkilliği inceleyen dev eseri The Mothers'dır (Anneler).

Aşağıdaki parça, yazarın Cinsellik ve Uygarlık adlı eserinden alınmıştır.

Çağdaş batı uygarlığı geleneklerinde din ile cinsellik kadar birbirlerine karşıt iki alan bulunamaz. Cinselliğin belirtileri, dinsel ruhun bozulmadan bulunamayacağı günah, kötülük ve saf olmamak düşünceleriyle ilgilidir. Din ile şehvetin karşıtlığı, din ile dinsizlik arasındakinden az değildir. Ama Hıristiyanlık ve buna yakın birkaç din dışında, dünyadaki çeşitli dinleri ve aşağı kültür aşamasındaki dinsel törenleri gözden geçirirsek, bu karşıtlığın bulunmadığını göreceğiz. Bu törenler ve dinler, yukarıda saydıklarımızın aksine, cinsellikle içiçe bulunmaktadır ve cinsel içgüdünün belirtileri, dinsel ruhla -uyuşmaz sayılacak yerde- en yakın bir biçimde

ilişkilidir. Bu aşamasında din, hemen hemen ahlak ve teoloji kadar cinsiyetle uğraşmaktadır.

Yeni Gine'nin, Polinezya'nın, Endonezya, Afrika ve Güney Amerika'nın dinsel sanatı, Hindistan ve Japon tapınakları kadar müstehcendir. Kültürün ilk aşamalarında, ilkel avcı kabilelerinden bizim uygarlığımızın doğduğu tarımsal toplumlara kadar, hemen hemen her dinsel tören, müstehcen dans ve şarkıları, gerçek ya da sembolik cinsel birleşmeyi ve hatta fahişeliği kapsamaktadır. Dinsel sembolizmin ve törenlerin şehevî niteliği, kültürün yüksek düzeylerinde sınırlandırılma eğilimindeyse de, aynı nitelik, bunlardan hemen önceki aşamalarda en yaygın biçimiyle yer almıştır. Bu durum, ilerlemiş ve yüksek uygarlığa ulaşmış milletlerin eski dinlerinde göze çarpmaktadır. Mısır'ın karmaşık mistik teolojisi, cinsel sembolizmle işlenmişti. Babil, Küçük Asya ve dağınık Sami kolonilerinin dinleri, törenlerinin müstehcenliğiyle ün salmıştı; rahibeleri kutsal fahişelerdi ve fahişelik her kadına yüklenmiş bir zorunluluktu. Heredot, "Mısırlılar ve Yunanlılar dışında bütün milletler, tapınaklarında cinsel ilişkide bulunurlar" der. Ama belirttiği bu istisnaları kendisi bile çürütmektedir. Müstehcenlik ve serbestlik sonraki dönemlerde en yüksek noktasına ulaşmışsa da, Yunan dini, Babil ve Suriye dinlerinin benzeri unsurları kapsamaktaydı: Tapınaklara bağlı genelevler vardı; cinsiyet organları sembolleri, töresel müstehcenlik ve cinsel birleşmenin toplumca kutlanması, en kutsal törenlerin baş unsurları olarak son anına kadar devam etmiştir. Sözgelişi, Roma'nın sert ve basit dininde bile hem de en çok saygı gören törenlerde tanrıların sembolik cinsel organları, çeşitli müstehcenlik ve sembolik cinsel birleşme yer almaktaydı.

İlk Hıristiyan büyükleri, *"puta tapanların hayvanca icatları"*ndan söz ederlerdi. Onlar, özellikle bütün putperest dinlerin 'kirli' olduğunu ileri sürmekteydiler; yani bunların şehevîlik ve cinsel tahrik ile ilişkileri vardı. Oysa Hıristiyanlığın en büyük erdemi, dinsel ibadete 'iffet' ve 'nezaket' getirmiş olmasıydı. İskenderiyeli

Clement, Roma İmparatorluğu'nun pagan (çok tanrılı) halklarına şöyle seslenmişti: "Sizler tutkularınızı sürdürebilmek için dinsizsiniz. Şehvîliklerine özlem duyduğunuz için putlarınıza tapıyorsunuz."

Paganizme karşı ileri sürülen suçlamaların en güç karşılık verilebileni buydu. Bu dinlerin, gelişmelerinin bütün aşamaları boyunca, kuvvetli cinsel niteliğiyle karşı karşıya kalan geleneksel düşünce, ilk Hıristiyanların görüşünü kabul etmek eğilimini gösterdi. Ama böyle bir açıklama biçimi kabul edilemez. Artık Hıristiyanlık, içinden çıktığı birçok dinin gelişme sürecinden çekip çıkarılarak apayrı bir dinmiş gibi incelenemez. Bu gelişmenin sürekli olduğu, uzun bir dinsel evrimden geçtiği, hatta en kültürsüz halkların törelerinden ve kavramlarından geçerek geldiği anlaşılmıştır. Öte yandan, dinsel törenlerin ve dinin sembolizmindeki cinsel nitelik, refah ve uygarlıkla ilişkili bir bozulma göstereceği yerde, bunun en ilkel temel dinsel olguların gerekli ve en önde gelen unsuru olduğunu ortaya koymaktadır.

Bunun nedenini anlamak dinlerin ortaya çıkmasını sağlayan evrimsel süreci kavramakla mümkündür. Çağdaş anlayışa göre, din terimi, varlığın açıklanmasını akla getirir. Başka bir deyimle, din, önce metafizik bir sistem olarak düşünülür. Ama dinin fonksiyonu kavramı, bunun ilk dönemlerinde uygulanamaz. İlkel insanlık psikolojisine, felsefe sorunlarına karşılık vermek ve 'varolma'nın nedenini açıklamak da bundan daha uzak bir şey olamaz. Bu çeşit konular vahşileri ne ilgilendirir, ne de onlarca anlaşılabilir. Dinin bizim için en belirli yanının ilkel biçimlerde yeri bile yoktur. İlkel dinin fonksiyonu, onun daha doğrudan doğruya, daha somut ve uygulanabilir olmasını da gerektirir. Bu fonksiyon, hayatın nedenini açıklamak değil, hayatı devam ettirmek için gerekli sayılan şeyleri elde etmektir. Din, bu görevini pratik tedbirlere ve kişisel çabalara yardımcı olarak kullanılan tabiatüstü araçlarla başarmaya çalışır.

İlkel insanlığın temel ihtiyaçları ve istekleri, böylece dinsel törenlerin ilk hedefleri, bitki, hayvan ya da insan olsun, kabileyi artırmak ve çoğalmayı sağlamaktır. Bu amaçlara varmak için kullanılan en yaygın tören biçimine *"taklitçi-tılsım"* adı verilir.

Av hayvanlarının çoğalmasını isteyen avcılar, o hayvanın dişisi ya da erkeği gibi giyinir ve üreme hareketini taklit ederler. Böylece Sioux kabilelerinin sığır dansında, boğa kılığına girmiş erkekler, boğanın dişisine binmesini temsil ederlerdi ve töreni yöneten rahibe, törenin sonunda, bu hareketi sağlayan erkeklik organı sembolünü halka göstererek, "yaratma, hayat ve ölüm gücünü elinde tuttuğunu" bildirirdi. Başka törenlerde cinsel birleşmeler yapılır; erkekler eşlerini değiştirirlerdi. Avrupa'nın avcılıkla geçinen insanları arasında da buna benzer törenlerin pek yaygın olduğunu ortaya koyan belirtiler vardır. Bu tören, Magdalen çağı mağara resimlerinde bütünüyle görülebilmektedir.

Ürünlerin yetişmesi de aynı törensel yollarla sağlanmaya çalışılırdı. Beş kıtada da yaygın olan inanca göre, tohum ekiminin verimli olması için, bunun cinsel birleşme hareketiyle birlikte yapılması gerekmekteydi. Bu cinsel birleşme, Salvador'un *Pipeles*leri ve Hindistan'ın *Musquaki*leri arasında tohumun toprağa girmesiyle aynı ana rastlatılırdı. Bugün Hollanda ve Almanya köylüleri aynı tedbirleri almakta ve tarlalarını sürdükten sonra karılarıyla tarla üzerinde cinsel ilişkide bulunmaktadırlar. *Girit* tarlalarında bereketli ürün almak için aynı tedbire başvuran Demeter ile İasion efsanesi, bunun Hellen dünyasında da yerleşmiş bir gelenek olduğunu göstermektedir. Tarım festivalleri, özellikle tohum ekmeye ve harman toplamaya ilişkin olanlar, dünyanın her yerinde ve her çağda genel cinsel hoşgörünün en belirgin örneklerini vermektedir.

Afrika'da *Bantu*ların tarım festivalleri, "nitelik bakımından Baküs ayinlerini hatırlatır. Günlük hayatlarında ağırbaşlı olan kadın ve erkekler, ayin sırasında kendilerini şehvete bırakırlar. Onları seyrederken utanç duymamak imkânsızdır. Fahişelik serbesttir;

ortam nedeniyle zina hoşgörülür." Hindistan'da, "harman festivali genel çapkınlık için bir işarettir ve buna 'gerekli' gözüyle bakılır. Erkekler bütün gelenekleri, kadınlar utanmayı bir yana atarlar; kızlara tam bir serbestlik verilir."

Bu aşırı özgürlüğün belirli bir töresel amacı vardır ve bazen Kuzey Borneo'nun *Dayak* kabilelerinde olduğu gibi çok kısa sürelidir. Bundan hemen sonra, sosyal düzen eski biçimine döner. Cezayir'in tarım kesimini meydana getiren nüfusu, cinsel ahlaklılığı zorlamanın tarım hayatının başarısını engelleyeceği gerekçesiyle, kadınların aşırı çapkınlıklarına sınır konulmasını istemezler. *Atina*'nın *tesmophoria*'sı yani ekim bayramları, "bereketlilik tılsımı"nın ilk karakterini –zayıf bir biçimde de olsa– korumuştur; kadınlar, bu bayramlarda ellerinde sembolik erkek cinsel organları taşırlar ve ayıp sözler söylerlerdi. *Romalılar*'ın ekim bayramları olan *saturnalia*'nın yerini, şimdi Güney Avrupa'nın karnavalları almıştır. Bunlarda bile, son yıllara kadar erkeklik organı sembolleri taşımak modası vardı. *Lavinium*'da tanrı Liber, bir araba içinde tarlaların çevresinde dolaştırılır; kocaman erkeklik organını kadınlar çiçeklerle süslerdi.

Tarım yalnızca bir din sorunu olarak kabul edilirdi. Aralarına yerleşen İspanyol papazlarının başarı kazanmak için dinsel ya da büyüsel yollara başvurmadan ürün yetiştirebilmeleri, *Pueblo* kızılderililerini çok şaşırtmıştı. İlkel törenlerin elde etmek istedikleri şeyler ve bunun için kullandıkları araçlar göz önüne alınınca, din ile cinsel faaliyetin yakın ilişkisi ortaya çıkmış olur. Ama bu ilişki aslında çok daha derin ve yakındır.

İnsan soyunun çoğalması, geçim araçlarının çoğalmasından daha az önemli değildir. Birçok yönden karanlık kalan üreme süreci, çağdaş biyologlarca kültürsüz insanların, fizyolojik olmaktan çok tabiatüstü nitelikteki faaliyetleri olarak görülür. Avustralya ve Yeni Gine'de yaşayan bazı kabilelerin kadınla erkeğin birleşmesiyle döllenme arasındaki ilişkiden habersiz oldukları söylenmekte-

dir. En alttakilerin en ilerlemiş kültür aşamalarına kadar erkek, tabiatüstü güçlerin aracılığını yapan bir araçtan fazla bir şey olarak kabul edilmez. Aşağı kültürlerdeki insanların inançlarına göre, cinsel heyecan sırasında, tanrısal bir esinlenmede olduğu gibi erkekler bir an için tanrının aracılığını yapmaktadırlar. Tatarlar'ın, "her insanın özel bir tanrısal müdahale ile yaratıldığını" söylemeleri, bu konudaki genel inancı yansıtır. Aziz Paul, "Sen tohumunla doğacak bedeni ekmiş olmuyorsun - Ona beden verecek olan Tanrı'dır" demiştir. İlk Hıristiyan büyükleri, evlilik dışı çocukların doğumu konusunda şaşkınlığa düşmüşlerdi; çünkü çocukları yaratan Tanrı'ydı ve O, evlilik dışı cinsel birleşmeyi yasaklamış bulunuyordu. İnsan toplumunun Tanrı'nın gerçek maddesini içerdiği ve Tanrı'nın cinsel ilişki sırasında erkeği kendi aracı olarak kullandığı düşüncesi, "mistik teoloji" döneminden günümüze kadar kalmıştır. Din otoriteleri "iffet"in insanın içindeki tanrısal özün korunmasına yardım ettiği düşüncesindedirler. Eski İbraniler, en ciddi yeminleri, yemin edenin elini hayalarına sürdürerek ettirirlerdi. Tanıklık etmek *(testify)*, vasiyet *(testament)* gibi kelimelerin hepsinin ***testis*** (haya) kelimesinden türediği göz önüne alınırsa, bu düşüncenin ne kadar yaygınlaştığı anlaşılabilir. Böylece cinsel birleşme eylemi, tanrısal varlığın kendini en açık bir biçimde belirttiği olay olarak görülür. Sofu Müslümanlar, karıları ile cinsel birleşmeden önce kısa bir dua ederler; yani böylece bu eylemin kutsal niteliğini kabul etmiş olurlar.

Aramızdaki en dindar kimselerin görüşleri, temel özelliği bakımından Avustralyalı ilkellerden farklı değildir. Dünyaya getirmenin sadece fizyolojik bir süreç olduğu düşüncesini dine küfür kabul eden bu insanlar, çocukların "Tanrı tarafından" gönderildiğini söylemekle, bütün ilkel vahşilerin düzeyine inmektedirler. Döllenmenin cinsel birleşmeden başka şeyler aracılığıyla meydana geldiği düşüncesi de pek yaygındır. Döllenmenin meydana gelmesi için başka şartların tamamlanması gerektiği inancı, hemen he-

men evrenseldir. Avustralya'nın birçok bölgelerinde, Eskimo ve Kızılderililer arasında kadının erkek tarafından gebe bırakılması için uygun bir hayvansal besin maddesi yemesi gerektiğine inanılır. *Hotantolar*, bir kadının cinsel birleşmeden önce çırılçıplak sağanak altında dolaşmadıkça çocuk doğurmayacağına inanmaktadırlar. Evlilik töreninin tamamlanması gereken pek çok görenek ve şartları, bu törene gebeliğin mümkün olabilmesi için eklenmiştir.

Bütün bu inançların ve geleneklerin kaynağındaki temel düşünce, insan soyunun üremesinin ancak birtakım tabiatüstü güçlerin işe karışmasıyla mümkün olacağı inancıdır.

İlkel dinlerin dinsel törenlerindeki amaç, yalnızca yiyecek hayvanlarının, toprak ürünlerinin ve kadınların verimliliğini sağlamak değildi. İlkel ulusun başlıca amaçlarından biri de yağmurun yağmasını sağlamaktı. Toprak verimliliğinin bağlı bulunduğu yağmur, genel olarak erkeğin tohumlu salgısı ile eş anlamda kabul edilirdi. Maniheizm dininde olanların sağanak halinde yağmuru tanrının şehevî heyecanının etkisi olarak kabul ettikleri söylenmektedir. Aynı şekilde, Romalılar arasında da Priapus* yağmur göndericisiydi. Hindistan'da yağış oranı, o mevsimde evlenenlerin oranıyla ilişkili kabul edilir. Eski dinlerin ilk hedefleri olan "genel refah"ın bağlı bulunduğu başlıca unsur, böylece ilkel teolojideki üreme gücünün denetimine ilişkin görülmektedir.

İlk törenlerde cinsel faaliyetlerin etkileri, cinsiyetin toplumun refahını artırmak, tehlikeyi ve kötü talihi savuşturmak için kullanılmasına kadar uzanır. Bu yüzden Avustralya'nın karaderilileri, fırtına başgösterince, -refahlarını tehdit eden güçleri yatıştırmak için- genel cinsel bir cümbüşe başlarlar. Amerind kabileleri her türlü felâkette, salgın hastalıklarda ya da bir reisin hastalığı sırasında tek çare olarak dinsel törenlerle fahişeliğe başvururlar. Aynı şekilde, bir talihsizlik karşısında kalan Patagonyalılar, karılarını

* Dionisos ile Afrodit'in oğlu olan Priapus, Yunan ve Roma mitolojilerinde üremede erkeklik fonksiyonunu ve cinsel organı temsil eder.

önlerine ilk çıkan yabancıya teslim olma şartıyla ormana gönderirler. Eski Yunan'da da buna benzer düşüncelere rastlanmaktadır. Magna Garcialı *Lokrian*'lar, düşmanları olan komşularınca tehdit edilince, askeri bir bozgunu önlemek için, karılarını bir ay kentin genelevlerine yerleştirmişlerdi. Korentliler, ülkeleri Pers istilası tehdidi altındayken gösterdikleri yurtseverlik nedeniyle, fahişeler için bir anıt dikmişlerdi. Firavunlar döneminden kaldığından hiç kuşku olmayan bir gelenek, bugün Aşağı Mısır'ın en saygıdeğer aileleri arasında pek geçerlidir. Bu ailelerin kadınları tanrılarından bir şeyi özellikle istediklerinde, Ahmet-el-Bedevi'nin Mulih'ine (ülkenin en popüler dinsel bayramlarından biri) katılmaya ve orada karşılarına ilk çıkacak erkeğe kendilerini vermeye ant içerler.

Toplum yararı için kadınlara yüklenen töresel görevler, bazı halklarda bütün kadınları kapsar. Bazı halk grupları da, özel olarak seçilmiş, tanrının karıları sayılan rahibeleri ve *hierodül*'leri (Eski Yunan'da tanrıya adanmış tapınak esirleri) görevlendirirler. Bu kadınlar görevlerini ya tapınaklarda fahişelik yaparak ya da tanrının kutsanmış rahipleriyle kutsal birleşmede bulunarak yerine getirirler.

Yaratıcı ve üretici kutsal gücün tabiatla insanlık arasında desteklenmiş yayılması için, sadece "cinsel birleşme yöntemi" kullanılmaz; şehevî heyecan veren her şeyin bu gücü tahrik edeceği düşünülür. Böylece her çeşit müstehcen söz ve faaliyetin dinsel tılsım amaçlarına yararlı olduğu kabul edilir. Bengalli *Kochslar*'a göre, "Tanrı karşısında çıplak kadınların raksettiğini görmekten, müstehcen şarkılar duymaktan hoşlanır; karşılığında iyi ürün ve bereketli yağmurlar gönderir." Bütün bu tılsımlı uygulamalarda başarıya ulaşmak için, çıplaklığın yardımcı olacağı yolunda evrensel bir kanı uyanmıştır. Bu çıplaklık, pagan ayinlerinin bir kalıntısı olan büyücülüğün bir şartıdır. Bugün, Avrupa'nın kapalı topluluklarında hâlâ rastlanan yağmur yağdırma törenlerinde, bu açıkça göze çarpmaktadır.

Mülkiyet duyguları ve istekleri, ilerleyen uygarlığın şartlarına uygun olarak geliştikçe, bu duygulara karşıt olan dinî cinsel uygulamaları sınırlama eğilimi de her yerde kendini göstermeye başlamıştır.

Yunan'da bu duyguların gelişmesi, "yiyecek sağlamak amacında olan ve üreme süreçlerinin tahrikini hedef alan pek çok ayinin kaldırılmasını ya da kalın bir perdeyle örtülmesini" sağlamıştı. Atina'da Solon'un, "kadınların davranışlarını ve festivallerini düzene soktuğu, çıkardığı kanunlarla bütün düzensizlikleri ve aşırılıkları yasakladığı" belirtilir. Mısır ve Dahomey'de törenlerde el üstünde taşınan ve iplerle harekete geçirilen erkeklik organı sembolleri, Atika törenlerinde bir örtüyle örtülmüş, Roma'da ise Vespa tapınağına saklanmıştı. Daha sonraları Suriye'de kadınlara, saçlarını kesmek şartıyla, "Evlilik öncesi fahişeliği" izni verilmişti. Bu çok yaygın bir gelenekti ve evlilik öncesi fahişeleri bu yolla Katolik rahibeler gibi Kutsal Damat ile mistik bir şekilde birleşmiş olurlardı.

İlkel dinî-büyüsel ayinlerin iki amacı vardır: Biri, kutsal güçleri memnun etmek, onları kendisine çekmek ve yatıştırmak; öbürü, onların vereceği zarardan kaçınmaktır. Bunların ilkine tanrıların iyilikçi görevlerini 'tahrik' edecek ve artıracak ayinler girer, ikincisine de kaçınma ve yas tutma ayinleri. İlkel dinlerin cinsel törenleri ve sembolizmi, gelişen kültür aşamalarının duygularıyla bağdaşamayınca, ilk başlarda tabiatüstü yaratıkların kıskançlıklarından kaçınmayı öngören ayinler önem kazandı. Bunun uygulaması, her yerde birbirine benzer: Kıskançlık duygularını yaratacak her çeşit 'tatmin' biçimlerinden kaçınma, kendi kendini aşağılama, kendi vücuduna zarar verme, oruç tutma, temizlik ve süslenmeden kaçınma, bedeninde yaralar açma ve hepsinden üstünü de cinsel perhiz. Yunan dininde bu iki ilkel ayin tipi açıkça görülebilir. Yunanlılar, ilk Hıristiyan Babaları gibi kullandıları *angeia* terimiyle cinsel saflığı belirtiyorlardı. Bu, yalnızca cinsel birleşmeden değil, yiyecekten de kaçınma anlamına geliyor, yas tutma ayinlerini de

kapsıyordu. Bu ayinler, cinsel ayinler gibi tanrıları eğlendirmek için değil, onların kötülülerini ve kıskanmalarını ortadan kaldırmak için yapılırdı. Böylece bu çeşit ayinler de dinde korku unsuruna girerler. Angeia yokluğu kavramı, ahlaksal kirlilik ya da günah olarak kabul edilmeye başlandı. Bu da ilk Hıristiyanları şu düşünceye götürdü: Bütün kötülüklerin başı, cinsel içgüdüdür. Hıristiyan Babaları'nın uyumsuz davranışları, Hıristiyanlığı kabul edenlerin çoğunun kendilerini hadım etmelerine, evliliği dine uymamakla suçlamalarına, kadının cehennemin kapısı demek olduğunu ilan etmelerine sebep oldu. İnsan soyunun cinsel birleşmeyle çoğalacağına, tükenmesinin daha iyi olacağını savunanlar çıktı. Şimdi batı uygarlığında var olan cinsel ahlaklılığın temelini sağlayan düşünceler bunlardır. Bu ölçüleri insan yaşantısının olgun meyveleri, insan aklının ılımlı sonuçları olarak görmek âdet haline gelmiştir. Oysa durum böyle değildir. Bu düşüncelerin ilk biçimlerinde, çılgın zihinlerin bağnazcasına saçmalarından başka bir şey olmadıklarını kimse ileri süremez.

Cinsiyet içgüdüsünün kültürel gelişmedeki belirtileri, dinde olduğu gibi zıt kutupların birleşmesidir. Yaşayan varlıkların en güçlü dürtüsü olan üreme içgüdüsü, hakim gücünü kabul ettirmek için bütün eylem biçinilerini zorlamaktadır. Kültürün en alt aşamasında cinsel çekicilik, hayvanlarda olduğu gibi hemen hemen bütünüyle görevsel ve bedenseldir. Toplumsal gelişme sırasında konulan sınırlamalardan ötürü çevrenin geleneksel kültürüyle yoğrulmuş bir güdünün çalışma alanına çeşitli yüceltme biçimleri zorlanmıştır. İnsan, hayvanlarda rastlanmayacak kadar farklılaşmış olan bu toplumsal güdülerini, uzun bir süre anne sevgisinin koruyucu bakımı altında yetişmesine borçludur. Bu bağımlılık durumu, insanın maddî yapısının en belirli niteliğidir. Bunun ortaya çıkardığı ihtiyaçlar, ilkel kültürlerde aynı kabile ve klan üyeleri arasındaki güçlü toplumsal dayanışma ile sağlanırdı. Bu orijinal kabile örgütü ve onun şaşkınlık veren dayanışması ortadan kalkınca,

bağımlı insanın ihtiyacı da kişisel dostluklar ve sevgilerle sağlanmıştır. Tek evlilikli toplumlarda, bu ihtiyaç organik cinsiyet içgüdüleriyle birleşmektedir. Kan ya da metres, vahşiler arasında olduğu gibi cinsel isteğin yalnızca nesnesi olmakla kalmayıp aynı zamanda annenin yerine geçen insandır. Böylece, cinsiyet içgüdüsünün ihtiyaçları, insanın uzun süren bebekliğinin ve bağımlı gelişmesinin doğurduğu en belirgin insanlık niteliğiyle içiçe geçmiş halde bulunmaktadır.

Din gelişmesinin aşamalarında, ilkel büyücülükten fizyolojik ve duygulu dönemlerine geçtikçe, buna ilişkin olarak cinsel sevginin duygusal gelişmesi de önem kazanır. Din, tabiatüstü güç kaynaklarını kontrol altına alarak hayat ihtiyaçlarının sağlanması amacını güden bir tılsım biçimi olarak değil de, evrenin anlamının ve insanın evrenle ilişkisinin açıklanması olarak görüldüğünde, bu ilişkinin başlıca duygusal görünümü, cinsel sevgiyi yücelten insan davranışı niteliğiyle eş duruma gelir. Bazen yanlış olarak "dinsel içgüdü" adı verilen "İnsan kaderine hakim iyilikçi bir gücün varlığına inanma ihtiyacı", bağımlı insanın cinsel eşinde aradığı anne şefkati ihtiyacıyla aynı türdendir. Schleirmacher, dinin temel özelliğinin mutlak bağımlılık duygusunda olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağımlılık duygusu, insanın bütün toplumsal içgüdülerinin olduğu gibi sevgi duygusunun da kaynağıdır. Böylece, Tanrı'nın görevi, "Tanrı, sevgidir" deyişiyle nitelenmektedir ve en üstün gücün insanla olan ilişkisi, bir baba-çocuk ilişkisi olarak görülmeye başlanmıştır. Dinsel duygunun en yüceltilmiş biçimi, bu "Tanrı aşkı" ile temsil edilmektedir; burada Tanrı silikleşir, aşk ise güçlenir. Dervişlerin ve azizlerin duygusallıkları, başka şartlar altında âşığın romantik duygularını ateşleyecek olan aynı ruhsal unsurların bir görüntüsüdür.

Âşığın romantik duyguları gibi kutsallaştırılan duygu da psikofizyolojik temelinden ayrılamaz: Dinsel duygular kabardığı zaman, cinsel duygular da asla uzakta değildir. Hıristiyanlıktaki cin-

sellik korkusunun şiddet nedeni de budur. Aziz Jerome şöyle demektedir: "Kızgın güneş altında yanan vahşi çölde yaşarken kendimi Roma'nın zevklerine gömülmüş olarak düşünürdüm! İçim acı dolu olduğu için, yalnızlığı aramıştım... Cehennem korkusuyla kendimi o akrepler ve vahşi hayvanlar arasına atmıştım ve aklım fikrim hep genç kızlardaydı. Tuttuğum oruçtan yüzüm solmuş, vücudum kurumuştu, ama yine de ruhum tutku özlemiyle yanıyor, bir cesedinkine benzeyen etlerimden şehvet ateşleri fışkırıyordu. Sefilliğimi açıklamaktan utanmıyorum."

MAKİNE ÇAĞINDA AŞK

Floyd DELL

Sanayi devrimi, serf ve köleyi özgürlüğe kavuşturduğu gibi çocukları da otoriter ailenin duygusal bağımlılığından kurtarmak zorundaydı. Çağdaş toplum, aile çerçevesi içinde toplumsal ve cinsel isteklerin tatminini sağlayarak 'romantik kur yapma seçimi'ni evlilik içinde toplamış oldu. Bu geçiş döneminin getirdiği kesintilerin ve bozuklukların en karekteristiği, Victoria çağının "safiyet" idealidir.

Floyd Dell, bir romancı olarak, "yeni kuşağın" umut ve çalışmalarını Moon-Craft ve Love in Greenwich Village adlı romanlarında dile getirmişti. Makine Çağında Aşk adlı avantgarde tezi, bir kuşak sonra bile bütün önemini koruyabilmiştir. Dell, ataerkil çağda tabii sayılan davranış ve ahlak biçimlerinin, insanların bir deneme ve kendini gerçekleştirme 'düzensizliğinde' yaşamak zorunda oldukları zaman, "nevrotik tavizler" yarattığını göstermektedir.

1. Ataerkil Törelerden Çağdaş Törelere Geçiş

Ataerkil düzenin gerektirdiği duygu uzlaşmaları, yani sevgi ve çalışma düzeyi bakımından bunların temelde çocuksu ve eşcinsel oldukları; fahişeliği ve çocuğun gayrimeşruluğunu, kutsal bekâreti, ailece kararlaştırılan evliliği ve kibar zinayı kabul ettiği; öte yandan kur yapma, eş seçme, kadın ve erkeklerin toplumsal eşitliği, güdümlü aile ve anne-baba hayatını ancak uzlaştırı kurumlarındaki sınırlı biçimleriyle benimseyebildiği açıklanmıştı. Çalışma düzeyine gelince, o da irsî kast örneğine uyarak, özgür seçimi ve sorumluluğu ortadan kaldırıyordu.

Orta sınıfın ticaret, üretim ve makine gücünü geliştirmesiyle meydana gelen ekonomik ve toplumsal değişiklikleri de kısaca gözden geçirmiş; bu ataerkil 'taviz'lerin yeni toplumsal düzene bir yük olduğunu görmüştük. Ataerkil kurumların toplumumuzda yarattığı kısmî yıkımı abartmadan, kur yapmanın, eş seçmenin, cinslerin toplumsal eşitliğinin, güdümlü anne-baba ve aile hayatının kabul edilen evlilik çerçevesi içine sokulduğunu ve çalışma hırsının irsî ve sınıfsal sınırlarından kurtarıldığını söyleyebiliriz. Çalışma ve sevme şimdi, gerek toplumsal gerekse yasal alanda mülk sahipliği ve ataerkil aile bağımlılığından büyük ölçüde farklılaştırılmış, özgürleştirilmiştir.

Ama bir geçiş dönemi içinde olmamız, pek çok kimse için hayatının herhangi bir anında eski düzenden yeni düzene geçişin yer alması demektir. Bu kimseler eski düzende yaşamaya alışmışlarken, şimdi birdenbire yepyeni bir düzen içinde yaşamaya çağrılmaktadılar.

İnsanlar orta ve daha ileri yaşa vardıklarında, artık ataerkil bir çağda yaşamadıklarını anlayınca, yeni şartlara uymayı reddedebilirler. Bunun bilincine yetişme çağında varacak olurlarsa, o zaman yeni özgürlüklerini olduğu gibi kabul edecekler ve bu daha geniş fırsatlardan ne anlarlarsa ona göre yaşamaya çalışacaklardır. Ama hayatın bu yeni düzenini kabul eder ve ona göre yaşamaya çalışırken, kendi yetiştirildikleri kavramlarla uymaya çalıştıkları ahlak kuralları arasındaki çelişki kendilerini şaşırtırsa, bu sefer davranışlarında sık sık aksaklıklar başgösterecektir. İşte bu da tipik ataerkil aile nevrozunu meydana getirir.

Eski zamanlarda ataerkil aile düzeninde baba ile oğulun çatışan çıkarları vardı; oğul, tam ekonomik ve toplumsal bağımsızlığı ancak babasının ölümüyle elde edebilirdi. Bu düşmanca yapay ilişki, aşırı oğul saygısı ve kaskatı görev duygusuyla ve ustalıkla gizlenmek zorundaydı. Bu ahlak süsleri ardında kıskançlık ve nefret duygusunun gerçekleri saklıydı. Bu gerçeklerin ortaya çıkmasını

utanç duygusu önlerdi. Ataerkil düzenin devam etmesi için çocuklar, sevgi ve çalışma alanlarında, yetişkinlik için duydukları bütün isteklerinde utanca düşürülürlerdi. Şimdi ataerkil düzen yıkılmış olduğu halde, onun kalıntıları ve yeni dünyamızın yarı tamamlanmış yapıları arasında bu eski ataerkil kıskançlık ve nefretin ahlaksal süsleri hâlâ devam ettirilmekte; aşırı bir evlat saygısı ve kaskatı görev duyguları hâlâ 'telkin' edilmektedir. Oysa bunların birer koruma aracı oldukları -ve gerçek- tehlike artık yoktur. Önlemeye çalıştıkları suç çoktan ortadan kalkmışsa da, eski ataerkil eğitiminin öteberisi çağdaş evi kalabalık etmeye devam etmektedir.

Genç erkeklerin en uygun avunma yolunun eşcinsel davranışlar olduğu kabul edilen çağlar, çok geride kalmıştır. Fahişelerle ilişki kurmanın genç erkek içgüdüleri için değerli ve kaçınılmaz bir uzlaşma diye kabul edildiği günler geçeli pek fazla olmamıştır. O çağlarda bir baba oğlunu uygun bir yaşta geneleve götürür ve orada görev çeşidinden mutluluk duyması beklenen -bir anlamda yapmacık- sembolik cinsel erkekliğe girişini düzenlerdi. Uygarlığımızda fahişelik hâlâ bir yer buluyorsa da, artık normal kabul edilmemektedir. Bir 'ideal' olarak görülen, ailelerin kararlaştırmasıyla yapılan evlilikler de ortadan kalkmıştır. Kibar zina pek sınırlı bir entelektüel modadır ve eskiden sevgi duyguları ile normal bir çıkış yolu olarak kabul edildiği sınıflar arasında bile genellikle normal görülmemektedir. Gençler, erken bir yaşta kendilerini bekârete adamamaktadırlar. Toprağa bağlı soyluların yapay uzlaşma ideallerinden de artık vazgeçilmiştir.

Çağımızın idealleri hem daha tabiiye yakın, hem de daha romantiktir. Bu idealler yüzyıllarca süren kültürel yaşantının enginleştirdiği içgüdüsel cinsel çembere dönüşü yansıtmaktadır. Ataerkil düzendekilerle kıyaslayınca, cinsel ideallerimiz daha tabiiye yakın olsalar da, duygusal çeşitliliklerinin ve güzelliklerinin önemli kısmını, insan tehlike ve yoksulluğuna ayak uydurmak için ümitsizce mücadele verilen o yüzyıllara borçludurlar. Ataerkil geçmişe

olan bu kültür borcunu böylece kabul ettikten sonra, neyin 'çağımıza ait' olduğu ve neyin bir rastlantı sonucu aramızda kaldığı sorununa dönebiliriz.

Bizim gerçek ideallerimiz, geçirdikleri kur dönemi süresinde hayatlarının sonuna dek bir arada yaşayacak kadar birbirlerini sevdiklerine inanan John ile Jane'in evlenmesini öngörmektedir. Bunlar, bu ilişkiyi aşklarının meyvesi olan çocuklarla ailenin 'cinsel mahremiyeti' içinde yaşayacaklarına, birbirlerini ve çocuklarını sevdiklerine ve sevginin fonksiyonunu devam ettireceklerine inandıkları için sürdürürler. Yoksa mülk sahibi olmak, toplumsal mücyyideler ve ceza korkusu ya da Jane'in kendi başına, başka çeşit yaşamak imkânından yoksun oluşu nedenlerinden değil. Uzun ve dürüst çabalardan sonra evliliklerinde bir düzen kurulamamışsa, ilişkinin kendi iç duygu gücüyle kendini devam ettiremeyeceği anlaşılırsa, heyecan bakımından artık katlanılamaz görülürse, ideallerimiz onun 'resmen' bozulmasına izin verirler. John ile Jane bundan önceki evliliklerinde bulamadıkları iç heyecan dengesini sağlayacağına inandıkları yeni bir evliliğe –var olan ekonomik, toplumsal güçlükleri göze alarak– girmekte serbest kalırlar.

Bu idealler –eğer bunların ideal oldukları kabul edilirse–, tek bir parça oldukları halde, bunların derecesi ayrıdır. Uygulamada çok kullanılmakla birlikte, boşanmaya ve tekrar evlenmeye olan inanç az çok bir utanma duygusuyla birlikte söz konusu olmaktadır. Bu, yalnızca boşanmanın eskiden beri süregelen ataerkil duygu önyarılarını ve saygıdeğerlik ölçülerini bozmasından dolayı değildir. Bir de boşanmada tek bir eşin büsbütün sorumlu tutulamayacağı ve en masum, en çok zarar gören ve iyiniyetli eşin de sorumluluğun bir kısmını paylaşması gerektiği, onun da bu işte başarısızlığı olduğu yolunda kamuoyunda yerleşen kanı vardır. Hatta bu sorumluluk, ilk seçmedeki budalaca davranış olsa bile... Ama kur yapma dönemine böyle bir başarısızlık yüklenemez. Çünkü herkes bunun bir deneme dönemi olduğunu bilir. Kötü bir sonla biten

flört döneminde gençlerin, sürekli bir evliliğe girmek için seçim yapmadan önce, göze almaları beklenen birtakım tecrübeler edindikleri kabul edilir.

Bütün bunlar, zamanımızda kur yapma ile evlilik arasındaki önemli bir psikolojik farklılığı ortaya koymaktadır. Kur yapmak, başka bir insana tam bir duygu bağlılığını, hatta bedensel bağlılığı ve tam bir toplumsal bağlılık dışındaki her şeyi kapsayabilir. Ama bu çeşit özel yeminler, ilişkinin daha sonraki deneyleri yüzünden bir yana bırakılabilir; ancak bunun toplum sansürü dışında bile nedeni olmalıdır. Evliliğin böyle bir özgürlüğü kapsamadığı ortadadır. Evlilik daha gerçekçi cinsellik ve aile şartları altında kurulmuş deneysel bir sevgi ilişkisi değildir. Bir eşin aranması ve seçilmesi demek olan kur yapmadan büsbütün ayrı bir şeydir; eşleşmiş olmanın açıklaması demektir. Evlilik beraberliğinin toplum gözünde vardığı kesinlik, evlilikte doğan çocukların toplumsal bakımdan imtiyazlı olduğu gerçeğini kapsar. Demek ki kur dönemi, bir insanın çocuk sahibi olmak isteyecek kadar derin ve uzun süre sevecceği birisini aradığı dönemdir. Cinsellik ve aile mahremiyetinin bozulması demek olan boşanma da böylece bir yanılgının ya da eksikliğin itirafıdır.

Boşanma ve yeniden evlenme istatistiklerine rağmen, insanların bir evlilik dizisi istemedikleri açıktır. Gerçekte, bir önceki yanlışlık ya da başarısızlıklarından öğrendikleriyle bu kez gerçek bir evlilik diye adlandırdıkları şeyi aramaktadırlar. Böyle bir anda yeniden geçmişlerini yaşayabilecek olsalar, evlilik derslerini öğreten, ama onun sorumluluklarını taşımaktan uzak bir evlilik öncesi kur dönemine dönmek isteyeceklerdir. En basit biçimiyle bu istek şöyle dile getirilecektir: "Şimdi bildiklerimi o zaman bilseydim!.." Kısacası, kur dönemi deneyi tamamlanmamış, eksik kalmıştır.

Başarısızlıktan sonra yeniden evliliği deneyenlerin istedikleri gerçekten boşanma değil, daha kusursuz bir kur dönemidir.

Bu söylediklerimizin ışığı altında, zamanımızın idealleri olarak

görünen şeyleri yeniden sıralarsak, bunun şöyle bir tablo meydana getirdiğini göreceğiz: İnsanın, kendisi ve sevme üzerine -gerçek bir eş seçimi yapabilmek için- bilmek istediği her şeyi öğrenebileceği bir kur dönemi ve sonra böylesine duygusal bir deneyden sonraki, hayat boyu süren bu evlilik. İdeallerimizin bu şekilde sıralanması "ütopik" görülürse de, bu da ideallerin ayrıcalığıdır. Ve belki de bu ideal, göründüğü kadar imkânsız bir nokta değildir. Yanlışlıkları düzeltmek ve başarısızlıkları ortadan kaldırmak için boşanma hakkını reddetmemektedir. Ama bugünkü boşanma hızımızı kur döneminin hazırlayıcı aşamasının eksikliğine yormak doğru değildir; çünkü ataerkil düzen ne böyle bir dönem, ne de böyle bir eğitim ihtiyacı tanımıştı. Gençler, ataerkil bir yolda yetiştirilince, evlilik öncesi kur döneminde öğrenmeleri gerekeni, çoğu zaman 'ilk evlilik'ten geçerek öğrenmek zorunda kalmaktadırlar.

2. Victoria Çağında Ataerkil İdeallerin "Safiyet" Olarak Maskelenmesi

Şimdi de gençlerin yetiştirilmelerine göz atalım ve bunların kur dönemine olan ihtiyaçları ile hâlâ süregelen ataerkil ideallerinin baskıcı etkilerini inceleyelim. Bugünün anne-babasının çocuklarını önceden kararlaşırılmış bir evliliğe, eşcinselliğe, fahişelerle düşüp kalkmaya ya da hayat boyu evlilikten kaçınmaya bilerek ve isteyerek sürüklemedikleri belirtilmişti. Ama ataerkil düzenden miras alınan ve gençleri böylesine bir cinsel davranışa hazırlayan yetiştirme biçiminin bu psikolojik davranışların nedeni olduğu ve onları toplulumumuzun istediği olgun cinsel hayat sorumlulukları için yetersiz hale getirdiği görülecektir.

Çağımız, ataerkil ahlak anlayışını, bunun amacını anlayan ve gerçeklerle yüzyüze gelmekten kaçınmayan Greko-Romen dünyasından, doğrudan doğruya almış değildir. Demosten, "Zevkimiz

için cariyelerimiz, bedenimizin günlük ihtiyaçları için odalıklarımız, meşru çocuk sahibi olabilmemiz ve evimizin yönetilmesi için de karılarımız var" demişti. Catullus, arkadaşı Manlius'un evlenmesi nedeniyle yazdığı bir şiirde terk edilmiş 'oğlan'dan alaylı bir dille söz edebilmiştir: "Senin günlerin sona erdi artık, oğlan. Sırasında efendine iyi hizmet ettin. Şimdi o evlilik tanrıçasının hizmetine girdi. Kızlara burun kıvırır, değil mi? Haydi şimdi koş bakalım berbere! Ya sen, ey korkular içindeki damat, senin bunlardan ayrılamayacağını söylüyorlar; göster şunlara kendini!"

Fahişelik ve eşcinsellik, ataerkil çağın zihinlerine çok iğrenç gelmeye başlamıştı; insanlar, kendilerini, bunların gençliğin önemsiz hata ve çılgınlıkları olduğuna ikna edemeyince, hepsini inkâr etmeye, unutmaya kalktılar. Daha sonra gelen Grekler ve Romalılar bu gibi âdetlerin gerçekten saygıdeğer insanlar arasında bulunmadığına kendilerini inandırmışlardı. Ataerkil düzen, önceleri pagan felsefesinin, sonraları Hıristiyan dininin sert ve asık yüzlü ilkelerinin sonucu olarak, ikiyüzlülüğü bir erdem haline getirmişti. Ama bu sansürcülük en katı Victoria çağı biçiminde bile, ataerkil hayatın gerçeklerini değiştirememiştir. Victoria çağı ahlak anlayışı, o zaman kız ve erkeklerin ayrı okuduğu okullarda hâlâ devam etmekte olan eşcinselliği, genç erkeklerin tek avunma çaresi olarak fahişeliği ve mülkiyet sahibi sınıfın evliliği devam ettirmek için başvurduğu zinayı görmezlikten gelmek, unutmak ya da inkâr etmek yolunu tuttu. Böylece Victoria çağı ahlak anlayışı üstün orta sınıf ile çürümekte olan aristokratik düzen arasında bir uzlaşma yaratıyordu. Aristokrasi, kendi varlığı için gereken toplumsal mekanizmayı dürüstlükle kabul etmekteydi. Ama bunlar, orta sınıfın egemenliği için gerekli değildir; ancak 'resmen' ve 'görünüşte' reddediliyordu. Ama daha ileri de gitmiyordu; istekler alanında kalan bir reddi bu, gerçekler, olaylar alanına geçen bir ret değil.

Oysa orta sınıf, ataerkil düzenin bekârlık idealini özel bir yolla

genişletmişti. Sürekli bekârlık, orta sınıfa homosesüellik ve fahişelik kadar iğrenç ve istenmeyen bir şey olarak görünüyordu; işte, Protestanlığın bekârlığı üstün tutan mezheplere karşı düşmanlığı ve onların ayrıcalıklarını büsbütün ortadan kaldırması, buradan çıkmaktadır. Ama bekârlık perhizi, evlilikten önce eşcinselliğin ve fahişeliğin yerine uygulanabilecek bir şey olabilirdi. Avrupa'da özellikle erkeklere ilişkin yeni Victoria çağı düşüncesi buydu. Gençleri evlilik öncesi bekâretine alıştırmak için çeşitli din dışı teşvikler konulmuştu. Birisi ve yeterli derecede gerçekçi olanı, "zührevi hastalıklar" korkusuydu. Ama elimizdeki delillere göre, bu olumsuz teşvik olumlu sonuç yaratmaya yeterli değildi. Daha idealist bir teşvik de insanın 'gerçek aşkı beklemesi'ydi. Ama hâlâ ataerkil düzen oyununu oynamakta olan toplum, aşkı gerçek olarak tanımayabileceği ve bunu "çocuk aşkı" olarak niteleyebileceği için, gençler bu geçici ve sözde başına buyruk bekârlığa kötü bir kandırmaca olarak bakmaktaydılar. Bu, eşeğin burnunun ucunda yolun sonuna gelince çekilip alınacak bir tutam saman tutmaktan başka bir şey değildi.

O zamana kadar bir dişilik erdemi olarak kabul edilen 'safiyet' idealini ya da cinsel duygular yokluğunu bütün gençler için öngörülen normal bir durum olarak yüceltmek, başka bir teşvik haline geldi. Bunun, ancak, pek az başarı vaat ettiği kolayca anlaşılacak bir şeydir. Erkekler, toplumsal yetiştirilme bakımından kadınlardan böyle bir 'safiyet' beklerlerdi ama kadınlar erkeklerden bunu beklemek üzere yetiştirilmemişlerdi. Bunu erkeklerin evlilik öncesi erdemi olarak aramadılar bile; tam tersine, böyle bir durumla alay etmek eğilimindeydiler. Üstelik erkekleri evlilik öncesi 'safiyet yoksunlukları'ndan dolayı cezalandırma imkânı da yoktu. Buna rağmen, Victoria çağında, orta sınıflarda ve Protestan ülkelerde 'gençlik safiyeti' ideali çok yaygındı.

'Safiyet' idealinin coğrafi sınırlarını belirtmek yerinde olacaktır. Bunun vatanı Protestan orta sınıf İngitere'siydi. Bu ideal, "ilk

günah" inancıyla çeliştiği için, Kıta Avrupası'nda pek yaygın değildi. Üstelik arsitokratik sınıfa budalaca, yoksullara ise erişilmesi imkânsız bir durum olarak gözüküyordu. Böylece, özellikle İngiltere'de olmak üzere, orta sınıfın bir kısmına özgü kaldı. XIX. yy.'da Amerika hâlâ kültür bakımından İngiltere'nin bir sömürgesiydi. İlk yerleşme şartlarının elverdiği oranda İngiliz davranışları ve ahlak anlayışları taklit edilmekteydi. Ama bu şartlar aynı zamanda erken evliliği de teşvik ettikleri için, gençlik davranışlarını denetim altında tutma aracı olan 'safiyet' idealini geliştirecek bir durum ortaya çıkmamıştı. Ama diğer İngiliz davranış kurallarının yanı sıra, bu orta sınıf ideali de taklit edilerek alındı ve demokratik bir biçimde her sınıf halk arasına yayıldı. Amerika'da kesinleşmiş sınıfların bulunmayışı, orta sınıfın etkilerine direnecek toprak sahibi soylu sınıfın yokluğu ve daha sonra köylerdeki hayat düzeyinin hızla kentleşmesi, Amerikan davranışlarına alışılmadık bir bütünlük verdi. Böylece bir an geldi ki –XX. yy.'ın başlarında–, 'safiyet' idealinin korkunç etkileri İngiltere'de su yüzüne çıkarken, bu, Amerikan evlerinde hâlâ 'sorgusu sualsiz' kabul edilmekteydi. Aynı ideal İngiltere'de çoğunluğu soylulardan gelen yıkıcı bir eleştiri karşısında ahlaksal otoritesini kaybetti. Amerika'daki çözülüşü, pek o kadar kuşkucu olmadı. Amerikan orta sınıfı, dinsel bekâret kokan bir ahlak kuralını öğretemeyecek kadar cinselliğe bağlıdır. Buna rağmen, gençliği denetim altına almak için başka yol bilmediklerinden, Amerikalı anne-babalar da çocuklarına, yarım gönülle ve adeta ikiyüzlülükle 'safiyet' vaazları vermişlerdir. Bugünün psikoterapistleri, bunun şaşırtıcı sonuçlarını düzeltmeye uğraşmaktadırlar. Tarih açısından 'safiyet' ideali kısa süreli ve dar çaplı olmuştur; dünyanın büyük bir çoğunluğu, gençliğin davranışlarını eski ataerkil yöntemler olan cinsel ayrım ve ceza ile çözümlemeye çalışmışlardır. Ama yaygınlık ve uygulama süresi bu kadar kısa ve kısıtlı olan 'safiyet' ideali, hemen yakın toplumsal geçmişimizde yattığı için bizim bakımımızdan da çok önemlidir. Ataerkil

ahlak anlayışının bu çürümüş kalıntıları, ataerkil olmayan toplumun gençleri üzerinde yıkıcı psikolojik etkiler yapmıştır.

Bu idealin yıkıcı olmasının nedeni, içinde bir çelişki ve bir yalan taşımasından dolayıdır. Eşcinsellikten ve fahişelerle ilişkiden alıkoymayı vaat etmekte, buna yönelmekte, ama bu tür bir cinsel hayatın haklı kılındığı eski ataerkil hayatın gereklerini ortadan kaldırmamaktadır. Mutlu ve sürekli bir evlilik hayatı orta sınıfın ideali haline getirilmekte, ama bunun normal şartlar altında işlemesi imkânsızlaştırılmaktadır. Kendinden utanç duyan, gerçek hedefini inkâr eden, hedefe vardığı zaman sonsuz kedere kapılan, her zaman olduğunun aksini ileri süren *safiyet*, eski ataerkil eşcinsellik ve fahişelikten başka bir şey değildir.

Şimdi 'safiyet' idealinin daha keskin bir tanımını vermeliyiz. Bu buluğ çağını aşan gençlere, 'iktisaden' yetişkin dönemlerine kadar karşı cinse şehevî ilgi duymama çocuksuluğunu yüklemektir. Bu uzatılmış çocukluk, pek çok güçlükler çıkaran kız-erkek ayrımlarını, gençlerin başlarında devamlı olarak büyüklerin bulunmasını, eski ataerkil düzenin cezalarını gereksiz kılmaktadır. Gençlere tam olarak ve epey ucuza 'güvenilebilmektedir'. Aynı zamanda genç erkeklerde çirkin ataerkil yollar olan eşcinselliği ve fahişelerle ilişki gibi emniyet sübaplarını da başarıyla ortadan kaldırabilmektedir. Dış görünüşü bakımından epey başarılı olduğu izlenimini veren bu durumun, yalnızca teoride kaldığını göreceğiz.

Bu görünürdeki başarının nedenleri de bu idealin etkilerinin yerini başka etkilerin almış olmasıdır. Böylece eş bulma hedefi göründüğü ve ona varan yol aşılmaz engellerle kapalı olmadığı zaman, heteroseksüel duygular eş seçiminde içgüdüsel, gözüpek, ama bir o kadar da dikkatlidirler. Eş seçimi sorumlulukları, kesin olduğu sanılan karar alınana kadar gecikmelere neden olur; cinsel birleşme, süreklilik ve çocuk yapma sorumluluklarıyla bir tutulur ve bundan dolayı da hafife alınmaz. Toplumsal hiçbir zorlama olmadan kız ve erkek bunun sürekli bir birleşme olduğuna kendile-

rini inandırana kadar bu birleşmeyi kendi istekleriyle geciktirirler. İrsiyet yoluyla miras aldığımız cinsel içgüdüler, hedeflerine varmak için pek dolambaçlı yollara başvururlar, ama bu yol ve çabaların o hedefe varmaya yöneldiğinin bilinmesi, bunu geçerli kılmak için yeterlidir.

Böylece hiç de 'saf' olmayan gençler (yani karşı cinsin çağrılarına normal cinsel karşılık vermekten yoksun olmayanlar), eğer kur dönemi ilgi çekici ve çok gecikmeyecek olan bir evliliği vaat ediyorsa, yine de şaşılacak bir şekilde, hiçbir dış zorlama olmadan 'temiz' kalabilirler. Bu zorlanmayan gençlik 'temiz'liği (kelimenin taşıdığı ortaçağ anlamlarından hiçbiri kastedilmemektedir burada), 'safiyet' idealine bir katkıda bulunmayıp onun ciddi olarak önemsenmediğinin bir delilidir. Bu genç insanlar mutluluklarını sağlamak için cinsel içgüdülerini kullanmaktadırlar. 'Saf' gençlerin kullanacakları normal cinsel içgüdüleri yoktur ve aşk hayatlarındaki çabalarında mutlaka başarısızlığa uğrarlar.

Bu 'safiyet' ya da yetişkin heteroseksüel duyguların buluğ çağı sonrası yokluğu, anne-babaya çocuklarının yönetiminde büyük bir rahatlık sağlarsa da, bunun için yine de özel bir baskıcı eğitime ihtiyaç vardır. Buluğ çağını aşan oğlan ya da kızın, çiftleşmeye ve aile hayatına, kur dönemi yoluyla ve iç salgılarının etkileyici gücüyle yönelen organik mekanizmaları vardır. Bu içgüdüsel eğilimler öylesine güçlüdür ki, ancak çok büyük toplumsal etkiler bunlarla baş edebilir. Ve işte burada kullanılan toplumsal etki, eski ataerkil biçimin utandırma yoluyla yaptığı etkidir.

Ataerkil düzenin ilk dönemlerinde erkek çocukların kızlarla ilişki kurmasının utandırıcı bir şey olduğu belirtilir ve bunların ancak eşcinsel aşklar yaşamalarına izin verilirdi. Gençler, 'kibar kızlarla flört' gibi ilişkilere girmekten utandırılırlardı. Oysa fahişelerle düşüp kalkmalarına ve bu konuda birbirleriyle rekabete girmelerine izin verilirdi. Bu gençlerin cinselliği olmadığı düşünülmezdi. Hatta dinsel bekârete bağlı kalanlar için bile düşünülmezdi bu. Bu

sadık bekârların bazıları, bekâr yaşamaya bir 'çağrı' duyabilirlerdi ama çoğunluğu içlerindeki cinselliği kamçı ve perhizle temizlerlerdi.

Ne var ki yeni 'safiyet' ideali, gençlerin evlenınceye kadar hiç cinsellikleri olmadığını kabul ediyordu. Gençler, akıl başında ve 'temiz zihinli' kız ve oğlanların cinsel istek ve duyguları olamayacağına inandırılarak yetiştirilmişlerdi. Kendilerinin böyle istek ve duyguları olduğunu fark edince, utanç duymuşlardı. Normal cinsel duyguları olduğu için kendilerinden utanmışlar, bu duyguları ve varlılarını inkâr etmişler, kendilerinin göründükleri gibi küçük vahşi hayvanlar olmadıklarına inanmaya çalışmışlardır.

Böylece psikolojik olarak tatminleri engellenen bu normal cinsel duygular, çocukça bir düzeye gerilemişler ve toplumun izin verdiği çapta anne-babaya aşırı bağlılık ya da aşırı kardeş sevgisi olarak ortaya çıkmışlardır. Gerçekten de her oğlan çocuğuna, kızlara "kendi kız kardeşiymiş gibi" davranması öğretilirdi. Masum eşcinsel ilişkiler, yani aynı cinsten çocukların –arada sevginin fiziksel belirtisi olmadan– samimi arkadaşlıkları her zaman teşvik görürdü. Cinsel konularda o çok normal çocukça merakın hoş görülmemesi ve buna karşı utanılacak bir şeymiş gibi davranılması sonucunda heteroseksüel duyguların reddedilmesi temeli atılmıştır. Bu tür sorulara verilen karşılıkların ses tonu bile, cinsel konuların 'pis' olduğunu belirtirdi. Bu yüzden, cinsel konular, çocuklar için çok büyük bir merak kaynağı olan dışkılama işlemiyle ilişkili görülmüştür. Çocuklar, o 'pis' ve 'iğrenç' şeylere merak duydukları için utandırıldıklarından, cinselliği de o 'pis' sınıfa sokmaya itilmişlerdir. Demek ki 'safiyet' öğretilerinin bu sonucu almalarına şaşmamak gerekir. Bu 'temiz zihinli' küçük kız ve oğlanlar, 'pis' düşüncelere sahip olmaya utanarak, 'temiz zihinli' delikanlılar ve genç kızlar haline gelmişler ve karşı cinse duydukları normal cinsel isteklerinden de her zaman utanmışlardır.

Öte yandan, gençlerin sürekli olarak bu melek durumunda kal-

maları da istenmiyordu. Hayat boyu sürecek dinsel bekârete itilemezlerdi. Uygun yaş ve durumlarda âşık olmaları, evlenmeleri, çocuk yapmaları ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşamaları bekleniyordu kendilerinden.

Oysa meleklerin birdenbire insan haline dönüşmeleri o kadar kolay olamazdı. Evlilikte izin verildiği zaman cinsellik 'iğrenç' olmaktan kurtulmuyordu. Hatta çoğunlukla kendi anne-babalarının bu 'iğrenç' ilişkilere girdiklerini öğrenmeleri, çocuklarda kendilerini ürküten bir şok yaratmıştır. Evliliğin cinsel gerçekleri, böylesine 'iyi' yetiştirilmiş bir genç kadına genellikle tiksindirici gelmekteydi. "Annesi ve kız kardeşleri gibi düşünmek" üzere yetiştirilen delikanlıyla eşi arasında -aile içi- bir zina engeli yükseliyordu. Gençlik 'safiyet'inin en başarılı öğütlemeleri, böylece cinsel bakımdan soğuk karılar ve iktidarsız kocalar yaratmakla sonuçlanmıştır.

İktidarsızlık ve soğukluk, evlilik ilişkisine özgü olabilir. Bilinçaltındaki aile içi zina engeli, yalnızca böyle 'düşünce ve eylemde safiyet' refleksini uyandıracak ahlaki ya da toplumsal saygıdeğerlik şartları altında var olabilirdi. Cinsel duygular, ifadesini saygıdeğer olmayan ilişkilerde bulabilir. Bu yüzden, erkekler için, saygıya hak kazanılmayan kadınlarla ilişkide bulunarak cinsel güdülere bir çıkış yolu bulma imkânı vardı. Bu kadınlar, kendi sınıfından olmayanlar ya da "annesi ve kız kardeşleriymiş gibi" davranmak için iç zorunluğu duymadıkları yoksulların kızları olabilirdi. İşte burada da eski ataerkil düzende 'meşru' sayılan ve âdet olan davranışlara benzer davranışlarla karşılaşmaktayız; ama çağdaş toplumda bunlar 'âdet ve gelenek' değil, sadece nevrozlar, sinir hastalıklarıdır.

Eski ataerkil düzende kibar kadınların kocalarının cinsel kucaklamalarına karşı duydukları hoşlanmama ile bunun çok kere aşağı sınıftan âşık edinmeye yol açması, ahlakçıların bu konuda çok şeyler söylemelerine sebep olmuştur. O çağın kadınları, özellikle profesyonel 'vahşi' erkeklerden -gladyatörlerden, boğa güreş-

çilerinden, boksörlerden–, kısacası 'kaba' ve 'sıradan' erkeklerden hoşlanırlardı. Şair Juvenal, "Hippia, bir senatör karısı olduğu halde, bir gladyatörün peşine takılarak Pharos'a, Nil'e ve kötü ünü olan Lagos'a kadar gitmişti" demiş ve sonra çetin bir deniz yolculuğu söz konusu olunca, kadınların kocalarının ve âşıklarının karşısında nasıl farklı davrandıklarını anlatmaya geçmiştir: "Eğer kendilerini çağıran kocalarıysa, gemiye binmek gerçekten sıkıntılı bir iştir. Geminin su almasına tahammül edemezler! Gökyüzü başlarında döner durur! Ama âşığının peşinden giden kadının hiç böyle dertleri yoktur. Evli kadın kocasının üstüne kusarken, öbürü denizciler arasında yemek yer, güvertede dolaşır, halatlarla uğraşmaktan zevk alır." Juvenal, "Bu sevgili hanım, niçin âşığı Sergius karşısında bu kadar heyecanlanıyor?" diye sorar. "Çirkin bir adam bu... Ama bir gladyatör!" İşte bu nitelik, erkeği kadına "Hyacinthus* kadar güzel" göstermektedir.

Çağımızda da bunlar gibi nice kadınlar, saygıdeğer evlilik kucaklamalarından tiksinerek aşağı sınıftan âşıklar ararlar; erkek 'vahşi' olsun da, ister şoför, ister kaçakçı, ister jigolo ya da bakkal çırağı olsun. Ama eskinin ahlaki kepazelik nitelendirmesi yerine, bu içsel yönden zoraki seçime, biz şimdi 'nevrotik' terimini kullanmaktayız. Bu tür ilişkiler, buna tutulan kadınlarda korku ve mutsuzluk yaratır. Bu ilişkiler, bizim gözlerimizde "günah"ın onurundan yoksundur. Ataerkil düzende bu yollar, önceden kararlaştırılmış evliliklerde bulunamayan doygunluğu sağlamak için kadınlara verilen bir fırsattı. Ama çağdaş kur yapma ve eş seçme sisteminde bu doygunluklar normal ve abartılmamış biçimleriyle evlilikte bulunur. Doygunluğu kendi evliliğinde değil de, "düşkün insanlar arasında ya da evlenilmek için gereken saygıyı kazanmamış kişiler arasında bulmak" saçmadır, gülünçtür, acınacak bir şeydir, yani kısacası "nevrotik"tir.

* Hyacinthus, mitolojide Apollo'nun âşık olduğu son derece güzel bir erkektir. Bir kaza sonucu Apollo'nun attığı bir disk başına gelmiş, kanından kendi adıyla anılan sümbül çiçekleri fışkırmıştır.

"Safiyet"ırı bu meyveleri, kuşkusuz, bunun karşılığı olan erkek davranış biçimleri kadar talihli değildir. Bu tür hastalığa tutulan kadınların hepsi de -uygulama alanına geçince birer Messelina olamayacakları için- çoğunlukla kendilerine tecavüzü ve diğer erkek vahşetlerini sağlamak için 'hayal alemine' ve dolayısıyla da popüler romanlara başvururlar. Tıbbî ve psikiyatrik yayınlara bakılırsa, 'safiyet' ve cinsellikten nefrete dayanan öğütlemelerin sebep olduğu cinsel çocukluk, yani kadının soğukluğu, çok rastlanılan bir durumdur. Ataerkil dönemde de kadınlar arasında soğukluğun yaygın olduğuna inanmak için birtakım nedenler vardır. Ama ataerkil düzenin ayakta kalmasını sağlayan çocukça cinsel psikolojinin bir kısmı olduğu için buna bir erdem gözüyle bakılmaktaydı. Çağımızda, yetişinlerden beklenen davranışlar karşısında, buna ancak "acınacak bir nevroz" gözüyle bakılmaktadır.

Erkekler açısından da evlilik dışında cinsel tatmin aramak eğilimi yaygındır ve aynı nedenle içten gelen bir zorunluk halindedir. Evli erkeklerin evli olmayanlardan daha çok fahişelerle ilişki kurdukları söylenmektedir. Meleklere yaraşır bir 'gençlik cinsel yoksulluğu'nun ödülü olarak evlilik mutluluğu vaat eden safiyet bu sözünü yerine getiremeyip fena halde yalancı çıkarak kişiyi sorumsuz cinsel ilişkilere sürükler. Ataerkil düzenin dönme dolabına yeniden dönülür ve aşk, boş yere, sembolik şeylerde aranmaya çalışılır. Oysa yaşadığımız çağda bu ataerkil davranış biçimleri toplumsal geçerliliklerini kaybetmişler ve nevrotik olmuşlardır.

'Safiyet' ideali, en göz kamaştırıcı günlerinde bile, toplumsal eleştiricilerce fahişelik saflarını orta sınıfın genç kızlarıyla doldurmakla suçlanıyor ve bu kızların oraya yoksulluk yüzünden değil, utanç sonunda itildikleri ileri sürülüyordu. Victoria çağının namuslu bir kızı, eğer onu konu alan pek çok esere inanırsak, evlilik ve kutsanmadan önce kendisini normal cinsel içgüdülerine bırakacak olursa, bu durumun onu 'saf' kadınların çevresinden uzaklaştırdığına inanırdı. Böylece gelecekteki hayatı için hiçbir seçim hak-

kı olamazdı; o artık kötüydü, fahişeliğin basit ya da kibar bir biçimini kabullenmek zorundaydı.

Kadınları böylelikle bir sosyal açmaz içinde bırakan ve normal cinsel duygulara karşı koymamanın korkunç bir hata olduğu bir dünyada, kadınlar toplumsal ve ekonomik durumlarını düzeltmek için cinsel çekiciliklerini soğukkanlılıkla kullanmayı öğrendiler. Bu, ancak toplumca kabul gören 'safiyet' kılığı altında olabilirdi. Tecrübeli tapınak fahişesi Ampelis, on sekiz yaşındaki Chrysis'e yeni mesleğinin inceliklerini şöyle öğretmişti: "Bir erkeği kendine çılgınca âşık etmek istiyorsan, ona onsuz da yaşayabileceğini göster." Kadınlar da bu eski fahişe hilesine başvurmaktaydılar. Yunan fahişesi, kadınların, erkeklerin merhametine böylesine sığındıkları bir dünyada bile duygularına kapılmıyordu. Yüzyıllarca sonraki Victoria çağı kadınları gibi... Yunan fahişesi, ilgisizliğini göstermek için başka erkeklerle yatıyordu. Victoria çağı kızı ise ücretini ödeyene kadar herhangi bir erkeğe cinsel bakımdan teslim olmayı düşünmeyecek ölçüde "melek huylu" bir varlık olarak, bu ilgisizliğini daha kesin bir biçimde ortaya koyuyordu. Her iki örnekte de cinsellik, ekonomik bir amaç elde edilmesi yolunda kullanılmaktaydı. Bu, fahişelik psikolojisidir.

Yanlış bir adım atmalarının cezasını fazlasıyla ödeyecek olan kadınların bu davranışlarını suçlamak anlamsızdır. Yanlış adım için onların karşısına çıkacak felâket öylesine kesin ve gerçekti ki, evlilik dışı ilişkinin adına "felâket" demek âdet haline gelmişti. Victoria çağı kızlarının 'safiyet'lerini bir fahişenin çekiciliğini kullandığı gibi kullanarak bir çeşit güvenlik elde etmeye çalışmaları, nevrotik sayılmıyordu. Ama karşıt cinsler arasında dürüstlüğün gerektiği bir dünyada, genç kızları dürüst ve mutlu evlilikler için yetersiz kılmasından dolayı, Victoria çağının büyükanalarından alınan dersler gittikçe yararsız olmaktadır. Bir genç kızın, sevmediği erkeği koca olarak 'avlaması' şimdiki toplum gözünde geçerli bir davranıştır. Bugün yaşamak ve geçimini sağlamak için daha pek çok

namuslu yol vardır. Şimdi, genç kızın sevebileceği ve mutlulukla yaşayabileceği bir eş bulması, onun kendine karşı borcu olarak kabul edilmekteydi. Bunu da, gerek kendisine ve gerekse aralarında eş bulacağı erkeklere karşı duygusal bakımdan dürüst olmadıkça başaramaz.

Nevrotik olan ve olmayan davranışlar arasındaki farklılıklar üzerinde biraz durmalıyız. Bu fark, Freud'un gösterdiği gibi "bütünüyle uygulama konusudur. İnsanın sahip olduğu tat alma ve başarma yeteneğiyle belirlenir."

Bu tartışmamızda "toplumsal zemin'i göz önüne almadan herhangi bir davranışı nevrotik olarak nitelemek amacını gütmüyoruz. Burada sözü edilen eşcinsellik, fahişelerle düşüp kalkma ve öteki davranış örnekleri, zihni bir çatışmaya yol açmadıkları ataerkil düzen içinde nevrotik değildirler. Bunlar, budalaca, zalimce ya da çirkin olabilirler. Ama nevrotik olup olmadıkları sorunu, toplumsal yararlığı ve kişisel mutluluğu zedeleyecek zihni çatışmalardan meydana gelen uzlaştırıcı biçimler olup olmadıklarına bağlıdır. Bu da, çağının davranış ilkelerine dayanır.

Sevmeden evlenmek, fahişelerle düşüp kalkmak, metres tutmak, dört bir yanda evlilik dışı çocuk yapıp onları 'kader'lerine terk etme, kibarca zina yapmak... Bunlar, hep ataerkil davranış normlarıydı; hâlâ ataerkil düzenin yürürlükte olduğu ülkeler yine aynı niteliktedir. Bizce ne kadar istenmeyen ve akla uygun olmayan şeyler olarak görünürlerse görünsünler, bu uygulamaların ataerkil toplum yapısı içinde yeterli toplumsal 'mazeret'leri vardır. Ataerkil düzenin işleyen biçimi böyleydi. Bu uygulamalar, köklü ekonomik değişiklikler sonucu nevrotik olabilirler, bugün ancak toplumsal yararlığı ve kişisel mutluluğu engelledikleri derecede nevrotiktirler.

Sürekli bekârlık ve bakirelik, eski ataerkil düzenin dinsel kuruluşlarında ya da bekâr insanın yararlı ve mutlu olmasını sağlayan yeni sosyal hizmetler formüllerinde sığınak ve mazeret buldukları

sürece, nevrotik değildir. Biz istediğimiz kadar bunlardan yararlı oldukları için nefret edelim; bu çeşt mutluluk yollarıyla alay edelim. Ama bunları 'nevrotik' diye damgalayıp bir kenara atmaya hakkımız yoktur. Ne yazık ki, çağımızın gerçeği pek çok sayıda bakire böyle bir sığınak ve özür sağlayamamaktadır. Manastırlar artık bir sanat ve öğrenim merkezleri ve hatta iktidara yönelen yollar olmaktan çıkmışlardır. Bundan dolayı da bugün bakir erkeklerden pek çoğu bu bekârlık durumlarından gurur duymamaktadırlar. Orta sınıf dünyamızda da iffet artık sürekli bir hazine sayılmamaktadır; hatta bu, yetişkin hayatta genellikle bir kusur olarak görülmektedir. Bekâr erkek ve bakire kadınlara şerefli bir yer ve gerçek bir toplumsal görev veren eski ataerkil kuruluşlar, çağdaş toplumda şimdi pek küçük bir yer kaplamaktadır. Dünya işlerinin çoğu artık tek eşli aile hayatına ödüller ve basit cinsel teşvikler vermek üzere düzenlenmiştir. Bu teşvikleri çekici bulmayan insanlar için, bu toplumsal çaba alanının anlamsız görüldüğü de doğrudur...

İLKEL VE UYGARLAŞMIŞ BİÇİMLERDE KISKANÇLIK

Margaret MEAD

Bu makale, *Women's Coming of Age* adlı antolojide ilk olarak yayımlanırken, Dr. Mead kendine özgü açıksözlülüğü ile önsözünde şunları yazmıştı: "Bu makalenin adına itiraz ediyor ve sempozyuma alınmasını protesto ediyorum. Sempozyum ile makalenin rastlantısı, kadınlarla kısançlık arasında bir ilişki varmış anlamına gelebilir ki, bunu reddederim. İkinci itirazım da 'uygarlaşmış' kıskançlık diye bir şey olamayacağıdır; her ne kadar uygar ülkelerin insanları arasında pek çok kıskançlık varsa da...

Bu ilk itirazları öne sürdükten sonra, şimdi sorunu ele alabiliriz"

Dr. Mead kuşku, kendini alçaltma ve utanma duygularını romantik aşktan ayırarak toplumca belirlenmiş bir durumu korumak için gösterilen 'gayretkeşlik'le insanın kendine olan saygısının tehdit edilmesiyle körüklenen kıskançlık arasındaki ince çizgiyi çeşitli kültür oranlarında incelemektedir.

Bazı düşünürler *kıskançlık* terimine bir nesnenin yitirilmesi çevresinde toplanan korku, hiddet ve aşağılanma gibi savunma davranışlarını da dahil etmişler; bu yitirilen nesnenin toprak ya da sürü, eş ya da ünvan, durum ya da ün olup olmamasını önemsememişlerdir. Müller-Lyler gibi bazı kuramcılar, benim düşünceme göre, yanlış olarak ve bugün bir Alman vatandaşının benliğini incitecek bir görüşle ilkel insanlarda kıskançlık bulunmadığında ısrar etmişlerdir. Cinsel kıskançlığın anahtarının, psikanaliz anahtarlığındaki bütün anahtarlarla yan yana bulunduğunu ileri süren Ernest Jones, cinsel kıskançlığı, baskı altında tutulan bir eşcinselliğe bağlamaktadır. Romantikler kıskançlığı, "gerçek aşkın kusur-

suz hatlarının kaçınılmaz gölgesi" olarak tanımlamaktadırlar. Bütün bu görüşler epeyce karşıtlıklar göstermektedir: Kıskançlığı kendine-saygı'nın tehdit edilmesine karşı, herhangi bir tepki haline sokan bu teoriler, aynı kıskançlığı özel bir patolojik durum olarak sunmakta, sonra da onu haklı gösterip romantik aşk uçurtmasının kuyruğuna takarak bütün dünyaya 'sevimli' diye empoze etmektedirler. Ben bu tezimde, Shand tarafından işaret edilmiş daha iddiasız bir görüşü yansıtacağım:

"Kıskançlığı, 'kıskançlık duygusu' diye açıklamak güçtür. Çünkü bu duygu, bazen daha çok korku, keder ve utanma, bazen de hiddet, kuşku ve aşağılanmaya yaklaşır. Onu, amacı ya da görevi ile tanımlayabiliriz. Kıskançlık, ister bir kadın ya da başka bir insan, hatta iktidar ya da mal mülk olsun, sevilen nesneye tek başına malik olmayı özel amaç edinen sevgi düzeninin bencil yanıdır."

Ben bu tanımlamadan yalnızca "tek başına" sözünü çıkartmak isterim; çünkü çok kimse başkalarıyla paylaştığı, ama dışardakilere karşı savunduğu bir ayrıcalığı kıskanır.

Bir erkeğin, başka birinin karısıyla ilk cinsel birleşmede bulunmasının zorunlu olduğu çeşitli kültürel şartları gözden geçirmekle, cinsel kıskançlığın kökünde yatan bencil niteliği olanca canlılığıyla görebiliriz. Bir insanın karısına karşı 'sahip' davranışının basit ya da karmaşık bir kültürün niteliği olduğu söylenemez; çünkü her çeşit toplum düzeyinde uzlaşmaz farklılıklar görülmüştür.

Öyleyse ihtilal öncesi Fransa'sının köylüleriyle Yeni Gine'nin Sepik Nehri bölgesinin bugünkü *Banaro*'ları arasında çelişen davranışları gözden geçirelim. Fransız köylüsü, derebeyinin *ilk gece hakkı*'na *(jus primae noctis)* çok büyük bir öfke duyardı. Kıskançlığın âşık ruhunun ayrılmaz bir süsü olduğunu savunanlar, bunun, başka bir erkeğin müdahalesine öfkelenen sevgi olduğunu ve böyle bir durum karşısında kalan her erkeğin en derin ve en haklı kıskançlığı duyabileceğini söyleyeceklerdir. Ama köylüyü baskı altında bırakan şeyin tecavüze uğramış onuru olması da aynı de-

recede akla yatkın bir görüş değil midir? Onun düzenle bir ilgisi olmadığı gibi yeni gelinin ilk defa derebeyinin koynuna girmekle şeref kazandığını düşünmesine yol açacak ve böylece kendisini rahata kavuşturacak bir felsefesi de yoktu. Soylunun gücünü kullanması, yalnızca, 'mümkün olan en kuvvetli biçimde' köylünün toplumsal iktidarsızlığını ortaya koyuyordu.

Bir insanın yeni karısıyla ilk olarak başka bir erkeğin yatmasını sağlayan meşru anlaşmalar, hiç de kıskançlık duyguları doğurmaz. Samoa'da başkanın kızının evlendiği kimse tarafından değil de bir başkası tarafından kızlığı bozulur. Öte yandan genç bir başkan, kaçırdığı kıza el sürmeyip –gerçekten evlenmek niyetindeyse– onu babasının evine bakire olarak getirir ve onun orada gayet vahşi bir biçimde bütün kabile önünde kızlık bozma törenine tabi tutulacağını bilir. Erkek, kızı zorladığı bu sıkıntıdan çok, bir bakireyle evlendiği için kazanacağı ünle ilgilenir. *Banaro*larda, genç damatlar, eşlerinin yalnızca ilk gecesini değil, tam bir yılını başka bir erkeğe vermek zorundadırlar. Banaro toplumu, dışarıdan kız alıp veren iki bölüme ayrılır. Bu bölümler de kendi içlerinde ikişer parçaya ayrıldılarından, toplum dörde bölünmüş olur. Her erkeğin kendi bölümünün diğer parçasında bir tören arkadaşı vardır. İşte bu arkadaşın görevi, arkadaşının oğlunun eşini cinsel hayata alıştırmaktır. Bu iş "Şeytan Evi"nde yapılır ve sonra kız, kayınbabasının evine bırakılır. Tören arkadaşı her zaman, ta ki bir çocuk doğana kadar onu orada ziyaret eder. Doğan çocuğa, "şeytan çocuğu" denir. Ancak bundan sonra asıl koca karısına sahip olabilir. Bu arada kendisi de babasının tören arkadaşının karısı tarafından cinsel hayata alıştırılmıştır. Daha sonraları törenlerde, genç damat ile onun kendi tören arkadaşı eşlerini değiştirirler ve böylece karıları, kocalarının arkadaşlarından da çocuk doğurabilirler. Yani herkesin, hayatı boyunca, eşinden başka üç tane de "şeytan eşi" olmuş olur.

İncelemeler, bu toplumsal durumun, bizim aramızda geçmiş

olsaydı, kıskançlık uyandıracak pek çok olayla dolu olduğunu göstermiştir: Karısı genç bir âşık bulan yaşlı adamın kıskançlığı; kocasının genç bir kızla ilişki kurmasından dolayı yaşlıca kadının kıskançlığı; başka bir erkek sözlüsünün bakireliğinin keyfini sürerken, annesi yaşında bir kadının kucaklamalarına katlanmak zorunda kalan genç damadın kıskançlığı... Ama görünürdeki bu kıskançlık tablosunun gerçekten barışçı ve tatmin edici bir biçimde işlediğini çok dinlemişizdir. Beyaz insanların ayak bastığı Yeni Gine'de ve bütün öteki adalarda beyazlar hesabına çalışmak, toplumlarıyla bir süre için bozuşmuş olanlara bir kaçış fırsatı vermektedir. Beyaz adamların yanında çalışmak, evinden atılmış bir oğula, aldatılmış kocaya, utanca düşmüş büyücüye, yerinden olmuş başkana eski günlerinde hiç bilmedikleri bir sığınak olmuştur. Bu insanların beyazların yanına gelmek için gösterdikleri heves, onların kendi kültürleri içindeki barış ve mutluluğun bir ölçüsüdür. Oysa Banaro'da beyazlar yerli işçi bulmak bakımından pek talihli sayılmazlar; çünkü Banaro toplum hayatının inanılmaz entrikaları içinde herkes çok mutlu yaşamaktadır.

Şiddetli bir kıskançlık doğuran ya da kıskançlığın hiç de gerekmediği bir başka durumu ele alalım. Bizim aramızda ya da herkesin 'boynuzlu' diye bağıracağı herhangi bir toplumda, bir konuk, ev sahibinin karısını iğfal ederse, koca en şiddetli kıskançlık ve kin gösterisinde bulunur. Ama bir de Eskimolar'da olduğu gibi karısını ödünç vermenin kural olduğu ve karısını konuğuna ödünç vermeyen kocalara toplumun 'boynuzlu' yerine 'cimri' ve 'komuksevmez' dediği bir topluma bakalım. Bu toplumda koca, konuğun isteklerine gücenmek bir yana, ona karışılık vermekte ağır davranan karısını azarlayacaktır. İlkel eserlere şöyle bir bakış, eşin kişisel nitelikteki 'cinsel malikliği'nin ne kadar çok biçimde değiştirildiğini ortaya koyacaktır. Öte yandan, koca ile karının bencilliklerinin, birbirlerine sahip olmakla değil de, karı ödünç verme, karı değiştirme, töresel ya da dinsel bir uygulama ile özdeşleştiği görülecektir.

Bunun bir örneği de, zengin ve nüfuzlular arasında çok karılılığın kural olduğu kültürlerde, karıların ikinci karılara karşı tutumlarıdır. Üç yıldan beri evli olduğu ve ona iki çocuk doğurduğu halde, kocalarını, ikinci bir karı alınmaması yüzünden, mahkemeye veren kadınlar da vardır. Böyle bir olayda, 'mahalli' mahkeme, yeni eş bulması için kocaya altı aylık bir süre tanımıştı. Kadınların, kocalarının başka bir evlilik yapmalarını istemelerinin nedeni, bu durumda kendilerinin ilk karı olarak onurlu bir yer elde etmeleri ve aynı zamanda evin içinde çalışacak ve çocuk doğuracak başka kadınların bulunmasıdır. Yeni kadın eve gelince, ilk kadının kendine güveni artar ve eğer yeni gelenlerden biri kocasının gözüne girip de zaten çok esnek olan göreneklere dayanarak kendi yerini almaya kalkışmazsa, kıskançlık için hiçbir neden bulunmaz. Bakireliğin önemsendiği bir toplumda, baba, kızının onurunu titizlikle kıskanır. Bunun tam tersi bir durum da Maoriler arasında görülür. Maori baba, kızını saydığı bir konuğuna ikram eder. Ama vahşi tabiatlı bir kız konuğa kendini teslim etmek istemeyebilir. O zaman konuk, görenek gereğince, kızın adını verdiği bir kütüğü uzun bir sarmaşıkla bağlar ve sövüp sayarak bunu köy sokaklarında dolaştırır. Kızının bakireliği bozulmadığı halde, bu durumdaki bir baba başını utançla önüne eğecektir.

Toplumsal ortamı ne kadar değişik olursa olsun, kıskançlıkla tepki gösteren şeyin yalnızca tehdit edilen kendine-saygı ve benlik olduğu görülecektir. Bu kendine-saygı'yı kapsayan durumlar çeşitli biçimler alabilirler. İnsanın ünü, servet elde etmekle, servetini göstermekle, dağıtmakla ya da bir değer karşılığında büyük bir servet ödemekle yapılmış olabilir. Bir erkeğin kişisel ünü, satın aldığı ya da elde ettiği kadınların sayısıyla, hatta Manular'da olduğu gibi direnme gösterdiği cinsel tutkuların sayısıyla ya da yine Mikronezya'nın bazı bölgelerindeki gibi birleşme istemeyen kavgacı kadınların köpekbalığı dişinden yaptıkları bıçaklardan alınan yara izleriyle ölçülebilir. Bir kadının ünü de mutlak bir bakirelikle ya da es-

ki *Natchez* kızılderilileri arasında rastlandığı gibi evlenmeden önceki cinsel ilişki sayısıyla ölçülebilir. Toplum değerlerinin, insanı yapmaya ya da katlanmaya zorlamayacağı şeylerin kesin bir sınırı yoktur. Ama toplum ne olursa olsun, toplumca belirlenen yerini korumak için insan gayrete gelecektir. Eğer 'kendine-saygı'sının tehdit altında olduğunu görürse, cömert bir karı ikramcısı olarak ya da haremin başarılı yöneticisi olarak ünü tehlikedeyse, bunun sonucu kıskançlık olacaktır.

Kendini gösterme çabasıyla kıskançlık arasındaki çizgi pek incedir ve bu, kıskançlığı savunanların genellikle çizmeyi ihmal ettikleri bir çizgidir. Toplumsal ya da kişisel bir durumun elde edilmesi, korunması için harcanan dikkatli ilgi, olumlu bir davranıştır. Böyle bir durumun korkuyla, öfkeyle savunulması, kıskançlıktır, olumsuz bir davranıştır. Duygusal bakımdan haz vermez. Bu, çok evlilikli bir toplumda açıkça görülmektedir. Üstünlüğü artırmak isteyen 'gayretkeş' erkek birçok karı satın alacaktır. Ama kendisi iktidarsız olan bir Güney Afrikalı kral, iki yüz karısının etrafına kalın bir polis kordonu çekecektir. Oysa çok eşli kralların geleneği, bu kadınların âşıklarına göz kırpmaktır. Bu kral, artık o toplumun çok evlilik göreneklerinin yerine getirilmesi yolunda çaba harcamamaktadır; yalnızca kıskançtır.

Aynı farklılığın, gayretkeş bir taliple kıskanç bir 'talip' arasında bulunduğu da göze çarpmaktadır. Gayretkeş olan, sevgilinin yüzünden zevklerini okumayı öğrenir, onun hoşuna gidecek özel hediyeler araştırır, ilgisini uyandırmaya ve en küçük bir isteğini bile yerine getirmeye çalışır; bütün davranışları olumludur, yapıcıdır ve tek bir hedefe yönelir. Oysa kıskanç erkek, sevdiğinin yüzüne bakınca, orada kendi kovuluşunu ya da rakibinin başarılarını okur; iyi bir tenis eşi ya da yemek arkadaşı olamayacak kadar 'kendi kaderi' üzerine endişe duymaktadır. İçine dönük olduğundan, bütün görevi kızı memnun etmek değil, ama kendine acımak ve katlandığı alçalma için onu ve rakibini suçlamaktır. Rakibi ile

aynı amaç için yarıştıklarını bildiği halde, bütün davranışları kendisini bu amaca varmaktan alıkoymaya yarar.

Kendi içinde güvenli olan, ama âşığını memnun etmek için endişe duyan bir kadının davranışı ile kocasını ya da âşığını kaybetmekten korkan bir kadının davranışını karşılaştıralım: Kıskanç erkek ya da kadın, pek seyrek olarak sevdiğine çiçek getirir; getirdiği zaman da gözlerinde öyle bir bakış vardır ki, adeta buketi sunduğu insana, çiçeği seçmesindeki asıl nedenin rakibini altetmek ya da kırılan kendine-saygı'sını tamir olduğunu anlatmak ister.

Bir çağ ya da toplumda 'gayretkeşlik' olan davranış, başka bir toplumda korku ya da kuşkuya götüren güvensizlik duygularıyla harekete geçmiş olabilir. Kendisi yola çıkarken karısına bekâret kemeri takmayan ortaçağ şövalyesinde, gayretkeşlik eksikliği olabilir, karısı da bundan gücenmek için haklı nedenler bulabilirdi. Ama XV. yy.'da bu uygulamayı devam ettiren koca, ancak kıskanç bir canavar diye nitelenirdi.

İki davranış arasındaki karışıklık, romantik aşk sınıfına giren belirli, alışılagelmiş kıskançlık belirtileriyle daha da artar. Belirli derecede endişe göstermemek, bozulan bir nişanı dehşet ile karşılamamak, rakibine düşmanca gülümseyememek bir gayretkeşlik eksikliği diye kabul edilir. Ama daha dikkatli bir bakış, bu noktada âşığın sevdiğini değil de kendisini inandırmak için ve kendine-saygı'sını kaybetme korkusuyla hareket etmeye başladığını hemen gözler önüne serer. Bu durum, şu çok işitilen gülünç sözü hatırlatmaktadır: "Kadın, onun kendisini kıskanmasından hoşlanıyor." Bir hastalığa tutulmayan hiç kimse, başkasını alçalmış ve çaresiz durumda görmekten hoşlanmaz. Böyle bir insanın gerçekte söylemek istediği şudur: "Kadın, onun kendisini sevdiğini ve bu yüzden böyle davrandığını, oysa başkalarının aynı davranışa ancak kendi kendilerini sevdikleri için itildiklerini biliyor." Kıskançlık yüzünden karısının peşinden ayrılmayan koca ve yine aynı nedenle ko-

casının -kendisi yokken- yaptıklarını teker teker inceleyen kadın, pek hoşa gitmezler.

Şaşkın durumda bulunan böyle bir kadın bana geçenlerde şöyle demişti: "Erkeklerin çoğu, kadınların kıskanç olmalarını isterler. Eğer kadın akıllıysa kıskanç olur." Onun da söylemek istediği, kıskançlığın yanı sıra rastlanan heyecan ve telası kadında gördükçe, çoğu erkeğin gururunun okşandığı idi.

Demek ki kıskançlık, normal bir erkeğin tabii haklarını savunması değil; korkmuş bir adamın tabii olmayan, ama toplumun kendisine tanıdığı hakların çiğnenmesine karşı kendisini savunması ise bunun, lehine söylenebilecek hiçbir söz bulunmayan talihsiz bir olay olduğunu açıkça kabul edebiliriz. Kıskançlık, aşkın derinliğini ölçebilecek bir barometre değildir; o, yalnızca âşığın güvensizliğini gösterir ve kıskançlık en başta, başkalarında sempati uyandırmayan bir davranıştır. Ama bunun ortaya çıkarılması gerçek aşkla sıkısıkıya bağlıysa, o zaman âşığını göğsüne bastırmış olan dünya, neden kıskanç âşığı reddetmektedir? Bu, kıskançlığın da bütün aşırı bencillik biçimleri gibi sevimsiz ve insanın kendisiyle özdeşleştiremediği bir şey olmasından ileri gelmiyor mu? Üstelik kıskançlık, kendi kendisini yenilgiye uğratır; pek çok âşığı daha ilişkinin başında saf dışı eder. Bu, olumsuz ve sıkıntılı duygusal bir durumdur; kökeni, güvensizlik ve küçüklük duygusunda bulunmaktadır.

İnsan soyunun büyük bir çoğunluğunun seyrek rastlanan ya da sürekli bir ruhsal durumu olması açısından, kıskançlığın nedenlerine bakarsak biri toplumsal, öbürü kişisel, iki tip neden aramamız gerektiğini göreceğiz. İnsan gruplarını ırksal, dinsel ya da sınıfsal ayrımlarla kısıtlayan herhangi bir toplum, pek çok vatandaşta kıskançlık temeli hazırlıyor demektir. Bundan da ötesi, toplum ya da aile hayatını kaçınılmaz şekilde çıkar çatışmaları yaratacak biçimde düzenleyen bir toplum da, yine kıskançlığın yolunu açmaktadır. Bu çeşit çatışmalı örnekler, ilk evladın üstün olduğu, evlilik

bağını harcayacak kadar kan hısımlığına kuvvet veren ya da önce büyük kızın evlenmesini şart koşan toplumlarda görülür. Bu durumda kıskançlık, doğrudan doğruya toplumsal nedenlere bağlıdır; bunun ispatı da bazı ilkel halkların ötekilerden çok daha kıskanç olmasıdır. Her homojen kültür, kendi duvarları içinde doğanları en güç emirlerinin sorgusuz kabulüne alıştırırsa da, bazı kültürler, öbürlerine kıyasla daha sevimsiz duygulara yol açan durumlara zorlarlar.

Normal bireysel kıskançlığın belirli karekteristiğini Yeni Gine'nin doğusundaki D'Entrecasteaux Adaları'nda yaşayan *Dobu*ların kültüründe görebiliriz. Burada, kıskançlık ve bunun sürekli *kavga* ve muhalefet şeklindeki anlatımı için hazırlanmış bir örnek karşısındayız. Büyüye son derece inanan halk, anaerkil aile grupları halinde, yarım düzine kadar aileden meydana gelen köylerde yaşarlar. Bu köylerde, dışarıdaki herkese –hatta evlenerek grup içine girmiş olanlara bile–, 'yabancı' diye 'muhtemel büyücüler' gözüyle bakılır. Toplumda tam bir evlilik öncesi özgürlüğü vardır; yaşlılar, onüç yaşından büyük erkek çocukları geceleri evlerinden dışarı atarlar. Evinden atılan oğlan, yöresinin çeşitli köyleri arasında dolaşmaya başlar. Kendi köyünün kızları, "kız kardeşleri" sayılır. Çaldığı enstrümana karşılık veren bir kız bulana kadar dolaşıp durarak sabahı ederler. Üç beş yıllık bir dolaşma sonunda genç, yöresindeki –kendi köyündekiler dışında– bütün kızlarla yatmış olur.

Nişanlılık, bu şehevî başıboşluğa çok kaba bir biçimde ve üstelik her zaman karşılıklı rıza olmadan müdahale etmektedir. Gençlerin gün doğmadan köylerine dönmeleri titizlikle gözetilen bir kuraldır. Çocuk uykuya dalarsa ve aynı kulübede yatan kızın annesi onu kızı için uygun bir koca olarak görüyorsa sabah ondan önce kalkar ve kapının önüne oturur. Erken kalkmış olan köylüler, bir kadının kapısı önünde oturmasının önemini bildiklerinden, çevresinde toplanıp en sonunda dışarı çıkacak olan genci beklemeye

başlarlar. Genç, artık nişanlanmıştır. Ancak, hem o hem de nişanlısı, gün ışığında birbirini görmekten kaçınmalı ve eskisi gibi geceleri buluşmalıdırlar. Bu arada nişanlılık, genç ile ailesini çok ağır şartlar altında çalışmak zorunda bırakan bir ekonomik alışveriş işlemine de başlatmıştır. Genç, günlerce balık tutmak ve hayvan avlamak için köyünden uzaklaşır. Daha bir hafta öncesine kadar birlikte yattığı kızlarla artık konuşması yasaktır. Dobu'da evli çiftlere olduğu gibi nişanlılara da çok ağır 'sadakat' kuralları uygulanır. Kız ve erkek, birbirlerinin birkaç gün önce bıraktığı o aşk serüvenlerine döneceklerini düşünerek kıskançlık duyarlar.

Evlilikten sonra kıskançlığa yeni bir yön verilir. Genel kıskançlık ruhuna uygun olarak, genç çiftin taraflardan birinin köyüne yerleşmesine izin verilmediğinden, her mevsim birinin köyünde kalır. O köyden olmayan eşe yabancı gözüyle bakılmaktadır; bu kişi, 'köy sahipleri'nin adlarını ağzına almaktan kaçınmalı, başı yerde yürümelidir. Öte yandan, Dobulu bir koca, karısının gittiği her yere gider; karısı bahçede çalışırken boş boş bir köşede oturur, ormana giderken onun adımlarını sayar. Bu kıskançça göz altında bulundurma, bir eşin daima yabancı ve kuşkulanılacak bir insan olarak görülmesi, evlilik öncesi özgürlükle birleşince ortaya çıkan gerilim, önleyeceği yerde 'sadakatsizliğe' yol açar. Kadın ya da erkek –hangisi kendi köyündeyse– evlilikten önce tatmadığı bir yasak meyveyi tatmak için "köy içi zina"ya başvurur. Ama sıkı bir casusluk düzeninin bulunması, köy içinde dönen dolapları saklamayı hemen hemen imkânsızlaştırır. Ayrıca, başkasının karısını iğfal ettiği anlaşılan bir erkek, her an sırtına bir mızrak darbesinin inmesini beklemelidir. Ama karısı köy "kardeş"leriyle kendisini aldatmışsa, adamın böyle bir şey yapmaya hakkı yoktur. Durumu protesto edecek olursa karısının akrabaları onu köylerinden dışarı atarlar. Karısının köyünden birini öldürecek olursa, orası onun için bir 'kan yeri' olur ve bir daha oraya giremez. Karısı, kendisini köy 'kardeş'lerinden biriyle aldatmış olan adamın başvuracağı

tek çare vardır. Öldürücü de olabilen bir balık zehiri içerek yalandan intihar eder. Aldatan eşin akrabaları adamın ölmesini ve böylece başlarına bir kan davası çıkmasını önlemek için, ağırlıklarını ortaya koyup çifti barıştırmaya çalışırlar. Ama intihar teşebbüsü ile devamı sağlanan evlilikler güvenlik ve mutluluk değil, daha çok kuşku ve kıskançlık getirir.

Dobu'nun toplum düzeninden doğan bu kıskançlığın, onun mal ve ticarete ilişkin davranışlarını da etkilemesi dikkati çekmektedir. Dobulu bahçesinde sabaha kadar büyülü sözler söyleyerek oturur; böylece hem kendi yerelmalarını korur ve hem de komşusundakileri -kendi bahçesine gelmeleri için- kandırmaya çalışır. Beyaz adamın yanında çalışmaktan dönen bir Dobulu, beraberinde tütün getirmişse, diğerlerinin kıskançlığından korkarak bunun hepsini dağıtır. Hayatını komşularının büyülerine karşı büyü yapmakla, sürekli bir kaygı ve güvensizlik içinde geçirir.

Samoa'da hayat, büsbütün başkadır. Burada Dobu'daki gibi küçük düşman aile grupları yerine, bir başkanın yönetiminde birleşmiş büyük köyler ve ne kadar büyü yapılsa da iyi bir ürün vermeyecek olan verimsiz topraklar yerine, herkese yeterli, çok verimli topraklar vardır. Evlilikten önce cinsel özgürlük olduğu halde, evlilik öncelikle cinsel yönüyle değil, ama dikkatlerini daha ciddi konulara çevirecek kadar büyümüş kişiler arasında bir çeşit toplumsal anlaşma olarak görülür. Yerleşme yeri, genç çiftlerin 'en uygun' buldukları ve yerleşebileceklerine inandıkları yerdir. Kıskançlığa, yaygın bir toplumsal olgu niteliğiyle Samoa'da pek seyrek rastlanır. Yeteneği olan herkese bir rütbe verilir. Kıskançlık, genellikle bu rütbe düzenindeki çıkar çatışmaları yüzünden duyulur. Samoalı bir kadın, kocasıyla evlenmek isteyen başka bir kadını kıskanır; çünkü boşanmış bir insan olarak kendi rütbesi indirilecek ve genç kızlarla, rütbesiz erkeklerin karılarıyla aynı yerde oturmak zorunda kalacaktır. Dayanılmaz durumların kıskançlık doğurdu-

ğu ve bunun da sadakatsizliğe ve boşanmaya yol açtığı Dobu'ya kıyasla, Samoa'da boşanmaya pek seyrek rastlanır.

Tarihteki kıskançlık saplantılarını doğuran iki etmen vardır: Gruplara karşı kültürel ayrımla güzellik ve başarının çok dar kültürel standartları. Karısının bağlı olduğu grupça aşağı görülen bir ırktan olduğu için güvensizlik duyma durumuna edebiyatta en iyi örnek Othello'dur. Öteki kıskançlık tipine gelince, belki de bunun en iyi örneğini Keats yaşadığı yerin kızlarından söz eden şu mektubunda vermiştir: "Bir elli beş boyundaki Mr. John Keats'i çok umursuyorlar sanki!" Bir yandan ırk ve toplumsal durumun, öte yandan bedensel ve tabii yeteneklerin, hastalık derecesinde kıskançlıkta belirtisini bulan güvensizliğin tek nedeni olduğunu ileri sürmüyorum. Ama bunlar, söz konusu durumun hastalıklı varlığına katkıda bulunan en güçlü nedenlerdir.

Âşığın kişiliği için gerçekten gerekli olarak kabul edilebilen ve sonunda herhangi bir kültürel nedene indirgenmeyen kıskançlık tipi, kötü talih sonucunda meydana gelendir. Bir, iki ve belki de daha çok kereler mutsuzlukla sevmiş bir kişide, insan iradesi dışında olan güçlere dayanan bir 'kayıp' korkusu gelişir. Aynı gözlem, sanatçılar, bilimadamları ya da işadamları için de geçerlidir.

Kadınların 'kıskanç cins' diye suçlandıkları şartları da gözden geçirmek yararlı olacaktır. Birkaç istisna dışında, bütün tarih boyunca kadınlar, güvencesi (teminatı) bulunmayan cins olmuşlardır. Durumları, eylem özgürlükleri, ekonomik varlıkları, kendi çocukları üzerindeki hakları hep erkeklerle olan kişisel ilişkilerini korumalarına bağlı kalmıştır. Kocasının sevgisinin, ilgisinin ya da bağlılığının kaybedilmesi tehdidinde kalan bir kadın, toplumsal varlığının altından çekilip alındığını görür. Kadının, gerekli ekonomik ve toplumsal nesnelerin sağlayıcısı olan erkeklerle ilişkilerindeki endişe, eğer böyle görülmek isteniyorsa, kadını her zaman 'kıskanç cins' yapmıştır. Kadınların erkeklere kıyasla daha önce yaşlandıkları, çocuk doğurma ve bakımının onları erkeklere oran-

la daha güvensiz bıraktığı gerçeği de, âşıklarını ve kocalarını elde tutmak için daha çok endişe duymalarını haklı kılar. Ama toplumsal, ekonomik ve meşru güvenlilik, kişisel ilişkiler alanından çıkartılmalı ve kadınlara aynı kültürdeki erkekler kadar güvenlik verilmesi yolunda kullanılmalıdır.

Kıskançlığın istenmeyen bir şey, buna tutulan herkeste iltihaplı bir yara, bir hedefe varmaktan çok onu kaybettirecek yararsız bir davranış olduğunu kabul ettikten sonra, bunun -hepsini olamazsa da bir kısmını- insan hayatından çıkarıp atmanın imkânlarının neler olduğunu görelim. Samoa, rekabete düşkünlüğü, kişiliğe verilen önemi ve güçlü duyguları ortadan kaldırarak kendine özgü bir yol seçmiştir. Böyle bir kültürel yöneliş, insanlığa zarar veren davranışlardan pek çoğunu, bu arada en önemlisi kıskançlığı da ortadan kaldırmıştır; ama hoşa giden sakinliği için çok yüksek bir bedel ödemektedir. Bu toplumdan büyük mistik kişileri ve sanatçıları yetiştiren büyük tutkular; teşebbüslerin ve önderlerin doğduğu çatışmalar eksilmiştir. Doğuştan çekingenlerle hastalık derecesinde düş kırıklığına uğramışlar, ancak bu kadar yüksek bir bedel ödemek isterler barış için...

Şu anda belki de çeşitli toplumların izledikleri eğilimlerde yeni bir imkân daha vardır. Ekonomik durumda ya da ırkta herhangi bir rastlantının kaçınılmaz etkisinin bulunmayacağı toplumsal şartları yaratmak için en büyük çabayı harcayan, Ruslar olmuştur. Ama Rusya'nın gelecekteki ırk ve toplumsal hoşgörü vaadi, homojen kültürün standartlarından çıkan ve gittiçe artan sinsi sonuçlardan kurtulma vaadi değildir. Sözgelişi, bedensel tip ya da belki de tek örnek bir 'mizaç' temeli üstünde kuvvetli bir seçici eşleşme imkânı olabilir. Komünizm, geniş toplumsal programında erkek güzelliği standardının "uzun boylu olmak" kabul edildiği bir toplumda, kısa boylu erkeğe güvenlik vaadinde bulunmamaktadır. Ya da mizaç uygunluğu ölçüsünün eylemci ve toplum hayatına karışmak olduğu yerde hayalci, içedönük insana bir fırsat tanınma-

maktadır. Sovyetler Birliği başarılı olduğu takdirde, güçlü homojen bir davranış yaratacak bir sosyal program izlemekle, belki de bireyi, sınıf ve ırk gibi etmenlerle, hastalık derecesinde bir endişe ve kıskançlığa sürükleyecek olanakları artırmaktadır.

Kısa boylu ya da şişman, cinsel bakımdan zayıf ya da mekanik yeteneği eksik ve böylece kıskançlık eğilimleri güçlü olan insanlara güvenlik sağlayan bir yol da, büyük şehirlerdeki kültür heterojenliğidir. Buralarda bulunan çeşitli meslekler ve kabul edilebilen çok çeşitli görüş noktaları, birçok uyumsuz tipin, kıskançlığın temelinde yatan güvensizliğin farkında olmadan yaşayıp ölmelerini sağlar. Üstelik büyük şehirlerde çeşitli ulusal ve bölgesel görüş açıları olduğundan, insan, bu gruplardan istediği birine girmekte homojen bir toplumdakinden çok daha serbesttir. Boy, esmerlik ya da sarışınlık, çabuk heyecan duymak, huy dengesizliği, vb. bir gruptan ötekine göçmekle kolayca çözümlenebilir. Kuzey Avrupalı bir insan, huyuna uygun Güney Avrupalı ya da Musevi grubuna, hatta onlardan biri bu yana geçebilir. Bazı Musevi evlerinin sıcak ve düzenli içtenliğine karşı öfke duyan bir kız, soğuk ve duygusuz olduğu suçlamaları karşısında artık kendi kabuğuna çekilmek zorunda değildir. Tam tersine, aşırı duygululuk eksikliğini erdem haline getirmiş olanlar arasında kendisine rahatça bir yer bulabilir. Kozmopolit bir şehir, herhangi bir sapıklığı orijinallik diye görenleri de hoşgördüğünden, en garip kişiliklere sahip olanlar için bile, huzur verici bir sığınak olur. Seks gücü zayıf olmak ya da yaşlılık gibi en karakteristik kıskançlık imkânları bile, cinselliğe verilen önemden nefret eden ve bunun yerine saf mantık ya da dinsel bağlılığa önem veren gruplarla birleşerek yerlerini bulurlar. Kısacası, en az toplumsal, ırksal ya dinsel sınıflara sahip olan ve yalnızca insanlığa önem verme eğilimini benimsemiş bulunan toplum, Othello gibi kıskançlıkları olan kimseler için en büyük sığınaktır. Paris ve New York gibi karmaşık, heterojen, çok standartlı ve çok hedefli halkları olan çağdaş şehirler, kişisel farklılılardan doğan kıskançlık tiplerini ortadan kaldırmak için en büyük umudu vaat eden yerlerdir.

ÇAĞDAŞ ÇİFTİN İÇİNDE BULUNDUĞU BUNALIM

Denis de ROUGEMONT

Romantik aşka büyük önem verilen Amerika Birleşik Devletleri'nde yılda 400 bin boşanma olayı meydana gebnektedir. Bu rakam, dünyanın geri kalan bölümü için bildirilen toplamdan çok fazladır. Kaynağında evli bir çift bulunmayan aile olamayacağı için Rougemont evlilik kurumunun, aile biçimlerimizi önemli bir değişikliğe uğratmadan, gelip geçen siyasal ve toplumsal devrimlerden çok, bu sessiz devrimle tehdit edildiğini ileri sürmektedir. Bu ünlü İsviçreli tarihçi ve din bilgini, sürekli evliliği geçici romantikliğe dayandırmakla, evliliği onu doğuran nedenlerle ortadan kaldırmaya çalıştığımız görüşündedir. Yazar bu uyuşmazlığı romantik geleneğin başlangıcının ışığında ele alıp incelemektedir.

Pek çok bilimadamının düşüncesini etkilemiş olan *Batı Dünyasında Aşk'ın yazarı olan* ***Denis de Rougemont'un aşağıdaki parçası*** *The Family: Its Function and Destiny (Aile: Görevi ve Kaderi)* ***adlı eserinden alınmıştır.***

Evlilik kelimesi, batıda kullanıldığı anlamda alınırsa -kökeninde evlilik bulunmayan aile olmadığına göre-, bütün aile sorunlarının da evliliği meydana getiren çiftin sorunlarına bağlı olduğu açıktır. Demek ki, çiftin ilişkilerine değinen her şey, en kökünde aileye de değinmektedir. Öyleyse, bir kadın ile erkeğin aile kurmaları için birleşmelerinin süresine, amaçlarına, geleneklerine ve yöntemlerine sistematik olarak karşı çıkan bir toplumda, aile sorunlarını görüş açısı, köklü bir değişime uğrayacaktır. Böyle bir ihtimal, bütün bütüne bir hayal ürünü değildir ve günümüzün toplumu böyle bir denemeye kalkışmış sayılabilir.

Batı dünyasında yüzyıllardır larva döneminde süregelen evlilik bunalımı, günümüzde o kadar aşırı bir noktaya ulaşmıştır ki, 1947'de Birleşik Devletler'de yapılan bir istatistik, her beş evlilikten ikisinin boşanmayla sonuçlandığını ortaya koymuştur. Böylece aile, Hıristiyanlık çağında ilk olarak ciddi bir tehlikeyle karşa karşıya kalmaktadır. Aile kurumu, günümüze kadar bütün siyasal fırtınaları, ekonomik ve toplumsal devrimleri savuşturabilmiştir. Derebeylik, monarşi, sınıf ayrımı ve kapitalizm, çeşitli ülkelerde aile statüsünde önemli değişiklikler yaratmadan yok olup gitmişlerdir. Ama zamanımızda çok daha derin bir devrim, bu kurumu sessizce kemirmektedir. Bunun sonuçlarının görülebilmesi kolay değildir. Bu incelemede, bunun bazı belirtilerini gözden geçireceğiz ve en yaygın nedenlerinden birini açıklayacağız.

Bütün uygarlıklarda ve ilkel insanlar arasındaki evlilik kurumu sorununu bütünüyle ele alırsak, batıda evlilik kavramının başka ülkelerdekinden belirli ve önemli bir nitelikte ayrıldığını göreceğiz: Evlilik, giderek bağımsız seçime ve kişiselliğe dayanmaktadır.

Bizimki de içinde olmak üzere, bütün uygarlıklarda eşlerin karşılıklı seçimi, daha çok kolektif unsurlara dayanmaktadır. Bunların en yaygın olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Kutsal töreler, dışarıdan ya da içeriden evlenme, ölmüş adamın çocuksuz eşiyle adamın kardeşinin evlenmesi gibi toplumdaki yer, ırk, din ve daha sonraları eğitim ve servet düzeyi. Bu kurallar, yasaklar ve gelenekler toplamının, insana tanıdığı seçim hakkı genellikle pek önemsiz kalmıştır. Bugün, durum tersine dönmüştür. Şu yukarıda sıralanan kolektif unsurlar, olayların çoğunluğunda kesin bir rol oynamamakla kalmayıp, artık kendilerine XIX. yy.'da verilen engelleyicilik ve sınırlayıcılık görevini bile yerine getirmemektedir. Bu evrim, Hıristiyanlık çağıyla birlikte cinselliğin evriminin ayrılmaz bir bölümü olma eğilimini göstermiştir. "Cinsel sorun" deyiminin pek yeni olduğunu ve ancak 1830 yılında ortaya çıktığını belirtmek gerekir.

Kolektif kurallarla sınırlandırılmadığı ya da önceden belirlenmediği çapta özgür diye adlandırılan bu bireysel seçim, şimdi ne üzerine dayanacaktır? Bunun harekete geçirilmesine geleneksel olarak katkıda bulunan unsurlardan şimdi ancak bir teki kalmıştır; bu da sevgidir.

Bu konuda ne çeşit bir sevgiden söz ettiğimizi belirtmek de gerekmektedir. Kutsal ya da dinsel topluluklarda sert sınırlar içinde bulunan bu duygu, bunlardaki karmaşıklıktan ayrıldığında özünü ve belki de temel özelliğini değiştirmemiş midir?

Romantiklik

Çağdaş batı tipi evliliklerin büyük çoğunluğunun üzerinde kurulduğu sevgi, genellikle hafif ve yakalanmanın sonsuz derecede ilginç olduğu kabul edilen ateşli bir hastalıktır. Anglosaksonlar buna "*romance*" adını verirler; kelimeden de anlaşılacağı üzere, bunun kökeni Güney Fransa'nın Romance kültüründen gelmektedir.

Filmlerde, romanlarda ve reklamlarda "sevgi ilişkileri"nin aşırı derecede kullanılmasını konu alan bir yazı üzerine, Amerikalı bir dergi editörü, bu satırların yazarının sözünü şöyle kesmişti: "Ama dostum, eğer romantik bir serüven için evlenmiyorsanız, niçin evleniyorsunuz? Hiç evlenmeyin daha iyi!" Bu kendiliğinden ve saf davranış, bugünkü durumu tam olarak özetlemektedir. Çağdaş insan, hele Amerikalılar, evlilik için romantikliğin dışında bir neden görmemektedirler. İnsanın bir düzine çeşitli nedenle evlendiğini ya da evlenmesi gerektiğini ve romantikliğin ancak bunlardan biri olduğunu bir an için düşünmez bile. Onun gözünde bütün toplumsal sınıf ya da kültür, huy birliği, geçmiş, maddî kaynaklar, yaş, gelecek görüşü, aile, meslek, dinsel inançlar, yetiştirilme teorileri, fikir ve ruhsal birlik, hep ikinci dereceye düşmüştür; ilk ve en önemli neden, romantik bir serüvendir. "Eğer birbirleri-

ne âşıksalar, eğer öyle bir sevgiye sahipseler, bırak evlensinler!" düşüncesindedir her Amerikalı erkek. Çünkü bütün haklar romantikliğindir ve bununla da kalmayıp sanki her güç onunmuş gibi davranmaktadır. Duygularıyla karşı karşıya kalınca, "akla uygun" nedenler onun için hiçbir anlam taşımaz. Akla uygun evlilikler, çıkar evlilikleri, aile kararlaştırmasıyla evlenmeler onun için artık hep geçmişin malı olmuş şeylerdir. Bizler özgürüz; bu da, "sevdiğimiz kadın ya da erkekle, sonu ne olursa olsun, yalnızca bu sevgi yüzünden evlenebiliriz" demektir. Önemli olan tek şey, bu duygunun içtenliğinden emin olmaktır. Eğer arada aşk varsa, bu, bütün engelleri yıkmak için yeterlidir. Gerçekte bu engeller aşkı ancak güçlendirir. Engellerin varlığı bile, o aşk için -eğer böyle bir vaat gerekiyorsa- bir dayanıklılık vaadi olacaktır.

Ama işte biz de burada o çeşit yaşamanın zayıflığını görüyoruz. Bütün romanlar, popüler şarkılar, dergiler, reklamlar ve kadın dernekleriyle birlikte gerçek aşkın bütün engelleri yenebileceğini kabul etsek bile, yine de en güçlü bir tek düşmanın kaldığını inkâr edemeyiz. Bu da, zamandır. Zaman -yani sürcklilik-, aile hayatının ve toplumsal yaşayışın görüş açısı bakımından "evliliğin temeli ve sağduyulu nedeni" sayılır.

Demek ki batı ahlak kuralarının şu andaki durumunda, zamanımızda yaşayanların çoğunluğunu saran ahlak havası içinde, evliliğin ve sonucunda ailenin, kendisinin ortaya çıkardığı teşvikle gücünü kaybettiğini ve düzenli olarak kemirilmekte olduğunu söyleyebiliriz.

Bize göre boşanmaların giderek artmasının nedeni (ama tek nedeni bu değil) budur. Uygar bir toplumun, evliliği geçici bir zevk olan romantikliğe dayandırmaya çalışma denemesinden geçmekte ve bunda da başarısızlığa uğramaktayız. Evlilik için yukarıda sıralanan teşviklerden en uçucu olanını ve en dengesizini seçmiş bulunuyoruz. Sağlıklı bir toplumsal düzende, sevgi ve romantikliğin belirli bir rol oynaması gerektiğini kimse inkâr edemez. Ama bu rol

küçük olmalı ve -bir aracı sayılarak- varlığı yüzünden ortaya çıkan düzen işlemeye başlayınca ortadan çekilmelidir. Oysa tersine, aile dergisi adı altında bir sürü derginin, kadın okuyucularına evliliklerinde romantikliği devam ettirmek için neler yapmaları gerektiğini öğretmeye çalıştıklarını görüyoruz. Bu, aslında, romantikliğin ve sürekliliğin bir evlilikte yer alamayacağının dolaylı yoldan kabul edilmesi demektir. Tabiatın bu çelişkisini boş yere düzeltmek için kendimizi harcayacağımıza, gerçeklerden kaçmadan şu iki tezi baştan kabul etmemiz daha doğru olacaktır.

1. Özü gereğince romantiklik -evliliğe ulaştırmış olsa bile- evlilikle bağdaşamaz. Çünkü romantiklik engeller, gecikmeler ve hayallerle yaşadığı halde, evliliğin en başta gelen görevi bu engelleri azaltıp yok etmektir.

2. Romantiklik üzerine kurulan evliliğin akla yakın ve normal sonucu boşanmadır; çünkü evlilik romantikliği öldürür. Eğer romantiklik yeniden ortaya çıkarsa, bu sefer o -evliliği yaratan nedenlerle bağdaşamaması yüzünden-, evliliği öldürür.

Eros ve Agape

Şurası açıktır ki, biz romantiklikten söz ederken genel olarak aşkı ele almamakta, ancak çağımızın yarattığı -ve çoğunlukla aşk yerine kabul edilen- aşkın bir görünüşü üzerinde durmaktayız. Romantiklik ya da aşk ateşi, "en çok satan" kitapların ve filmlerin göklere çıkardığı o duygu, kadın ile erkek arasındaki çok özel bir ilişkiyi anlatır. Bu tür ilişkinin evlilikle ne kadar az uyuşabilir olduğunu götermek için, bunun kökenine inmeliyiz.

Romantiklik *(romance)* Fransa'nın güneyindeki Provençal bölgesi üslubunda yazılmış hikâye ve roman anlamına gelen Fransızca *roman* kelimesinden türemiştir. Demek ki, "saf romantik te-

ma"yı bulabilmek için, XII. yy. gezici ozanlarının *(troubadour)* başlattığı duygusal devrime dönmemiz gerekmektedir. *Troubadour*ların şiirlerinde ısrarla rastlanan bir deyim, bize bunun anlamını verecektir: *L'Amour de long*. Yani uzak aşk, uzak mesafelerle bölünmüş aşk, engellerin doyurulmasını önlediği, hayalin yaşattığı bir aşk. Blaye Prensi Jeoffroy Rudel, uzaklardeki prensesi Tripoli Kontesi'ne yazdığı şiirlerde bu aşkı dile getirmektedir. Daha sonraki tarihlerde *Tristan ile Isolde*'ın aşkı, batı aşk hikâyelerine örnek olmuştur. Mutsuz aşklarını hem yasaklayan, hem de besleyen bir engele sahip kadınla erkek. Başlangıçta bu engel, Isolde'nin kocası Kral Mark'tı; böylece ünlü üçgen doğmuş oldu. Sonraları engel, derebeylik ya da Hıristiyan yasaları oldu. Ya da tek başına "ayrılık" bunu sembolize etti. En sonunda, artık ormana kaçtıkları ve kendilerini isteklerine bırakmakta serbest kaldıkları anda, Tristan kılıcını Isolde ile aralarına bir namus sembolü olarak saplayınca, bu engel aşkın psikolojisine de girmiş oldu.

Bu tip tutkuda, kadınla erkek arasındaki bağ nedir? Bu, önemli bir hayali bağdır. Çünkü iki insan arasında gerçek bir ilişki yerine karşılıklı yapmacık davranışlar, tutkuyu yaratmaya yönelen sonsuz direnmeler, onu dindirecek çareleri reddetmektedir. Heyecan şiddetinin, sevgililerin gerçek duygularıyla değil de, engellerin dayanıklılığıyla doğrudan doğruya orantılı olduğu görülür. Sevgililerin gerçek duygularına şöyle bir dokunularak geçilir. Tristan sadece "en kuvvetli", Isolde de "en beyaz ve en güzel"dir. Sonuç olarak, ne Tristan'ın gerçek Isolde'yi, ne de Isolde'nin gerçek Tristan'ı sevmediğini söylersek haklı oluruz. Onlar, daha çok duydukları sevgi hissini -yüreklerindeki o yakıcı duyguyu- sevmektedirler ve başka her şey, o ateşi beslemek için bir bahanedir. Ama bu tutkunun gerektirdiği sarhoşluğun niteliği üzerinde biraz durmalıyız. Sevmeyi istemek -ya da sevmek ve sevildiğini hissetmek- uygun engeller üstüne dayandırılabilirse, dünyadaki bütün mutluluk biçimlerine ve hatta hayatın kendisine tercih etmeye götürür. Tris-

tan'ın cesedi üzerine düşerek ölürken Isolde, "*Höchste Lust*" (Yüksek zevk / mutluluk) diye bağırır, en üstün engel, onların tutkusunu doruk noktasına taşımıştır.

İncil'in "Komşunu sev" ilkesi, bu uzak sevgiye bütünüyle karşı çıkmaktadır. St. Augustine'e göre, uzak sevgi ruhsuzlaşırken, öbürü koşar, uçar ve sevinir. Birisi yokluk, hayal ve özlem ile yaşar; öteki varlık, içli dışlılık ve karşılıklı duygu alışverişiyle. Biri tutkudur, öteki vermek ve sahip olmak.

Sevgi tutkusu *Eros*'tan, sevgi eylemi *Agape*'den doğar.

Bütün batı dünyasına uzaktan sevmeyi yayan ve bizim aşk, şiir ve hikâyelerimize yüzyıllar boyunca kaynak olan "*Troubadour*" şiirlerinin açıkça evliliğe karşı çıktıklarını biliyoruz. Evlilikte çağdaş bunalımın büyük sırrını bulmak için, çağdaş toplumda romantikliğin Tristan'ın gösterdiği tutkunun halkça benimsenmiş bir ürünü olduğunu söylemek yeterlidir. Romantiklik de tutku gibi tereddüt eden kurbanlarına, "*o benden kuvvetli...*" dedirtir. Ama toplumsal ve ahlaki engeller, sağlamlıklarını kaybettikleri için, bu tutku da öldürücü gücünü kaybetmiştir; öyle ki, romantiklik bir facia ile taçlanacağı yerde, mutlu bir son bulmaktadır. Tutku gibi romantiklik de sevgiyi hissetmenin bir yoludur; sevmekten çok sevmeyi sevmektir. Demek ki, o da tutku gibi kendini sevmedir ve karşısındakinin gerçek varlığına değil, hayaline yönelir.

Tutku ile romantiklik arasındaki büyük fark, romantikliğin giderilmesi gereken engellerin niteliğine göre ortadan kalkabilmesidir. Tristan'ın tutkusu ölüme karşı bir sadakat, duygularını uyandıran kimseden çok duygularına karşı bir sadakat yaratmış; ama hiç olmazsa iki 'gerçek' sadakati, "hayat için acı çekme"yi ve "kadere katlanma"yı korumuştur. Bunun aksine, romantiklik, normal mutluluk içinde doyurulabilirse de, sona ermesi için her çeşit fırsat vardır. Joe, "Kendisiyle aramda pek çok engel olan en sevdiğim film yıldızlarına benzeyen ve beni peşinde heyecanla koşturan bu kız, birdenbire yanımızda etli canlı bir insan oldu. Gece gündüz

bebeğin altını değiştiriyor. Onunla romantik bir aşk sonunda evlendim ama üç küçük odamızı dolduran mutfak kokusu içinde de romantiklik yaşanmaz ki" der. Sally'ye gelince, o da bundan daha iyi bir hayatı hak ettiğini ve belki de Bob'un ona her şeyi verebileceğini düşünmektedir. İşte iki yıl sonunda ikisi de yeni romantik serüvenlere hazır bir duruma gelmişlerdir ve bu durum gizli iç isteklerle ortaya çıktığı için, buna şaşıracaklardır. Toplumumuzun en yaygın yaşantısı böyle olagelmiştir ve artık hepimiz "hayat böyledir" demeye başlamış; bunun hep böyle olduğunu ve her zaman böyle olacağını kabul etmişizdir. Eğer hayat böyleyse, bunun bir nedeni, batı kültürünün XII. yy.'dan bu yana giderek artan bir sevgi kavramını kabul etmesidir. Bu değişen kavram, edebiyat ve sinemanın sürekli propagandasından yararlanarak evlilik kurumlarımızın yeminli düşmanı haline gelmiştir. İkinci neden de, -eğer 'hayat böyledir' kavramı kabul edilirse- bunun hep böyle olmayacağıdır; çünkü boşanma sayısı (yani dağılan aile sayısı) evliliklerin sayısına eşit olursa, hiçbir toplum yaşamaya devam edemez.

Önceden Görülebilen Tepkiler

Bizi tehdit eden bu anarşinin eşiğinde, düzeni yeniden kuracak bazı tedbirleri saymak kolay olacaktır. Evlilik yemininin anlamının yenileşmesi gibi. Ne yazık ki, bütün çabalar boşuna olacaktır. Hele ahlak alanında insan hiçbir zaman geriye dönemez. Eğer çağdaş toplum, babalarının el üstünde tuttuğu bazı erdemlere dönüyor gözüküyorsa, bu, birtakım akıllı kişilerin öğütlerine kulak verdiği için değil, toplumsal savunma reflekslerinin karşı konulmaz gücünden ileri geliyor demektir. XX. yy.'da bu reflekslerden ikisinin var olduğu söylenebilir:

1. Totaliteryen tepki ya da devlet tepkisi: Çağdaş devlet vergilendirme, silah altına alma ve daha genel olarak komünal eğitim

disiplininin temelini yıkan kişisel anarşiyi hoşgörü ile karşılayamaz. Naziler, faşistler ve Stalinciler bu noktada anlaşmışlardır. Toplumsal bir hücre olan aile, bütün duyguların en anti-sosyal olanının saldırısına terk edilemez; ne tutku, hatta ne de romantiklik böyle düşman kuvvetlerin eline bırakılmamalıdır. Himmler'in devlet adına, önceleri SS üyelerinin evlerini ve sonra insan üremesini düzenlemek için aldığı sert tedbirleri hatırlamaktayız. Irksal "bilim" bütün karşılıklı eş seçme biçimlerini bir yana atmış ve bedensel nitelikler, geçmiş ve siyasal eğilim temeli üstünde parti organlarınca kurulan bir evlilik biçimini kişisel, duygulu kararların yerine yerleştirmişti.

Rusya bu kadar ileri gitmemiştir. Lenin döneminde bütün evlilik kanunlarını, boşanmaya ve çocuklara ilişkin kanunları kaldırıp attıktan sonra, öteki burjuva ülkelerindekine benzeyen bir kanun yapma hatasına düşmüştür. Ama Rusya'nın farkı, bunu daha şiddetli uygulamasıdır. Bu, hepsi de çökmüş kabul edilen romantikliğe, duygusal aşk şarkılarına ve bireysel mutluluk kavramına karşı devamlı propaganda ile uygulanmaktadır. Bir yandan kalabalık aile için ödüller ve boşanma için çeşitli engeller, öte yandan genel bir yoksulluk... Bunlar, şimdilik Sovyetler Birliği'ndeki evlilik sorununu çözümlemiş görünmektedir.

Ne var ki, her totaliter rejimin başlıca düşüncesi, halkın "sürekli seferberliği"dir; gelecekte neler yattığı bilinemez. Her şeye rağmen, ilk totaliter denemeler resmi insan soyunu ıslah bilimine bağlı olarak evlilik kuralları koyma imkânını yaratmış ve böylece devletin kişisel seçim sınırını aşırı derecede kısıtlamasına da yol açmıştır. Belki de Tristan'a yaraşan gizli ve öldürücü tutkuları cesaretlendirecek toplumsal şartların yeniden doğmasına tanık olacağız; ama bunlar, kolektif, görüş açısı bakımından tehlike yaratmayacak kadar seyrek olacak ve utanç verici diye nitelendirileceklerdir.

2. Romantikliğin çöküşü: Burjuva ve demokratik yönetimli ülkelerde, daha başka türlü bir evrim göze çarpmaktadır. Bu, uygu-

lanışı bakımından özgür olduğu için daha normal, ama sonuçları bakımından daha devrimcidir.

Romantik değerlerin son derece halklaştırılması, romantizm için bütün ahlakçıların eleştirilerinden daha tehlikeli olma yoluna girmiştir. Cinsel yasakların genel olarak zayıflaması ve kadınların özgürlüklerine kavuşması da aynı sonucu doğurmaktadır. Gerçek romantikliğin alevlenmesi için bunun önlenmesi ve buna karşı mücadele edilmesi gerekir. Ciddi engellerin yokluğunda, bu yeni hareket gerçeğe çok daha çabuk varmakta ve orada da romantiklik sarsılmakta, çözülmektedir. XII. yy.'da bir *troubadour*, *"gerçeğe yönelen, aşk değildir"* demişti. Yine de aşkın serbestçe geliştiği ülkelerde, geleneklerin genel evrimi, insanı doğruca gerçeğe götürmektedir.

Kadınlara siyasal ve özellikle ekonomik eşitlik tanıma genel hareketi, bu evrimin baş unsurlarından biridir. Bir kadının bir mesleği olması (ki bu kendi hayatının olması demektir) bir erkeği ona karşı gerçek ve özerk bir kişiymiş gibi davranmaya yöneltir. Böyle bir varlık, âşığının gizli hayallerinin özlenen tablosu olmaktan çıkar. Çünkü artık o kadın, üzerinde düş kurulacak bir nesne değil, kendi çıkarına çalışan bir nesnedir. Böylece, narsist hayallerin bir yana bırakılması, gerçek bir diyalog kurulması gerekecektir. Bu konuşmalı anlaşmada da toplumsal durumun, maddî refahın, kültürün, davranışların, karakterin, hayattaki amaçların -kısacası romantikliğin ihmal etmekte olduğu şeylerin- önemsenmesi gerekecektir.

Romantikliğin yıkılmasına yol açan ikinci bir unsur da, onun 'ticaretleştirilmesi'dir. Her sayfa ve her sokak başında reklam edilince, tutku, o güzel teşvikinin etkisini kaybeder. Romantikliğin, çektirdiği işkenceler bakımından çok ilginç bir istisna olduğu dönemden, beklenilen ve uyumluluk gösteren bir şey kategorisine indirildiği döneme varmış bulunuyoruz. Âşık olmanış genç erkek, bu rahatsız edici acayipliğini dostlarından saklar; herkese benze-

yememesinin, yani kendi kuşağı için örnek sayılan filmler ve hikâyelerdeki gibi olamamasının nedenlerini merak eder. Ama o örnekler bile değişmektedir. Son birkaç on yılın ciddi ve yaratıcı edebiyatı büyük aşk hikâyelerine önem vermeyi bir yana bırakmış, daha çok "*best seller*" (en iyi satan) denilen görüşe uygun düşen bir yol tutmuştur. Her ne pahasına olursa olsun -hatta atom bombası konusunda bir belgesel filmde bile- aşk ilişkisi arayan Hollywood örneği şimdi çeşitli saldırılar karşısında kalmaktadır. Eski günlerin mutlu sonları artık acı, alaycı ya da yalnızca gerçekçi bir sonla yer değiştirmektedir. Bu eğilimin önümüzdeki yıllarda kendisini daha güçlü hissettirmesi ve ahlak kurallarımızı etkilemesi beklenebilir.

Şunu şöylece özetleyebiliriz: Tutkudan söz ettiğimiz zaman, her şey mantığa aykırı görünür; tutku, engeller karşısında yaşamakta ve daha çok acı çekmek için onları aramaktadır; çünkü tutkulu kişi, acıyı mutluluğa tercih eder. Tutku, bir insana sevdiğinin hayali için ölmeyi bile esinler; oysa gerçek hayatı paylaşıyor olsa, insanın o kadını ya da erkeği sevip sevemeyeceği belli değildir. Tutku, tarihimizi sonsuz güzellik ve sevgiye doğru bir uçuş gibi deler ama arada da gerçek aşkı harcamış olur. Kurbanlarını yüceltir ve alçaltır; uygarlığa, ahlak pahasına bir edebiyat hazırlamıştır. Ve bugün de şefkatli ve halkça benimsenmiş üstü şekerli biçimiyle, temel özelliği gereği, kısa zamanda yıkacağı milyonlarca evlilik yaratmaktadır. Bu durumda, "Romantikliğin bu çöküşüne sevinecek miyiz, yoksa yakınacak mıyız?" sorusuna açık ve şartsız bir karşılık vermek bir işe yaramaz.

Romantiklik, toplumumuzun savunma refleksleri yüzünden, yalnızca kadın-erkek ilişkilerinde gerçekçiliğe yol vermek için geri çekilecekse, gelecek kuşaklar, büyük bir ihtimalle, can sıkıntısının derinliklerine gömülecekler; hayatlarında ve yüreklerinde belirli bir boşluk hissedeceklerdir. Biz modernlere gelince, şunu açıkça kabul edelim ki, bizim için duygusal hayat hâlâ bir ideal, seçme ge-

rekliliğinden kaçınma ya da hiç olmazsa ruhun sevinç ve endişeleri yerine konabilecekler arasında en az hoşa gitmeyeni olarak görünmektedir. Siyasal tutku, totaliter ilkeleri kabul edenler arasında 'resmen' şehvet tutkusunun yerini almıştır. Romantikliğin günümüze kadar kalmış yanını ortadan kaldırmak, bir kazanç olduğu kadar kayıp da olacaktır. Çünkü o zevk verici ıstırabın bıraktığı boşluğun yerine, ancak ruhun daha derin ve yoğun hayatı gelebilir. Ancak bundan sonra, kolektif bir mucize beklemememiz gerekir...

Gerçekte, yukarıda belirtilen bu evrime ulaşmak için, ancak ruhu tartarak, tutkunun gerçek niteliğini açığa vurup, onun gerektirdiği insan ilişkileri düzenini tanımlayarak harekete geçebiliriz. Bu, psikanalitik yöntemin bir bölümüdür, Ancak bundan sonra birtakım pedagojik hedefler ortaya koyabiliriz.

Romantikliğe ahlak yönünden saldırmak hatalı olacaktır. Gençlere, bunun değerli olduğu halde, sürekli evlilikte –temel özelliği gereği– yetersiz bulunduğunu açıklamamız gerekir. İki ay süren ateşli bir hastalık yüzünden bir insan ile ölene kadar evli kalmak saçmalığının, bir kahramanlık eylemi olmadığını anlatmalıyız. Yazarlarımızdan da bir süre için aşk üçgenlerini bir yana bırakmalarını ve yalnızca iki rüyanın şüpheli gerçeği ve aşk üzerinde değil de iki eşit insanın yeminli sadakati üzerine kurulmuş çağdaş evliliklerden söz etmelerini isteyelim.

İKİNCİ BÖLÜM

AŞKIN ANLAMI

ÇOCUK BAKIMI VE SEVGİNİN GELİŞMESİ

John BOWLBY

Dünya Sağlık Teşkilatı, 1951 yılında İngiliz psikiyatristi John Bowlby'ye "çocuğun yeteneğinin gelişmesinde aile hayatındaki bozuklukların etkileri" üzerine yazılmış çalışmaları toplama görevini vermişti. Bu çalışmanın sonuçları, *Maternel Care and Mental Health* ***adlı kitapta toplanmıştır.***

Anneden yoksun olmanın bu sonuçlara kesin olarak nasıl yol açtığı bilinmiyorsa da, bebeklikte anne ile sürekli, dostça ve teşvik edici bir bağın bulunmamasının sevgi ihtiyacı ve yabancı çevreye güvensizlik arasında ciddi bir çatışma yarattığı kuşkusuzdur. Yoksunluğun meydana geldiği, gelişme dönemine bağlı olarak çocuk, sevgi vermek ve alabilmek melekesindeki (yetisindeki) sapmalardan, intikamcı davranış bozukluklarına ya da tam bir insandan uzaklaşmaya gidebilir. Annenin, çocuğun henüz biçimlenmemiş zihninin "düzenleyicisi" olarak görülmesi, Freud'cu ataerkil görüşü tamamlamakta ve genişletmektedir; ayrıca bu görüş, günümüzün kişilik teorisini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Çocuk Bakımı ve Sevginin Gelişmesi, ***John Bowlby'nin raporunun aynı adı taşıyan bölümünden alınmıştır.***

Kişisel gelişmemiz; bu gelişmenin ilk yaşama yıllarımızda yiyecek, beslenme ve her çeşit ihtiyaçlarımızı gideren bir insanla sürekli olarak bir arada bulunmamız; onun bu sırada eşyalar ve insanlar dış dünyasına uyma yeteneğimizin gelişmesine ne derece etkili olduğu çok ilginç bir sorundur. Bunun ortaya çıkardığı öteki sorunlar da çok karmaşıktır ve henüz tam olarak anlaşılmış değildirler. Ama uygulamadaki ilerlememiz ancak teoriyi daha iyi anlamamıza bağlıdır.

Kişiliğimiz geliştikçe, yakın çevremizin etkisinden kurtulur ve giderek çevremizi kendimiz seçer ve yaratırız; istediğimiz şeyler için genellikle çok önceden planlar kurarız. Birçok şeyler yanında bu, o anlık duyu ve hayalimizi kullanmak, soyut düşünceyi öğrenmek zorunda olmamız demektir. Kişi, ancak bu döneme ulaştığı zaman daha uzun vadeli temel ihtiyaçları karşısında o anlık isteklerini denetim altına almış demektir. Üç, hatta dört yaşında bir çocuğun kaçan topunun peşinden sokağın ortasına fırlaması beklenebilir; o çağlarda, henüz yakın çevresinin 'himaye'si altındadır. Oysa yaşı ilerledikçe kendisinden daha başka şeyleri de hesaba katması ve daha ilerisini düşünmesi beklenir. On, on bir yaşlarına geldiğinde, birkaç ay vadeli şeyleri düşünme yeteneğini kazanmıştır. On altı ya da on sekiz yaşında, gelişmiş bir kız ya da oğlan çocuğu, zaman ve mekânda büyük soyutlama işleri yapabilmektedir. İşte kişinin kendisini içgüdülerinin ve o anlık zevk dürtülerinin köleliğinden kurtarış süreci budur. Böylece, gerçeğin isteklerine daha uygun akılsal süreçler geliştirir.

Bu süre içerisinde içimizdeki çeşitli ve çoğunlukla çatışan ihtiyaçlarımızı 'ahenkleştirmeyi' ve dışımızdaki dünyada bunların doyumunu aramayı öğreniriz. Gelecekte, isteklerimiz arasında bir yargılama yapar, en çok istediğimiz şeyleri göz önüne alır, hareketlerimizin bir amacı olması ve rast gele çatışmaması için bazı isteklerimizden vazgeçmeyi öğreniriz. En başta gelen uzun vadeli ihtiyaçlarımızdan biri, başkalarıyla dostluk ve karşılıklı anlaşma düzeyinde kalmak olduğundan, onların gereklerini ön planda tutarız. Böylece, çevremizdeki insanların hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları şeylerin farkına varılmasıyla bilincin temeli atılır.

Bebeklikte ve çocukluğun ilk dönemlerinde istediğimizi elde etmek ya da başkalarının isteklerini kabul edebilmek için böyle düşünce ile hareket edemeyiz. Bu dönemde bunları, çocuğu için anne yapar. Çocuğun nerede bulunacağını, nerede besleneceğini, uyuyacağını, yıkanacağını belirler, onun her şeyini sağlar, bazı şey-

leri yapmasına izin verir, bazılarına da engel olur. Anne, çocuğun kişiliği ve bilinci rolünü oynamaktadır bu dönemde. Çocuk, bunları yavaş yavaş öğrendikçe, tecrübeli anne bu rolleri ona devreder. Bu, ağır giden, hassas ve sürekli bir süreçtir; çocuk yürümesini ve yemek yemesini öğrendiği zaman başlar ve ancak olgunluk çağında büsbütün sona erer. Ama ilk insan ilişkileri sürekli ve mutlu olduğu sürece, çocuğun kendisinin ve bilincinin yeterli bir şekilde gelişmesi mümkündür.

Bu süreç ile doğmamış bir çocuğun gelişmesi arasında, bir benzerlik göze çarpmaktadır: Henüz bir bebeğin çeşitli kısımlarının özelliklerini göstermeyen hücreler, "düzenleyici" adı verilen belirli kimyasal maddelerin etkisiyle bu nitelikleri kazanırlar. Eğer gelişme düzgün olarak devam edecekse, hücreler belirli zamanlarda belirli kimyasal düzenleyicinin etkisi altında kalmalıdır. Aynı şekilde, eğer zihni gelişme normal olacaksa, biçimlenmemiş zihin de belirli dönemlerde psişik düzenleyicinin, yani annenin etkisi altında kalmalıdır. Bu nedenle de, kişiliğin ve bilincin etkilenebileceği bozuklukları düşünürsek, çocuğun insan ilişkileri yeteneğinin gelişme dönemlerini önemsemek gereklidir. Bu dönemler pek çoktur ve tabii olarak birbirlerine karışmaktadır. Bir genelleme yapma gerekirse, bunların en önemlileri şöylece sıralanabilir:

(a) Bebeğin kesin olarak tanıdığı bir insanla (annesiyle) ilişki kurduğu dönem; bu, normal olarak beş ya da altıncı ayda başlar.

(b) Annesine, yanından hiç ayrılmasını istemediği bir insan olarak ihtiyaç duyduğu dönem; genellikle üç yaşına kadar sürer.

(c) Annesinin yokluğunda onunla ilişkisini sürdürebildiği dönem. Bu ilişki, dört ya da beş yaşlarında normal şartlar altında birkaç gün, hatta birkaç hafta sürebilir. Yedi sekiz yaşından sonra da, biraz zorlama ile, bir yıl kadar süreli olabilir.

Bedensel olgunluk süreleri gibi bu dönemlerin süreleri de çocuktan çocuğa değişebilir. Bir örnek vermek gerekirse, yürüme yeteneği dokuz ay ile yirmi dört ay arasında değişir; ruhsal gelişme

de aynı şekilde değişiklik gösterebilir. Bu durumda, yaşı, yaşanılan yıl sayısıyla değil de erişilen gelişme dönemiyle hesap etmek daha akıllıca bir iş olacaktır. Çünkü yoksunluğu izleyen psikolojik bozukluğun cinsi ve derecesi, çocuğun o anda bulunduğu gelişme dönemine bağlıdır. Bu teoriyi ileri sürerken, cenin üzerinde yapılan incelemelerden kazanılan ilkelere dayanılmaktadır. Bu incelemelerden şunları öğreniriz: "Anormallikler, belirli bir zamanda, kuvvetli bir büyüme faaliyetinin yer aldığı bölgeye saldırılmasıyla meydana gelmektedir... Muhtemel anormallikler, gelişmenin en kritik dönem ve bölgelerine uyum gösteren sınıflara ve tiplere uygun düşme eğilimindedir. Erken dönemde meydana gelen zararlar, genellikle yaygın büyüme bozuklukları doğurmaktadır... Daha sonraki zararlar, bölgesel bozukluklar meydana getirmektedir."

Bundan başka, "Belirli şekilde farklılaşmamış hücre, ancak sınırlı bir süre içerisinde bir düzenleyicinin etkisinde kalmaktadır. Buna bir cevap vermesi için belirli bir başkalaşma dönemine varmış olmalıdır. Sonraları, niteliği sabitleştiği için, ancak çok sınırlı bir tepkiye boyun eğmektedir."

Bunun gibi anne de varlığı ve şefkatiyle henüz ilk büyümenin gelişmemiş döneminde olan çocuğunun zihninde bir düzenleyici olarak rol alabilir. Ama kimyasal düzenleyicide olduğu gibi bu hareketlerin yer alma zamanı, çocuğun kişiliğinin henüz tam olarak biçimlenmediği zamanla sınırlıdır. Gelişmenin ilk dönemi, yani belirli tek bir insanla ilişki kurmak, ilk on iki ay içinde tam olarak doyurucu bir şekilde tanımlanamazsa, bunu yapabilmek için çok büyük güçlükler çıkacağı açıktır: Psişik hücrenin karakteri sabitleşmiştir (Pek çok çocuk için bu sınır daha da öncedir). Bunun gibi eğer gelişme devam edecekse, ikinci ve üçüncü dönemlerin tamamlanmalarının gerektiği bir sınır bulunduğu da göze çarpmaktadır. İşte yoksunluk tecrübeleri, bu 'hayati' önemi olan büyüme süreçlerine zarar verirler. Şiddetli yoksunluğa uğramış çocuklarda yapılan gözlemler, bunların kişiliklerinin ve bilinçlerinin gelişme-

diklerini göstermiştir. Bu çocukların davranışları güdüsel ve denetimsizdir; bunlar anlık kaprislerinin kurbanları oldukları için, uzun süreli hedefleri izleyememektedirler. Onlar için bütün istekler eşit ve aynı derecede önemlidir. Kendilerini denetleme güçleri yoktur; varsa bile çok zayıftır. İnsanlar, bu olmadan dünyadaki yollarını verimli şekilde çizemezler; dürtülerinin etkisiyle şuraya buraya sürüklenirler. Böylece bunlar tecrübelerinden ders alamayan beceriksiz kişiliklere sahip olurlar ve bunun sonuncunda da kendilerinin en büyük düşmanı haline gelirler. Bir annenin şefkatinden yoksun kalmanın bu sonucu nasıl meydana getirdiğini henüz tam olarak bilemiyoruz; ama şimdiye kadar yapılan gözlemlerden iki tanesi, bizim bu sorunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Dr. William Goldfarb, bu hastaların soyut düşüncede zorluk çektilerini tespit etmiştir. İkinci olarak da doktorlar, bunların başka insanlara sevgi ya da kendi dışındaki eşyalara ilgi duyma yoluyla, içlerindekinden kurtulamadıklarını saptamışlardır.

Dr. Goldfarb'ın incelediği, bir kimsesizler kurumuna bırakılmış çocukların hepsi de soyut düşünce konusunda ciddi ve özel bir yetersizlik göstermişlerdir. İnsanın kendisinin ve bilincinin edimleri için böyle bir düşüncenin gerekli olduğunu görmüştük: Bebek, hareket etmeden önce düşünmeyi ve her olaya, ışığa, sese, açlığa ve acıya otomatik olarak karşılık vermeyi yavaş yavaş öğrenmelidir. Ancak o zaman tam bir insan olabilir. Soyut düşünce alışkanlığı gelişmediği takdirde, kişiliğin tam olarak ortaya çıkmadığı görüşü kabul edilebilir. Ama yine de, yoksunluğun (mahrumiyetin) soyut düşünce gücünü zarara uğratış nedeni bir bilmece olarak kalmaktadır.

Çocuğun ilk yıllarında onun kişiliği ve bilinci olarak annenin rol aldığı düşünülürse, yoksunluk geçiren çocuklarda kişilik gelişmesinin başarısızlığı daha kolay anlaşılabilir. Çeşitli kurumlarda büyüyen çocuklar böyle bir deneyden geçmedikleri için gelişmenin ilk dönemini (tam olarak tanınan anne figürüyle ilişki kurmak) ta-

mamlama fırsatı bulamamışlardır. Onlar ancak kendilerine sınırlı yardımlarda bulunan, ama zaman içinde hiçbiri süreklilik sağlamayan birtakım anne benzerlerine sahiptirler. Oysa bu süreklilik kişiliğin ruhudur. Bu ağır yoksunluğa uğrayan bebekler, tek bir insanın sürekli sevgi nesneleri olmadıklarından, soyutlama sürecini, zaman ve mekânda davranışlarını düzenleme süreçlerini öğrenecek fırsatı bulamamış olabilirler. Bunların uğradıkları ciddi bedensel bozukluklar, hayatlarının bu erken dönemindeki zararların açık seçik örnekleridir.

Düşünmesini öğrenmiş bir çocuğa, bu gibi kurumlarda, bu sanatı kullanması için çok az fırsat verilir. Aile içinde çocuk, hem toplumsal olarak, hem de kendisini oyun içinde ortaya çıkarması için bir teşvik görür. On sekiz aylık ya da iki yaşında bir çocuk, ailesinin gözünde bir kişiliğe sahiptir. Bazı şeylerden hoşlandığı, bazılarından nefret ettiği bilinir; aile, onun isteklerine saygı göstermeyi öğrenmiştir. Bundan başka anne-babasını ve kardeşlerini –istediğini elde edebilmek için– nasıl kandırabileceğini de öğrenmiştir. Bu yolla da toplumsal çevresini kendisine daha uygun gelen bir şekilde değiştirmeyi öğrenmiş olmaktadır. Aynı şey kendisine sembolik olarak yeni dünyalar yarattığı oyunlarında da görülmektadır. Çocuk, burada kişiliğini deneme imkânları bulmaktadır. Oysa bir kimsesizler evinde bu imkânlardan pek çoğu, hatta kötülerinde hemen hepsi yoktur. Çocuk bir "baş belası" olarak kabul edildiği için, bireysel hareket etmesini sağlayacak teşvikler görmez. Uslu oturur ve denileni yaparsa, yönetilmesi daha kolay olur. Çevresini değiştirmeye kalkarsa, başarısızlığa uğrar. Oyuncağı yoktur; çocuklar, genellikle, ya kımıldamadan oturur ya da iki yana sallanırlar. Hepsinin üstünde de, anne ile çocuğun yataktan kalkarken, yıkanırken, giyinirken, yemek yerken, yatarken kendilerini eğlendirmek için yarattıkları binbir türlü oyuna burada rastlanmaz. Bu şartlar altında, çocuğun yaşamak için yürümek ve konuşmak kadar gerekli fonksiyonları öğrenme ve kullanma imkânı da bulunmaz.

Annesi ile bir iki yıl iyi ilişki kurmuş olup da sonradan yoksunluğa uğramış çocuğun durumu daha başkadır. Toplumsal gelişmenin ilk dönemini -bir ilişki kurmak dönemini- aşmıştır. Uğradığı darbe, ikinci dönemi etkiler. Kişilik gelişmesi hızla ilerlediği halde, yaşama sanatında ustalığı bulunmadığının farkına varınca, çocuk, devamlı olarak yardımını aradığı annesine sülük gibi bağlanmaktadır. Annesi, yanında ya da yakınında ise ancak o zaman çevresini ve kendisini yönetebilir. Bir kuruma gönderilerek annenin elinden alınırsa, imkânsız gördüğü şeyler karşısında bırakılmış olur. Böylesine korkutucu durumlarda, o zamana kadar öğrenilmiş yeteneklerin kaybedilmesi olağandır. Öte yandan çocuklar, genellikle, düşünce ve davranışlarında daha bebekçe yollara dönerler ve bir daha bunlardan kurtulmaları güç olur.

Öğrenme teorisinin başka bir ilkesi de, öğretmene karşı dostça duygular beslenmediği takdirde bir yetenek kazanılamayacağıdır. Yoksun çocukta anneye karşı bu olumlu davranış ya yoktur, ya da varsa bile derin bir güceniklikle karışıktır. Yoksunluğun, çocuğun hayatının ne kadar erken bir döneminde düşmanca davranışı ortaya çıkardığı tartışılacak bir konudur; ama bunun ikinci yaş sırasında olduğu açıkça görülmektedir. İki, üç ya da dört yaşında, annesinden birkaç hafta ya da birkaç ay ayrı kalan bir çocuğun dönüşünde annesini tanıyamaması çok rastlanan bir durumdur. Bazen bu, soyutlama ve özdeşleştirme yeteneğinin kaybolmasına dayanan gerçek bir 'tanıyamama'dır. Bazı durumlarda da çocuk bu tanımayı reddetmektedir; annesine karşı bir yabancıymış gibi davranacağı yerde, ondan isteyerek kaçmaktadır. Anne-baba nefret edilen kişiler olmuşlardır. Bu düşmanlık, çeşitli yollarla gösterilir. Huysuzluk ve şiddet biçimlerini alabilir; daha büyük çocuklarda, sözle ifade edilebilir. Bu tip çocukları tedavi etmiş hekimler, onların kendilerini terk etmiş sandıkları anne-babalarıyla ilgili duygularındaki şiddetli fantezileri çok iyi bilirler. Bu davranış, yalnızca sevgi ve güvenlik istekleriyle bağdaşmamak, şiddetli çatışma,

endişe ve bunalımlarla sonuçlanmakla kalmayıp çocuğun gelecekteki toplumsal öğrenimine de bir engel hazırlar. Anne-babalarını putlaştırıp onlar gibi olmak isteyecekleri yerde, tabiatlarının bir yanı onlardan nefret eder ve onlarla bir alışverişi olmasından kaçınır. Saldırgan ve suçlu davranışları meydana getiren de budur. İnsan kişiliğinin çeşitli bölümleri arasında aynı çatışmanın sonucu olan intihara sürükleyen de budur.

Çocuk, başından geçen, acı çektiği başka olaylarla ilişkiler kurmakta ve sonra kalbinin kırılması korkusuyla sevgisini kimseye vermek istememektedir. Bununla da kalmaz, sevebileceği yeni insanların da kalplerini kırmaktan korkar. Yaşı ilerlemiş çocuklar bazen bunun farkında olup ruh doktorlarına, "Dost olmasak iyi olur, yoksa size düşman olacağımdan korkarım" derler. Çocuğu kendi içine kapanık yapan işte buna benzeyen duygulardır. İnsanlarla ilişkiden çekinmek demek, daha fazla düş kırıklığından kaçınmak, insanların çok sevdikleri ve ihtiyaç duydukları bir kimseden nefret etmeleri sonucu doğan şiddetli bunalımdan sakınmaktır. Böylece kendi içine çekilme iki kötü şıkkın en iyisi olmaktadır. Ne yazık ki, daha fazla gelişmeyi imkânsızlaştırdığı için, bu, çıkmaz bir yoldur. İnsan ilişkilerinde ilerlemek için birey, öteki yolu seçmelidir. Bu yolda çelişen duygularına ve bunların yanı sıra rastlanan endişe ve bunalıma katlanmayı öğrenir. Ama deneyler, bir insanın, kendi içine kapanmanın acısızlığını tattıktan sonra, getirdiği duygu karmaşıklığı ve sıkıntı yüzünden ilişkilere girmekte tereddüt ettiğini de göstermiştir. Çünkü o kişi, sonunda dostça ilişkilere girebilme ve sevilen insanlarla özdeşleşebilme yeteneğini kaybeder; kendisine uzatılan yardım elini iter. Bundan sonra artık başkasını düşünmeksizin yalnız kendi çıkarlarını kollar. Ama -bastırılmış olsa da- sevgi ihtiyacı devam eder ve rast gele cinsel ilişkiler ve başkalarının mallarını çalma gibi davranışlarla sonuçlanır. İntikam duyguları da için için yandığından, bazen çok şiddetli olmak üzere, topluma karşı olan birtakım başka eylemlere de yönelir.

Üç ya da dört yaşından, yani üçüncü dönemden sonraki yoksunluk, kişilik gelişmesinde ve soyut düşünce yeteneğinde aynı yıkıcı etkiyi yaratmaz. Ama yine de bu yoksunluk, aşırı sevgi ihtiyacı ve aşırı intikam dürtüleriyle sonuçlandığı için, çok şiddetli bir iç çatışma yaratır; mutsuzluk, çok elverişsiz toplumsal davranışlarla son bulur.

İkinci ve üçüncü dönemlerde çocuktaki sınırlı zaman duygusu ve bir durumu yanlış anlama eğilimi, güçlükleri artırır. Büyüklerin, bir çocuğun zaman anlayışının pek kısıtlı olduğunu unutmamaları gerekir. Üç yaşında bir çocuk, bir iki gün önceki olayları hatırlar ve bir iki gün sonraki olayları bekleyebilir. Geçen hafta, geçen ay, gelecek hafta ve gelecek ay fikirleri onun için anlaşılmaz şeylerdir. Beş altı yaşlarında bir çocuk için bile, haftalar çok uzun, aylar ise sonsuzdur. Çocuğun tanımadığı bir yerde yalnız bırakıldığı zaman duyduğu umutsuzluğu kavrayabilmek için, bu pek sınırlı zaman kavramını anlayabilmek gerekir. Bu zaman süresi, anneye çok kısa geliyorsa da, çocuk için sonsuzdur. Çaresizlik duygusunun yanı sıra, kurtuluş gününü de hayal edememe yeteneksizliği, çocuğun endişe ve umutsuzluğunun derecesini ortaya koyar. Yetişkin insanın onun neler duyduğunu anlayabilmesi, ancak belirsiz bir süre için hapse atıldığını düşünmesiyle mümkündür.

Bu kıyaslama çok yerindedir. Çünkü çocuk için olayların açıklanmasında her zaman bir ceza düşüncesi vardır. Her ruh doktoru, yaramazlık yaptığı için cezalandırılmak üzere evinden uzaklaştırıldığını sanan bir ya da birkaç çocuğa rastlamıştır. Bazen de çocuklar, yuvalarının yıkılmasında kabahatin kendilerinde olduğunu sanırlar. Genel olarak olayların gidişini anlamaktaki karmaşıklık ve şaşkınlık, çocuğun yeni çevresine, kendisine bakan yeni insanlara yakınlık gösterip onları kabul etmesine engel olur. Bebekliğinin ilk günlerinde büyük bir yoksunluğa uğramış ya da başka bir nedenle çevresiyle ilişki kuramamış bir çocuk, bunlardan etkilenmeyecek ve her değişikliği ilgisizlikle karşılayacaktır. Ama ilişki

kurma fırsatını ele geçirmiş olan çocuk için, bağımlılıklarını değiştirmek o kadar kolay değildir. Yaşı ilerlemiş bir çocuğu üvey anne-babanın evine gönderme sonucu başgösteren sorunların çoğu, onun -çok kötü olsalar ve kendilerine pek az sevgi göstermiş bulunsalar bile- anne-babasına duyduğu derin bağlılığı anlayamamaktan ötürü ortaya çıkar. Bu karışıklıklar düzeltilmedikçe ve bu bağımlılıklara saygı gösterilmedikçe, çocuk doyurucu olmayan geçmişine bağlı kalacak, ta sonsuzluğa kadar annesini bulmaya çalışacak ve yeni duruma uyum gösterip ondan yararlanmayı reddedecektir. Bu da, ne kendisini, ne de başkasını mutlu kılamayan, tatmin olmamış, huzursuz bir insan yaratacaktır.

SEVGİNİN RUHSAL GÜCÜ

Therese BENEDEK

Yakın zamanlara kadar sevginin gücü ***bir yaşantı olmak niteliğiyle pek incelenmemişti. Dr. Benedek'in de gösterdiği gibi psikanaliz, sevginin insan kişiliğinin gelişmesindeki rolünü araştırmış; bunun ortaya çıkardığı ruhsal bozuklukları, birbirini etkileyen iki benliğin "heyecan diyalektiği"nde, bir çıkmazdan çok*** cinsiyet psikolojisi bozuklukları ***olarak görmüştür. Kültürümüzde insanın psişik olgunluğunu harekete geçiren süreçler, burada bireyin bireyselliği için içgüdüsel bir çabası olarak görülmektedir. Bu süreçler şu aşamalardan geçmektedir: Önce, anne-baba ile çok katlı bir özdeşleşmeyle çocukluk; sonra, seven insanın benlik idealine sahip olunan bir yetişkinlik; son olarak da her birinin anne ya da baba olduğu eşlik. Dr. Benedek, sevginin ne mutlak ne de dingin olduğunu, çoğunlukla çatışan isteklerle tehlikeye düştüğünü; bu isteklerin mutlu bir biçimde birleştirildiği takdirde azalan tutkunun yerine geçecek bir şefkat, minnet ve karşılıklı saygıyı ortaya çıkaracağını belirtmektedir.***

Chicago Psikanaliz Enstitüsü'nün ileri gelen üyelerinden Dr. Therese Benedek, *Psikosexual Fonctions in Women* ***adlı eserin de yazarıdır.***

Aşağıya alınan makalesi *The Family: Its Fonction and Destiny (Aile: Görevi ve Kaderi)* ***adlı kitabından alınmıştır.***

İnsan tarihinin, büyüyen bir bireyciliğin aileyi tehdit ettiği, yerleşmiş hiyerarşisini sarstığı, görevsel etkililiğini zayıflattığı bir döneminde bu kurumu bir organizma olarak ele almak ve onun fizyolojisini araştırmak yararlıdır. İnsanın uzun süreli bağımlılığı, toplumla bireyin birbirlerine olan karmaşık etkisiyle, ailenin çok görevli bir kuruluş olarak büyüdüğü köktür.

Bilim, uzun süreden beri -XIX. yy.'ın son on yılına kadar- ai-

lenin işleyişinin yollarını araştırmaya cesaret edemiyordu. Gelenek ve dinin kutsadığı, kültürün taşıyıcısı ve yayıcısı olan aile, ancak idealleştirildi. Aileyi meydana getiren kişiler, ancak kültürel biçimler ideolojisinin kendilerine bıraktığı rolü oynarlardı. Kültürümüzün kategorik bir zorunluluğu olduğu için, sevgi de aile içindeki kişilerarası ilişkileri düzenleyen bir duygu olarak kabul edilirdi.

İdeal olarak kabul edilen ataerkil ailenin heyecan yapısı değişmez görünürdü: Baba ve koca olan başlıca temsilcisi, kuvvetli etkin kabul edilir, karısı ve çocuklarına yalnız yiyecek değil, duygu güvenliği olarak sevgi ve korunma da sağlardı. Kocasına evlilik bağı ile bağlı anne ve eşin de bunu, mutluluğu için gerekli bir şey olarak kabul etmesi beklenirdi. O da mutluluğunu çocuklarını şefkatli ve sarsılmaz bir annelikle severek gösterirdi. Kadının anneliğe ve anne şefkatine tabii eğiliminin yanı sıra cinsler arasındaki ilişkiyi düzenleyen temel biyolojik ihtiyaçlar da bulunduğundan bütün çocukların istendiğini, sevildiğini ve kendilerine ihtimam gösterildiğini söylemek kolaydı. Otoriter babaya saygı beslemek üzere yetiştirilen çocukların da (baba, otoritesini anneye bırakabilirdi) aynı otoriteyi kendileri anne-baba olana ve çocuklarına karşı aynı şekilde davranıncaya kadar bağlılık ve minnetle kabul ettikleri düşünülebilir.

Ama bireyciliğin şafağında doğan ve sonsuz insancıl heyecan maddesinden yontulan eski Yunan trajedileri, vicdan azabını tanıyan bir dinleyeci kitlesine sevginin mutlak olmadığını; anne-babanın çocuğuna ve çocuğun anne-babasına duyduğu sevginin bile çatışan eğilimleri ve başka istekleri, özlemleriyle tehlikeye düştüğünü gösteriyordu. İnsanın bireysellik için heyecan çabasını sezgisel olarak kavrayan ve dile getirenler, Yunan trajedilerinden modern bilimsel çağımıza kadar Shakespeare, Dostoyevski gibi sanatçılar olmuşlardır.

Freud'un ve onu izleyenlerin ataerkil Victoria çağı ailesinin durgun ve düzgün ideolojik yüzeyinin altında kaynayan heyecan

kazanını bilimsel olarak araştırmaya başlamaları, entelektüel bir devrimdi. Bu araştırmalar, bireyin duygu olgunluğunu harekete geçiren psikodinamik süreçleri anlamamıza yardım etmiştir. Freud, insanın kültürel mirasımızın taşıyıcısı olduğunu açıklamış ve onun "*insanlığın İd'de kalan biyolojik ve tarihsel kaderinin izlerini*" yeniden taşıdığını göstermiştir.

Buradaki yerimizin azlığı, heyecan biçimlerinin, ilk bebeklik günlerinden ileriye doğru evrimini pek kısa olarak izlememizi ve Freud'un "*süper ego*" adını verdiği bireysel gelişmede yerleşmesini özetlememizi gerektirmektedir.

İlk başta, yalnızca kendini koruma içgüdüsü vardır. Yeni doğan çocuğun bütün enerjisi kendi hizmetinde kullanılmaktadır: Açlık, vücudunun yapısını meydana getiren maddeye olan ihtiyacını belirten duyudur; ağlaması da bu ihtiyacın doyumunu elde etmek için harekete geçmesidir. Tatmin elde edene kadar, ya da enerjisi tükenene kadar ağlayacaktır. Bebeğin bütün enerjisini kullanmasına fırsat vermeyecek şekilde açlığı doyurulursa, enerji deposunda bir birikim olur; böylece, bedensel ve zihni büyüme için bir yedeği olmuştur. Bebek, bu yedekten vücudunun ilk hoşa giden duyumlarını ve dış dünyaya karşı ilk olumlu uyumunu elde eder; bu, kısa bir süre içinde doyum kaynağı olarak tanınan anneye karşı güvenilir bir ilişkidir. Kadının anne olmaktaki duygusal tatnininde ve bebeğini emzirmeye hazır olmasında, onun yalnızca bedensel ihtiyaçlarını değil, hoşa giden sevgi duyusunu da karşılaması, çocuğun heyecan hayatına tatmin ve güvenliğin mi, yoksa düş kırıklığı ve korkunun mu hakim olacağını belirler. Annenin davranışı, annesinin verdiği güvenliğin korunmasına sığınmış olan çocuğun ondan kolaylıkla mı öğreneceğini, yoksa her adımın korku ve düşmanlığı harekete geçirerek mi atılacağını belirler.

Çocuk pek erken bir yaşta kendi çevresinde anneden başka varlıklar olduğunun farkına varırsa da (babayı tanır, ona karşılık verir), genel olarak çocuğun ilk öğretmeninin anne olduğunu söy-

leyebiliriz. Çocuk, annesinin aracılığıyla başka insanlara karşılık vermeyi, onun yardımıyla konuşmayı, yürümeyi öğrenir. Böylece anne, çocuğa kültürel biçimi ilk zorlayan kimsedir: Bebeğin eğitimi, annenin davranışlarında uygarlığın hijyenik, ideolojik ihtiyaçlarını yansıtır. Böylece, zamanımızda anneler çocuğun benliğini erken bir yaştan başlayarak eğitirler. Çocuk, hemen hemen ilk baştan "bağımsız" olmayı, kendini kabul ettirmeyi, hatta "kendi kendine karar vermeyi" öğrenmek zorundadır. Çocukta yeterli sevgi ve güvenlik yedeği yoksa, bu bireyci ihtiyaçlar korku ve düşmanlık yaratır. Çocuk, kısa zamanda annesinin hoşuna gidecek, kendisine karşı sevgisini belirttirecek -ve böylece güvenliğini artıracak- hareketlerin neler olduğunu öğrenir. Hangi hareketlerin ceza getireceğini, yani sevgi ve sonunda temel güvenliğinin azalması sonucunu doğuracağını öğrenir. Çocuğun korkusunu harekete geçiren bu durum, kendini kabul ettirme ihtiyacını artırabilir. Toplumumuzdaki bütün çocuk yuvaları, kendini korumanın bu iki görünüşü arasındaki kısır döngünün çıplak ve çoğunlukla zalim örneklerini yaratır; bunlar, sevgi ve kendini kabul ettirme ihtiyacıdır.

Çocuğun, güvenlik çabasını uzlaştırmak amacıyla öğrenmek zorunda olduğu pek çok çözüm yolu arasında, cinslerin davranışlarındaki kesin farklılıklar göze çarpar. Kız olsun, erkek olsun, bebeğin normal gelişmesi için anneye kesintisiz bir inan önemliyse de, bundan doğan duygusal güven oğlanlarda ve kızlarda ayrı ayrı etkiler yaratır. Bu, erkek çocuklara kendini kabul ettirme rahatlığı ve bir çeşit cesaret verir. Böylece, kendisini annesine olan bağımlılıktan kurtarır ve baba ile özdeşleşmenin baş itici unsur olduğu yeni bir gelişmeye girer. Kızların gelişmesi ise daha değişiktir. Güvenlik duygusu kızlara anne ile özdeşleşme konusunda birinci ve en etkili içgüdüyü vermektedir. Böylece, annesi ya da babası ile özdeşleşme sonunda kız ya da oğlan çocuğu gelişmesinin "*ödipal dönemi*"ne girer. Bu sırada, üç beş yaşındadır. İşte bu yaşta çocu-

ğun aynı cinsten olan anne ya da babasına karşı özdeşleşmesi kuvvetle gelişmiştir ve karşı cinstekine renkli cinsel istekler uyanmaya başlamıştır.

Bu durum, tehlikeli bir çatışma yaratır. Annesine duyduğu cinsel istek kendisini babasının rakibi haline sokmuş olan oğlan çocuk, babasının intikamından korkar: Bu korku, hadım olma korkusudur ki, annesine duyduğu cinsel isteğin baskı altına alınmasını doğurur. Kızda ise bu çatışma ters yönden gelişmektedir. Annesinin rakibi olan kız, kadınsı isteklerinin gerçekleştirilmesinden tehdit duyar ve annesinin sevgisini kaybetmemek için onları baskı altına alır. Her iki cinste de cezalandırıcı kuvvetlerden korku, çocuğu ödipal eğilimini baskı altına almaya zorlar. Çocuk, bu zamandan başlayarak içine yerleşmiş anne-baba korkusunun gücüyle neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilir; bir bilinci vardır artık. Böylece sevgi, korku ve rekabetle kendini kabul ettirme sonucunda, kültürümüzde ailenin ve bireyin heyecan yapısının temeltaşı olan iç ruhsal yapı kurulmuş olur. Sosyal yapılarımızın kökeninde cinsel yasakların ilk nedenleri nasıl bir değişkenliğe uğramış olursa olsun, bunlar, uygarlığımızın her normal ailesinde yeniden yaşanılır. Bu, cinsiyetin yasaklanması ya da reddedilmesi olarak nitelenmektedir.

Buluğ törenleri yapan ilkel toplum, bireyin cinsel faaliyetini kendi eline alır ve bundan sorumludur. Bu toplumlarda gençler, bilim toplumumuzda var olan pek çok iç engeli yenmek zorunda değildirler. Bizde, insanın 'kendisi' sorumludur ve yeni doğan cinsel isteklerini aşağı yukarı kendisi çözümlemek zorundadır.

Buluğ çağında gelişen cinsellik, izinler ve tatminlerle ya da kısıtlamalar ve yasaklamalarla karşılaşır. Bunlar, çocukluktan beri kişiliğin heyecan yapısına yerleşmiştir. İşte, büyümekte olan çocukların niteliğini meydana getiren şaşkınlık ve güvensizlik, özlem ve kuşku, utanma ve isyan bu yüzden ortaya çıkar. Bir zamanlar çocukla anne-baba arasında var olan çatışma, bu davranışlarla yeni-

den canlanır; şimdi buluğ çağında olan çocuğun heyecan çabası, ilk cinsel yasaklamanın kuvvetini azaltmak yolunda harcanmalıdır. Ama bu, mutlaka cinsel ihtiyacın tatmini için izin verilmesi anlamına gelmez. Şimdi daha yüksek bir amaç için, karşı cinsten bir insanla sürekli bir ilişki kurabilme yeteneğine varma çabasıdır. Burada sevginin ruhsal gücünü tartışmak için elimizde iyi bir neden var; çünkü, kültürümüz bunu evliliğin tek nedeni yapma eğilimi göstermektedir.

"Heteroseksüel sevgi", bireysel olgunluklarının belirli bir düzeyine erişmiş ve bunu tamamlamak için birbirine ihtiyaçları olan erkek ile kadın arasındaki çekiciliktir. Bu tanımlamayı genişletmek için, büluğ çağına dönmemiz gerekir. Buluğ çağındakilerin melankolik, içekapanık halleri çok iyi bilinmektedir. Bu ruhsal durum, kişinin benlik idealiyle uyanmakta olan cinsel ihtiyacın farkına varılması arasındaki çatışmayı belirtir. Aynı ihtiyaç, benlik idealince kabul edilmeyen bir "günah" olarak görülür. Sevgi, sözünü ettiğimiz çatışmayı çözümleyen bir heyecandır. Cinsellik, bunun aracılığıyla kabul edilir hale gelir ve kuşku durumundan kurtulan benlik ferahlar. Bu, mutlaka buluğ çağında ya da ilk sevgide olmayabilir. Tatmin edilmemiş cinsel gerilimin yalnızlığını hisseden herkes, insana bir sevgi ihtiyacı duyuran ve bir dost aramaya yönelten bu miskin durumu bilir. Eğer bu kişi kültürümüzün duygu olgunluğuna ulaşabilmişse, çözümü kendi vicdanının çerçevesinde ve onun yardımıyla bulacaktır. Gecikmenin ve kuşkunun büyük bir nedeni burada yatmaktadır. Bu bekleme süresi, hem erkek, hem kadın için, bir kuşku deneyi dönemidir ve hem aşk heyecanını yükseklere, hem de sevilen kimseyi bir ideal düzeyine çıkarır.

Sevmek, insanın 'kişiliği' adını verdiği şeyi teslim etmesi demektir. Sevilen kimse, her şeyin ölçüsü haline gelir. *"Romantik aşk"*, yani sevginin en ağır aşaması kendi kendini yok eder. Birisinin benlik idealince sevilmek, insanın kendi kişiliğini –bir süre için bile olsa–, başka birisine teslim etmesi demektir. Kadın ve erkek-

lerin sadece eş değil aynı zamanda bireyler oldukları toplulumuzda, bu, en büyük tehlikedir. Aşk tarafından yaralanmaktan korkan pek çok kadın, aşkta kendilerinin hakimi olacak erkeklerden sakınırlar; aynı şekilde, pek çok erkek de duygu bakımından bağımlı olacakları korkusuyla kadınlardan kaçınırlar. Eğer böylesine şiddetli bir aşkın gelişmesine göz yumulursa, erkek ya da kadın, heyecan tatmini için yalnızca tek bir insana bağımlı olur. Cinsel tutkunun amacı, sevgili ile birleşme yoluyla kişiliğin sınırlarını aşmaktır. Bu ihtiyaç, cinsel birleşmeyle tatmin edilirse de, bedensel tatmin ihtiyacından çok daha fazlasını kapsar: Sevgililerin her birinin bütün kişilikleri içinde tatmin olmalarını sağlar. Birleşmeden önce her ikisi de korkular içinde olsalar bile, sevgi ihtiyacı tatmin olunduktan sonra, benlik, kendisini güvensizliğinden kurtulmuş hisseder. Duygular aşağı yukarı şöyledir: Hayran olduğum sen, beni sevdiğin için, ben de sana benzedim. Böylece, her ikisi de daha iyi, daha değerli birer insan olmuş olurlar. Her biri aşk yoluyla benliğine daha çok yaklaşır. Böylesine bir gücün duygusal yaşantısının her şeyin üstünde olmasına hiç şaşmamak gerekir. Bu, kendisini geleceğe iyimser bir şekilde yansıtır: Evlilik içinde devam etmeyi vaat eder.

Toplum ahlakının ve göreneğinin evlilik için denge sağlamakta kullanıldığı sürece, aşkın dinamiğini araştırmaya pek gerek yoktur. Psikanaliz bile sevgiyi bir yaşantı yerine, bir güç olarak ele alıyor ve bu niteliğiyle araştırıyordu. Kişiliğin gelişmesindeki görevini inceliyor; birey sevgi yeteneğine erişmişse, evliliğin sürekli olacağını ve bireyin ihtiyaçlarını tatmin edeceğini önceden kabul ediyordu. Eğer karışıklık çıkarsa -sözgelişi ruhsal bozukluklar meydana gelirse- birey araştırılır ve bozukluğun nedenleri bulunurdu; ama diğer bütün güçler gibi sevgi de sakin değildir; kişiler arası ilişkiler, en saf sevgiyle düzenlenseler bile sakin olamazlar.

Bu noktaya kadar sevginin etkisini, bir heyecan umudu ve benlik için cinsel bir tatmin niteliğiyle tartıştık ve aşkta tatmin olma-

nın benliği güçlendirdiğini gördük. Sevilmiş olmanın verdiği tatminle kuvvetlenen insan, sevgi eşinin istekleri karşısında daha bağımsız olur. Sevgililerin her birinin kişiliğiyle belirlenen bir süre boyunca, çift, Juliet gibi "Ne kadar çok verirsem, elimde o kadar fazla oluyor... Her ikisi de sonsuz" diyebilir. Ama bir süre sonra eşlerden biri ya da her ikisi, ötekinin bu kadar fazla şeyi elde etmesini kıskanabilir. Eşler arasındaki kavgalarda, başka bir insana teslim olmanın yarattığı kıskançlık, düşmanlık ve isyan, kendini sık sık belli eder. Buna rağmen, eğer düşmanlık ilişkiyi kesecek kadar fazla değilse, ilişkinin bundan sonraki gelişmesi için önemli bir unsur haline gelir. Kavgadan doğan suçluluk duygusu, pişmanlıkla karışık bir bağımlılık durumu yaratır ki, bu ancak yeni tutkulu bir aşkla çözülebilir. Evlilikte olduğu gibi sevgililer arasındaki özdeşleşme gelişirse (evlilikte sosyal ve ekonomik duruma ilişkin ortak çıkarlar bu özdeşleşmeyi artırır), kuşkunun o ilk şiddeti, o ilk tutku bir daha elde edilemez. Bu, eşin değerinden düşmesi demek değildir; daha çok bir heyecan gerçeğini, karıyla koca arasındaki dinamik iç ilişkinin dengesini belirtir. Tatmin edilme bakımından bağımlı olan sevgilinin ilkönceleri yoksunlaşmış benliği, sevilmekten elde ettiği güven karşısında bir daha güven yokluğu hissetmez. Aşkın tatmini, ilişkinin temelini değiştirmiştir. Bu ilişki, benlik ideallerinin karşılıklı olarak değiştirilmesinden, aynı gerçekleri paylaşan insanların ilişkisine dönüşmüştür. Bu birlik, ortak istek ve amaçlarda kendini belli eder. Ama tutkuyu başlatan kuşku sürüdürülemezse, ortak cinsel heyecan azalır. Sevgililer, bunu içgüdüsel olarak bilirler; çoğunlukla da bilinçli ve sınırlı bir düşmanca gerginlik yaratmaya çalışırlar. Bu gerginlik, özdeşleşmeyi zenginleştirme sürecine müdahale etmeyecek, ama buna yeni bir dürtü verecek derecededir.

Yansıtılan benlik idealinin (yani sevgilinin) cinsellikten uzaklaştırılmasından geçen sevgi ilişkisi, ikinci aşamasına varır. Buna varmak için genellikle 'evliliğin mahremiyeti'nden geçmek gerekir.

Anne olan karı ile baba olan kocanın birbirine karşı ilişkileri, giderek değişime uğrar. Her biri, sanki kendisini sevilen çocuklarıyla özdeşleştiriyormuş gibi öbür eşi anne ya da baba olarak görür. Karı ve koca, çoğunlukla birbirini çocuklarının kendilerini çağırdıkları gibi "anne" ya da "baba" diye çağırırlar. Çağdaş evliliklerde, çocuklarının kendilerini ilk adlarıyla çağırmalarına izin verilir; sanki böylece, anne-baba olmaktan kaçınabilirlermiş gibi...

Bütün bunlar, sıradan taklitten ötede bir şeylerdir; psikolojik gerçeği dile getirir. Evlilikte eşler (sanki birbirlerinin anne-babaları imişlercesine), bir zamanlar anne-babalarının yaptıkları gibi birbirlerinin kişiliklerinin ölçüsü olurlar. Bireyin gelişmesinin ispatladığı gibi minnet, sevgi ve saygı temeline dayanan bir bilinçle yaşamak, korku ve cezanın geliştirdiği bilinçle yaşamaktan daha kolaydır. Böylece, karıyla kocanın sevgileri, kısmen cinsellikten uzaklaşsa da, bu değişim süreci sırasında kaybedilmemiştir. Bu gelişme, arızasız ve düzgünse, öte yandan -karı ya da koca zaman zaman buna başkaldırsalar bile-, eğer boşanma çağından önce olduğu gibi bir arada yaşamakta devam ederlerse, bir an gelir ki, bu ortak gelişmelerinin yeni dönemini kabullenirler. İster kültürel ve ekonomik özlemlerde, ister çocuklarında, isterse evlilik hayatının binbir ayrıntısında belirtilsin, karı ile koca arasındaki özdeşleşme, şehvet tutkusu geçtikten sonra evliliği ayakta tutacaktır. Evliliğin duygusal diyalektiği budur: Biri, öbürü tarafından tahrik edilmiş olan eşler öyle bir durgunluk sürecine girerler ki, bu, kişiliğin daha ileri bir bütünleşmesine yol açar. Böylece tutkunun şiddeti azalsa da, ilişkiyi karşılıklı saygı, şefkat ve minnetle zenginleştirecek kadar yeterli bir iz kalır. Gerçekten de evliliklerinde böylesine bir olgunluğa varabilmiş kimselerin minnet duyacakları çok şeyleri olur. Bunlar, mutlu bir evliliğin pek seyrek rastlanan örneklerini meydana getirirler.

CİNSİYET PSİKOLOJİSİ

Ives HENDRICK

Bir insanın kendisinin bilincine varmadığı faaliyetlerinin çoğunu harekete geçiren dinamik zihni süreçlerin aynaları arasında cinsel hayatla ilişkisi olan akıl almaz hayaller ve çabalar vardır. Görünüşte anlaşılamayan sevgi ve nefret duyguları, insanın bilinçle kabul edemediği istek ve düşüncelerine karşı tepkilerini göstermek için analiz yapılarak ortaya çıkarılır. Böylece cinsiyet psikolojisi kavramı, daha çok, cinsel ilişkilerin biyolojik belirtileri olarak zihne daha önceleri yerleşmiş zevk ve güvenlik unsurlarıyla uğraşır.

Freud, "Biz cinsel hayata, ilkel cinsel dürtülerden gelen sevgi duygularını, faaliyetleri ve esas cinsel amacı engellenen içtepileri de kattık" demiştir. Sevgi hayatının psikanalizle incelenmesinin ayırt edici özelliği, Freud'un bulup geliştirdiği bilinçsiz cinselliğin dört temel fenomeni olan 'iki cinslilik, çift temayüllülük, yüceltme ve ikâme'yi konu alan Dr. Hendrick'in aşağıdaki yazısında açıkça görülmektedir.

Harvard Tıp Okulu'nda psikiyatri profesörü ve Amerikan Psikanaliz Derneği'nin eski başkanı olan Ives Hendrick'in bu yazısı *Psikanaliz Teori ve Uygulaması* ***adlı eserinden alınmıştır.***

"Cinsiyet Psikolojisi" terimi (konuşma dilinde "cinsellik" diye geçer), analizciler tarafından üreme organlarının birleşmesine ilişkin faaliyet ve heyecanlardan daha geniş bir grup olayı anlatmak için kullanılmaktadır. "*Cinsellik*", "*üreme*" olmakla birlikte (analizciler bu terimi normal yetişkinin cinsel ilişkisinde içtepisi için kullanmaktadırlar), bu terim "*sevgi*" teriminin genellikle kullanıldığı bütün hayat davranışlarını da kapsamaktadır: Dostluk, idealler, anne-baba-çocuk sevgisi, kendini sevme gibi... "*Sevgi*", en

alışılagelmiş biçiminde bize zevk vereni *sevdiğimizi* anlatmak için kullanılırsa da, "*cinsiyet*"in evrensel niteliği, psikanalizde kullanıldığı gibi aynı zamanda bize verdiği zevktir.

Freud, ruh hastaları üzerinde yaptığı ilk araştırmalarda, nevroz sorunlarında nedensel unsurlar olan bilinçsiz istek ve anıların ya cinsel bir 'arzu', ya da düşmanlık isteğindeki bir mahrumiyetle sıkı bağlılığı olduğunu, aşk ve nefretin ayrı ayrı düşünülmesine karşı koyacak kadar birleşik bulunduğunu tespit etmiştir. Bir insan nesnesinin gerçek ya da hayalî rakibinden, istenileni esirgeyen sevgiliden nefret eder.

Bunların esas nedenlerinin bulunması için bazen aylar gerektiği halde, nevroz sorunlarının ve cinsel anormalliğin kabul edilmesi çoğunlukla analiz tekniğine başvurmadan da sağlanır. Nevrozlu hastaların pek çoğu, eğer iyi niyetle dinlendikleri görürlerse, kendilerinin bilinçli cinsel hayatta çektikleri sıkıntıları anlatacaklardır. Bu sıkıntı, mastürbasyondan duyulan endişe değilse, mutlaka iktidarsızlık, soğukluk, tamamlanamayan orgazm, karşı cinse güvensizlik, aşırı utanç, bir eş bulamama, ya da aynı eşle şehvet ve sevgi bakımından tatmin olamamadır. Psikanaliz eğitimi gördükten sonra uzun süreden beri tedavi ettiği hastasını yine tedaviye devam eden bir doktora, hastası, "Ben yıllardır bunları size anlatmaya çalıştım, ama siz beni dinlemediniz" demişti. Bilinçli cinsel sorunu olmayan nevrozlu hasta herhalde yoktur. Bir hasta bazen, "Bunlar önemsiz şeyler" diyerek onları küçümser ve birkaç hafta bu konudan söz etmekten kaçınabilir. Ama en sonunda bunların varlığı mutlaka hekime açıklanacaktır.

Freud'un bilinçsiz cinselliğe katkıları, hem yetişkinlik, hem de çocukluk olaylarıyla ilgilidir. Şimdi, hayatın herhangi bir dönemindeki, hem normal olan, hem de normal olmayan insanlar için bilinçsiz cinselliğin özelliği olan dört fenomeni belirtelim. Bunlar 'iki cinslilik, çift temayüllülük, yüceltme ve ikâme'dir.

İki Cinslilik

Freud, insanların cinsel içtepilerinde *(impulse)* dikkati çekecek derecede "iki cinslilik" olduğunu göstermiştir. Hiçbir erkek, kadınsı özellikleri olan bazı güçlü isteklerden kaçamadığı gibi hiçbir kadın yoktur ki, bazı erkeklik eğilimlerine, bir erkek olmak için bazı isteklere sahip olmasın; hatta çoğunlukla bilincin bu "eşcinsel" eğilimleri reddetmesine rağmen...

Böylece Freud, psikolojik güçlerin, türlerin organik hayatının karateristik temel unsurlarının yansımaları olduğunu örneklerle göstermiştir. İnsan vücudunun gelişmesi üzerinde çalışanlar, cenin hayatının ilk döneminde hem erkek, hem kadın üreme organlarının bulunduğunu bilirler. Cinsiyeti belirleyen bedensel karakteristikler geliştikçe, öteki cinsin henüz şekillenmemiş gizli organları gelişecek yerde geriler, ama büsbütün kaybolmaz. Yetişkin bir erkek, bir fonksiyonu olmamasına rağmen, nasıl cenin hayatında balığın galsamalarına benzeyen kalıntıları muhafaza etmişse, onun gibi bir rahim kalıntısına *(uterus masculinus)* sahiptir. Dişide ise bu iki cinslilik daha açık görülmektedir. Kadın, üremedeki biyolojik rolü için esas organları olan dölyolu ile rahimin yanı sıra tam bir penis olan, aynı dokulardan meydana gelmiş, aynı duyu sinirlerini taşıyan ve sertleşme özellikleri bakımından erkek cinsel organına eşit bir 'klitoris'e sahiptir. Ama erkekteki rahim kalıntısına karşılık, klitoris, kadının cinsel birleşmedeki faaliyetinin tamamlanması için gerekli olan psikolojik hazırlık ve cinsel coşkunluk açısından vazgeçilmez bir organdır.

Bundan başka, çağdaş biyokimya, sıhhatli bir erkeğin kadın hormonu; kadının da normal âdet görme ve diğer fizyolojik fonksiyonları için erkek hormonu salgılamasının gerekli olduğunu ispat etmiştir.

Freud'un erkek ve kadında iki cinsliliğin psikolojik belirtilerinin önemini keşfi, yine insan hayatında belirleyici unsurların psi-

kolojik, anatomik ve fizyolojik belirtilerinin temelde aynı olduğunu gösterir. Annesinin gebeliğini gören ya da öğrenen küçük erkek çocuk, çoğunlukla kendisinin bir bebek yapabileceğini gösteren oyunlar oynar; tatmin edici bir kocanın karısına ve çocuğuna karşı gösterdiği en şefkatli niteliklerden çoğu, bu tür annelik hayallerinin belirtileridir. Büyüme yıllarında kız çocuğunun en değişmez niteliklerinden biri, erkek çocuk oyunları oynaması ve kız olma kusurlarının gücüne gitmesidir. Bu da, kadındaki erkeklik hayallerinin aynı şekilde normal olduğunu göstermektedir. Pek çok yaratıcı sanatçı, en büyük verimlilik anlarında "doğurma" ve "yaratma" hayalinin verdiği şiddetli zevkin bilincindedir. Erkeklerin kadınlardan daha çok sanat ve bilim eserleri yarattığı tarihsel gerçeğinin nedenini, bazı erkeklerin üretici arzularının şiddetiyle açıklamak gerekir; ama yalnız *bilinç psikolojisini* inceleyenler, insanların özellikle birbirlerine tepkilerini belirleyen yaşantılarında iki cinsliliğin etkisini pek değerlendiremezler. İki cinsliliğin bu bilinçli belirtilerinden çok daha önemli olan şey, psikanaliz sırasında ortaya çıkarılan bilinçsiz hayallerdir. Freud'un normal hayatı ve gelişmenin bilinmeyen ya da önem verilmeyen yönlerini açıklaması, onun nevrotik kişilerin sorunlarına derinliğine inebilmesinin sonucudur. Hem erkek, hem kadın olma isteği, hele bastırılmışsa, hastalık belirtisi kötü intibak ve ıstırap yaratmadan çözümlenemeyecek zıt tutkuların çatışmasını ortaya koyan en önemli unsurlardan biridir. Bilinçsiz iki cinslilik, hem kadının, hem erkeğin sevgi ilişkilerinde ve cinsel faaliyetinde ortaya çıkan bazı bozuklukların doğrudan doğruya nedenidir. Hiç orgazma varamayan bir kadın, analiz sonunda, bunun şu bilinçsiz düşünceden ileri geldiğini anlamıştır: "Kocamı sevdiğim halde, benim sahip olamadığım bir organı olduğu için ondan nefret ediyorum." Erkeklerdeki bazı iktidarsızlık olayları, kadının annelik fonksiyonunu bilinçsiz olarak kıskandığı konusunda kendisine yeterli bilinçli bilgi verildiği zaman iyileşmeye gitmektedir.

Bir adam, saplantılı fikirleri yüzünden yapılan bir analiz sırasında, on beş ve on yedi yaşlarında başından geçmiş iki olayın kendisini şaşırttığını söylemişti. Her iki olayda da bir kadını birdenbire yere yatırmış, onun cinsel organlarını incelemişti. Bu saldırıları önceden tasarlamadığını ve şiddetli bir cinsel istek de duymadığını, bu hareketi neden yaptığını anlamadığını söylemişti. Dışarıdan bakılınca erkeklik gücünün anormal bir görünümü olarak belirmesine rağmen yapılan analizde, bu saldırının cinsel duyguyu denetlemekteki patolojik bir eksiklikten meydana gelmediği; adamın bunu, "Bu kadının penisi yok" düşüncesine tahammül edemediği için bir tepki olarak yaptığı ortaya çıktı.

Belirli şartlar altında, sözgelişi bir Avrupa turu sırasında çıplak kadın tabloları gördüğü zaman, bu düşünce bilinçli zihninden hiç çıkmamıştı. Herhangi bir kadının organlarını görerek bunun aksini ispat etme hayali, kendisini elinde olmadan bu işe sürüklemekteydi. Analiz sırasında rüyalarında erkeklik organına sahip çıplak kadınlar gördüğünü anlatınca, bu teşvik yüzeye çıkmış oldu. Üç ile altı yaşları arasında kız çocuklarla oynamış ve aralarındaki anatomik farkları görmüş olmasına rağmen, on yaşına kadar kadınların penisi olduğuna inanmıştı. Hatta yirmi yaşında bile, 'pipi' kelimesinin okul çocuklarının *kadın* cinsel organına verdikleri bir ad olduğunu ileri sürüyordu. Analiz sırasında bu bilinçsiz hayallerin öğrenilmesinden aylar sonra, bu mantıksız endişenin, kadın olma bilinçsiz isteğinden doğduğu öğrenildi. Eğer bilinçli olarak kadın olmayı düşünseydi, kendisini tabii bir şehvet hazzı kaynağı olarak değer verdiği organından yoksunmuş gibi görmesi gerekiyordu. Eskiden mastürbasyon yaparken göğsüne ve kalçalarına havlular sarmayı âdet edinmişti. Sonunda, analiz sırasında, bu hareketi ilk olarak kendinin sahip olmayı istediği memelere sahip bir filmi artistini gördükten sonra yaptığını anlattı. Bu adamın saldırganlığı, ilk çocukluk yıllarında öğrenmiş olduğu kadınların penisi olmadığı biyolojik gerçeğini çürütme çabasından geliyordu. Kendisinin

de onlara benzemek korkusu, onda bir kadın olduğu yolunda kuvvetli bir bilinçsiz ısrarın yerleşmesine sebep olmuştu. Bu adamın bilinçsizce kadın olma isteği, başka yollardan da ortaya çıktı. Oysa bilinçsiz hayallerin analizi yapılmamış olsaydı, bu davranışın anormal bir cinsel dürtüden geldiği söylenecekti. Bu tutkusundan doğan hayallerin, eski yaşantıları kuvvetle canlandırdığı gibi büsbütün bilinçsiz kalmış olması, özellikle önemlidir. Kesin problemin "*iki cinslilik*" olmadığı durumlarda bile, onun bilinçsiz varlığı, çoğunlukla, analiz sırasında ortaya çıkar ve insanın hayatında önemli bir rol oynar.

Çift Temayüllülük*

Freud'un cinsiyet konusunda ikinci katkısı, aynı insanda sevgi ve nefret içtepilerini -bunlardan birinin çoğunlukla bilinçli olarak reddedilmesine rağmen-, bilinçsiz olarak aynı zamanda bulunabildiğini keşfetmiş olmasıdır. Freud bu durum için İsviçreli psikiyatrist Eugen Bleuler'in ileri sürdüğü "*çift temayüllülük*" terimini kullandı. Buna bir örnek olarak kendi cinsine karşı duyduğu bilinçli sevgi, normalden aşırı sayılan bir kadını gösterebiliriz. Yapılan analiz sırasında, bu kadının ilk çocukluk, erginlik ve yetişkinlik yıllarında, kadınlardan şiddetle nefret ettiği kısa süreli dönemler bulunduğu ortaya çıktı. Ancak bu nefret duygusu daima baskı altında tutulmuş ve analizle ortaya çıkana kadar da unutulmuştu. Onun kadınlara karşı duyduğu bilinçli aşırı sevgi, onlara olan tabii sevgisinin yanı sıra onlardan nefret etmediğini ispatlama yoluydu.

İki âşık edinemedikleri zaman cinsel tutkularını doyuramamaktan sıkıntıya düşen kadınlar vardır; bunun, heyecan bakımından önemli olan erkeklere duyulan ve çözümlenmesi imkânsız çift temayüllülükten doğduğu ispat edilmiştir. Böyle bir kadın, sevgi ve

* temayül: Bir tarafa eğilme, meyletme

nefretin bu mutsuzluk veren çatışmasına dönmekten korkar; nefretini âşıklardan birine serbestçe yöneltebildiği zamanlar öbürünü rahatça sevebilir. Eğer nefret edilen âşık reddedilir ya da geri çekilirse, kadın, yine tek bir erkekle kalacağı için, önceki durum, yani hem sevme hem nefret etme durumu tekrarlanır. Freud, ilk kocasıyla yaşamaya tahammül edemeyip, onunla devamlı kavga ettikten sonra boşanan ve ikinci evliliğinde aşırı bir nefret göstermeden, durumundan memnun görünen kadınların halini çok kere bu çift temayüllülüğün açıklayacağını belirtmiştir. Yeterince mutluluk gösteren bir aile hayatına rağmen, çocuğuyla sık sık kavga eden bazı olgun olmayan kadınların bu sıkıntılarının nedeni, bir bebek kadar güçsüz kalmak için duydukları bilinçsiz istek ve bunun sonunda çocuklarına karşı duydukları nefret ve sevgi hisleridir. Çocuk düşürmeler ve 'muhtemelen' kısırlık bile bazen aynı sorunun psikolojik sonuçlarıdır.

Çift temayüllülük, erkekler arasında da aynı derecede kesindir. Genç bir delikanlı ergenlik çağında bir babayı ya da bilinçli olarak sevdiği ve memnun etmeye çalıştığı başka bir yaşlı erkeği incitmek isteğini bastırır ve bu bastırılmış isteği kendi bilinçli denetimi dışındaki davranışlarıyla belli eder. Bu, yasaklandığı halde sigara içerek, çalışmasında başarısızlık göstererek, suç işleyerek ifade edilebilir. Ama delikanlı, neden böylesine dertler açmaya ihtiyaç duyduğu konusunda büsbütün bilinçsizdir.

Kalınbağırsağı ucunda kanamalı bir 'araz' görülen yirmi iki yaşındaki genç bir adamın analizinde başlarda epey güçlük çekiliyordu. Onun bilinçli, soğukkanlı ve durgun karakteri öylesine şiddetli bir mantıklılık ihtiyacıyla besleniyordu ki, kuvvetli duyguları bütünüyle bastırılmıştı ve kendisinin saldırgan olabileceğini düşünemiyordu bile. Sonunda, hastanın gözünde bir 'kahraman' olan ve radyo teknisyeni olarak bahriyede ün yapmış, dünyanın dört bir yanını dolaşmış ağabeyi gibi olabilme hayalleri olduğu görüldü. Hastanın kendisi, aslında tersanede elektrikçi olarak yüksek yete-

nek isteyen bir işte çalışmaktaydı. Ağabeyine hayranlık duyduğunu bilinçli olarak biliyordu ama onu kıskandığının bilincine varamamıştı. Bir rüyasının analiziyle hastanın 'araz'ının nedeni ortaya çıktı. Bunun, yetenek bakımından kendisinden üstün olmayan bir arkadaşının ustabaşı olacağını duyduğu zaman başladığı anlaşıldı. Bu arkadaşı, rüyasında ağabeyinin giydiği üniformayı giyiyordu; sonraları analiz sırasında hastanın ağabeyine ve ağabeyini hatırlatan erkeklere karşı duyduğu bilinçsiz çift temayüllülüğün ta çocukluğundan beri kendi hayatında önemli bir rol oynadığı ortaya çıktı. Hasta, beş yaşındayken köye, amcasının yanına tatilini geçirmeye gönderilmiş, ama ağabeyi anne-babasının yanında kalmıştı.

Freud sevgi ve nefretin bir arada bulunmasının insan yapısında derin bir kök saldığını gördü ve böylesine kaçınılmaz çatışmaları mutlu bir şekilde çözümleyecek araçların gelişmesinin, insan hayatının temel sorunlarından biri olduğunu ortaya koydu.

Yüceltme

Freud'un üçüncü önemli katkısı, görünürdeki cinsel ihtiyaçların, birçok hayat faaliyetleriyle bilinçsiz ilişkilerini açıklamış olmasıdır. O, bir şey yapma, yaratma ve sanat, oyun ya da faydalı biçimlerdeki yaşantılardan zevk alma güdülerinin, cinsel içtepilerin değişik biçimleri olduğunu deneyleriyle görebilmişti. Aynı bilinçsiz hayaller, hem sevgi ilişkisiyle, hem de bir sanat ya da düşünce faaliyetiyle birleşecektir.

Örnek olarak, elektrik aletleri icat etme hobisi olan bir adamın ev hayatında gösterdiği sinirliliği verebiliriz. Yapılan analiz sırasında, bu adamın çocukluğunda kendisini teşhir ederek işemesinin kadınlar ve kızlar tarafından beğenilmiş olduğu için, şimdi de karısının kendisinin erkeklik organına hayranlıkla bakmasını istedi-

ği ve karısı bu boş isteğini tatmin etmediği için duyduğu acıyı bastırdığı ortaya çıktı. Bu durumun hayatının başlıca heyecan özelliği olduğu bir döneminde, bilinmeyen ve değerli bir alet yapabilmek merakı dikkati çekecek derecede artmıştı. Böyle bir aleti gördüğü rüyalar analiz edilince, bunun yalnızca işine olan mantıkî bağının yanı sıra, penisini sembolize eden ve içinden bir şeyler fışkıran borularla da bilinçsiz bir bağlantısı olduğu ortaya çıktı. İcat ettiği şeylerle "zafer kazanacağını" ve bütün dünyanın kendisini alkışlayacağını sık sık hayal etmişti. O zamana kadar bilinçsiz olan bu tür hayalleri açıklandıktan sonra, verimliliği azalmamasına rağmen, çalışması hafifledi ve ev hayatındaki sinirliliği dikkati çekecek derecede azaldı. Çocukken işeme faaliyetini küçük kızlara teşhir etmek alışkanlığında olan ve bu arzusunu bilinçsiz olarak sonraki hayatına taşıyan başka bir adam sattığı yüksek basınçlı yangın söndürme aletlerinin üstünlüğünü belirterek hayatını kazanmaktaydı.

Buna benzer faaliyetlerin cinsel heyecanlarla ilişkisi, çoğu kere analize başvurulmadan da açıklanabilmektedir. Danstan alınan zevk, şiir yazan reddedilmiş âşık, müziği tanımlamakta kullanılan 'ihtiraslı', 'doruğuna yükselmiş' gibi kelimeler, bu gruba girer. Öteki durumlarda, özellikle bir faaliyetin 'erdem'ine çok önem verildiği zaman, psikanaliz yapılmadıkça bu ilişki belirsizdir. Bir kadın, rüyasında seyirciler önünde soyunduğunu görmüştü. Analist, bir kimsenin yanında çıplak olmaktan hoşlanıp hoşlanmadığını sorunca, kadın, onu "müstehcen bir ruha sahip olduğu" için haftalarca azarladı. İçinde cinsel tutkular bulunmadığını ileri sürdü ve 'tabiat'ta bulduğu zevkin temizliği üzerine vaazlar verdi. Bir gün, yürüyüş yaparken duyduğu olağanüstü bir coşkunluktan söz etmişti. Tabiatta öylesine mutluluk duymuştu ki, koşmak, sıçramak istemiş ve bir daldaki elmayı koparmıştı. Sonra büyük şaşkınlık içinde bu neşesinin akıl almaz bir şey olduğunu söyledi. İçindeki bir duygu, kendisini elmayı koparıncaya kadar sürüklemişti.

Sonra birdenbire bunun nedeninin Havva gibi olmak ve Cennet'in şehevî zevklerini istemek anlamına geldiğini anladı. Sonunda doktora, o soyunma rüyasından önce, alıştığından daha az ciddi bir etek giyerse, erkeklerin nasıl bir tepki göstereceği düşüncesine saplanmış olduğunu anlattı. Bilinçli cinsel bir düşünceye kapılmadan, tabiattan aldığı zevk duygusunun cinsellikle ilgisi bulunduğunu analiz yapılana kadar fark edememişti.

Âşığı tarafından reddedilen bir kadın, estetik dans sanatına karşı kuvvetli içtepiler göstermişti. Duyduğu zevki büyük bir coşkunlukla anlatırken beklenmeyen çağrışımlar uyanmıştı zihninde: "Bu her zaman bir erkeklik organına sahip olmak demektir; dans ettiğim zaman onun gücünü, kudretini ve zevkini hissediyorum!" diyordu.

Analizde ortaya çıkan bu gibi 'rastlantılar', sevişmeyi ve hoşa giden başka şeyleri yapmanın insan faaliyet alanlarıyla ilgisiz olduğu varsayımına meydan vermeyecek kadar boldur. Bunun öbür şıkkı, esas olarak bir aşk ilişkisi yaratan belirli bir miktar cinsel enerjinin, "estetik" ya da "yararlı", ama kesin bir zevk alınan soyut faaliyetlere yöneltilebileceği varsayımıdır. Haz yaratan, ama başka bir insanı (gerçekte ya da hayalde) gerektirmeyen bu faaliyetlerle tatmin olmaya "*yüceltme*" adı verilmiştir. Aslında haz yaratmak için cinsel faaliyeti gerektiren bilinçsiz isteğin, gerçek psikolojik mekanizmalarla kendi başına tatmin yaratacak "güzellik" ya da "yararlılık" haline gelmesi, zihni bir tutkunun bedensel, isterik 'araz' biçimine 'dönüşümü' kadar bilinmeyen bir şeydir. Olayları açıklayacak tatmin edici bir teori bile yoktur. Hatta birbirine benzer fantezilere sahip iki insanın zevklerinin aynı olabileceğini, ama bunu birinin odun keserek, öbürünün dolap yaparak elde edebildiklerini açıklayacak bir görüş de yoktur. Bu iki insanın bilinçsiz hayallerinin zevk yaratabildiği, oysa bir üçüncüsünde bunun nevrotik bir 'araz'a sürüklediği -yetersiz de olsa- anlaşılabilmektedir. İster bireysel bir uğraş, ister öbür insanların hoşlandığı

bir sanat faaliyeti olsun, yüceltme, yalnız zevk vermekle kalmayıp bir çatışmayı çözümlemede başarı yaratan bir haz verir. Oysa nevrotik bir çözümlemede ancak içine acının katıldığı bir uzlaşma bulunmaktadır. Psikanaliz, bütün sanatın, sanatçının ve insanların ortaklaşa sahip oldukları bilinçsiz hayallerin bir belirtisi olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymuştur. Ama yaratmak amacıyla harekete geçen insan için, duygusal önemi olan bu ortak içtepilerin bilinçli belirtileriyle, bütün insanlığın estetik özlemlerini tatmin eden dahininkiler arasındaki farkın ne olduğunu belirten bir ipucu henüz ele geçirilememiştir.

İkâme

İkâme, bilinçsiz hayalin bütününün ya da bir kısmının yerine geçen ve onunla ilgili olan bir şeyin bilinçte temsil edilmesidir. Demek ki bu, bilinçsiz bir isteğin bilinçte temsilini sağlayan başlıca mekanizmalardan biridir. Bilinçsizliğin bütünlüğü ve esas fikrin bastırılması devam ettirilmektedir. İkâme sırasında biz bilinçli olarak bir şeyi 'arzu' edebiliriz, ama bu arzunun esas niteliğinin ne olduğunu bilemeyiz.

İkâme, ilk olarak rüyaların araştırılmasıyla bulunmuştur. Rüyanın, görenin hatırlayabildiği "*gizli niteliği*", bu araştırmalarda önemli rol oynamıştır. Sözgelişi, zenci çocukların güreştiği görülen bir rüyada, bilinçsiz cinsel birleşme hayali, güreş ile "yer değiştirmiş", güreş yerine 'ikâme' edilmiştir. Yukarıdaki yüceltme örneklerinde görüldüğü gibi erkeğin bilincinde bilimsel aletler penis yerine 'ikâme' edilmişti. Yine örnek olarak verilen kadının dans hareketleri, baskı altına alınan penis hayalleri yerine 'ikâme' edilmiştir. Freud, ikâmenin gerçekte "gizli bir zevkin arzuladığı vücudun belirli kısımlarına göre" yapıldığını keşfetti. Bir isteri takasının analizinde, kadının kusma nedeninin bir kucaklama sonunda

duyduğu hoşa giden cinsel haz olduğu ortaya çıkmıştı; bu sahne hemen bastırılmış ve yerine ağızdaki hoşa gitmeyen duygular bilinçli olarak ikâme edilmişti. Cinselliğe karşı, 'hoş olmayan' ağızla ilgili tepkiler, ahlaki 'iğrenme'de ve hatta cinsel tahrik tepkilerini normal insanların 'ağızda kötü bir tat bırakmak' diye karşılamalarında görülebilir. Duyumlarının kaynağı, cinsel organdan, cinsel bakımdan yasak olmayan bir organa kaydırılmıştır. Bunun tersine, bazı cinsel organlara karşı soğukluk olaylarının nedeni, bilinçte hoşa gitmeyen bir hayal olarak kabul edilen 'penisi ağıza almak' arzusunun bastırılmasından doğmaktadır.

Pek büyük bir önemi olan başka bir ikâme de *"nesnenin yer değiştirmesi"*dir. Belirli bir kişiye karşı duyulan sevgi ya da nefret, bilinç tarafından reddedildiğinde, duygu kaynağı bilinçsiz kaldığı halde, heyecanlar başka bir kimseye yöneltilerek duyulur. Zenci çocukların güreştiği görülen rüyada olduğu gibi zenci çocuklar, bilinçte beyaz kızların yerine geçmiştir. Erkek kardeşinin kapısı önünden geçemeyen bir adamın durumunda, erkek kardeş kapıyla yer değiştirmişti; böylece, *"ikâme nesne"* olan kapı, akla uygun olmayan bu kaçınmasının nesnesi olabilmiştir. Nesne ikâmesinin en mükemmel açıklaması, Freud'un bir ata rastladıkça dehşete kapılan beş yaşındaki bir çocuk üzerinde yaptığı araştırmada bulunmaktadır. Freud, çocuğun (akla uygun bir neden olmasa bile) gerçekte babasından korktuğunu, ama bunun bilinçsiz olduğunu, bu heyecanının bilinçli olarak atlar için duyulduğunu tespit etmiştir.

Başka bir deyişle söylemek gerekirse, bir kimsenin bir hayvan, insan ya da eşyayı, olduğu biçimde değil de, bilinçsiz olarak temsil ettiği şey için sevdiği ya da ondan nefret ettiği söylenebilir. Nesne ikâmesi tam ya da kısmî olabilir. Hatta birkaç şey arasında bölünebilir; bir kimse, cinsel sevgi nesnesi, öteki şefkat nesnesi, bir başkası ideal ve bir dördüncüsü de nefret nesnesi olabilir. Bu olaylar, ikâme mekanizmasının çift temayüllülük sorunlarının çözümlenmesindeki önemini göstermektedir. Analiz, çoğunlukla açıkla-

namayan bilinçli bir sevginin nedeninin, sevilenin bilinçli olarak, bilinçli bir önemsiz ilişkiyi (ortak bir ada ya da görünüşe sahip olmak gibi) temsil etmesi olduğunu ortaya koyar. Bu, genel olarak reddedilen sevgilinin, nispet olsun diye yaptığı evliliklerde ve dayanılmaz bir heyecan bağı için pek de 'uygun' bir neden görülmeyen 'çılgınca sevmek' gibi olaylarda görülür.

İkâmeye hastaların hekimlerine karşı duydukları derin sevgide de sık sık rastlanmaktadır. Analiz, bu pek gerçek sevginin nedeninin, doktorun ya da onun mesleğinin 'soyluluğu'na bağlı olmayıp, yıllar önce çocuklukta sevgi yaratmış kimselerin bilinçsiz 'vekil'lerinin hekimlerde, papazlarda ve öğretmenlerde bulunması olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bir psikoterapist, hastadaki nesne ikâmesini "*nakletme*" diye adlandırmıştır ki, bu psikanalizin en değişmez ve belirgin gözlemlerinden biridir. Eğer bir hasta en gizli tutku ve duygularını anlatmaya devam ederse, hekimin (ya da başka bir kimsenin) davranışı pek ilgisizce olsa bile, ona karşı bir duygusal bağ hissedilir.

Böylece cinsel olan ve olmayan bilinçli düşüncelerin bilinçsiz bağlantılarını psikanaliz açısından inceleyen Freud, iki cinslilik, çift temayüllülük, ikâme ve yüceltmenin temel rolünü ispatlamış oldu. Bunlar, cinsiyet psikolojisinin, insanların sevgi ilişkilerini, onların toplumsal yaşayış ve zevk nesnelerinin biçimini belirleyen temel özellikleridir. Onların özelliklerinin açıklıkla tanınması ve biçimlendirilmesi, bilinçli kararlarla çözümlenemeyen ve nevrotik belirtiler yaratan heyecan çatışmalarının ve normal kişisel gelişmenin anlaşılabilmesi için zorunlu olmuştur.

SEVGİ HAYATINDA EN YAYGIN DEĞERDEN DÜŞÜRME BİÇİMİ

Sigmund FREUD

Freud 1910-1918 yılları arasındaki dönemde, Sevgi Psikolojisine Katkılar ***genel adı altında üç makale yayımladı. 1910 tarihli olan birincisi,*** Erkeklerin Özel Bir Nesne Seçme Tipi, ***1912'de yayımlanan ikincisi, aşağıya alınan makale; üçüncüsü ise 1918'de yayımlanan,*** Bakirelik Yasağı ***idi. Ernest Jones, Sigmund Freud'un Hayatı ve Eserleri adlı kitabında, Freud'un daha 1906 yılında*** Erkeğin Sevgi Hayatı ***üzerine bir makale ya da kitap yazmak istediğini belirttiğini söylemektedir. Jones'un anlattığına göre, Freud bunun, "şimdiye kadar yaratıcı yazarlar için ayrılmış bir alan olduğunu, ama onların yaşantı ve sezgileriyle kazandıkları bilgileri sanatçı ihtiyaçlarına göre yoğurmak zorunda olduklarını, oysa bilimin kaba ellerinin böyle bir şirselliğe yatkın olmadığını" hissediyordu.***

Üç makale Freud'un bu konudaki en geniş görüşünü yansıtmaktadır. Freud, çeşitli eserlerinde aşkın çeşitli yanları üzerine görüşlerini belirtmişse de (Eros ve Thanatos kutuplarında birleşen libido teorisi gerçekte bir aşk teorisidir), klasik psikanaliz daha çok "hedefi yasaklanan cinsellik"teki içgüdü boşalmasının değişmesiyle ve sevmekten çok, bir şeyi sevmekle uğraşır.

Buraya alınan yazı, anne sevgisinden türeyen, şehvet duygularıyla birleşen, şehvet itilimlerindeki güçlüğü izleyerek erkeğin iktidarsızlığını ele almaktadır.

Bir psikanaliste en çok hangi ruh bozukluklarının tedavisine çağırıldığı sorulacak olursa –çeşitli biçimlerde anxiété* halleri hariç–, "ruhsal iktidarsızlık" karşılığını verecektir. Bu garip bozuk-

* Anxiété (anksiyete): Sıkıntı, endişe, korku anlamlarına gelir ve kişinin içinde bulunduğu belirli bir psişik durumu anlatmak amacıyla kullanılır.

luk, erkeği kuvvetli bir şehvete düşkünlük biçiminde etkilediği halde, cinsel organların cinsel birleşmeyi gerçekleştirmeyi reddetmesiyle belirlenir. Oysa birleşmeden önce ve sonra organlar bunu başaracak güçtedir ve bu davranışı gerektirecek güçlü bir ruh, tutku bulunmaktadır. Erkek ilk kuşkusunu, yalnız belirli kadınlarla bu başarısızlığa uğradığını ve öbürleriyle olan ilişkilerinde böyle bir şeye rastlamadığını fark ettiği zaman duyar. Erkeklik gücüne ket vurulmasının, cinsel nesnenin bir niteliğinden geldiğini bilir ve bazen bir çekingenlik duygusuna sahip olabileceğinden, içindeki bilinçli niyetini şiddetle bozan bu engellemenin farkına vardığından söz eder. Ancak içindeki bu karşı koymanın ne olduğunu ya da cinsel nesnenin hangi niteliğinin bu karşı koymaya sebep olduğunu kestiremez. Başarısızlık birçok kereler tekrarlanmışsa, o zaman yanlış bir düşünce biçimiyle, ilk olayın anısının kendisini endişe verici bir ruhsal bozukluğa sürüklediği ve sonunda iktidarsızlık doğurduğunu çıkarır. İlk olay, ona göre bir 'rastlantı'dır.

Ruhsal iktidarsızlık psikanaliz yöntemiyle incelenmiş ve bulguları çeşitli yazarlarca yayımlanmıştır. Her analizci, kendi deneylerinden çıkardığı delillerle açıklamalarını kuvvetlendirebilir. Gerçekte bozukluk, söz konusu kimsenin bilgisinden kaçan belli komplekslerin zihninde ket vurucu bir etki yapmasına sebep olmaktadır. Bu hastalık yaratan unsurun en evrensel özelliği, anne ya da kız kardeşe üstesinden gelinemeyen cinsel bir ilgi duymadır. Bunun yanı sıra, çocukluk cinselliğine ilişkin acı verici izlenimlerin etkisi ve genellikle dişi-cinsel nesnenin gerektirdiği cinsel içgüdü miktarını azaltan unsurlar da ele alınmalıdır.

Şiddetli psişik iktidarsızlık halleri, psikanaliz aracılığıyla inceleme konusu yapıldığı zaman, bunu izleyen ruhsal-cinsel süreçlerin işlemekte olduğu görülür. Burada rahatsızlığın kökü, yine –bütün nevrotik bozukluklardan bekleneceği üzere– cinsel içgüdünün normal denilebilecek son biçimine doğru gelişme dönemi sırasında engellenmesinden gelir. Aşkta normal bir davranış meydana getir-

mek için iki duygu akışının birleşmesi gerekir. Bunlara şefkat, sevgi duyguları ile şehvet duyguları adı verilebilir. Ancak bu olaylarda duyguların akışı birleşmemiştir.

Bu iki duygu akışından sevgi, daha eskiye dayanır. İlk çocukluk yıllarından doğar ve kendini koruma içgüdüsünün temelleri üzerinde biçimlenmiştir; ailenin bireylerine ve çocuğa ihtimam gösteren kimselere yönelir. Daha ilk başlarda cinsel içgüdü unsurları işe karışır. Bunlar, çocuklukta az çok belirli olan ve sonraki yıllarda -psikanaliz sonucunda- nevrozlu hastada ortaya çıkarılan unsurlardır. Bu şefkat duygusu, çocuğun ilk nesne seçiminde kendini gösterir. Böylece biz, cinsel içgüdülerin ilk *nesnelerini*, benlik içgüdülerinin hazırladığı yol boyunca bulduklarını görüyoruz. Bu, benlik içgüdülerinin verdiği değere de uygundur; ilk cinsel tatminin yaşanması, yani kendini koruma için gerekli bedensel fonksiyonlara ilişkin olması gibi. Çocuğa anne-babası ve bakıcılarınca gösterilen 'sevgi', genellikle cinsel niteliğini belli eder ve ilerideki gelişmesinde bırakacağı etkiye bağlı bir düzeye yükselmesine büyük ölçüde yardımcı olur.

Çocuğun sevgi duygularının bu şekilde sabitleştirilmesi, kendi cinsel amaçlarından saptırılmış cinsel unsurları içine alarak çocukluk dönemi boyunca sürdürülür. Sonra buluğ çağına erişildiğinde, bunlara, amaçları daha uzun zaman gizlenemeyecek olan kuvvetli bir 'şehvet' duygusu da eklenir. Ama çocuk, bu daha eski yolları izleyecek ve bu sırada çok daha kuvvetli olan cinsel içgüdünün gelişmesiyle, aslında çocukluğunda tercih ettiği hedeflere değer vermekten hiç de vazgeçmeyecektir. Ama nesnelerle olan bu ilişkide, yakın akraba ile cinsel birleşmede bulunamama engeliyle karşılaşır. Sonunda, 'mümkün' olan en kısa zaman içinde, gerçek tatmin yaratmayan bu nesnelerden dış dünyadaki gerçek bir cinsel hayatın sürdürülebileceği başka kimselere geçer. Bu yeni nesneler henüz çocuksu örneklere göre seçilirlerse de, zamanı gelince başkalarına bağlanmış şefkat duygularını üstlerine çekerler. İn-

cil'deki kurala göre bir erkek, anne ve babasını terk etmeli ve karısına bağlanmalıdır; ancak o zaman, şefkat ile şehvet birleşecektir. En şiddetli şehvet tutkusu, nesneye en yüksek zihni değeri vermeyi gerektirir (Cinsel nesneye aşırı bir değer tanımak erkeklerin özelliğidir).

Cinsel enerjiyi meydana çıkaracak olan bu ilerlemenin başarıyla tamamlanıp tamamlanamayacağını iki etken belirler. Birincisi, yeni nesne seçimine karşı koyan ve ilgili kimse için bunun değerini azaltan, mahrumiyetin derecesidir. Çünkü, bir kimseye hiç seçme hakkı verilmemişse, ya da bu kişinin kendine uygun birini seçebilme imkânı yoksa, bir nesne seçimine girişmesi anlamsızdır. İkinci etken yeterince güçlüyse, nevrozun oluşmasına götüren genel mekanizma işlemeye başlar. Cinsel enerji gerçekten uzaklaşır ve fantezi, hayal yaratmaya başlar (içe dönüş); ilk cinsel nesnelerin hayallerini kuvvetlendirir ve onlara bağlı kalır. Yakın akraba arasındaki cinsel ilişki engeli, cinsel enerjinin bu nesnelere bağlılığının bilinçsiz kalmasını ister istemez yine etkiler. Duygunun şehvete dönüşümü, artık 'nesneye ait' bilinçsiz 'tasavvurlara' bağlanır ve bu enerjinin mastürbasyon yoluyla boşalması, bağlılığın kuvvetlenmesine yardım eder. Eğer dış nesnelere doğru atılan adım gerçek hayatta boşa çıkıp, hayallere yönelir de mastürbasyonun çekiciliğine kapılarak esas dış nesnelerin yerine hayali durumlar geçerse, işin içinden çıkılmaz olur. Bu 'ikâme'yle hayallerin bilincine varılabilir. Ne var ki, cinsel enerjinin gerçek dünyada dışlaşarak uygulanması yönünde hiçbir ilerleme görülmemiştir.

Genç bir erkekteki cinsel duygunun bu şekilde bütün akışı, yakın akraba arasındaki yasak cinsel ilişki nesnelerine bağlı kalmış olabilir, ya da -başka bir şekilde- yakın akrabalar arası cinsel ilişki hayallerine bağlanabilir. Bunun sonucu, belki cinsel birleşmeyi gerçekleştiren organlarda aynı zamanda ortaya çıkan gerçek bir zayıflığın da şiddetlendireceği tam bir iktidarsızlıktır.

Bundan daha az ağır şartlar, genellikle, ruhsal iktidarsızlık de-

nilen durumu yaratmaya yeterlidir. Cinsel duygunun, kendisini şefkat duyguları ardında gizlenmeye mahkûm etmesi gerekli değildir; gerçek hayatta kendisine bir çıkış yolu sağlamak için serbest ve yeterince güçlü kalabilir. Ancak bu gibi kimselerin cinsel faaliyeti, bunun gerisinde bütün enerjisinin bulunmadığı yolunda açık belirtiler gösterir. Bu faaliyet kaprislidir, kolaylıkla altüst olur. Genellikle beceriksizce yapılır ve pek haz verici değildir. Hepsinin üstünde de, şefkat duygularıyla birleşmekten tam olarak kaçınır. Böylece, nesne seçimine bir sınırlama konulmuştur. Etkisini sürdüren şehvet duygusu, yalnız kendisine yasaklanmış olan yakın akraba ile zinayı hatırlatmayan nesneleri arar. Son derece övgüye değer görülen bir kimsenin bıraktığı izlenim, bir şehvet coşkunluğuna değil, cinsel bakımdan etkisiz kalan şefkat duygularına götürür. Böyle kimselerin şehvet hayatları ayrı kalır; iki kanal arasında bölünmüştür. Sanatta "dünyevi" (ya da hayvansal) ve "ilahi" olarak canlandırılan iki sevgi tipi gibi. Böyle kimseler, sevdikleri zaman arzulamazlar, arzuladıklarını sevemezler. Sevdikleri nesnelerle olan ilişkilerinde şehveti uzaklaştırmak için sevmek ihtiyacında olmadıkları nesneleri ararlar. Akraba arasında zinadan kaçınmak için seçilen nesneler, çoğunlukla belirli olmayan ve kaçınılması gereken nesnelerin sahip oldukları bazı nitelikleri taşıdıkları zaman, ruhsal iktidarsızlıkla reddedilir.

Erkeklerin bu şikâyete karşı kullandıkları başlıca korunma yolu, cinsel nesnenin değerini kendi gözlerinde *alçaltmalarıdır*. Bu arada ilişki yasağı bulunan ya da onları andıran nesnelere yine aşırı değer verilmekte devamı edilir. Cinsel nesnenin değeri düşürülür düşürülmez şehvet-duygusu serbestçe rol oynayabilir; önemli bir cinsel yetenek ve yüksek dereceli bir haz doğabilir. Bu sonuca katkıda bulunan bir başka etken daha vardır. Genellikle şefkat ve şehvet duygularının akışı uygun bir biçimde bağdaşmamış olan kimselerin, alışılmış cinsel zevk alma biçimlerinde pek az incelik vardır: Bunlar tatmin oldukları değil, az çok mahrumiyet duyduk-

ları sapık cinsel amaçlara düşkün kalırlar. Bu tip insanlarda, bu tatmin kendi gözlerinde çok alçalttıkları ve pek az değeri olan nesnelerle gerçekleştirilmektedir.

Araştırmamızı bu küçük yazının imkân verdiği ölçüde tıbbî, psikolojik açıdan ruhsal iktidarsızlığı ele alarak sürdürdük. Bu girişin, asıl konumuza yaklaşabilmek için gerekli olduğu aşağıda görülecektir.

Biz, ruhsal iktidarsızlığı, cinsel duygunun şehvet ve şefkat biçimindeki akışları arasında bir uzlaşmazlığa indirgemiş; onun gelişimindeki bu ket vurmayı, çocukluğa kuvvetle bağlanmanın ve daha sonraları gerçek hayatta yakın akraba ile zina engelinin araya girmesiyle, mahrumiyetin bir etkisi olarak açıklamıştık. Bu öğretiye karşı çıkan esaslı bir nokta vardır: Bu öğreti, belirli kimselerin ruhsal iktidarsızlığa yakalanmalarının nedenini geniş olarak açıklamaktaysa da, bir kısım insanların niçin buna yakalanmadıklarını açıklamamaktadır. Çocukluktaki kuvvetli bağlanma duyguları, zina engeli ve buluğ çağından sonraki gelişme yıllarında mahrumiyetin sebep olduğu bütün etkenlerin her uygar insanda bulunabileceği açıkça ispat edilebileceğine göre, ruhsal iktidarsızlıkların belirli kimselere özgü değil, ama uygar ülkelerde hakim olan bir hastalık biçimi olduğu gerçeği ileri sürülebilir.

Hastalığın nedenselliğindeki nicelik unsurunu (herhangi bir unsurun az ya da çok olduğunu) belirterek, bu sonuçtan kaçınmak güç değildir. Benim düşünceme göre, bu görüş sağlam olmakla beraber, yukarıda belirttiğim itirazı reddetmek için buna başvuracak değilim. Tam tersine, ruhsal iktidarsızlığın genellikle sanıldığından çok daha yaygın olduğunu ve bu şartın gerçekte uygar insanların cinsel hayatını nitelediğini ileri süreceğim.

Ruhsal iktidarsızlık teriminin anlamını genişletir ve -cinsel birleşme tutkusundan zevk alma niyetinin var olduğunu, cinsel organların kusursuz bulunduğunu kabul ederek- bunu yalnızca cin-

sel birleşme faaliyetini yerine getirmekteki başarısızlıkla sınırlandırmazsak, ruhsal-duygusuz (psiko-anastetik) olarak tanımlanan (özel bir zevk duymadan cinsel birleşme faaliyeti yapma) bütün erkekleri kapsamına aldığını göreceğiz. Bu vakaların psikanalitik yönden incelenmesi, bunlarda ruhsal iktidarsızlıkta rastlanan unsurların bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu duygusuz *(anasthetic)* erkeklerden soğuk kadınlara, bu kadınların sevgi davranışlarının gerçekte erkeklerdeki ruhsal iktidarsızlıktan hiç de farklı yorumlanamadığı sonucuna varılabilir. Oysa erkeklerdeki iktidarsızlık çok daha belirgindir.

Ruhsal iktidarsızlık kavramına geniş önem verecek yerde, bunun daha az dikkati çeken özel 'araz'larıyla ilgili örneklere bakacak olursak, bugünkü uygarlıkta sevgi davranışının, genellikle ruhsal iktidarsızlık tipinde bir özellik taşıdığını inkâr edemeyiz. Şefkat ve şehvet, kültürlü insanların pek azında uygun bir kanala sokulabilmiştir. Erkek, hemen hemen her zaman cinsel faaliyetinin kadına olan saygısıyla engellendiğini hisseder ve tam cinsel gücünü ancak kendisinden daha aşağı bir cinsel nesne ile karşı karşıya bulunduğu zaman geliştirir. Yine bu 'cinsel nesnenin' saygı duyduğu bir kadınla tatmin etmek istemediği, sapık cinsel unsurları içine alan olaylarla kısmen şartlandığından dolayıdır. Tam cinsel tatmin, yalnızca, sözgelişi iyi yetiştirilmiş karısıyla yapamayacağı biçimde, kendisini zevke bırakabildiği zaman elde edilebilir. Bu nedenle, daha az yüceltilmiş bir cinsel nesne ihtiyacı doğar. Ahlak bakımından düşük bir kadında güzellik aramayacak ve kadını hayatı boyunca tanıma zorunluğu olmayacak, kadın kendisini eleştiremeyecektir. İşte, olanca cinsel gücünü böyle bir kadına 'hasretmeyi' tercih ettiği zaman, bütün şefkatini daha yüksek düzeydeki bir kadına verebilir. Yüksek düzeydeki bir toplumda pek sık rastlandığı gibi erkeklerin aşağı sınıftan bir kadını metres tutmaları, hatta evlenmeleri, psikolojik bakımdan tam tatmin olmaya daya-

nan aşağı düzeyden bir cinsel nesneye duyulan ihtiyaçtan başka bir şey değildir.

Uygar erkeklerin cinsel hayatlarında pek çok rastlanan bu şartın sorumluluğunu, tam bir ruhsal iktidarsızlık yaratan iki etkene, yani çocukluğa, çok kuvvetli bir bağlantıya ve gençlik döneminde katlanılan mahrumiyete dayandırmakta tereddüt etmiyorum. Çirkin ve çelişmelerle dolu gelecektir ama aşk hayatında gerçekten mutlu ve özgür olmak için, erkeğin kadınlara karşı saygısını yenmesi, anne ve kız kardeşi ile zina yapma düşüncesiyle uzlaşması gerekmektedir. Bu düşünceye karşı olan herkes, kendisini ciddi bir denemeye konu yapacak olursa, kalbinin derinliklerinde cinsel birleşmeyi aşağılatıcı bir şey olarak gördüğünü fark edecektir. Seve seve kabul edemeyeceği bu davranışın kökenini aradığı zaman, bunun gençliğinde cinsel tutkularının geliştiği, ama aile dışı tatminin, aile içi tatmin kadar yasaklanmış olduğu dönemde bulunduğunu görecektir.

Uygar dünyamızın kadınları da yetiştirilmelerinin ve daha sonra erkeklerin bu davranışlarının kendi üzerlerinde yarattığı tepkiyle aynı etkinin altına girmişlerdir. Eğer erkek tam iktidara sahip değilken kadını tanımışsa, ilk âşık olduğu dönemde kadını gözünde büyütmüşse ve ona sahip olduktan sonra bir kenara atmışsa, bunun kadının üzerinde yaratacağı etki olumsuzdur. Kadınların cinsel nesneyi değerden düşürmek için gösterecekleri belirli bir sebep yoktur; bunun da sebebi, erkeklere tabii gelen "cinsel nesneyi yüceltme" davranışına onlarda pek rastlanmayışıdır. Zorunlu olarak cinsellikten uzak kalmanın ve şehvet duygularının uzun zaman zihinlerinde yerleşmiş olmasının ayrı bir önemi daha vardır. Zihinlerinde, cinsel faaliyetle yasak olan şey arasında böylece yaratılan bağlantıyı sonraları kolayca çözemedikleri için, böyle bir şeyi yapmak iznini elde ettikleri zaman ruhsal iktidarsızlığa düşerler; yani soğuk (frigide) olurlar. Kadınların, meşru ilişkilerini bile bir süre için gizli tutmak istekleri bundan doğmaktadır.

Benim düşünceme göre, kadının cinsel hayatındaki yasaklılık şartı, erkeğin kendi cinsel nesnesini aşağılama ihtiyacıyla aynı alanı kaplamaktadır. Her ikisi de -toplumsal nedenlerden dolayı- eğitimin gerektirdiği cinsel olgunluk ile cinsel faaliyet arasındaki sürenin uzamasının sonucudur. Her ikisinin de amacı, şehvet ile şefkat arasında beraberlik bulunmayışından doğan ruhsal iktidarsızlığı yenmektir. Aynı nedenlerin etkisinin kadınlarda ve erkeklerde böylesine büyük farklılık göstermesi, belki de iki cinsin davranışlarında başka bir farktan ileri gelmektedir. Yüksek uygarlık düzeyindeki kadınlar, bekleme süresince cinsel faaliyetlere konan yasakları genellikle çiğnemezler ve böylece cinsellikle yasaklama arasında sıkı bir bağlantı kurarlar. Erkekler, genellikle, ihtiyaç duydukları nesneyi değerden düşürerek bu yasağı aştıkları için aynı şartı ilerideki cinsel hayatlarına taşırlar.

Bugün uygar dünyada cinsel hayata yeni bir biçim verilmesi için çaba harcanmasında, psikanaliz araştırmalarının herhangi bir yönünde, öbür bilimsel araştırmalardan daha fazla önyargı olmadığını belirtmek isterim. Psikanalizin, karanlık kalmış kaynaklara geri gidilerek aydınlatılan bağlantıların tanınmasından başka bir amacı yoktur. Aydınlığa çıkardığı şey, zararlı ilişkiler yerine daha yararlı olanları koyarak yeniden biçim vermekte kullanılabilirse, tatmin edici olacaktır. Ama psikanaliz, hiçbir zaman öbür kuruluşların daha büyük fedakârlıklarda bulunamayacağını söyleyerek kehanette bulunamaz.

•

Kültürel eğitimin şehvet hayatına koyduğu kısıtlamalar -cinsel nesnenin değerden düşürülmesini sağladığı için- dikkatimizi, nesneden içgüdülere çevrilmeye zorlar. Önce cinsel zevk duyma yoksunluğu sonucunda doğan bozukluklar, daha sonraları -evlilikte cinsel tutku özgürlüğe kavuştuğunda- tam bir tatmin eksikliği olarak belirir. Ama başlangıçta verilen aşırı cinsel özgürlük daha iyi bir sonuca götürmemektedir. İnsan zihninin cinsel ihtiyaçlara ver-

diği değerin, tatmin elde etmek mümkün olduğu anda azalacağını göstermek kolaydır. Cinsel içgüdünün en yüksek noktasına erişmesi için bir engel gereklidir ve tabii engeller tarihin bir döneminde tatmin biçiminde nerede yetersiz gelmişse, insanlık orada aşktan zevk alabilmek için geleneklere dayanan engeller koymuştur. Bu, hem bireyler için, hem de halklar açısından geçerlidir. Antik uygarlığın çöküşü sırasında görülebileceği gibi cinsel tatmine karşı hiçbir engel bulunmadığı zaman aşk değersizleşmiş, hayat anlamsızlaşmıştı; aşkın vazgeçilmez heyecan değeri yeniden kazanılmadan önce, buna karşı çıkan kuvvetli düzenler gerekmiştir. Bu nedenle Hıristiyanlık'taki 'tevekkül' eğiliminin, puta tapan antik çağın asla başaramadığı bir ölçüde, aşkın ruhsal değerinin yükselmesini etkilediği söylenebilir.

İnsanın iç tutkusu, bu güçlükte, organik içgüdülerimizin evrensel bir özelliğini görmektir. Genel olarak, içgüdüden gelen bir tutkunun öneminin, ondan yoksun kalmakla arttığı doğrudur. Birbirinden bütünüyle farklı insanların aynı şartlar altında aç bırakıldığı bir deneyi göz önünc getirin... Bu insanların yiyecek ihtiyaçları artarken bütün bireysel farklılıkları silinecek ve bunun yerine tatmin olmayan bir içgüdünün aynı biçimdeki belirtileri yerleşecektir. Ama buna karşılık bir içgüdünün zihni değerinin onun tatminiyle birlikte değişiklik göstermeksizin azaldığı da doğru mudur? Şarabın şarap içenle ilişkisini ele alalım. Şiirde şarabın verdiği tatminin cinsel tatmine benzediği çok belirtilmiştir; bilim de bunu bir kıyaslama olarak alabilir. Şarabın, içene her zaman bu uyuşturucu tatmini verdiği doğru değil midir? Hep aynı şarabı içmekten bıktığı için, şarabını değiştiren bir insan işitilmiş midir? Tersine, alışkanlık, insanı içtiği özel bir çeşit şaraba gittiçe daha çok bağlar. Şarabın daha pahalı ya da yasak olduğu bir ülkeye, azalmış olan zevkini bu engellerle yükseltmek için giden bir ayyaştan söz edildiğini duydunuz mu? Böyle bir şey olamaz. Eğer B. Böcklin gibi büyük 'içkisever'lerimizin şaraba karşı tutumları üzerine söyledikle-

rine kulak verirsek, onların mutlu bir evlilik örneğini dile getirdiğini göreceğiz. Öyleyse, âşığın cinsel nesnesine olan ilişkisi neden bu kadar farklı olmaktadır?

Cinsel içgüdünün niteliğinde tam tatminin doğmasına engel olan bir şeyin var olduğu ihtimalini gözden uzak tutmuyorum. İçgüdünün geçirdiği güç ve uzun süren gelişimi düşünecek olursak, bu güçlüğün iki etkene dayanabileceği ortaya çıkar. Birincisi, iki kişi arasında, aile içi zina engelinin de işe karışmasıyla birlikte bir nesne seçmeye zorlayan cinsel gelişimin iki 'hamle'si sonucunda seçilmiş olan son nesnenin, hiçbir zaman asıl nesne olmayıp sadece onun yerine geçen herhangi biri olmasıdır. Psikanaliz bize, içgüdüsel tutkunun ilk nesnesi baskı sonucu kaybolduğu zaman, onun yerini çoğunlukla hiçbiri tam tatmin sağlamayan sonsuz bir seri ikâme nesnelerin aldığını göstermiştir.

İkinci olarak, cinsel içgüdünün başlangıçta çok sayıda unsurlara ayrıldığını -ya da daha doğrusu, onlardan meydana geldiğini- ve bunların hiçbirinin de son biçimine kadar götürülemediğini biliyoruz. Bunlardan bir kısmı son biçimini almadan önce bastırılmak, ya da başka alışkanlıklara dönüştürülmek zorundadır. İnsan dik durma durumu ile koklama organını yerden uzaklaştırdığı için, içgüdüdeki dışkı ile ilgili unsurların estetik duygularımızla uyuşmadığı ortaya çıkmıştır. Bundan da ötesi, içgüdüyle bağlı sadistçe unsurların önemli bir kısmından da vazgeçilmek zorunda kalınmıştır. Bütün bu gelişim süreçleri, yine de karmaşık yapının üst katlarıyla ilişkilidir. Cinsel coşkunluğu uyandıran temel süreçler her zaman aynı kalırlar. Dışkılamaya ilişkin her şey, pek yakından ve ayrılmaz bir biçimde cinsel unsurlara bağlanmıştır; cinsel organların duruşu, kesin ve değişmeyecek unsurlar olarak belirtilmektedir. Napolyon'un pek ünlü sözü biraz değiştirilerek şöyle denilebilir: "*Anatomi, kaderdir.*" İnsan bedeninin güzellik yönündeki gelişimini cinsel organlar göstermemiştir; bunlar, hayvanda aldıkları biçimi korumuşlardır ve bugün bile sevgi temelinde hay-

vansaldır. Cinsel içgüdülere biçim vermek güçtür; onların eğitiminde bazen çok, bazen az bir başarı kazanılır. Kültürün bunlardan yararlanmaya çalıştığı şey, ancak anlamlı bir zevk kaybı karşılığında elde edilebilir görünmektedir. Yetişkinin cinsel faaliyetine alınmayan içtepilerin ısrarı, kendisini bir tatmin eksikliği biçiminde gösterir. Kültürün talepleriyle cinsel içgüdünün isteklerinin uzlaşması imkânı bulunmamasının ve insan soyunun -uzak bir gelecekte tükenmesi tehlikesinin yanı sıra- kültürel gelişmesinin sonunda 'feragat'ta bulunmadan ve acı çekmeden kurtulamayacağına karar vermek zorundayız belki de. Bu karamsar 'teşhis'in -cinsel içgüdünün kültür baskısı altında geliştirdiği belirli özelliklerin gerekli sonucu olarak- kültüre bağlı tatmin eksikliğine dayandığı doğrudur. Kültürün isteklerine boyun eğer eğmez cinsel içgüdünün tam tatmin yeteneksizliği, cinsel içgüdü unsurlarının yüceltilmesinin doğurduğu en önemli kültür eserlerinin kaynağı olmuştur. Eğer insan cinsel enerjisini tam tatmin elde etmek için kullanabiliyorsa, onu, başka biçimde kullanmak için dürten ne olabilirdi? Bu zevk ve tatmini hiç terketmeyecek ve sonunda da daha fazla gelişemeyecekti. Bunun için, cinsel ve bencil içgüdülerinin 'talep'leri arasındaki uzlaşmaz aykırılık, insana, zamanımızda zayıfları sinirliliğe sürükleyen sürekli tehlike tehdidi altında daha büyük başarılar elde etmek fırsatını vermiştir.

Bilimin amacı, ne korkutmak, ne de güvenlik vermektir. Ama ben burada belirtilen geniş kapsamlı sonuçların daha geniş bir temel üzerinde kurulmalarının ve belki başka yönlerdeki gelişmelerin de insanlığı, burada tek olarak ele alıp düşündüğümüz etkenlerin çözümlenmesinde yetenekli kılacağına inanıyorum.

SEVGİ VE CİNSELLİK AYRI ŞEYLERDİR

Theodor REIK

Otuz yıl boyunca Freud'la birlikte çalışan Dr. Theodor Reik, 1944 yılında yayımladığı *Bir Psikologun Aşk Görüşü* ***adlı kitabında, psikanalizin kurucusunun "libido" teorisiyle çok büyük bir hataya düştüğünü ileri sürmüştü.***

Harry Stack Sullivan'ın öncüsü olduğu psikiyatri akımı "libido" teorisini reddetmiş olduğu halde, Reik'in, "sevgi"nin ilk hedefinden saptırılmış cinsellikten fazla bir şey olduğunu ortaya atması, yüreklilik isteyen bir atılımdı. Sevgide bulunan çeşitli benlik tatminlerine kesin kimlik verememek durumunun, kişiyi psikolojik zayıflığa götürdüğü daha önce geniş bir psikolog grubunca kabul ediliyordu. Dr. Reik'e göre sevgi ile cinsellik arasındaki fark, cinsel isteğin "nesnesiz"liğine karşılık, sevginin kesinlikle "Bir Ben ile Bir Sen arasındaki duygu ilişkisi" olduğudur. Reik, sevgi bilmecesinin karşılıklarını sevgililerin benlik ideallerinin birbirlerince anlaşılmasında ve değiştirilmesinde aramaktadır.

Prof. John Dollad'ın "Günümüzün en iyi psikanaliz yazarı" diye nitelendirdiği, Klinik ve Uygulama Psikanaliz Bölümü Başkanı olan Dr. Theodor Reik'in aşağıdaki makalesi *Of Love and Lust (Aşk ve Şehvet Üstüne)* ***adlı eserinden alınmıştır.***

Sözlüğümüzde en çok kullanılan kelimelerden birisi -hiç kuşkusuz- "sevgi"dir. Kelimenin insan faaliyetleri arasına girip de ölesiye kullanılmadığı bir alan yoktur. Bu, yalnızca karşı cinsler arasındaki duyguyu değil, bir ailenin bireyleri arasındaki duyguyu belirtmek için de kullanılır. Komşunuza, arkadaşınıza, hatta düşmanınıza ve bütün insanlığa, yuvanıza, toplumsal ya da ırksal grubunuza, ulusunuza, güzel ve iyi kabul edilen her şeye ve Tanrı'nın kendisi-

ne olan duygunuzu belirtir. Bu kadar çeşitli görevi başarabilmesi, inanılmaz bir şeydir doğrusu. Fransız komedilerindeki *"l'amour"* ile Kutsal Kitap'taki *"sevgi"* kuşkusuz aynı şeyler değildir.

Kelimenin anlamındaki farklılık, çabuk bir değişime gösterdiği uygunluk ve yeterlik şaşırtıcıdır. Bir kız ile bir delikanlının birbirine düşkünlüğünü ve insanın en soylu, en kutsal amaçlarını anlatmak için aynı kelime kullanılır. Kelime, psikoloji ve felsefede, dinde, ahlak ve eğitimde, yani bütün toplumsal alanlarda kullanılır. İnsanların toplu olarak yaşadığı yerde bundan vazgeçilemez.

En çok sözü edilen, üstünde en çok yazı yazılan konu, bir sır olmakta devam etmektedir. Dünyanın dört bir yanında her saat yaşanan bir deney olduğu halde, sevgi hâlâ bilinmezliğini korumaktadır. Herkesin bunu denemiş olması, anlaşılmasını kolaylaştırmamıştır. Seyrek rastlanan olaylar ve olağanüstü deneyler, niteliklerini daha çabuk açığa vururlarken, her gün meydana gelen bir şey bilinmez kalmakta devam etmektedir. Bana göre sevgi, bilinmeyen bir fizik gücüdür; kökeni henüz bulunmamış ve niteliği henüz anlaşılmamıştır.

Aradığımız bilgi ve görüşü verecek olan bilim dalının hangisi olduğunda kuşku yoksa da, psikoloji bu konuda çok çekimser davranmaktadır. Bu neden böyle olmaktadır? Psikologlar gerekli bilgiyi verememekte midirler, yoksa vermek mi istememektedirler? Onlar bunun ne çeşit bir duygu olduğunu; özelliğini, gücünü nereden aldığını söyleyemezler mi? Yoksa konu tanımlanamayacak kadar bulanık ve uçucu mudur? Sevgi belki elle tutulamaz, ama yeni psikolojinin başlıca görevlerinden biri de elle tutulamayanların sürekli olarak araştırılmasıdır. Gerçeklerin ve sayıların elde edilemediği yerde, psikolojinin karşılaştığı en önemli sorunlar durmaktadır. Ya da psikolojinin bu alanı bir yana bırakıp yerini filozoflara, şairlere, peygamberlere, İsa ve Aziz Paul'e, Platon ve Schopenhauer'e, Shakespeare ve Goethe'ye mi bırakması gerekmektedir? Acaba psikologlar, bu konunun dikkatlerine değmediğini mi sanmakta-

dırlar? Bu, imkânsız bir şeydir. Sorun çözümlenmedikçe, insan varlığının gizli dürtülerini anlayamayacağımızı kesin olarak biliyoruz. Sevgiyi bir düş olarak kabul etmesek bile, düşleri incelemek, onların ne olduklarını, kökenlerini ve güçlerini araştırmak bizim görevimiz değil midir? Psikologlar, bugünlerde cinsellik konusunu açıkça ele almış durumdadırlar; ama sevgi konusunda âdeta bir sessizlik komplosu kurulmuştur. Bu konudan kaçınmakta, sözü geçtiği zaman şaşırmaktadırlar. Ama ben yine aynı noktanın psikologlar arasında bir tabu olduğuna inanmıyorum. Eğer onlar bizi sevginin gelişimi ve niteliği konusunda karanlıkta tutuyorlarsa, bunun nedeni, kendilerinin de karanlıkta olmalarıdır.

Nedir bu sevgi adı verilen şey? Bizet'nin Carmen'i, onun "*bir çingene çocuğu*" olduğunu söylemektedir: "*L'Amour est l'enfant de Bohème, il n'a jamais connu de loi.*" (Aşk, bir çingene çocuğudur, yasa tanımaz.) Sevgide ne kafiye ne de mantık olmasaydı, bilimsel araştırmanın konusu olmazdı. Gerçekten böyle midir? Bu çılgınlık arasında bile bir yöntem olmalıdır. Bir masanın yerçekimi kuralını çiğneyip havalarda uçamayacağı gibi sevgi de psikoloji kurallarından kaçamaz. Görünüşte esrarlı olan pek çok olay, gizli kanunları bulununca anlaşılır bir hale gelmiştir. Delilerin en garip fikirlerini, saplantılı düşüncelerin ve çoktan ortadan kalkmış dinlerin sırlarını, ilkel Avustralya kabilelerinin görenek ve geleneklerini anlamış bulunuyoruz. Ama yine de psikoloji, sizin, benim ve bütün insanların tattığı bir yaşantının kökenini ve ruhunu bulmakta çaresiz kalmaktadır. Sevgi, bilimin yaramaz çocuğu ve psikolojinin kapıları ardında bir yabancı olarak kalmalı mıdır?

Bu gizli alana giren en son ciddi eserin Stendhal'in *De l'Amour* adlı kitabı olduğundan kuşkum yoktur. Bu eser, yüz otuz yıl önce yazılmıştı; konunun psikolojik önemi göz önüne alınırsa, epey uzun bir süredir bu. O zamandan bu yana sevginin kökeni ve özü konusunda gerçek değeri olan hiçbir şey yazılmamıştır.

Ya Freud? Psikanaliz, sevgi sorununa tam olarak ve derinleme-

sine girmemiş miydi? Girmemişti. Onun konusu cinsellikti; bu, bambaşka bir şeydir.

Freud'un bilgimize en büyük katkısı, fiziksel süreçleri belirleyen kanunları, bilinçaltı düşünceler ve içgüdüler dinamiğini ve insan zihninin derinliklerinde olup biteni keşfetmemize yarayan psikolojik yöntemi bulmuş olmasıdır. *Freud'un cinsel içgüdü (libido) teorisi, büyük bir yanılmadır.* Bilimde ve hayatta kısır pek çok doğrular olduğu gibi verimli ve üretici yanılmalar da vardır. Kristof Kolomb, Hindistan'a yeni bir yol bulduğunu sandığı için yanılmış, ama sonunda Amerika'yı bulmuş ve insanlığın yeni bir Hindistan yolu keşfettiği için kendisine minnettar olduğuna inanarak ölmüştür.

Sonraki araştırmalar, analitik (çözümleyici) öğretinin en teorik ve pratik bölümlerinin yeni bir değerlendirmesine yol açmıştır. Bu, değişik bir psikanaliz değil, yeni çeşit bir psikanalizdir. Ben buna "Neo-Psikanaliz" (Yeni Psikanaliz) adını veriyorum. Bu kitabım, Neo-Psikanaliz'in işleyişini gösteren bir kitaptır. Sevgi sorunuyla ilgilenilmesi ve buna yeni bir kavram bulunması, rast gele bir tutum değildir.

•

Freud'un sevgi konusundaki görüşlerini incelemeden önce, analitik çevrelerde çok yaygın bir yanlışlığı düzeltmek isterim. Freud'un düşüncesine göre, konunun kırk yıllık psikanaliz süresince aynı kalmadığını hatırlamak gerekir. Freud'un görüşlerinde büyük değişiklikler olmuştu. Bu, ilk başlarda basit ve tutarlıydı. O zamanlar açık bir formüle kavuşmamışsa da, sevginin cinsellikle eşit olduğu kabul edilirdi. Freud "cinsel nesne" diyeceği yerde "sevgi nesnesi" ve "cinsel eş" diyeceği yerde "sevginin seçtiği" terimini kullandı. Tıp öğrenimi yaptığı için de "libido" deyimini "cinsel içgüdü enerjisi" anlamında alıyordu.

Bu içgüdünün "cinsel çekim"i olduğu kadar, "sevgi"yi de kapsadığını kabul etti. İki terimi, hangi şartlar altında ve ne zaman geliştirdiğini bilemeyeceğim. Sonraları, bu kelimeleri sık sık yeni an-

lamda kullandığını açıkladı ve *Group Psychology and The Analysis of The Ego* adlı eserinde 'Libido'nun sevgi diye özetlediğimiz bütün eğilimlerin enerjisinin toplayıcı terimi olduğunu belirtti.

Demek ki, *"sevgi"* denilen şeyin özünde *"cinsler arasındaki sevgi"* yatmaktadır. Freud bu sevgi ile anne-baba ve çocuklar arasındaki, arkadaşlar arasındaki sevgiyi birbirinden ayırmamaktadır.

Bunun nedeni, bütün bu eğilimlerin cinsler arasında cinsel birleşme amacındaki ayni güdülerin olmasıdır. Bunlar, sadece cinsel hedeflerinden yolları saptırılmışlar ya da oraya vardıkları zaman yasaklanmışlardır. Ancak, kimliklerini kolayca tanıtabilecek şekilde, özgün (orijinal) varlıklarından yeteri kadarını saklamışlardır. Yeni bir şey yaratmamış olmasına rağmen, psikanaliz, genişletilmiş sevgi kavramı ile büyük bir öfke fırtınasına yol açtı. Freud, "libido"yu Platon'un "Eros" kavramıyla açıkladı; "sevgi gücü"nün de Aziz Paul'ün Korentliler'e yaptığı konuşmada sözünü ettiği "sevgi kavramı"nın eşi olduğunu söyledi. Bu sevgi eğilimlerine, psikanalizde "doğuş yerlerine göre" cinsel güdüler adı verilir. Freud bu tanımı verdikten sonra, şöyle devam etmektedir:

"Kültürlü insanların çoğu, bu terimi (seks) bir hakaret kabul ettiler. Cinselliği insan yaradılışının utanılacak ve alçaltıcı bir görünümü olarak kabul edenler daha kibar terimler olan 'eros' ve 'erotik'i kullanmakta serbesttirler. Ben de başından böyle yapmış olsaydım, bu kadar 'muhalefet'le karşılaşmazdım. Ama cesaret eksikliği gibi gördüğüm bu gibi tavizlerde bulunmayı sevmem. Böyle bir yolun sonunun neye varacağı bilinmez. Başında, yalnız kelimelerde değişiklik yapılır; bir de bakarsınız ki 'taviz'i konunun kendisinde vermişsiniz."

Freud, aynı eserin *(Civilization and Its Discontents,* Uygarlık ve Rahatsızlıkları*)* başka bir bölümünde, sevgi diye adlandırdığımız duyguların, başlangıçta cinsel amaçlarından saptırıldıkları halde bu amaçlardan bazılarını 'muhafaza' ettiklerini de belirtir. Yakınlık, arkadaşlık ve hayranlık duyan bir insan bile sevgi nesnesinin

bedensel yakınlığını ve göz önünde olmasını arar. Bizim sevgi dediğimiz şey, doğrudan doğruya ve dolaylı cinsel eğilimlerin bir arada bulunması, yani sentezdir.

Freud, daha sonraları Platon'un düşüncesine uyan, ama biyolojik terimlerle açıklanan büyük "*Eros*" varsayımını kurdu. "*Eros*", hayatı yaratan, ayrı olanı birleştiren, onun yıkıcı güçlere karşı yenilenmesini sağlayandır. Freud bu kavramı geliştirdiği sırada cinsellik alanı dışındaki "sevgi" üzerine görüşlerini, bir Fransız dergisine şöyle yazıyordu: "Şu ana kadar 'sevginin ruhu' üzerine geniş bir açıklama yapacak cesareti bulamadım kendimde. Bizim bilgimizin bunun için yeterli olduğuna inanmıyorum." Bu cesareti hiç bulamamış ve hayatının sonunda, "Sevgi konusunda gerçekten çok az şey biliyoruz" itirafında bulunmuştur.

Freud cinsellik (seks) kelimesinin anlamını genişlettiğini inkâr etmemiş, tersine, önemle üzerinde durmuştur. Bunu, içgüdüler teorisinin temelindeki ilk büyük adım kabul ediyor, ruh hastası bir dul kadını tedavi ederken hekimi, hastasına bir âşık bulmasını öğütledi diye kınıyordu. Bu meslektaşını, psikanalizin verilerini yanlış anlamak ve cinselliği günlük anlamında kabul etmiş olmakla suçluyordu.

Bu konuda Freud, "*Cinsellik fikri, psikanalizde çok başka şeyler ifade eder*" demektedir. "Genel olarak kabul edilen anlamın dışına çıkar. 'Cinsel hayat' terimiyle, ilkel cinsel dürtülerden doğan bütün faaliyetleri ve şefkat duygularını, ilk cinsel amaçlarında yasakla karşılaşan dürtüleri, amaçlarını cinsel olmayan başka bir amaçla değiştiren dürtüleri kastediyoruz. Bunun için psikoseksüalite demekle cinsel hayatın bedensel unsurunun da ihmal edilmemesini ya da yanlış anlaşılmamasını sağlamak istiyoruz. Kelimeyi, Almanca'daki *Liebe* (sevgi, aşk, muhabbet) gibi geniş anlamda kullanıyoruz."

Hekim, haklı olarak kınanmıştır; ama acaba Freud suçsuz mudur? O da bu yanlış anlaşılmadan sorumlu değil midir? Genç he-

kim yanılıyordu; oysa bunun nedeni, cinsellik kelimesinin Freud'ca belirli bir anlamı, sıradan bir hekime göre başka bir anlamı, sokaktaki adamın sözlüğünde de bambaşka bir anlamı olmasıydı.

Freud'un karşısına, 'muhalif'lerinin ahlakçı direnmeleri ve cinselliğin önemli bir olgu olduğunu kabul etmek istemeyenlerin görüşleri çıktı. Ama kendisi çok kesin, çok ciddi ve psikolojik bakış ve deneyle kazanılan bir gerçeği de görmüştü: Yalnızca cinsellik yoktur. En azından, insan ilişkilerinde önemli olan sevgi diye bir şey de vardır. Freud'a, kendisine ve dünyaya "sevginin ilk cinsel amacından sapmış seks olduğunu" ispat etmek kalıyordu artık.

Üstünkörü bir bakışla, "Acaba bu ad, bu fikre uygun mudur?" diye sorulabilir. Konu daha derinden incelendiğinde, ortaya çıkan sorun, bu adın belirttiği fikrin doğru olup olmadığıdır. Freud, cinsellik kelimesinin anlamını sevgi, dostluk ve muhabbeti de kapsayacak kadar genişlettiğini sürekli olarak söylemektedir. Kelimeyi bu şekilde kullanmakta haklı mıdır? Ben, kelimeyi böyle kullanmakta haklı olmadığı ve haklı gösterilemeyeceği düşüncesindeyim. *Seks* kelimesi, her zaman, organizmada belirli bir gerilimi boşaltma biyolojik ihtiyacından doğan, insanlarda ve hayvanlarda ortak bulunan dürtüler ve davranışlar anlamına gelmektedir. *Libido* kelimesi, Freud'dan çok daha önce, ama yalnız bu içgüdüsel ihtiyacın enerjisini belirtmek için kullanılmıştı.

İnsanların cinsellik kelimesini dostluk, sevgi ve muhabbet anlamlarında reddetmeleri ikiyüzlülük müdür, yoksa onlar cinsellik ve sevginin ayrı ayrı şeyler olduğunu mu hissetmektedirler? Onları, bu iki ihtiyacın aynı nitelikte olduğu teorisini kabul etmemeye zorlayan, fazla bir iffet taslamaları mıdır, yoksa böyle temel bir aynı nitelikte olmanın yanlış olduğu yolunda belirsiz, ama derin bir kuşku duymaları mıdır? İnsanların bir yerde, düşüncenin gerçeğe uymadığını hissettiklerini sanıyorum. Ben, cinsellik ve sevginin kaynakları ve nitelikleri bakımından ayrı olduklarına inanıyorum ve burada bunu kanıtlamaya çalışacağım.

Freud'un geniş anlamda cinsellik (seks) adını verdiği şey, çok ayrı nitelik ve değerde madenlerin alaşımıdır. Onun hedefinden saptırılmış ya da hedefinin önüne engel çekilmiş cinsellik dediği sevgi kavramı, sevgi ve cinselliğin aynı türden oldukları izlenimini verir. Freud'un bu teorisi, cinsler arasında çeşitli sevgi türleri ayrımı yapan Stendhal'inki ile karşılaştırılırsa, kesin bir gerileme olarak göze çarpar. Stendhal, bu sevgi türlerine "tutku, sempati, şehevî sevgi" adlarını vermişti. Freud'un teorisinin bu bölümü onun özgün ve hayalci olmadığı pek az bölümden birisidir. Platon'dan Schopenhauer'e, eski filozoflardan günümüz psikologlarına kadar herkesçe sevginin ve cinselliğin aynı olduğu belirtilmişti. Yalnızca Freud ve psikanaliz etkisiyle değil -bana kalırsa hiç kimsenin sevginin cinsellikten başka ne olabileceğini bilmemesi yüzünden- zamanımızda bu birlik üzerinde önemle durulmuştur. Hiç kimse kaynağını ve niteliğini kanıtlayamıyorsa, sevgiye "bilinmeyen bir unsur", bir "X" diyebilirsiniz.

Peki, hem eski, hem çağdaş psikologların "sevginin, seksin değişikliğe uğramış biçimi olduğu" görüşleri haklı sayılamaz mı? Genç bir çiftin bütün tutkuları bu gerçeğe tanıklık etmez mi? Hayır. En inandırıcı olaylar, yalnızca cinsellikle sevginin sık sık birleştiğini ve aynı hedefe yöneldiğini kanıtlar. Düşüncelerimizde, cinsellikle sevgiyi birleştirmeye alışmışızdır; ama bu, onların aynı nitelikte olduklarını göstermez. Bunların yalnızca birlikte bulunduklarını, birlikte var olduklarını, bunlara birlikte rastlandığını kanıtlar; ama rastlantı, bir olmanın delili değildir. İkisi de bir hissedilebilecek kadar birleşmiş iki duygu olabilir; ama bu, ne onları tek yapar, ne de belirli özel niteliklerini ortadan kaldırır.

Viski, genellikle soda ile içilir; ama ikisinin karışımı ne viskiyi soda, ne de sodayı viski yapar. Bazı insanlar viskisiz soda içmeyi akıllarına bile getiremezler. Oysa bunlar bile, her iki maddenin bağımsız varlıkları, ayrı nitelikleri ve başka başka tadları olduğunu söyleyeceklerdir. Viski sodasız içilebildiği gibi soda da başka sıvıla-

ra katılabilir. Çok çeşitli karışım elde etme imkânı vardır. Sevgi ile cinsellik için de bu böyledir. Birleşmelerinde her ikisinden de çeşitli ölçüler vardır. Çok sarhoş değilseniz, viskiyle sodayı ayırt edememiş olmanız ihtimali pek yoktur. Bunun gibi delice sevdaya tutulma durumunda da sevgi ile cinselliği birbiriyle karıştırma ihtimali söz konusu olabilir. Beni şaşırtan şey, böyle bir yanlışın bilimsel araştırmanın 'ayık ruhu' ile yapılabilmesidir.

Psikanalistlerin sevgi olmadan, seks olabileceği konusunda kuşkuları yoktur. Onların bu kadar şiddetle itiraz ettikleri, seks olmadan sevginin olabilmesidir. Görüşlerinin aksi kanıtlanmamıştır. Bir insanın suçsuzluğu ispat edilene kadar suçlu sayılması gibi bir şeydir bu. Günlük yaşantının gösterdiği üzere, sevgiyle cinsellik arasında bir bağlantı, bağlayıcı bir halka bulunduğu muhakkaktır. Bunların aralarındaki boşluğun üzerinde bir köprü vardır; ama ben, yine de bunların aralarında ayrım yapılmaları gereken ayrı alanlar olduklarına inanıyorum.

Freud'un cinselliğin sevgi, şefkat, iyilik ve sempatiyi kapsadığı yolundaki görüşüne dönelim. Bu inanç, psikanalitik görüşte pek çok yer kaplar. Sevginin, hedefine varamadan yasaklanmış cinsel duygu olduğunu söylemek çok geniş alanlı bir anlatımdır ve gerçeği süpürüp götürür. Üstünkörü bir bakışla aynı cinsten görünen iki şey, daha yakın bir incelemeyle derin değişikler gösterir. Bu durum, kimyacıların bir maddenin homojen olduğunu sanmalarından sonra yapılacak yeni bir incelemenin, bunun böyle olmadığını ortaya koymasına benzetilebilir. Sonunda, bu maddenin birbirine benzemeyen iki maddenin bileşimi olduğu ortaya çıkar.

Çok basit bir örnek vereyim: Günlük adi sofra tuzu... Üstelik, bu örnek uygunsuz da değildir.

Yüzyıllar boyunca tuz, değerli ve kutsal bir madde kabul edilmemiş miydi? Dostluk, sadakat ve sevgi sembolüydü. Araplar, sevgi ve sadakat dolu bir dostluktan söz ederlerken, "Aramızda tuz var" derler. İncil'deki "Tuz Ahdi", derin anlamlı ve kutsallık dolu,

diye kabul edilegelmiştir. İki bin yıla yakın bir süredir tuzun homojen bir madde olduğu sanılıyordu. Şimdi, sodyum ve klor karışımı kimyasal bir madde niteliğinde bulunduğunu biliyoruz. Bugün, herhangi bir ortaokul öğrencisi, bileşenlerden her birinin ayrı olduğunu ve tuzun her ikisinin bileşiminden meydana geldiğini bilir. Bu iki maddenin birbirinden ayrılabileceğini ve ayrı ayrı amaçlar için kullanılabileceğini de bilir.

Öyleyse, gerçek olan nedir? Bizim istediğimiz, ilk önce bunları ele geçirmektir, sonradan birbirine katabiliriz. Kimyacı, bir bileşik olan tuzdan sodyum elemanını ayırabildiği gibi biz de cinsellik ve sevgi arasında bir ayrım yapmak isteriz. Farklılıklarını açık seçik ortaya koymak için, sevgi ve cinselliği en aşırı görüntülerinde, henüz birleşmiş gözükmedikleri yerde karşılaştırmamız gerekir.

Seks, bir içgüdü, biyolojik bir ihtiyaçtır; bedene bağlıdır, organizmada doğar. Açlık ve susuzluk gibi organizma içindeki kimyasal değişmelerin şartlandırdığı büyük dürtülerden birisidir. Cinsel gücü *(libido)* yalnızca kimyasal terimlerle düşüneceğimiz günler uzak değildir. Cinsel dürtü, iç salgılara bağlıdır. Cinsel organlarda ya da diğer şehevî duygu bölgelerinde yerleştiği söylenebilir. Amacı, bedensel bir gerilimin ortadan kaldırılmasıdır. Doğuşta nesnesizdir. Sonraları, cinsel nesne bu gerilimi ortadan aldıran araç olur.

Sevgide bu niteliklerden hiçbirini bulamayız. Eğer sıradan erkelerle kadınların, sevginin yürekte bulunduğu yolundaki düşüncelerini kabul etmezsek, ona bir yer veremeyiz. Bu duyguyu hissetmeyen milyonlarca insan olduğu ve böyle bir şeyin bilinmediği pek çok yüzyıl -dolayısıyla, pek çok kültür örnekleri- bulunduğu için, bunun kesin biyolojik ihtiyaç olmadığı sonucuna varılır. Bundan sorumlu olan iç salgılardan ya da belirli bezlerden söz edemeyiz. Seks, başlangıçta nesnesizdir. Sevgi ise kesinlikle nesnesiz değildir; bir 'Ben' ile bir 'Sen' arasında çok belirli, duygusal bir ilişkidir.

Seksin amacı nedir? Az önce de söylediğimiz gibi *bedensel* bir gerilimin ortadan kaldırılması, bir *boşalma*. Boşalmayla rahatla-

ma arasındaki bu karşılaştırma sonucu, en kesin farklılılardan biri ortaya çıkmaktadır. Seks doygunluk, sevgi ise mutluluk arar.

Cinsellik, insanlar ve hayvanlarda ortak, tabii bir olay olarak görülür. Sevgi, kültürel gelişmenin sonucudur ve bütün insanlarda görülmez bile. Cinsel dürtü gittikçe artan ve azalan dalgalanmalara bağlıdır. Bu, daha çok hayvanlarda göze çarpmakta ve insanlardaki ilk varlığın kalıntıları da kolayca fark edilebilmektedir. Sevgide böyle bir şey yoktur. Seks, nesnesi konusunda umursamaz olabilir; sevgi olamaz. Sevgi, her zaman kişisel bir ilişkidir. Bu seks için zorunlu olarak böyle değildir.

Doyuma varıldıktan ve gerilim giderildikten sonra, seks nesnesi önemsiz, sıkıcı, hatta nefreti gerektiren bir şey haline dönüşebilir. Oysa sevgi nesnesi için aynı şey söylenemez. En aşırı ve kaba durumları ele alırsak, cinsel eş, bir kimsenin cinsel organlarının tamamlayıcısı, yalnızca cinsel bir nesne olarak görülebilir. Sevginin nesnesi, her zaman bir insan ve bir kişilik sahibi olarak belirir. Cinsel nesnenin, insanı heyecanlandıracak ya da uyandıracak belirli bedensel nitelikleri olması gerekir. Bunlardan yoksunsa, karşısındaki ilgisiz kalır. Sevgi nesnesi için böyle bir durum söz konusu değildir. Onun, basit bir cinsel nesnede varlığı aranmayan, çok değerli tutulan belirli bedensel niteliklere sahip olması gerekir. Nesneniz hem seviliyor, hem cinsel istek uyandırıyorsa, yine de cinsel çekicilikle kişiliğin çekiciliği arasında bir ayrım yapılabilir.ve bunların ayrı ayrı şeyler olduğunu bilirsiniz. Cinsel dürtü, şehevî zevk peşindedir; sevgi ise neşe ve mutluluk arar.

Yine yalnız aşırı tipleri ele alırsak, seks, mutluluk olarak bencildir; nesneyi doyuma varmak için kullanır. Sevgi "bencil değildir" denemez ama sevilen insanın mutluluğunda mutlu olmaktan başka bencil hedeflerin bulunduğu ileri sürülemez. Sevgi, hiçbir şekilde seks kadar bencil ya da yalnızca bencil olamaz. O zaman, bu, sevgi olmazdı. Sevgi her zaman öbür insanın mutluluğu ya da 'refahı' ile ilgilidir; ötekinin yokluğundan yakınır, nesnesiyle birlikte

olmak ister, onun başına bir tehlike ya da felâket gelmesinden korkar ve o olmadan kendisini yalnız hisseder. Kaba cinsellikteyse, buna benzer hiçbir şey yoktur. İnsan, cinsel isteklerle uyandırılmamışsa, bu, cinsel doygunluğa varıldıktan sonrası için de geçerlidir. Doygunluk veren cinsel ilişkiden sonra, pek çok erkeğin tek isteklerinin yalnız bırakılmak olduğunu söylediklerini işittim. Bu yalnızlık da, cinsel nesnenin yanlarından çekilmesi anlamına geliyordu. Bir erkek, "*Kadınlar yıldızlar gibi olmalı: Gece geç vakit ortaya çıkıp, sabah gün doğarken kaybolmalılar*" demişti. Sevilen nesneye karşı böyle bir istek düşünülemez.

Hep aşırı ve kaba örnekleri alıyoruz: Seks, ayrım yapmaz. Bir "kadın" ister. İsteklerinde alçak gönüllüdür. Oysa sevgi, her zaman seçim yapar. "Şu kadını" ister ve başkasına dönüp bakmaz. Kişiliksiz sevgi diye bir şey yoktur. Cinsel bakımdan istenen insanla, kendisine taptıran insan, yani cinsel nesneyle sevgi nesnesi iki ayrı kimse olabilir. Cinsel nesne, cinsel ihtiyacın baskısıyla insanın bütün tutkularının merkezi haline gelebilir. Bazı anlarda putlaştırılır da. Geçenlerde, Avustralyalı kızların oradaki Amerikalı askerler üzerinde çok güçlü etkiler yaptıkları söylentisine öfkelenen Amerikalı bir kız, oradaki sevgilisine, "Onlarda bizde olmayan ne var?" diye yazmıştı. Genç adam, "Hiçbir şey. Yalnızca bir tek nokta var: Onlar, buradalar" diye karşılık verdi. Bu, sevgiden beklenen karşılık değildir ama seksten kolaylıkla beklenebilir. Yokluğunda, cinsel eşe ilgi çoğalmaz. Seks doygunluk, sevgi rahatlık verir.

Seksin hedefi başka, sevgininki başkadır. Bir hastam, eşinden söz ederken, "O, benim sevdiğim insan değil, bana cinsel doyum veren insandır" demişti. Seks, bir başka vücuda duyulan şehevî ilgidir; sevgi ise başka bir kişiliğe ya da onun hayatına duyulan tutkûlu ilgi. Nesnesi zarar gören cinsellik acı duymaz; mutlu olduğunda da neşelenmez. Bir insana cinsel bakımdan sahip olabilirsiniz; ama bazen, buna rağmen onun sevgisini elde edemezsiniz. Sevgide bir insana sahip olunmaz; yalnız "ait" olunur. Bir kimseyi cinsel ilişkiye zorlarsınız ama sevmeye zorlayamazsınız.

Cinsel eşlerden "birlikte çarpan tek yürek" diye söz edebilir misiniz? Bedenin öteki bölümleri daha çok ilginizi çekecek değil midir? Sonsuza kadar cinsel çekicilik yeminleri edebilir misiniz? Jüpiter sevgililerin yeminlerine güler; oysa cinselliğin esinlediği böyle yeminlere, bütün tanrılarla birlikte insanlar da güler.

Şeks, zaman unsuruyla, dürtünün kabarıp alçalmasıyla da bağımlıdır. Zevke varıştan (orgazm) sonra cinsel istek yavaş ya da hızlı olarak yok olur. Sevgide bununla kıyaslanacak bir şey yoktur. Seksteki değişiklik ihtiyacına sevgide rastlanmaz. Seks nesnesi kolaylıkla değiştirilebilir, sevgi nesnesi değiştirilemez. Pek çok seks nesnesi, tek bir sevgi nesnesi vardır.

Açlık, mide çeperlerindeki kasların kasılmasına bağlıdır. Susama, ağzın iç zarının kuruluğundan, cinsel dürtüler de organik basınçlardan doğar. Sevginin organik uyarıcısı nerededir? Organizmayı, acı veren ve hoş olmayan uyarıcıların ortadan kaldırılması için iteleyen bedensel gerilim nerededir? Sevginin açlığa benzeyen yanı nedir? Acıktığı zaman yiyeceği görmek ve kokusunu almak, insanda şiddetli bir istek uyandırır. Doyduktan sonra, iştah o an için kaybolur. Birkaç dakika önce o kadar zevk veren yemek tabağı, şimdi insanın içinde hiçbir şey uyandırmaz. Bu bakımdan seks de açlıkla kıyaslanabilir. Dürtü, doyduktan sonra burada da kaybolmaktadır. Bir gerilim, bir kasılma, bir boşalma ve sonra zaman içinde kesin olarak belirlenen bir düşüş vardır. Zaman, sevgi konusunda aynı rolü oynamaz. Sevdalılar zamanın geçtiğini ancak ayrılma vakti gelince fark ederler.

Seks ve sevgi, farklılıklarından dolayı, ayrı araştırma alanlarının konusu olur: Seks, biyokimya ve fizyolojiye, sevgi de duygular psikolojisine. Seks, bir dürtü, bir tutkudur. Böyle olmasına rağmen, Freud ve 'taraftar'ları, bizi bunların aynı şeyler olduklarına inandırmak istemektedirler.

Peki, sevgi tutku değil midir? Kuşku yok ki tutkudur; ama tutkular yalnızca cinsellikten mi doğarlar? Biz ölümlülerde cinsellik

duygusu kadar kuvvetli ve şiddetli başka tutkular yok mudur? Bunların cinsel isteklerle birleşmeleri imkânı ortadan kalkmış mıdır? Platon'dan Schopenhauer'e kadar bütün filozofların, Spencer'den Havelock Ellis ve Freud'a kadar bütün psikologların, "Sevginin kökeninde ve temel özelliğinde cinsellik" olduğunu söylemeleri, bu görüşlerin doğruluğunu kanıtlamaz ki...

Sevgi, seksin kötü bir kopyası değildir; aynı organik dürtüden gelmez. Bir insana karşı cinsel istek duyulmadan önce de sevgi söz konusu olabilir ve bu, cinsel birleşmeden çok sonra da devam edebilir. Cinsel istekleri çoktan sönmüş olmasına rağmen, birbirlerini hâlâ seven yaşlı çiftler vardır. Belirli bir eşle cinsel tatminin artık arzulanmadığı, oysa sevginin sürüp gittiği olaylara rastlanmıştır. Sevgi çoktan sönüp bittiği halde, cinsel isteğin çok canlı kaldığı da olmuştur. Üstelik tam ve doyurucu cinsel bir hayatın yanı sıra, niçin sevgiye yönelen şiddetli bir tutku bulunsun? Sevgi, cinselliğin bir çeşit önlenmiş gelişmesi sayılırsa, nasıl olur da cinsel tükenikliğin yanı sıra var olmak ister?

Sevgi ve cinselliğe çoğunlukla birarada rastlanması, bizi aldatmasın. İnce bir gözlem, birbirinin alanına girdikleri, birleştikleri zaman bile ayırt edilebileceklerini ortaya koyacaktır. Cinselliği olmayan bir sevgiyi, ya da sevgisiz cinselliği kavrayamaz mıyız? Her sevgide bir cinsellik olduğu doğru olsa bile, bu, hiç de önemsenmeyecek kadar az da olabilir.

Cinselliğe susamış insanla, sevgiye susamış insan arasında birtakım temel farklılıklar vardır. Psikanaliz -sanki başka bir şey çıkacağından korkuyormuş gibi-, durmadan sevginin, cinselliğin bir yan ürünü olduğu görüşüne dönmektedir.

Sevginin çıkışında ve özünde cinsel olduğu teorisi geçerli değildir ve artık yerini psikolojik gerçeklere uygun bir başka kavrama bırakmalıdır. Sevgi duygusunun ardında, ne yüceltilmiş, ne de önlenmiş bir cinsel tutku saklıdır.

HASTALIK DERECESİNDE SEVGİ İHTİYACI

Karen HORNEY

Karen Horney, yaygın etki yaratmış bir dizi kitapla karakter yapısına biçim veren nevrotik süreci tanımlamıştır. Kişi, insanlara "yaklaşırken" ya da onlardan "uzaklaşırken", hatta "karşı çıkarken" karşılaştığı "anksiyete" haline karşı mücadelesinde, kendi gerçek varlığından uzaklaşıp sahte, idealize ettiği bir varlığın kimliğine bürünmektedir. Bu da karşılığında çok büyük bir psişik bedeli ödeyerek mümkün olmaktadır. Dr. Horney'in görüşüne bakılırsa, insanın hayat dramının yer aldığı kültür sahnesi, söz konusu ruhsal bozuklukları yaratmaktadır.

Dr. Horney, bu yazısında zorunlu ihtiyaçların "tatmin"i engellediği zaman ortaya çıkan "anksiyete" haline karşı sevginin bir güvenlik unsuru olarak kullanılmasının yarattığı çıkmazı ele almaktadır.

Aşağıdaki bölüm, yazarın** The Neurotic Personality of Our Time **adlı eserinden alınmıştır.

Kültürümüzde, insanın kendini anksiyete haline karşı koruma yollarının (sevgi, boyun eğme, güçlülük, geri çekilme) pek çok kişinin hayatında önemli bir rol oynadığı muhakkaktır. Bazı insanların en büyük istekleri sevilmek ve kabul görmektir; bunların bu isteklerinin 'tatmin'i için yapmayacakları şey yoktur. Bazı insanların davranışları, kendilerini "boyun eğme" ile sınırlar; böyleleri, kendilerini kabul ettirme yolunda bir adım bile atmazlar. Bir kısım insanlara hâkim olan duygu da, 'iktidar' sahibi olmak, malik olmak ya da başarı isteğidir. Bazıları da kendilerini çevrelerinden çekip sıyırmak, büsbütün bağımsız olmak isterler. Bu özlemlerin,

temelli bir anksiyete haline karşı korunma olduğunu ileri sürmekte haklı olup olmadığım düşünülebilir. Bunlar, belirli insan davranışlarının normal alanı içine giren dürtülerin yüzeye çıkışı değil midir? Sevme isteğine, boyun eğme eğilimine, başarı ya da etkileme için çabalama ve geri çekilme eğilimlerine hepimizde çeşitli oranlarda rastlanmaktadır; bu, hiç de bir ruh hastalığı belirtisi değildir.

Bundan başka bu eğilimlerden herhangi biri belirli kültürlerin hâkim davranışı olabilir; bu da, normal oldukları kanısına götürür. Sevgi davranışları, annenin çocuğuna özenmesi ve başkalarının isteklerine boyun eğme, Margaret Mead'e göre Arapesh kültürünün hâkim niteliğidir. Ruth Benedict'in belirttiğine göre de üstünlük için vahşice çaba harcama, Kwaikutlar arasında rastlanan bir 'örnek durum'dur. Dünyadan çekilme eğilimi de Budist dinin hâkim belirtisidir.

Benim düşüncem, dürtülerin normal niteliklerinin reddedilmesi değil, onların bazı anksiyete hallerine karşı güvenlik hizmetine koşulabilecekleri ve bu koruyucu görevi yüklenince niteliklerini değiştirip bambaşka bir şey haline dönüşebilecekleri yolundadır. Bu farklılığı bir benzetmeyle en iyi biçimde açıklayabilirim. Gücümüzü ve yeteneğimizi denemek, tepesinden manzarayı seyretmek ya da vahşi bir hayvandan kaçmak için ağaca tırmanırız. Her iki durumda da tırmanırız ama tırmanış nedenlerimiz farklıdır. Birincisinde, bunu zevk için yaparız; ikincisinde ise bizi iteleyen korkudur ve buna güvenlik ihtiyacımızdan ötürü başvururuz. Birinci durumda, ağaca tırmanıp tırmanmamakta özgürüz; ikincisinde, çok önemli bir ihtiyaçtan dolayı tırmanmak zorundayız. Birinci durumda, amacımıza en uygun ağacı seçeriz; öbüründe, önümüze ilk çıkana tırmanmaktan başka çaremiz yoktur. Ve bu ille de ağaç olmayabilir; bir bayrak direği ya da -korunma ihtiyacını karşılayacaksa- bir ev de aynı işi görür.

İtici güçlerin farklılığı, duygu ve davranışta da farklılık yaratır.

Eğer bizi güden doğrudan doğruya 'tatmin olma' isteğiyse, davranışımızda bir kendi kendiliğinden olma ve bir ayrım niteliği bulunacaktır. Eğer bizi harekete geçiren anksiyete haliyse, duygu ve edimlerimiz zorunlu ve ayrım gözetmeyen edimler olacaktır. Bunların arasında çeşitli aşamalar vardır elbette. Daha çok yoksunluktan doğan fizyolojik gerilimlerle belirlenen açlık ve cinsel teşvikler gibi içgüdüsel zorlamalarda bedensel gerilim o kadar artar ki, doygunluk, anksiyete halinin yarattığı teşviklerin niteliği olan bir zorunluluk ve ayrım gözetmezlik derecesinde aranır.

Bundan başka elde edilen 'tatmin'de bir farklılık vardır; zevkle güvenlik arasındaki farktır bu. Ama ilk göze çarptığından çok daha az kesindir. Açlığın ve içgüdüsel teşviklerin tatmini zevktir; ama, bedensel gerilim birikmişse, elde edilen tatmin anksiyeteden kurtuluşta elde edilen tatminle benzerlik gösterir. Her iki durumda da dayanılmaz bir gerilimden kurtuluş vardır. Şiddet bakımından zevk ve güvenlik eşit derecede kuvvetli olabilir. Cinsi ayrı olsa da, cinsel tatmin, şiddetli bir anksiyeteden birdenbire kurtulmuş bir insanın duyguları kadar kuvvetli olabilir. Cencl bir deyişle, güvenlik özlemi, içgüdüsel teşvikler kadar kuvvetli olmakla kalmayıp eşit kuvvette bir tatmin de yaratabilir.

Güvenlik özlemleri, ikinci derecede tatmin kaynaklarını da kapsar. Sözgelişi sevilme ya da takdir edilme, başarılı ya etkili olma, güvenlik vermekten başka tatminler de sağlayabilir. İleride göreceğimiz gibi güvenliğe giden çeşitli yollar, birikmiş düşmanlıkların da boşalımını sağladıkları için, gerilim dışında bir kurtuluş yolu olurlar.

Anksiyetenin bazı etkenlerin ardındaki itici güç olabileceğini gördük. Şimdi ruh hastalıklarında büyük rol oynayan iki etkenden ayrıntılarıyla söz edeceğim: Sevgi özlemi ile güçlülük ve yönetim özlemi.

Ruh hastalıklarında sevgi özlemine pek sık rastlanır, alışmış bir gözlemci bunu hemen teşhis edebilir. Bu, anksiyetenin ve şiddeti-

nin en mükemmel göstergesidir. Gerçekten, insan düşman olan ve tehdit eden bir dünya karşısında kendini çaresiz hissediyorsa, o zaman sevgi aramak, herhangi bir yardım, kabul görme ve iyiliğe uzanmak için en mantıklı ve doğrudan doğruya yoldur.

Nevrotik kimse, ruhsal şartları kendisine göründüğü gibi olmuş olsaydı, kolaylıkla sevgi kazanabilirdi. Eğer onun pek bulanık olarak gördüğünü sözle anlatmaya kalkarsam, izlenimleri aşağı yukarı şöyledir: Çok az şey istemektedir; yani yalnız insanların kendisine şefkatli davranmalarını, öğüt vermelerini; onun kimsesiz, zararsız ve yalnız olduğunu, herkesi memnun etmek istediğini, kimsenin hislerini kırmak istemediğini anlamalarını ve takdir etmelerini beklemektedir. Onun bütün gördüğü ve duyduğu budur. Kendisinin duyarlılığının, birikmiş düşmanlıklarının, kesin isteklerinin ilişkilerine ne derece müdahale ettiğini görememekte; başkaları üstünde yarattığı izlenimi ya da karşısındakilerin kendisine gösterdikleri tepkiyi değerlendirememektedir. Bunun sonucunda arkadaşlıklarının, evlililerinin, aşk serüvenlerinin, mesleki ilişkilerinin neden bu kadar tatminsiz olduğunu anlayamamaktadır. Sonunda başkalarının kabahatli ve düşüncesiz, kötü, vefasız olduklarını ya da anlayamadığı bir nedenle kendisinin sevilen bir insan olma yeteneğine sahip bulunmadığını düşünür. Böylece, bir sevgi düşünü kovalar durur.

Okuyucu, anksiyetenin baskı altında tutulan düşmanlıktan doğduğunu ve kendisinin de düşmanlık yarattığını göz önüne alırsa, ruh hastasının düşüncesindeki kendini kandırmayı ve onun başarısızlık nedenlerini görecektir. Nevrotik insan, kendisi bilmediği halde, sevme melekesinden yoksundur ve buna rağmen başkalarının sevgisine çok ihtiyacı vardır. Burada karşımıza çok basit görünen, ama yine de karşılık verilmesi çok güç olan bir soru çıkmaktadır: Sevgi nedir ya da biz, kendi kültürümüzde, bu kelimeyle neyi ifade etmek isteriz? Sevginin, 'muhabbet' verme ve alma yetisi olduğu yolundaki tanım sık sık kullanılmaktadır. Bunda bir ger-

çek payı varsa da, karşılaştığımız güçlükleri çözümleyemeyecek kadar geniş kapsamlıdır bu. Çoğumuz zaman zaman sevgi duyarız. Ama bu, sevme yeteneksizliğiyle bir arada gidebilen bir niteliktir. Önemli olan, sevgiyi doğuran davranıştır. Ancak bu, başkalarına karşı olumlu temel bir davranışın belirtisi midir, yoksa sözgelişi, birinin bir insanı kaybedeceği korkusundan mı, ya da başkasını eline geçirmek tutkusundan mı doğmuştur?

Sevginin ne olduğunu söylemek güçse de, neyin sevgi olmadığını ya da hangi unsurların ona yabancı olduğunu söyleyebiliriz. İnsan, birisine düşkün olabilir, ama bazen ona kızar ve bu yüzden isteklerini reddedebilir, ya da yalnız bırakılmasını isteyebilir. Bu öfke ve geri çekilme tepkisiyle bir ruh hastasının davranışı arasında farklılık vardır. Ruh hastası, başkaları karşısında her zaman tetiktedir; onların üçüncü kişilere karşı ilgilerini kendisine karşı bir ilgisizlik belirtisi olarak alır, kendisinden istenen her şeyi bir emir, kendisine yöneltilen her eleştiriyi bir küçülme kabul eder. Bu, sevgi değildir.

Bir insanın, başka birini kendi belirli ihtiyaçlarını tatmin ettiği için (yani bir amaç için araç olarak) kullanması da bizim sevgi anlayışımızla uyuşmamaktadır. Bu, karşısındaki kimsenin cinsel doygunluk ya da -evlilikte olduğu gibi- üstünlüğünü belirtmek için istenildiği durumlarda açıkça görülür. Ama söz konusu ihtiyaçlar ruhsal nitelikli iseler, konu burada da bulanıktır. Bir insan kendisini bir başkasını sevdiğine inandırabilir; hatta, bu kimseye ancak körükörüne hayranlık derecesinde ihtiyaç duyulur olsa bile... Bu durumda, karşıdaki kimse eleştirici olmaya başladığı zaman, yani sevilmesinin nedeni olan hayran olma görevini başaramadığı zaman, birdenbire terk edilebilir.

Sevgi, sevilenin bir doygunluk aracı olarak kullanılması ile uyum göstermezse de, bu sevginin bütünü ile özgeci ve fedakâr olması anlamına gelmez. Kendisi için hiçbir şey 'talep' etmeyen duygu da, sevgi adını hak etmiş değildir. Bu inançlarını belirten insan-

lar, inceden inceye düşünülmüş bir inançtan çok, sevgi vermek istemediklerini açıklamış olurlar. Kuşkusuz, sevdiğimiz insandan bir şeyler isteriz: Tatmin, sadakat, yardım ve hatta gerekirse fedakârlık. Böyle istekleri belirtmek ve bunlar için çaba harcamak, ruh sağlığının bir belirtisidir. "Sevgi" ile "hastalık derecesinde sevgi" ihtiyacı arasındaki fark, sevgide sevme duygusunun önce geldiği, ruh hastasında ise ilk gelen duygunun güvenlik ihtiyacı olması ve sevme hayalinin ikinci dereceye düşmesidir.

Bir insanın başkasının sevgisine olan ihtiyacı, anksiyeteye karşı güvenlik duymak içinse bu konu zihninde büsbütün bulanıklaşacaktır; çünkü o, genel olarak anksiyete halinde bulunduğunu ve güvenlik için sevgi aradığını bilmez. Onun bütün hissettiği, karşısında sevdiği, güvendiği ya da kendisine bağlı olduğunu sandığı bir insan görmesidir. Onun içten doğan sevgi sandığı şey, kendisine gösterilen iyiliğe karşı bir 'minnet' karşılığı ya da bir insan tarafından uyandırılan umuda cevaptır. Onun içinde böyle umutlar yaratan insan, otomatik olarak önemsenecek ve bu duygu kendini sevgi biçiminde gösterecektir. Güçlü ve etkili ya da iki ayağı üstünde sağlam durduğu izlenimi veren bir insanın kendisine iyi davranması, bu umutları yaratmaya yetecektir. Bunlar, sevgiyle hiçbir ilişkisi olmasa bile, şehevî ya da cinsel tekliflerle de uyanabilir. Bu duygular, var olan bir yardım ya da duygu desteği vaat eden bazı bağlarla da beslenebilir. Aile, arkadaş, hekim örneklerinde olduğu gibi... Bu tür ilişkilerin çoğu, sevgi örtüsü altında devam ettirilir. Oysa bu sevgi, ancak o kimsenin kendi ihtiyaçlarının tatmini için başkalarına bağlanmasıdır. Bunun güvenilebilir, gerçek bir sevgi olmadığı, isteklerin yerine getirilmediği zaman duyulan tiksintiyle anlaşılır. Bizim sevgi anlayışımız için gerekli duygu güvenilirliği ve dayanıklılığı bu durumlarda bulunmamaktadır.

Sevme yeteneksizliğinin son bir niteliği üzerinde özellikle durmak isterim: Karşısındakinin kişiliğini, özelliklerini, sınırlarını, ihtiyaçlarını, isteklerini ve gelişmesini önemsememek. Bu önemse-

memek, kısmen, ruh hastasını başka bir kimseye bağlanmaya iten anksiyetenin sonucudur. Boğulmakta olan bir insan, bir yüzücüye sarıldığı zaman, onun kendisini taşıma isteğini ya da yeteneğini düşünmez bile. Bu önemsememe, biraz da insanlara karşı duyulan düşmanlığın belirtisidir; düşünceli olmak, hatta fedakârlık çabalarıyla örtülmeye çalışılır. Ama bu çabalar, genellikle, bazı istenmeyen tepkilerin ortaya çıkmasını önleyemezler. Bir kadın, kocasına bağlı olduğundan emin olabilir; ama yine de, kocası zamanını işine, arkadaşlarına ya da meraklarına ayırdıkça ona gücenir, yakınır ve keyifsizlenir. Aşırı derecede koruyucu bir anne, çocuğunun mutluluğu için her şeyi yaptığına emindir; ama yine de, çocuğun bağımsız gelişme ihtiyacını hiç önemsemez.

Sevgi özleminin koruyucu araç olduğu nevrotik insan, sevme yeteneksizliğinin farkında değildir. Bu tip insanların çoğu –ister belirli kişiler, ister genel olarak insanlık için olsun–, başkalarına duydukları ihtiyaçları sevgi sanırlar. Bu hayali devam ettirmek ve savunmak için önemli bir gerekçeleri vardır. Bunun terk edilmesi, insanlara düşmanca duygular beslemesinin yanı sıra, onların sevgisinin de arandığını hissetmek olacaktır. Bir insan hem bir kimseden nefretle, ona güvenmeyerek mutluluğunu ya da bağımsızlığını yok etmeyi isteyip, sevgisini, yardımını ve desteğini arayamaz. Birbiriyle uyuşmayan bu iki amaca varmak için, bir kimsenin düşmanca duygularını bilincinden uzaklaştırması gerekir.

Ruh hastasının sevgi açlığını gidermekte karşılaştığı temel bir güçlük daha vardır. Aradığı sevgiyi geçici olarak ele geçirse bile, bunu gerçekten kabul edemez. Böyle bir insanın kendisine gösterilen her sevgiyi, susuz bir adamın uzatılan suyu kaptığı gibi kapacağı sanılır. Öte yandan, hasta, normal bir bakım ve dikkatli bir muayeneden geçerken bile, bütün bedensel ve ruhsal dertleri ortadan kalkabilir. Şiddetli de olsa, ruhsal bir bozukluk, hastanın kendisinin sevildiğini hissettiği anda bütünüyle kaybolur.

Sevgi ile karşılaşan nevrotik hasta, dıştan bir güvenlik, hatta

mutluluk duyabileceği halde, bu, içinde bir güvensizlik ve korku da yaratır. Kimsenin kendisini sevemeyeceğine baştan inanmış olduğu için, bu sevgiye kanmaz. Bu sevilemezlik duygusu, genellikle bilinçli bir inançtır, sarsılmaz. Genel olarak gururlu bir 'aldırmam' davranışıyla saklanır. Sevilemez olduğuna inanmak, sevmek yeteneksizliğine yakındır; hatta, o yeteneksizliğin bilinçli bir yansımasıdır. Başkalarını gerçekten seven bir insan, başkalarının da kendisini sevebileceği konusunda kuşkuya düşmez. Nevrotik bir insana gösterilen sevgi, güvensizlik yaratmasının yanı sıra "ılımlı" bir anksiyeteye de yol açabilir. Hatta böyle bir kimse, kendisine gerçek bir sevgi gösterildiğini anladığı zaman korku duyabilir.

Son olarak, sevgi gösterisinin bağımlılık korkusu uyandırabileceğini belirtmeliyiz. Duygusal bağımlılık, başkalarının sevgisi olmadan yaşayamayanlar için gerçek bir tehlikedir. Buna benzer en küçük bir şey, onlarda büyük bir karşı koyma çabası uyandırır. Bu tip bir insan, ne olursa olsun, kendisi olumlu bir duygusal karşılık veremez; çünkü bu karşılık, bağımlılık tehlikesini ortaya çıkaracaktır. Bunu önlemek için, başkalarının yardımsever olduklarının bilincine karşı kayıtsız kalmalı ve onların şefkatsiz kimseler oldukları yolundaki duygularında ısrar etmelidir. Bu durum, açlıktan ölmek üzere olan, ama kendisine verilen yiyeceği zehirlidir korkusuyla kabul etmeye cesaret edemeyen insanın durumuna benzer.

Kısaca söylemek gerekirse, anksiyetenin etkisiyle hareket eden ve korunma aracı olarak sevgiyi arayan bir insanın bu isteğine kavuşması pek güçtür. İhtiyacı yaratan durumun kendisi, bunun tatmin edilmesine engel olmaktadır.

ÜRETİCİ SEVGİ

Erich FROMM

Erich Fromm'un "hümanist psikanaliz"inin başlıca konusu, insanlık sorunlarına, bireyselliğe ve kişinin tabiata pasif biçimde adaptasyondan kurtulma çabalarına çözüm yolları aramaktır.

Fromm'a göre "İnsanın doğumu en başta olumsuz bir durumdur, tabiatla ilk birliğinden atılmıştır, geldiği yere dönemez; bunlar, doğum sürecinin hiç de kolay olmadığını gösterir. Kişinin bu yeni insan varlığına doğru attığı her adım ürkütücüdür. Bu, her zaman, az çok bilinen güven verici bir durumu terk edip henüz bilinmeyen yeni bir duruma ilerlemeyi gerektirir. Şu iki çatışan eğilimden hiçbir zaman kurtulamayız: Birincisi, anne rahminden, varlığın hayvansal biçiminden, özgürlüğe köle olmaktan kurtulmak; öbürü de, anne rahmine, tabiata, kesinlik ve güvenliğe dönmek. Ama yine de ruh hastalıkları ve insan soyunun kuşaklar önce bıraktığı sanılan durumlara gerilemesi, bu her yeni doğum olayının birlikte getirdiği şiddetli çatışmayı göstermektedir."

Fromm'un aşağıdaki yazısında gösterdiği gibi bu çatışmada sadece üretici sevgi, insanlıkla en kuvvetli birliği koruyup özgürlüğü sağlamaktadır.

Günümüzün en önde gelen psikanalistlerinden ve sosyal psikologlarından sayılan Erich Fromm'un en ünlü eserleri şunlardır: *Escape From Freedom, Man for Himself, The Forgotten Language, The Sane Society* ***ve*** *The Art of Loving.* ***Aşağıdaki parça, Fromm'un*** *The Sane Society (Sağlıklı Toplum)* ***adlı kitabından alınmıştır.***

1. Varlığın Şartlarından Çıkışlarına Göre İnsan İhtiyaçları

İnsanın hayatını, geri çekilme ve ilerleme, hayvansal varlığına dönüş ile insanı varlığına varış arasındaki kaçınılmaz iki şık belirler. Geri dönüş çabası acı vericidir; ıstıraba ve ruh hastalığına, be-

densel ya da ruhsal ölüme (deliliğe) götürür. İleri doğru her adım da, korkunun ve kuşkunun önemsiz noktalar halinde kaldıkları belirli bir yere varana kadar, ürkütücü ve acı vericidir. Açlık, susuzluk ve cinsellik gibi bedensel bakımdan beslenen özlemler dışında, bütün önemli insan özlemlerini bu kutuplaşma belirler. İnsan, hep bir sorunu çözmek zorundadır; belirli bir durumda tabiata karşı edilgin (pasif) bir uyum gösteremez. İçgüdüsel ihtiyaçlarının en mükemmel şekilde doyurulması bile onun "*insan*" sorununu çözümleyemez; insanın en şiddetli tutkuları ve ihtiyaçları bedeninde değil, varlığının özelliğinde kök salanlardır.

İnsancıl psikanalizin anahtarı da buradadır. Tutkuları ve istekleri harekete geçiren temel gücü arayan Freud bunu cinsel içgüdü gücünde *(libido)* bulduğuna inanmıştı. Ama cinsel dürtüler ve bunların türevleri -ne kadar güçlü olsalar da-, insanın içindeki en güçlü kuvvetler değildir. Bunların boşa çıkmaları, ruhsal bozukluğun nedeni olamaz. Davranışı harekete geçiren en etkili kuvvetler, insan varlığının durumundan, "insan durumu"ndan çıkmaktadır.

İçindeki çelişkiler, insanı bir denge aramaya, yitirmiş olduğu tabiat ile hayvansal uyumun yerine yeni bir uyum aramaya yöneltiği için, insan hareketsiz yaşayamaz. Hayvansal ihtiyaçlarını tatmin ettikten sonra, 'insani' ihtiyaçları onu harekete geçirir. Beden, ona ne yemesi, neden kaçınması gerektiğini söylerken, 'ruh'u da kendisine hangi ihtiyaçlarını geliştirip tatmin etmesini, hangilerinin önemsenmeyip yok olması gerektiğini söylemelidir. Ama açlık ve iştah, insanın doğuştan var olan bedensel fonksiyonlarıdır; 'ruh' ise ancak kültürün genişlemesiyle gelişen insanın ve ilkelerin yönetimine ihtiyaç gösterir.

İnsanın bütün tutku ve özlemleri, varoluşuna bir karşılık bulma çabasıdır; hatta bunun, delilikten kaçınma çabası da olduğunu söyleyebiliriz. (Bu arada şunu da belirtmeliyiz ki, ruhsal hayatın gerçek sorunu bazı insanların niçin delirdikleri değil, pek çoğunun delilikten nasıl kaçındıklarıdır.) Ruh bakımından sağlıklı

olanlarla ruh hastaları bir karşılık bulma ihtiyacı ile itilirler; aralarındaki tek fark, karşılıklardan birinin, insanın toplam ihtiyaçlarına uyum gösterdiği ve bu yüzden de kendi gücünü ve mutluluğunu ortaya çıkarmaya yaramasıdır. İster ilkel, ister tanrılı ya da tanrısız dinlere bakalım, bunların hepsinin insanın 'varolma' sorununa bir karşılık bulma çabası olduklarını göreceğiz. En barbar ve en mükemmel kültürlerin görevleri eşittir; aralarındaki fark, karşılığın daha iyi ya da daha kötü verilmesidir. Bu anlamda bütün kültürler dinseldir ve eğer dini, insanın var olması sorununa bir karşılık arama çabası olarak ele alırsak, her nevroz özel bir din biçimidir. Gerçekten de, ruhsal hastalık yaratan güçlerin müthiş enerjileri, sanat ve dinin gerisindekiler gibi boşa çıkan ya da yüceltilen bedensel ihtiyaçların sonucu olarak alınamaz: Bunlar, insan olarak doğma sorununu çözme çabalarıdır. İdealizm terimiyle, özellikle insanın ve organizmanın fizyolojik ihtiyaçlarını aşan ihtiyaçların doyurulması özlemini belirtirsek, her insan idealisttir ve idealist olmaktan kendini alamaz. Aralarındaki fark, bir idealizmin iyi ve yeterli bir çözüm, ötekinin de kötü ve yıkıcı olmasıdır. Neyin iyi, neyin kötü olduğu kararı insan tabiatı üzerindeki bilgimize ve onun gelişmesini düzenleyen yasalar temeline göre verilir.

İnsanın var olmasından doğan bu ihtiyaçlar ve tutkular nelerdir.

2. İlintili Olmak ve Narsizm*

İnsan, hayvansal varlığını niteleyen tabiatla ilk ilişkisinden çekilip alınmalıdır. Mantığı ve hayal gücü de olduğundan, yalnızlığının ve ayrılığının, güçsüzlüğünün ve bilgisizliğinin, doğumun ve ölümün bir rastlantı olmasının bilincindedir. Eğer içgüdülerinin

* narsizm (narcissism): Adını, Yunan mitolojisinde su birikintisinden yansıyan kendi görüntüsüne aşık olan Narcissus'tan alan ve aşırı öz-sevgi, kendini olduğundan büyük görme, benmerkezcilik anlamına gelen bir terim.

düzenlediği eski bağlar yerine 'hemcinsleri' ile yeni bağlar kurmasaydı, bu durumda bir an bile kalamazdı.

Bütün bedensel ihtiyaçları doyurulsa bile, bu durumu, yani yalnızlık ve teklik durumunu, akıllılığını kazanmak için kaçmak zorunda olduğu bir hapisane gibi görecekti. Gerçekten de aklı başında olmayan insan, herhangi bir birlik kuramamış ve -demir parmaklıklar arkasında olmasa bile- hapsedilmiş insandır. Öteki canlı varlıklarla birleşmek, onlarla ilintili olmak ihtiyacı, insanın akıl sağlığının bağlı olduğu önemli bir ihtiyaçtır. Bu, samimi insan ihtiyaçlarının hepsi, en geniş anlamda sevgi adı verilen tutkuların bütününü kapsayan her çeşit olayın ardında yatmaktadır.

Bu birleşmenin aranmasının ve elde edilmesinin pek çok yolu vardır. İnsan, bir başka insana, bir gruba, bir kuruluşa, Tanrı'ya tabi olarak dünya ile 'bir olmaya' çalışır. Bu yolla kendi bireysel varlığının ayrılığından, kendisinden daha büyük bir şeyin ya da bir kimsenin boyun eğdiği güçlü bağlantılar olarak belirir. Ayrılığı yenmenin öteki yolu da başkalarını kendine 'tabi' kılarak dünya üzerinde güce sahip olup dünya ile birleşmek, özdeşleşmektir. Böylece, bireysel varlık zorbalıkla aşılmış olur. Boyun eğmede ve hâkim olmada ortak unsur, ilintili olmanın sembolik sonucudur. Söz konusu her iki insan da bütünlük ve özgürlüklerini yitirmişlerdir; birbiriyle, birbirinden yararlanarak yaşar ve yakınlık özlemini tatmin eder. Ama bunlar özgürlük ve bağımsızlığa ihtiyaç gösteren iç kuvvet ve kendine güvenden yoksundurlar. Boyun eğici (mazohist) ve hâkim olucu (sadist) tutkuların gerçekleşmesi, hiçbir zaman 'tatmin'e götürmez. Bu tutkuların en son noktası, yenilgidir. Başka türlüsü de olamaz; bu tutkular bir birleşme duygusu yaratmaya yöneltmekteyseler de, bütünlük duygusunu yok ederler. Bunlardan birisi tarafından yönetilen bir insan, aslında başkalarına bağımlı olur; kendi bireysel varlığını geliştirecek yerde, boyun eğdiği ya da hükmettiği kimselere bağlanır.

İnsanın kendisini dünya ile özdeşleştirme ihtiyacını tatmin

eden ve aynı zamanda bir bütünlük ve bireysellik duygusu veren tek bir duygu vardır. Bu da *"sevgi"*dir. *Sevgi, insanın kendi dışında bir şey ya da birisiyle, kendi ayrılığını ve bütünlüğünü sağlama şartıyla birleşmesidir.*

Bu, insanın iç faaliyetinin ortaya çıkmasına yol açan bir paylaşmadır. Sevgi yaşantısı, bir hayale kapılma gerekliliğini ortadan kaldırır. Başka bir insanın ya da kendimin hayalini şişirmeye gerek yoktur; çünkü paylaşma ve sevme gerçeği, benim kendi bireyleşmiş varlığımı aşmama imkân vermektedir. Önemli olan, sevginin *niteliği*'dir; nesnesi değil. Sevgi, 'hemcinslerimiz'le dayanışmanın yaşantısıdır; bu, kadınla erkeğin cinsel sevgilerinde, annenin çocuğuna duyduğu sevgide, insanın bir insan varlığı olarak kendine duyduğu sevgidedir. Sevişme ediminde ben *"her şey"* ile bir'im, ama yine de ayrı, sınırlı, ölümlü bir insan varlığı olan "kendim"im. Ayrılık ve birleşmenin kutuplaşmasından sevgi hep yenilenerek doğar.

Sevgi, benim 'üretici uyum' adını verdiğim şeyin bir görünümüdür: İnsanın 'hemcins'ine, kendisine ve tabiata eylemci ve yaratıcı ilintisidir. *Düşünce* alanında bir üretici uyum, dünyayı mantıkla algılamak yoluyla olur. *Eylem* alanındaki üretici uyum, örneği sanat ve ustalık olan üretici işlerle belirtilir. *Duygu* alanında bir başka insanla, bütün insanlarla, tabiatla -kendisinin bütünlüğü ve bağımsızlığı duygusunu korumak şartıyla- birleşme yaşantısı olan sevgi ile belirtilir. Sevgi yaşantısında bir karşıtlık vardır; iki insan, 'bir' oldukları halde yine tek tek kalır. Bu şekilde sevgi hiçbir zaman bir kişiye özgü değildir. Eğer tek bir insanı seviyorsam ve bu insana karşı duyduğum sevgi beni öteki insanlardan uzaklaştırıyorsa -bu insana birçok bakımlardan bağlı olduğum halde-, onu sevmiyorum demektir. "Seni seviyorum" diyebiliyorsam, bu, "Sende bütün insanlığı, bir anlamda canlı olan her şeyi ve de yine sende kendimi seviyorum" demektir. Bu anlamda kendini sevme, bencilliğin karşıtıdır. Bencillik, gerçekte kendini sevememeden do-

ğan ve bunu örten açgözlü bir ilgidir. Oysa sevgi, bir an için, bütün bireyselliğin yok olduğuna inandıracak kadar beni sevilen insanla 'bir' yapmasına rağmen, daha güçlü ve daha mutlu kıldığı için bağımsızlaştırır. Sevme yaşantısında "Ben, sen'im"i yaşarım; sen, yani sevilen insanı, yabancı, canlı olan her şeyi. Sevgi yaşantısında, insan olmanın tek karşılığı yatar.

Üretici sevgi, çeşitli davranış biçimlerini kapsar: *İlgi duyma, sorumluluk, saygı* ve *bilme*. Eğer seviyorsam, ilgilenirim; yani, öteki insanın gelişmesi ve mutluluğuyla ilgiliyim, bir seyirci değilim. Sorumluyum; yani, onun belirttiği ve belirtemediği ihtiyaçlarına karşılık veririm. Ona saygı* duyarım; yani, onu olduğu gibi tarafsız olarak, kendi korku ve isteklerime kapılmadan görürüm. Onu bilirim, onun yüzeyinden varlığının köküne kadar inebilmiş ve kendi varlığımın kökünde ona karşı bir ilişki kurabilmişimdir.

Üretici sevgi eşitlere yöneltildiğinde, "*kardeş sevgisi*" adını alır. "*Anne sevgisi*"nde, iki kişi arasındaki ilişki bir eşitsizlik ilişkisidir; çocuk, güçsüz ve anneye bağımlıdır. Büyümesi için, annesine ihtiyacı olmayana kadar, giderek bağımsızlaşması gerekir. Böylece, anne-çocuk ilişkisi çelişen ve bir anlamda trajik olan bir ilişkidir. Anne açısından en şiddetli sevgiyi gerektirir; ama bu sevgi, çocuğun büyüyüp anneden uzaklaşmasına, tam olarak bağımsızlaşmasına yardımcı olacaktır. Bu ayrılma süreci başlamadan, herhangi bir annenin çocuğunu sevmesi kolaydır. Ama başlayınca, pek çok anne bu görevinde başarısızlığa uğrar ve hem çocuğunu sevmeyi, hem de onu bırakmak *istemeyi* başaramaz.

Cinsel sevgi'de ayrı bir etken rol oynar: Başka bir insanla birleşmek. Kardeşçe sevgi, bütün insanlara, anne sevgisi çocuğa ve bizim yardımımıza ihtiyacı olanlara ilişkin olduğu halde; cinsel sevgi, genellikle karşı cinsten olan ve birleşilmek istenen tek kişiye yö-

* saygı (respect): Toplumsal etkileşimin nezaket kuralları içinde, pürüzsüz bir şekilde sürmesini sağlayan çeşitli sosyal davranışlar için kullanılan terim; aynı zamanda Latince 'bilmek' (re-spicere) anlamında gelmektedir.

neltilir. Cinsel sevgi, ayrılıkla başlar; 'bir' olmakla son bulur. Anne sevgisi 'bir' olmakla başlar; ayrılığa götürür. Eğer anne sevgisinde birleşme gerçekleşebilseydi, bu, çocuğun bağımsız bir varlık olarak yok olması demek olacaktı; çünkü, çocuğun annesine bağlı kalmaktan çok ondan kopmaya ihtiyacı vardır. Cinsel sevgi, kardeşçe sevgiden yoksunsa ve yalnızca birleşme etkeniyle harekete geçiyorsa, bu, sevgisiz bir istek olmaktan ileri gidemez. Ya da "sevgi"nin mazohist ve sadist biçimlerinde rastlanan sevgi sapıklığı görülür.

Narsizm'in anlamını kavrar, ilintili olmanın başarısızlığa uğramasının sonucunu düşünürsek, bu ilinti ihtiyacını tam olarak fark edebiliriz. Bebeğin yaşantısındaki tek gerçek, kendi vücudu ve ihtiyaçlarıdır: Bedensel ihtiyaçları, sıcaklığa ve sevgiye olan ihtiyacı... Henüz 'sen'den ayrı bir 'ben' yaşantısı geçirmemiştir. Hâlâ dünya ile 'bir olma' durumundadır; ama bu 'bir olma' bireysellik ve gerçeklik duygusunun uyanmasından önceki bir oluştur. Bu dış dünya, kendi ihtiyaçlarının doyurulması için gerekli yiyecek ve sıcaklık ihtiyacıdır; gerçek olarak tanınan bir şey ya da bir insan değildir. Freud, bu uyuma, "birinci kendini sevme" adını vermiştir. Normal gelişmede bu kendini sevme, dıştaki gerçeğin bilincine varılmakla ve bununla birlikte 'sen'den ayrı bir 'ben'in gelişmesiyle altedilir. Bu dönemin duygusal bakımdan ortadan kaldırılması uzun sürelidir. Çocuk yedi sekiz yaşlarına kadar, insanların onun kendi ihtiyaçlarını tatmin için var olduklarını düşünür. Bu insanlar, bu ihtiyaçları karşılama görevini yüklenmeleri derecesinde birbirleriyle değiştirilebilir. Ancak sekiz dokuz yaşındaki bir çocuk sevmeye, yani H.S. Sullivan'ın formülüne göre başka bir insanın ihtiyaçlarının kendisininiler kadar önemli olduğunu anlamaya başlar.

Birinci kendini sevme, çocuğun normal fizyolojik ve zihni gelişmesine uygun, normal bir olaydır. Ama çocuk sevme melekesini geliştiremez ya da onu yeniden kaybederse, kendini sevme, hayatın sonraki dönemlerinde de görülür. (Freud'a göre "ikinci nar-

sizm"). Kendini seven insan için bir tek gerçek vardır; o da, kendi düşünce süreçlerinin, duygularının ve ihtiyaçlarının gerçeğidir. Dünyanın kendine özgü şartları ve ihtiyaçlarıyla var olduğu, tarafsız olarak düşünülemez. Kendini sevmenin en aşırı biçimi, deliliğin bütün şekillerinde görülmektedir. Deli insan, dünya ile bağlantısını yitirmiş, kendi içine çekilmiştir; fizik ya da insan gerçeğini kavrayamaz. Ancak kendi iç süreçlerinin belirlediği gerçekleri kavrar. Dış dünyaya tepki göstermez, gösterirse de, bu, onun gerçeğine göre değildir, kendi düşünce ve duygularına göredir. Kendini sevme, tarafsızlık, mantık ve sevginin tam kutbudur.

İnsanın dünya ile ilinti kuramamasının delilik sayılması olgusu başka bir gerçeği de göstermektedir: Aklı başında yaşama için, bir ilinti şarttır. Ama çeşitli ilinti biçimleri arasında, başkasıyla birleştiği halde insanın özgürlük ve bütünlüğünü koruması şartını yerine getiren tek şey, üretici ilinti, yani sevgidir.

SEVGİNİN ANLAMLARI

Philip Q. ROCHE

Bir kelimeyi başka bir kelimeyle değil de ortak yaşantıya, bilinçli ve bilinçsiz davranışa bağlayarak açıklamak, Dr. Roche'un bireyin ilk heyecan hazırlığının sürekliliğini izlemek için kullandığı bir yoldur.

Bu bağlamda Prof. Roche, 'sevgi'yi hekimin ve sosyal danışmanın insan ıstırabını giderici rolü içinde incelemektedir. Bu, tıp ve toplumsal bilimler arasında gittiçe artan işbirliği eğilimini yansıtmaktadır.

Philadelphia Psikanalitik Derneği Başkanı ve Pennsylvania Üniversite'sinin psikiyatri profesörü olan Roche'un bu makalesi, *Man and Wife: A Sourcebook of Family Attitudes, Sexual Behavior and Marriage Counseling* ***adlı kitaptan alınmıştır.***

Pek çok kimse, sevginin bir bilimsel araştırma konusu olması yüzünden umutsuzluğa kapılmışlardır. Birtakım insanlar, sevginin yalnızca şairlerin alanına giren kutsal bir bölge olduğunu söylerler. Ötekiler de "Eğer aşk bilimin incelemesi altına konulacaksa, bütün büyüklüğünü, güzelliğini kaybedecek ve ahlakçı Chamfort'un dediği gibi 'İki derinin birbirine değmesinden ibaret kalacak,' derler. Konuşma dilinde sevginin tanımlanabilir, boyutları sınırları olan bir şey gibi ifade edilmesinden ötürü, bu itirazlar sonsuz çatışmalara yol açmaktadır. Sevgi duyduğumuzdan, onu vermekten, geri almaktan, âşık olmaktan, aşkı kaybetmekten, aşk yapmaktan söz ederiz. Bu, bir kimsenin gözlerinin pırıltısında görülür; bir başkasının mırıldanmalarında işitilir. Beşikten mezara kadar bizimle birliktedir. Aşkı anlatmak için kullanılan dil, tılsım-

lı bir suya, Polinezyalılar'ın "*mana*"sına benzer. Bizim sembolik dünyamızda da aşk, sürekli olarak sözü geçmesi ve 'terennüm' edilmesi nedeniyle önemli bir yer kaplamaktadır. Denis de Rougemont, "Hiçbir çağda aşktan bu kadar söz edilip de, ondan bu kadar az şey çıkarılmasına rastlanmamıştır" der.

Sevginin sembol ve görünüşleri peşinde insafsızca koşma, zamanımız kültüründe en gelişmiş durumunu kazanmıştır. Bu, görevinin ihmali pahasına nesnenin arandığı bir sevgidir: "Kültürümüz büsbütün bir satın alma açlığı, karşılıklı bir alışveriş anlayışı üzerinde kurulmuştur. Çağımız insanı, vitrinlere bakmakla, peşin ya da taksitle alabileceği her şeyi satın almakla mutlu olabilmektedir. Kadın ya da erkek, çevrelerindeki insanlara aynı gözle bakarlar. Erkek için çekici bir kız -kadın için çekici bir erkek-, peşinden koşmaya değer 'ganimet'lerdir. Genellikle 'çekicilik', kişilik çarşısında çok tutulan ve aranan özellikler toplamıdır. Kişiyi özel olarak çekici yapan şey, ister beden, ister kafa bakımından olsun, zamanın modasına bağlıdır. 1920'lerde içki, sigara içen kabadayı dişiler çekiciydi; bugün moda, daha çok ev kadınlığı ve çekingenlik arıyor. XIX. yy.'ın sonu ile yüzyılımızın başında, bir erkeğin atılgan ve hırslı olması gerekiyordu; oysa günümüzde çekici olabilmek için topluma uyması ve hoşgörülü davranması beklenmektedir. Ne olursa olsun, âşık olma duygusu, kişilerin birbirlerine verebileceklerine bağlı olarak gelişir. Ucuz mal kapatma peşindeyim; alacağım nesne, toplumsal değeri bakımından 'arzulanabilir' olmalı, ayrıca benim ortada olan ya da saklı özelliklerimi hesaba katarak beni istemeli. İki kişi, böylece kendi satın alma güçlerine göre, pazardaki en iyi malı bulduklarına inandıkları zaman âşık olur. Gayrimenkul almakta olduğu gibi alışverişte de sonradan geliştirilebilecek özellikler oldukça önemli bir rol oynar. Alışveriş üstüne dönen, maddesel değerlerin en üstün değerler olduğu bir kültürde, insanlararası ilişkilerin de mal ve emek pazarında geçerli olan yöntemlere göre gelişmesine pek şaşmamak gerekir."

Buraya kadar aşkın 'kendisi' üzerine çok az şey belirtebildik; yalnızca en çok kullanılan kelimelerden birini kullandık. Bunun alışılagelmiş tanımlaması konusunda ne söylenebilir ki? Sevgi (love/liebe) kelimesi, "o arzuluyor" anlamına gelen Sanskrit "*dubhyati*" kelimesinden türemiştir. Webster sözlüğü, sevgiyi, "*sempatik anlayış ya da akrabalık bağlarının ortaya çıkardığı kuvvetli kişisel bağlılık duygusu, şiddetli muhabbet*" diye tanımlıyor. Ya da XII. yy.'a dönüp, Andreas Capellanus'a bakarsak, "*Aşk, karşı cinsin güzelliği üstünde aşırı düşünmenin doğurduğu bir iç acısıdır. İnsanı, karşısındakine kavuşmayı her şeyden üstün tutmaya ve karşılılı olarak aşkın emirlerini birlikte yerine getirmeye zorlar*" Böylece *Webster*, sevginin bir duygu; Capellanus, doğuştan acı çekme; Chamfort da dokunma duyusuna ilişkin bir şey olduğunu söylemektedir.

Bu tanımlamalar, bizi gerçek yaşantıya yeteri kadar yaklaştırmamaktadır. Eğer yaşantıları paylaşmak istiyorsak, bir anlaşma temeli bulmak için bu çeşit tanımlamalara güvenemeyiz. Anlaşma, ancak kelimeleri insan yaşantısına bağlayacak tanımların kullanılmasıyla olur. Sevgi konusundaki sözlere daha az dikkatimizi verip, insanların bilinçli ve bilinçsiz olarak bu konuda ne yaptıklarına, gerçek hayatta nasıl davrandıklarına eğilmeliyiz. Bu gözlemlerden, onun anlamı üzerine birtakım ipuçları elde edilebilir.

İnsanların içlerinde sanki onları ortak bir bağımlılıkta toplayan güçler, ya da dürtüler varmış gibi davrandıkları genel gözlemiyle işe başlayabiliriz. Bu dürtüler, cinsel birleşme için biyolojik yetenek çerçevesiyle anksiyeteden arınınış cinsel olmayan sevgi ilişkilerinin toplumsal yetenek çerçevesi içine yerleştirilebilir. Bu iki yetenek birleşir ve insanın sevgi hayatının bütün boyutlarını kapsar.

İçimizdeki dinamik bir güçten söz etmekteyiz. Bu güç, hem yapıcı hem yıkıcı davranışlar için, yani sevme ve nefret için ortak bir enerji kaynağıdır. Sevginin bu kadar kolaylıkla nefrete dönüştüğüne ve her ikisinin de bireyin içgüdüsel hayatına ne kadar yakın ol-

duğuna dikkat edelim. Nefret, ilkelin öğrenilmemiş hayvansal tepkilerine, bebeğin ve çocuğun ilk uyumlarındaki refleks hareketlerine çok yakındır. Bizim çocuk yetiştirme sistemimiz, bu içgüdüsel gücün 'ehlileştirilmesi'ne yönelmiştir: Amacımız, refleks çemberine kontrol devreleri yerleştirerek bu saf refleksif karakteri değiştirmektir. Bu kontrol devreleri yalnız tepkileri geciktirmekle kalmayıp toplumsal ödüller şeklinde yeni değerler getiren ikinci derecede tepkilerin ortaya çıkmasına ve belirtilmesine fırsat verirler. Bu toplumsallaşmanın ölçüsü, evlilik çevresinde toplanan yapıcı toplumsal hayatın ölçüsüdür. Biz sevmek üzere doğarız ama bunu öğrenene kadar da sevemeyiz. Bu sevmeyi öğrenmek, 'meşru' ve dinsel kurumlarımızda biçimlenmiş ahlak hayatıyla ayrılmaz şekilde bağlıdır. Rollo May, günümüzde, insanların gerçek sorunlarının sevgiye hazırlanmaları, yani sevmeyi öğrenebilmeleri olduğunu söylemektedir: İlk olarak, sevginin, toplumumuzda seyrek rastlanan bir olgu olmadığı belirtilmelidir. Herkesin bildiği gibi adına "aşk" denilen bir milyon çeşitli ilişki vardır. Duygusal güdülü "*aşk*" ile romantik şarkılarda, filmlerde görülen "*anne kucağına dönüş*" ve her çeşit ödipal 'aşk' karmaşıklığını sıralamak zorunda değiliz... Toplumumuz, dört yüz yıllık rekabetçi bireyciliğin mirasçısıdır. Bizim kendi kuşağımız da büyük anksiyete, yalnızlık ve kişisel boşluğun mirasçısı olmuştur. Bu durum, sevmeyi öğrenmek için pek de yeterli bir hazırlık sayılmaz."

May, bizi "sevginin her şeyi çözümleyebileceği" duygululuğuna kapılmamamız için uyarmaktadır. Biz... "... aşkı, alıp satmak için kullanırız. Bunun bir örneği, pek çok anne-babanın çocuklarından, bakmalarının karşılığı olarak, kendilerini sevmelerini beklemeleridir. Kuşkusuz, anne-baba ısrar ederse, çocuk birtakım yapmacık sevgi hareketleri gösterisinde bulunacaktır. Ama bir bedel olarak istenen sevginin sevgi olmadığı er geç ortaya çıkacaktır."

Sorokin, sevgiyi, "Toplumsal kuruluşları yücelten, kültür esinleyen, dünyayı sıcak, dost ve güzel bir evren yapan, insanların bi-

çimini değiştiren, dinamik bir güç" diye tanımlamaktadır. Bu tanımlamada, sevginin bizim dışımızdaki dünyada, sanki içimize çektiğimiz hava gibi var olan bir güç olduğu düşüncesinden kurtulamamaktayız. Tanım, söz konusu dinamik gücün bizim içimizde olduğu gerçeğini görmezlikten gelmektedir. Bu, bizim dışımızda bulunan, pasifçe boyun eğdiğimiz bir unsur değil, tersine, insanlarla ve nesnelerle dış ilişkilerde harcamak üzere içimizde yatan bir güçtür.

Sevginin biçimlenmesi, sembolik çevremizin estetik ve ahlak değerleri olan şeref, yüreklilik, bağlılık gibi kavramları kapsar. Toplum, bu konuda iki katlı bir ilgi gösterir: Çocuk yetiştirme sistemimizin, bireyin sevme gücüne ne dereceye kadar potansiyel kazandırabileceği ve sevme kapasitesindeki eksikliğin ne dereceye kadar örtüldüğü. Sevgi hayatına daha geniş bir açıdan baktığımızda, çocuk yetiştirme sistemimize ve sevginin biçimlenmesine ilişkin genel bir tablo çizebiliriz. Emirle sevmeyi öğrendikleri için başarısızlığa uğrayan çocuklar hayatlarının sonraki dönemlerinde sevginin biçimlenmesine yaslanacaklardır. Onlar için sevgi, eylemden çok sembol ve semptomlarda (belirtilerde) aranacaktır. Sevginin anlamı üzerindeki soruşturmamızı, ancak bu kavramı izleyerek derinleştirebiliriz.

Sevgi, uygarlaşmış toplumda rastlanan bir olgudur ve insanlık tarihinin epey yakın bir döneminde ortaya çıkmıştır. Yerine rahat ve keyifli bir tempoyla yerleştiği söylenebilir. İlk aşk hikâyeleri idealleştirmeye, romantikliğe ve gerçek olmayana dayanır; gerçekçi aşk hikâyeleri henüz yüz yaşındadır. Antik çağda aşk, genellikle 'şehevî' idi. Yunanlılar arasında, bir insanın tanrıların kapris ve kötülükleri yüzünden çarptırıldığı bir 'delilik' diye bilinirdi. Bir insanın karısının onun en yakını olduğu düşüncesi, daha pek yenidir ve insan soyunun pek küçük bir bölümünce kabul edilmektedir. Sevgi kavramı, kadınların toplum içindeki durumlarına bağlanmıştır. Trevelyan, kültürlü ortaçağ erkek ve kadınında, "evlili-

ğin bir hayat ilişkisi, aşkın ise başka çeşit bir hayat ilişkisi" olduğunu söyler ve "evlilik içinde aşkın bir gelişme fısatı vardır; çoğunlukla da böyle olur" der.

Kur yapma yoluyla aşk, XI. yy.'da doğmuş ve o çağın troubadour şiirinde biçimlenmişti. Bunun örneği, derebeyinin kullarının efendilerine olan sevgi borcuydu. Ortaçağın cinsel ahlak kuralları, kadınlar konusunda iki çelişen düşünceyi birleştirmekteydi. Kadınlar kötü ve tehlikeliydiler, onlardan kaçınmak gerekliydi; kadınlar güzel ve tapılacak kimselerdi, onlara saygı gösterilmeli, tapılmalıydı. Bu iki düşüncenin birleşmesinden, ikiyüzlü bir şehvet duygusu doğdu. Derebeylik toplumunda, evliliğin aşkla ilişkisi hiç denecek kadar azdı. Bütün evlilikler, bir çıkar evliliğiydi. "Aşk, evlilik bağları dışında düşünülürdü." Trevelyan, "yoksullar arasında eş seçmede çıkar düşüncesinin hâkim olduğunu; büyük bir ihtimalle 'iyi bir toplum' örneğini yoksulların da izlediğini" belirtmektedir. Kadın ve erkek arasındaki bu yeni aşk kavramının ruhsal bir şey olduğu düşüncesi, batı dünyasına ortaçağ şairlerinin armağanıydı. Eskiler ve ilk Kilise, bu kavramı bilmezlerdi. Trevelyan, İngiltere'de 'tedrici' bir değişiklik sonunda evlilikteki aşk unsurunun çıkar unsurundan daha önemli sayıldığını ve sonunda bugün evliliğin temeli olarak kabul edilen eşin bağımsızlıkla seçilmesine varıldığını söylemektedir.

J. A. Meerloo, *Conversation and Communication* adlı eserinde, "Bize eziyet eden kelime" diye nitelediği, sembolik çevremizin büyük bir kısmını kapsayan "Seni seviyorum" sözü üzerinde şunları yazmaktadır: "Bu bazen *seni arzuluyorum* ya da *cinsel bakımdan seni istiyorum* anlamına gelir. *Beni sevdiğini umarım* ya da *seni sevebileceğimi umarım* da denilebilir. Bu, çoğunlukla *aramızda bir sevgi ilişkisi doğabilir* ve hatta *senden nefret ediyorum* demektir. Sık sık duygusal bir alışveriş isteği de belirtilir: *Benimkine karşılık senin hayranlığını istiyorum* ya da *bir tutku karşılığında sana aşkımı veriyorum* hatta *senin yanında kendimi rahat ve yuvamda*

hissetmek istiyorum ya da *senin niteliklerinden bazılarına hayranım.* Aşk ilanı çoğunlukla bir istektir: *Seni arzuluyorum* ya da *tatmin etmeni istiyorum*, hatta *senin korumanı istiyorum* ya da *seninle samimi olmak istiyorum, senin güzelliğinden yararlanmak istiyorum.*"

Bazen bu güvenlik ve şefkat, bir anne-baba davranışı aranması anlamında, *benim kendimi sevmem, sana kadar uzuyor* demek olabilir. Ama aynı zamanda boyun eğme de belirtebilir: *Ne olur beni olduğum gibi kabul et* ya da *kendimi senin yüzünden suçluyorum; senin aracılığınla insan ilişkilerinde yaptığım yanlışlıkları düzeltmek istiyorum.* Hatta 'kendini feda etmek' ya da 'bağımsızlık' için *mazohist* bir istek de olabilir. Öte yandan, karşılıklı duygu alışverişinin sorumluluğunu almak ve karşıdakini tam anlamıyla kabul etmek de söz konusu olabilir. Zayıf bir dostluk duygusu, hafifçe mırıldanılan bir kendinden geçme ifadesi niteliğine bürünebilir. *Seni seviyorum*: İstek, arzu, boyun eğme, ele geçirme... Ama bu, hiçbir zaman bize gerçek kavramı veren bir kelime değil...

NEFRET KARŞISINDA SEVGİ

Karl MENNINGER

Önleyici psikiyatride, Amerika'nın en önde gelenlerinden biri olan Dr. Menninger, insanlar ve uluslar arasında barış için en güçlü kaynaklardan birinin, bizim kendi yaratılışlarımızda yattığını ileri sürmektedir. Menninger, biz kendimizi daha iyi anladıkça "sevgi gücünün, saldırganlığı, insanların mutluluğu hizmetine yönelteceğini" göstermektedir. Öte yandan, günlük hayatımızdan seçtiği örneklerle, bilim ve sanatta başarılar yaratan, cinsel hayatımızı harekete geçiren, çalışma ve eğlenmemizi sağlayan yaratıcı güçlerin kişisel ve toplumsal sorunları nasıl çözümleyebileceğini ortaya koymaktadır. Sevgi tarafından yatıştırılmadıkları sürece, bunlar insanları birbirlerine ve kendilerine düşman eden yıkıcı güçler haline dönüşmektedir.

Amerikan Psikanalitik Birliği'nin eski başkanı olan Dr. Menninger, şimdi Menninger Psikiyatri Okulu'nun dekanlığını yapmaktadır ve pek çok eser vermiştir. Aşağıdaki bölüm, *Nefret Karşısında Sevgi* ***adlı kitabından alınmıştır.***

Sevgi, kavga etmek dürtüsünü, sevmek ya da oynamak dürtüsüne dönüştürür. Umut etmemizde ve inanmamızda, üstü kapalı sevgi vardır ve bu, düş kırıklığına uğratılabildiği gibi teşvik de edilebilir; burada, bu sonuncusunun ne şekillerde gerçekleştiğini göreceğiz. Bundan fazlasına kalkışmak, boşuna çabalamak olacaktır; çünkü, Robert Burton'un *Anatomy of Melancholy*'de söylediği gibi "Sevginin gücünü ve etkisini göstermeye çalışmak, güneşte mum yakmaya benzer."

Bilimadamı, sevgiden söz etmeye kalkışınca çıkmaz yola sapmış demektir. Bilimin alışılagelmiş dil ve formüllerine kaskatı bağ-

lı kalacak olursa, onun insan hayatına uygulanmasını niteleyen aynı imkânsızlık içinde bulunacaktır. Öte yandan, 'sezgisel gerçeğe' daha çok dayanmak için bilimsel alışkanlıklarını bir yana bırakırsa, seks, duygusallık ve şiirsellik alanına girmek tehlikesiyle karşılaşır. Duygu ve şiir, bilimle mutlak olarak gelişmezler; ama şiir dili kullanan bir bilimadamı, bilim dili kullanan bir şair kadar hor görülür.

Bu çıkmaz, sevginin üzerinde bilimsel bilgi edinemediğimiz bir şey olduğu hayalini yaratmıştır. Bilimadamından başka herkesin sevgi konusunda bir şeyler bilmesi beklenir. Aşk hastalığı, insanların doktorlara başvurmadıkları tek hastalıktır; zaten başvursalar da pek az yardım görürler ya.

Ama Freud, insanın cinsel hayatının gelişmesini sistematik ve bilimsel olarak incelerken sevgi konusunu, artık yalnızca şairin, filozofun ve romancının alanında kabul edilemeyecek bir temele oturtmuş oldu. Freud'un gösterdiği, insanın gerçekten âşık 'olmadığı', ama aşka doğru *büyüdüğü*, sevginin de onun içinde büyüdüğü; bunun buluğ çağda değil, bebeklikte başladığıdır: Şimdi artık okuyan, düşünen ve gözüaçık yaşayan herkes, çocuğun sevgi hayatını varlığının ilk günlerinde belirttiğini bilir. Anne, baba, daha sonra kardeşler, arkadaşlar, öğretmenler ve en sonunda yetişkinlik arkadaşları, sevgisini yönelttiği odak noktaları olurlar. Çatışmalar ve rekabetler doğar; genellikle, anne ve babayı ilgilendiren ilk denemelerden doğan çözümleme örneklerine varılır...

Bu çok iyi bilinen gerçeklere değinmemden amaç, sevginin bilimsel bir ilgisi olduğunu, ama bunu pek az kimsenin kullandığını belirtmektir. İnsanlar, sıkıntılı aşk serüvenlerinin peşinde, batı Hindistanlı yerlilerin bilimsel ilaçları tanımadan önce sıtmadan kırıldıkları gibi saflıkla giderler. Aşk sorunları için bir bilimadamına başvurmak, hâlâ büyük bir Amerikalı halk çoğunluğunun aklına gelmemektedir.

Cinsel içgüdü *(libido)* teorisi, son elli yıldan beri bilimsel bilginin

bir parçasıdır. Bunu bilime ilk tanıtan, Freud'un ünlü *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme** adlı eseri olmuştu. Bu cinsel içgüdü teorisi, orijinal biçimde cinsel içgüdü evriminin tabii akışını izliyordu. Pek çok olay, Freud'u, insan dürtülerinin tek yönlü açıklamasının yetersiz olduğu düşüncesine götürmüştü. Sonunda, cinsel içgüdü teorisine bir de "*Thanatos*" (ölümden korkma) teorisi eklendi.

Böylece, bilimsel sevgi teorisi, şehevî ve yıkıcı içgüdülerin karşılıklı etkileri ve birleşmeleri teorisi halini aldı... Benliğin, güdülerimizin istekleriyle, aklımızın ve toplumsal gerçeğin yapmamıza izin verdikleri arasında bir uzlaşım sağlaması gereklidir. İlkel insan, canının çektiğini öldürebilir ve hiçbir sınırlamaya girmeden sevgi içgüdüsünü tatmin edebilirdi. Günümüzün insanı bunların ikisini de yapamaz.

Bu birleşme fikri üstünde önemle durmalıdır. Sevgi, nefret içgüdülerini değiştirmeye ve onları, toplumsal kabul ve yararlılık alanına getirmeye yeter. Ama öte yandan, sevgi güdüsünün de değiştirilmesi gerekmektedir. Freud, "Bütün güdüsel dürtüler, iki çeşit güdünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Pek tabii olarak bunlar çeşitli oranlarda karışık bulunmaktadırlar" diyor. Demek ki, saf sevgi ya da saf nefret diye bir şey yoktur.

Böylece, yaşama güdüsünün açığa vurulması sevgi yoluyla olmakta ve sevgi de üç biçimde bulunmaktadır. İlk olarak bu, yıkıcı güdünün kısmen ya da bütünüyle etkisiz bırakılması biçiminde, yani güdünün yüksek bir amaca çevrilmesindedir. İkinci olarak, sevginin cinsel olmayan ya da cinsel sayılmayan nesnelere yayılması ile belirtilir. Bununla tabiata, cansız nesnelere, hayvanlara, arkadaşlara ve genel olarak topluma duyuları sevgiden söz etmek istiyorum. Bu tür bağlılıkların enerjisi, cinsel güdüden gelir. Ne var ki seçilen nesne ve duygular, bilinçli olarak cinselliğe ilişkin değildir. Son olarak da, kelimenin herhangi bir anlamında "cinsel" sayılabilecek nesnelere duyulan sevgi vardır.

* *Cinsiyet Üzerine*, Say Yayınları, Çev.: A. Avni Öndeş

Bu bölümde, sevginin doğrudan doğruya belirtisini ve bunu teşvik etmenin yollarını gözden geçireceğiz. Sevginin daha hafifletilmiş belirtileriyle başlamak için, ilk olarak insanlardan cansız nesnelere yansıyan ilgi yatırımlarından söz edelim. İnsanlarda otomobillere, saatlere, giyeceğe, kitaplara ve daha pek çok yaşama araçlarına karşı bir sevgi birikimi görülür. Bu nesneler. insanın kendisinin bir parçası olduğu halde bunlara hayran kalınır; bunlar övülür ve büyük, duygulu bir sevgiyle korunur. Bu sevginin bilinçli bir cinsel unsurdan uzak olduğu sanılırsa da, bazen hiç de böyle değildir. Abbott, sökülmüş toplarını Alpler'in üstünden aşıran Napolyon'un topçularından şöyle söz eder: "Bu adamlar için toplarına 'ihtimam' göstermek, sevinç yaratan büyük bir olaydı. Bu merhametsiz canavarları seviyorlardı. Onları okşuyorlar, parıl parıl parlayan, ölüm yağdıran bakırlara sevgililerinin adlarını veriyorlardı. İnsanın yüreği çözülmez bir bilmecedir. En çok alçaldığı zaman bile sevecek bir şeye ihtiyacı vardır. Üstleri başları kan içinde olan bu aserler de savaşın bu öldürücü makinelerini seviyorlardı... Top, aksi suratlı topçu çavuşunun sevgilisiydi. Onu pis dudaklarıyla öpüyordu..."

Cansız nesneleri sevmekten, insan olmayan nesnelere; çiçek, kuş, ağaç ve özellikle evcilleştirilmiş hayvanlara geçiş, yalnızca bir adımdır. Cansız ve insan olmayan nesnelerin kişileştirilmesi ve bunlara sevgi duyulması çocukluğun pek alışılagelmiş bir olgusudur. Bebekler, tavşanlar, köpekler ve her çeşit oyuncak insan nitelikleri alır ve bazen insanlara duyulan sevgiden fazla bir sevgiyle sevilir.

İnsan olmayan nesnelere duyulan bağlılığın yetişkin hayatta da kişileştirmeyi baskı altında tutarak devam ettirilmesi, bu konuda düşünmeyen bir insanı şaşırtacak sonuçlara götürür: Bir bahçıvanın çiçeklerine sevgiyle bakması: "Toprak ana"ya duyulan sevgi; kedilere, köpeklere, hatta bir mobilyaya duyulan tutkulu bağlılık; bir koleksiyoncunun topladığı şeylere, bir çocuğun çakısına ve to-

pacına bağlılığı. Bunlar, sevginin yararlı biçimleridir ve teşvik görmelidir.

Nesnelere sevgi birikimi, bazen teknik dilde çocuksuluk, fetişçilik ya da totemcilik diye adlandırılır. Bütün yerine bir parçayı yerleştirme ve nesneleri insanlarla, özellikle anne-babayla özdeşleştirme ve onları sevme psikolojik sürecinin bir aşırılığa kadar götürebileceği doğrudur. Bunlar, o kadar fazla sevgi emerler ve önemleri o kadar abartılır ki, sonunda "insanın nesne"lere sevgi belirtisi, ciddi zararlar görür. Bu durum, cimrilerde ve hayvanlara karşı çok şefkatli, ama insanlara karşı saygısız olanlarda görülür.

İnsandışı sevgi nesnelerini bir yana bırakarak insanların topluluk içinde birbirlerine cinsel olmayan biçimde nasıl bağlandıklarını gözden geçirelim. Bazı kuşların ve hayvanların büyük topluluklar haline gelmesinden ötürü yanlış, ama yerinde bir deyimle, buna "sürü içgüdüsü" adı verilmektedir. Ama böyle özel bir içgüdüyü bir şart olarak kabul etmek gereksizdir. İnsanlar, bazen daha fazla ekonomi, daha çok güvenlik ya da daha büyük kuvvet gibi basit nedenlerle bir araya gelirler. Her gün köylerde, yol kenarlarında, ateş başında, insanların birbirlerine karşı duydukları sevginin yürütücü güç olduğu birtakım toplanmalar görülür. Ülkemizdekilerin kulüp, dernek, kuruluş, birlik gibi biçimlerde toplanmaya düşkün olmasında da, insanların birbirlerini sevmek ve anlamak için fırsat arama eğilimleri görmekteyiz. İsa'nın, "Birkaç kişinin benim adıma toplandığı yerde, ben de varım" sözü, Kilise tarafından dinsel törenler için çoğunluk aranan durumlara uygulanmak üzere kabul edilmiştir. Oysa bu sözlerin çok daha derin bir anlamı vardır. İki üç kişi bir araya geldiği zaman bir duygu alışverişi, karşılıklı sevgi uyandırması olacaktır.

Freud, grubun birliğini, bir lidere ortak bağlılığında bulmuştu. Bu bağlılıkta düşmanca unsurlar, bir çeşit üstü kapalı anlaşmayla baskı altında tutulur. Bu, içlerinden herhangi birinin önderliğe geçebileceği düşüncesinden ileri gelir. Bu şekilde, gruptakilerden her

biri kendini önderler ve böylece bir dereceye kadar gruptaki başka kişilerle özdeşleştirir. Başarılı önder, grubun sürekli olarak biriken saldırganlığını, onları şu ya da bu dış tehlikeye, amaca yönelterek boşaltır. Bu duygu toplanmasının ve birikiminin çok büyük gücü vardır ve psikopat önderler bununla büyük zararlara yol açarlar. Örnekleri, Hitler'in meslek hayatında, linçlerde ve "kötü" önderlerle yönü değişen bazı 'iyi' örgütlerde görülebilir.

Bu iç dayanışmayı artırmak amacıyla, "düşman" yaratmak için gerçeği değiştirmeyecek kadar dürüst önderler, dürüst olmayan psikopat önderlerden sayıca çok fazladır. Bu sonuncular, kendilerini daha çok ortaya atabilirler. Örgütlerde ve gruplarda, daima karşılıklı destek ve bu nedenle de çok 'arzulanan' bir sevgi yatırımı vardır.

İyi bir talih eseri olarak, herkes bir örgüte girebilir. 'Girebilir', dedim; oysa 'girmelidir' demeliydim. Kadın derneklerinin, asker derneklerinin, edebiyat ve tıp derneklerinin, işçi sendikalarının, hatta siyasal örgütlerin ve mitinglerin değeri, günlük hayatta yaptıkları şeylerden çok, üyelerini arkadaşça bir ruh içinde birleştirmelerindedir. Pek çok insan gibi ben de, zaman zaman bu örgütlerden bazılarının çocuksu duygularıyla alay etmişimdir. Ama böyle davranmakta haksız olduğumu anlıyorum. Dışarıdan bakan bir insana, koskoca adamların zamanlarının bir bölümünü hep bir ağızdan, "*For he's a jolly good fellow*" şarkısını söylemek için harcamaları gülünç gelebilir. Ama şarkının sözlerinde ve hatta söylenmesinde bile derin bir anlam vardır.

Hayakawa, *Language in Action* adlı eserinde şöylece özetleyeceğim bir örnek vermektedir: Sıcak, tozlu bir gün, bir yere yetişmek zorundasınız. Birden arabanızın lastiğinin patladığını belirten o korkunç sesi işitiyorsunuz. Öfke ve çaresizlikle arabayı yolun kenarına çekiyor, ellerinizi ve üstünüzü başınızı kirletmeye ve keyfinizi kaçırmaya hazır olarak söylene söylene aşağı iniyorsunuz.

Tam o sırada bir çiftçi yanınıza yaklaşıp "Lastik mi patladı?" diye soruyor.

Eğer bu soruyu kelime anlamında alacak olursanız, çiftçinin ya budala ya da kör olduğunu kabul etmek gerekecektir. Ama böyle bir sorunun psikolojik anlamı çok daha başkadır. Bu, aşağı yukarı şunları söylemenin garip, ama alışılagelmiş bir yoludur: "Merhaba! Başının sıkıntıda olduğunu görüyorum. Sana yabancıyım ama dostluğumun hoşuna gideceğinden emin olabilirsem, şimdi fırsat da düştüğüne göre, dostun olabilirim. Yanına yaklaşılabilir bir insan mısın? Saygılı bir kimse misin? Sana yardım edersem bundan memnun kalır mısın? Sana yardım etmek istiyorum ama reddedilmek de istemiyorum. Benim sesim böyle çıkıyor. Senin sesin nasıl acaba?"

Elbette ki, bu daha doğrudan doğruya bir şekilde de yapılabilir ve çiftçi, "Yabancı, sana yardım etmekten mutlu alacağını" diyebilir. Ne var ki, insanlar, bu kadar doğrudan doğruya ve açık olamayacak kadar çekingen ve güvensizdirler. Birbirlerinin sesini işitmek isterler. Karşılarındakilerin de kendileri gibi oldukları konusunda teminat ararlar.

Bireyel yalnızlıkları ortadan kaldırmakta yeterli olmadıkları halde, kulüp ve dernekler, toplumsal ilişkiler tekniğinde uygulamalara yer verirler ve örgüte girmekle öteki üyelerin kendilerine yanaşabileceğini belirtmiş olan insanları barındırırlar. Bu topluluklar, "bir yere ait olamama" korkusuna karşı bir çeşit güven yaratırlar. Grup, kulüp, dernek ya da örgütün içindeki tehlike, huzurlu olma eğilimidir. Dostluğun gelişmesi vaadi, genellikle yerine getirilemez. Grubu tek bir amaç karşısında kenetlemeye yetecek ortak bir ilgi ya da amaç birliği, pek seyrek olarak kuvvetlidir. Kendi düşmanlıklarından korkan üyeler, gittikçe daha küçük birimlere bölünür ya da grubun züppeliği üzerinde gereğinden çok durarak kendi boşluklarını örtmeye çalışırlar.

Kulüp ne kadar türdeş olursa, bu konudaki tehlike de o kadar artmaktadır. Grup üyelerinin hep birbirlerine benzer insanları seçme eğilimi, bir yandan rekabete, öte yandan, bu alışkanlığa götürür. Bu tehlikeye karşı önleyici tedbir, zaman zaman yeni üyeler alınmasıdır. Bu durum, bütün üyelerin duygu bağlarının yeniden düzenlenmesini sağladığı gibi entelektüel bir dürtü de olur.

Kendi içinde çeşitli gruplarla benzerlikler bulabilen bir insanın pek çok yerde dostluk arama fırsatı vardır; sürekli olarak çeşitli kulüplere, derneklere yazılan kimsenin davranışının nedeni budur. Çeşitli oyunlara, sporlara ve 'hobi'lere karşı duyulan ilginin, gerçekte insanları tanımak ve sevilmek amacı güden güçlü bir istekten doğmuş olduğu ortaya çıkıyor. Bu da çevrelerine kabul edilebilmek için, onların öğrendiğini öğrenerek, yaptıklarını yapmak, insanı yılmak bilmeyeceği bir çalışmaya yöneltir.

Psikoloji bilimiyle ilgileri olmayan okurların, grup üyelerini birbirlerine, hastayı doktoruna bağlayan olumlu duygunun, bir erkekle karısı, bir âşıkla sevgilisi arasındaki bağlara benzediğini kabul etmelelerinin güç olacağını biliyorum. Bunlar, alışılagelmiş beğenmek ve sevmek ayrımına dönüşecektir. Aslında, bu ayrım için bilimsel bir doğrulama yoktur: Beğenme ve sevme, ancak şiddet bakımından farklılık gösterir. Bir an için büyük insan gruplarını bir yana bırakıp da arkadaşlar, hatta iki arkadaş arasında doğan 'samimiyet'i ele alacak olursak, bu görüşü kabul etmek için daha az güçlük çıkacaktır.

Dostların ve dostluğun kazanılması, gerçekten de genel olarak sanıldığından çok daha önemlidir. Eğer arkadaşlar hayatın tek düzeliğinden alışılmış ayrılmalar ve vakit geçirtici kaynaklarsa, onlarla ilişki psikolojik bakımdan pek değerli değildir; buna, dostluk bile denemez. Arkadaşı olmayan bir insan kendisini, 'kendi kendini yok etmenin kaderine' adamış demektir. Ruh doktorları, şairlerin şiirlerinde ilan ettiklerini klinik deneylerinde öğrenmişlerdir: İnsa-

nın sürekli olarak kendi ruhunun yalnızlığına çekilmesi- yaşama isteğini bir yana bırakması anlamına gelmektedir.

Ama insanların gerçekten bir araya gelmeleri güçtür; en iyi arkadaşlar bile, sürekli ve sakin bir sevgi yaratmaya yetecek kadar anlayış ve duygu paylaşmasını güç bulurlar. Bu bizde, en iyi arkadaşımızdan duyduğumuz sevgiyi tam olarak belirtmeden ya da onun bize duyduğunu umduğumuz sevgiyi göremeden ayrılmış olma duygusunu yaratır.

İnanların birbirlerine nasıl çekingen ve alışageldikleri yollarla yanaştıklarını, gösterdikleri zorunlu saygıyı, 'buzları kırmak' ve birbirlerine karşı yakınlık duymak için birlikte birkaç kadeh içmek zorunda olmalarını inceleyince; sevgi, sayılma ve dostluk için büyük bir çaba harcandığını görürüz. Frenczi, "İnsanlar birbirlerini sevmek istiyorlar, ama bunu nasıl başaracaklarını bilmiyorlar" demişti. Bir söz, bir dokunuş, bir gülümseme açlığı çeken insanlar, bu boşluğu sevgi benzerleriyle doldurmak isterler: Eylemle, iyilikseverlikle, ünle... Hiçbiri de doyurucu olmayan binlerce yol vardır ve hepsi de sevginin yerine geçirilmek istenir.

Kültür ve alışkanlığın bizi zorladığı baskı maskelerinin altındaki gerçek yüzümüzü başkaların görecekleri korkusu, sevgiye, başkaları tarafından önemsenmemek duygusundan daha çok zarar verir. Bizi içtenlikten kaçmaya zorlayan, dostluklarımızı yapmacık bir düzeyde tutmamızı sağlayan, başkalarının bizi tam olarak değerlendirmemeleri için, onları değerlendirmemize engel olan da budur.

Böylece, her ikisi de belirli bir gösterişli yanını ortaya koyarak etki yaratmak isteyen iki insan arasında ilk bağ kurulur. Bundan da, kaçınılmaz bir şekilde, ya çatışan ya da bağdaşan ihtiyaçlar belirtisi doğar. Sonuncu durumda, karşılıklı sunulan ve kabul edilen ortak tatminler yoluyla, gerisinde epey şey saklayan bir dostluk başlar. Zaman geçip de arkadaşlık 'ilerledikçe', bu arka plandaki şeylerin gittikçe daha belirli bir kısmı ortaya çıkarılır ve arkadaşlar

'dost' olurlar. Dostlukta ve sevgide tam bir özdeşleşme olabilmesi için, karşılıklı anlayış olmalıdır. Bunun için de kendimizi olduğu kadar, karşımızdakini de incelememiz gerekir. Dünyada pek çok arkadaşın ve evli çiftin, belirli mekanik birkaç dış görünüş dışında bütün hayatlarını birbirlerinin huylarını anlamadan geçirmekte olmaları şaşırtıcıdır.

Sevgi, bir başkasını daha yakından tanımak için istek, karşılıklı özdeşleşme ve kişilik birleşmesi için özlem olarak belirir. Biz bunu birbirimizle anlaşabilme çabalarımızla, anlamak isteme özlemlerimizle belirtiriz. Anlaşılmak, 'hakkımızda' her şeyi bilen ve bizi nasıl olsa seven arkadaşımızın en iyi içgüdülerimizi olduğu kadar, en kötülerini de anlaması demektir.

Karşılıklı anlaşma ve özdeşleşme kurulduktan sonra, arkadaşlık sevgiye dönüşür. Bu nasıl gösterilir? "Sevdiklerini gösteremedikleri için, birbirlerini sevmedikleri apaçık ortadadır" sözü çok kullanılır. Çoğunlukla birbirimize duyduğumuz sevgi, bedensel olmayan biçimlerde, bir fikirler alışverişiyle ya da aynı zevkin ortaklaşa tadılmasıyla belirtilir. Bunlardan biri de birlikte yemek (ya da içmek) alışkanlığıdır. "Yiyecek verilmek", bebeğin anladığı ilk sevgi belirtisi, onun sevgiyi tanımasıdır. Bunun için, beslenmenin sembolik değeri hayat boyunca yüksek kalmaktadır. Bilinçaltında, 'yiyecek=yaşamak'tır. Yani sıradan olmasına rağmen, yemek davetlerinin dostluğun süregelen ortamı niteliğinde bulunması, anlaşılır bir şeydir. Birbirine tutulan iki insanın ilk içgüdüleri, birlikte yemek yemektir; bu durum, genellikle konuşmak ya da kur yapma hazırlığı için basit fırsatlar olarak düşünülürse de, yemek yemenin sembolik anlamı, karşılıklı söylenen sözlerin bilinçli anlamından çok daha derindir. Hıristiyan dini bunu açıkça kabul etmiş ve dinsel törendeki yemek işlemine "komünyon" adını vermiştir.

Yiyeceğin paylaşılması, bir sevgi belirtisi olarak annenin çocuğu beslemesi fonksiyonuna kadar uzandığı gibi sevginin armağan verilmesi biçimindeki belirtisine kadar da uzanır. Çocuğun, kendi-

sine verilen yiyeceğe karşılık, sunacağı pek az şeyi vardır. Ama elindeki o yetersiz miktarı da vermeye çalışır. Büyüdükçe armağanları daha maddîleşir ve kendisince değerli olan bir şeyin 'feda' edilmesini temsil eder. Armağan, verenin kendisini ya da önemli bir bölümünü temsil ettiği için, sevgi belirtisidir. Bu, insanın hayatı bile olabilir.

Böylece armağan, bir rüşvetten, sevginin satın alınma fiyatından fazla bir şeydir. Zihnimizde sevginin "satın alınması", "kazanılması" ya da "ödenmesi" düşüncelerine karşı çıkarız. Ama belirli bir değiş tokuşun yapıldığı ve belirli bir dengenin sağlandığı da olmaktadır. Titizlikle değilse bile, yine de sevgiyi ölçüp tartarız. Dengenin verenden çok alanın lehinde olduğunu kabul ettiğimiz durumlar en çok yanıldığımız zamanlardır. Vermenin almaktan daha iyi olduğu psikolojik bakımdan doğrudur; çünkü vermek, bir yandan sevgiyi belirtirken, öte yandan da tahrik etmiş olur. Antoine de Saint Exupery, *Flight to Arras* adlı eserinde şöyle demektedir: "Anne, çocuğuna süt vermekle sevgi yaratmış olur. Sevgiyi yaratmak için işe fedakârlık yapmakla başlamalıyız. Bundan sonra fedakârlıkta bulunan sevgidir. Ama ilk adımı biz atmalıyız."

Bu da, sevginin geliştirilmesi için pratik bir yoldur.

Sevginin geliştirilebileceği bir başka yol da, karşılıklı konuşmadır. Çeşitli yazarlar, konuşma melekesinin bize düşüncelerimizi saklamak amacıyla verildiğini söylemişlerdir. Kuşkusuz, biz bunu bu yolda kullanmaktayız; ama yine de, en sonunda kelimeler yoluyla anlaşmaya varılmaktadır. Özellikle dostlar ya da sevgililer, aralarındaki farklılıkları, anlaşamadıkları noktaları, tatminizlikleri konuşmalıdırlar. Gerçek aşkın yolunun düz olmamasının tek nedeni, onun ancak, karşı konulmaz bir şekilde biriken öfke ve güceniklerin açıkça konuşulup belirtilerek ortaya çıkarılmasıyla devam edebileceğidir. Elbette oturup kavga eder gibi çekişmeyi kastetmiyorum; ama iki taraf da öfke krizlerini bir yana bırakıp tarafsızlığa varmak için belirli bir çaba harcamalıdır. Saldırganlığı tar-

tışma ve konuşmayla çözümleme eğilimleri bulunan Museviler arasında çok az boşanma ve şiddete başvurma bulunması bence önemlidir. Katolik kilisesi yasaklamamış olsaydı bile, İrlandalılar ve İtalyanlar arasında boşanmanın, .yine de çok olmayacağına inanmaktayım. Sakin, sessiz ve saygılı Anglosaksonlar'da, karı ile koca arasında sözlü ya da bedensel çatışma olmamasının barış ve mutluluğu artırdığı kabul edilir. Kocası bir aydan beri kendisini dövmedi diye ağlayan Avrupalı köylü kadının hikâyesi, insana gülünç gelebilir; ama bu, psikolojik açıdan bir gerçektir. Bir kadın önemsenmemekle dayak yemek arasında bir seçim yapacak olsa, dayak yemeyi seçecektir. Bu sözüm, erkeğin karısını dövmesi için bir teşvik sayılabilirse de, söylemek istediğim bu değildir. Düşmanlıklar baskı altında tutulamaz ya da başka bir yola yöneltilemezse, onları açıkça ortaya çıkarmayı, içerde saklamaya tercih etmelidir kanısındayım.

Genellikle kadınlar, "şöyle başbaşa oturup konuşmayı" erkeklerden daha çok severler ve kendilerini çoğunlukla -bazen haklı olarak-, kaçındıları kişiler arası sorunların her açıdan tartışmasını yapmaya zorunlu hissederler. "Neden yıldönümümüzü hatırlamadın?" ya da "Beni artık niçin sevmiyorsun?" gibi soruların gerçek karşılığı bilinmemektedir. Nedenler, bilinçaltında yatmaktadır. Bir erkek psikanaliz konusunda hiçbir şey bilmese de, bunu anlar; vereceği karşılığın "yanlış" olacağını hisseder. Ama hiç karşılık vermemesi de kadını düş kırıklığına uğratır. Eğer pratik sonuçlar çıkarmak isityorsak, genel olarak bu konuların konuşulduğundan daha çok, ama kadınların istediklerinden daha az konuşulması gerektiğini söyleyebiliriz.

Önemli olan, belki de dinlemektir. Dinlenenin insan ilişkilerinin en güçlü ve etkili tekniği olduğuna inanıyorum. Psikanaliz tekniğinin başlıca unsuru da dinlemektir; eleştirmeden, ama dikkatini vererek dinlemek. Bu konuda, teknik açıdan yüzlerce sayfa ya-

zılmıştır. Ben, Brenda Ueland'ın herhangi bir psikoloji dergisinde değil, ama "*Ladies Home Journal*" adlı kadın dergisinde yayımlanan yazısı kadar bunu açıkça dile getiren bir parçaya rastlamadığımı belirtmek isterim. Brenda Ueland şöyle diyor: "Dinlemek, garip ve mıknatıslı bir şey, yaratıcı bir güç... Kendilerine yanaştığımız dostlarımız, söyledilerimizi dinleyenlerdir. Sanki onların yanında oturmak bize iyi geliyormuş gibi sanki onlar çevrelerine ultraviyole ışınları yayıyorlarmış gibi hep onların çevresinde bulunmak isteriz... Sözümüzün dinlenmesi bizi yaratıyor, bizim açılmamıza, genişlememize sebep oluyor. İçimizde gerçekten birtakım fikirler yeşerip filizleniyor... İnsanın söyledilerinin dinlenmesi, onu mutlu ve özgür kılmaya yetiyor... Karşımızdakini dinlediğimiz zaman, aramızda doğan akım, bizi birbirimizden hiç bıktırmayacak şekilde canlandırıyor. Sürekli bir yeniden yaratılma içindeyiz.

Uzun süre dinlemesini bilmeyen parlak zekâlı insanlar vardır. Onların araçlarında giriş hattı yoktur. Eğlendirici oldukları kadar bıktırıcıdır bunlar. Ben, bunun, bu akıllı kimselerin, bu parlak zekâlıların bize bir konuşma fırsatı vermemelerinin, düşüncelerimizi belirtmemize ve genişletmemize engel olmalarından ileri geldiğine inanıyorum. Oysa içimizdeki küçük yaratıcı kaynağı harekete geçiren, bu belirtme ve genişletmedir.

Bunu keşfedeli üç yıl oldu ve o günden bu yana gerçekten hayatımın akışı değişti. Daha önce bir toplantıya giderken hep endişeyle, 'Çalış, çabala, canlı ol. Akıllı sözler söyle. Konuş. Usanma' derdim kendi kendime. Yorulduğum zaman fincanlar dolusu kahve içerdim. Oysa şimdi bir toplantıya giderken kendi kendime, benimle konuşan insanı sevgi ile dinlemem gerektiğini hatırlatıyorum. Konuştukları zaman kendimi onların yerine koyuyor; sözlerini kesmeden, tartışmadan, konuyu değiştirmeden onları öğrenmeye, tanımaya çalışıyorum. Davranışım şöyle artık: 'Daha çok anlatın bana. Bu insan bana ruhunu açıyor. Belki şimdi biraz kuru, zayıf ve boş sözlerle dolu ama az sonra yalnız konuşmakla kalmayıp

düşünecek de. Kendi benliğini gösterecek. O zaman inanılmaz derecede canlanacak..."

Bayan Ueland'ın yazısını, konuyu benim anlatacağımdan çok daha güzel belirttiği için aldım. Dinleme tekniğini bulan psikanalistler değildir; onlar, bunu yalnız geliştirmişlerdir. O, dinleme gücünün sevgiden, özellikle de kendisini başkasının yerine koymaktan geldiğini biliyor. Bu özdeşleştirme yeteneği herkeste bulunmaz. Sevginin mi özdeşleşmeyle, yoksa özdeşleşmenin mi sevgiyle doğduğuna karar veremediğimi itiraf edeyim. Benim emin olduğum tek nokta, bunların birbirlerinden ayrılmadıklarıdır. Bazı özdeşleşmelerin nitelik bakımından düşmanca oldukları yolunda daha önce söylediklerimle bir çelişki yaratmamaktadır bu. Şimdi bilinçli özdeşleşmeden, başkasının neler duyduğunu anlamak için bilinçli çaba harcamaktan söz ediyorum. Bu, bir sanattır; belki de, sevme sanatının temelidir.

Özdeşleşme, kendisini karşısındakinin yerine koyma, kendisini onunla bir tutma, birleşme için bir isteğe yol açar. Bu birleşme, idealistçe entelektüel, toplumsal ya da bedensel olur. Bunlar, genellikle, sevgi programının basamaklarıdır. Platon, "*Symposium*"da, birleşme çabasını Aristofanes'in ağzından şöyle anlatır: "İnsanın yaratılışı, eskiden, şimdi olduğundan daha başkaydı. İlk başta şimdiki gibi iki değil, üç çeşit cinsiyet vardı. Dişi ve erkeğin yanı sıra, her iki cinsten eşit pay almış bir üçüncü cins daha bulunuyordu... Bunlarda her şey çiftti: Dört elleri, dört ayakları, iki yüzleri, ikişer cinsel organları vardı. Zeus'u, bunları -armutları ortadan ikiye böler gibi- bölmesi için kandırdılar... Bütün tabiat bu biçimde bölününce, bütün insanlarda öbür yarılarıyla birleşme özlemi doğdu; her iki yarılar kucaklaştılar, vücutlarını birleştirdiler ve yeniden *birlikte büyümeyi arzuladılar.*"

Sevgi içgüdüsünün amacı, bu birleşmeyi başarmaktır. Bunu akla gelebilen her biçimde yaymak daha mutlu yaşamanın çaresidir. Birlikte yemek yemenin, armağan alıp vermenin, karşılıklı ko-

nuşma ve dinlemenin, bu karşılıklı özdeşleşmenin ilerletilmesi için yüklendiği görevden söz ettik. Bu sürecin devam ettirilmesinde kullanılabilecek iki araç da, çalışma ve oyundur. Uygarlığın ilerlemesiyle karı ve kocaların bir arada çalışmaları güçleşmiştir. Emeğin gittikçe bölünmesi ve çok insanın bir yerde çalışması imkânını yaratan büyük kuruluşların doğuşu, sevgi için başka başka çıkış yolları yaratmıştır. Özellikle erkekler yönünden geçerli olan bu durum karşısında, kadınlar evlilik sevgisine yöneltilmiş bir tehdit görmemektedirler. Birlikte çalışan insanların birbirlerini sevmeye başladıkları muhakkaktır. Ama sevgiyi, bir yöne ve amaca yöneltildiği zaman, başka bir taraftan eksilen sınırlı bir miktar olarak düşünmek yanlıştır. Sevme kapasitesi, gelişmesi için verilen fırsat ve imkânlarla artar. Arkadaşlarını seven ve onlar tarafından sevilen bir erkek, genellikle karısını seven ve onun tarafından sevilen bir insandır. Birbirinden ayrı yerlerde çalışmaktaki gerçek tehlike, çıkarların ayrılması ve sonunda aynı yaşantıyı paylaşma fırsatının yitirilmesidir

Pek çok karı-koca, verimli olarak birlikte çalışabildiklerini bilirler. Ama tam bir özdeşleşmeye karşı kendilerini savunma gereğini duyan birtakım insanlar da vardır; bunlar, işlerini "özel bir ayrılık adası" olarak korurlar. Bu özellik, erkeklik bağımsızlığının, bir kadının kendisine yardım etmesiyle tehdit edildiğini hisseden erkeklerde ve kişiliğinin erkeğin hırsları içinde kaybolacağından korkan kadınlarda görülür. Bir de gerçek engeller (çocuklar ve aynı kültürel temel yokluğu), isteseler bile, pek çok çiftin aynı işte çalışmasını engeller.

Buna rağmen insanlar ne kadar birlikte çalışırlarsa, o ölçüde karşılıklı hoşgörü, anlayış ve sevgi duyacaklardır. Akıllı kocalar, bu gerçeği değerlendirmek için evlerinde mobilya yapmak, bahçede çalışmak, ev hesabı tutmak, çocukların bakımını paylaşmak yollarını arayacaklardır.

Karı ile kocanın bir arada çalışması güçleşmese de, birlikte oy-

namaları o derece kolaylaşmıştır. Kadınların spora karşı gittikçe artan ilgileri, bu yönde atılmış önemli bir adımdır. Birlikte yüzen, yürüyen, oynayan, maçlara giden insanların sayısı, boş zaman zevki ortaklığının bir sezgiyle tanındığını götermektedir. Oyunda saldırganlığın zararsızca boşaltılması yanında, ortak zevkin, sevginin gelişmesinde ve güçlenmesinde rol oynadığı açıktır. İnsanlar birlikte oynadıkça, birbirlerinden daha çok hoşlanırlar. Ailece gezmeye gitmeler ve tatiller, ahlaklılığı yaymak ve boşanmayı önlemek açısından Ahlak Derneği'nden çok daha yararlı olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞKIN GÜCÜ

SEV ve SEVDİR

D. H. LAWRENCE

Eleştirmen F.R. Leavis'in "İngiliz dilinin en büyük yaratıcı yazarı" diye adlandırdığı D.H. Lawrence, modern hayatın insanlıktan uzaklaştırıcı eğilimlerine karşı çıkmıştır. Lawrence'in biyografisini yazanlardan biri, onun "belki de henüz tamamlanmamış duygululuk devriminin tam ortasında" bulunduğunu yazmaktadır. Lawrence'in fikirlerinin canlılığı, çağdaş ideallerin çürümesinin en keskin bir inceleyicisi olarak kalmasını sağlamıştır.

Lawrence'e göre sevgi, gerçek görüşümüzü geliştiren ve bize kadere karşı mücadele için güç veren birliştirici bir serüvendir. Kadınlar değişir mi? ***adlı makalesinde, kendine özgü üslubuyla sevginin amacını, anlamını aramayı bırakmamızı ve gerçekten bir duygu ırmağı olan sevgiye tabii yoldan karışmamızı salık vermektedir.***

Gelecekte karşılaşılacak bir sürü şeyler sayıyorlar: Bebekler deney tüpleri içinde yetiştirilecek, aşk palavrası bir yana atılacak, kadınlar erkeklerden farksız olacaklarmış. Bana bütün bunlar deli saçması gibi geliyor. Yeryüzünde yeni bir şeyler olacağını düşlemeyi seviyoruz. Otomobiller ve uçaklar yeni değilse bile, bir yenilik sayılabilir; insan, bu iki kavram arasında bir ayrım yapabilir. Ama bunların içindeki insanlar, yine yalnızca insandır ve bana kalırsa, atlı arabalarda yolculuk yapan ya da Musa çağında Mısır'dan Ürdün'e yürüyerek giden insanlardan bir adım bile ileride değildir. İnanlığın olduğu gibi (yani, insan olarak) kalmak konusunda sonsuz bir yeteneği var gibi görünüyor.

Elbette insan olmanın yolu da pek çoktur ve bence bugün bunların hepsi de ortadadır. Bugün, çok eski çağlardan beri süregeldiği gibi küçük Kleopatralar, Zenobialar, Semiramisler, Judithler ve hatta Havva Analar vardır. Durum, onları büyükleri yerine küçük Kleopatralar ve küçük Semiramisler yetiştirmeye zorlamaktadır; çünkü çağımız, nitelikten çok niceliğe önem vermektedir. Ama Mısır'da olsun, Atlantis'te olsun ukala insanlar hep ukala kalırlar. Ve bunların hepsi birbirlerine benzerler. İnsan, insan olarak kaldığı için bugünün ukalaları da büyük bir ihtimalle, başka uygarlıkların ukalalarından pek az bir fark gösterir.

Kadınlar da bu insan tiyatrosunun bir parçasıdır; bundan ayrı bir şey değildirler. Sözgelişi suni ipek gibi yeryüzünde yeni bir varlık sayılmazlar. Kadınlar da erkekler kadar ukala ve kadından başka hiçbir şey değildir ve kendileri üzerine ne düşünürlerse düşünsünler, başka bir şey de olamamışlardır. Çağdaş kadının yeni bir tip olduğu söylenmektedir. Gerçekten de öyle midir? Geçmişte de bizimkine benzeyen pek çok kadının var olduğuna ve onlardan biriyle evlenmiş olsaydınız, onu şimdiki karınızdan hiç de farklı bulmayacağınıza eminim. Kadın, kadındır. Yalnız çeşitli dönemlerden geçmiştir. Roma'da, Siraküza'da, Atina'da, Tep'te iki bin, üç bin yıl önce kısa saçlı, boyalı, kokulu bayanlar vardı ve bugünkü boyalı, kısa saçlı ve kokulu hanımlarımız erkeklere neler esinliyorlarsa, onlar da onu esinlerlerdi.

Bir Alman dergisinde bir karikatür gördüm: Modern bir genç le modern bir genç kız, otelin balkonundan gece denize bakıyorlar. Erkek, "Karanlık denizlerin üstünde yıldızların batışına bak" diyor. Kız, "Palavrayı kes, oda numaram 32'dir" diye karşılık veriyor.

İşte bu, 'çok modern' kabul edilmektedir. Tam anlamıyla modern bir kadın. Ama Tiberias döneminde, Kapri'de kadınların Romalı ya da Kampanalı sevgililerine aynı şekilde 'palavrayı kes' dediklerine inanıyorum ben. Hatta Kleopatra döneminde İskenderi-

yeli kadınların bile. Tarihin bazı dönemleri 'modern'dir. Tarih tekerleği döndükçe, kadınlar 'modern' olurlar, sonra da modernlikten uzaklaşırlar. Son imparatorluk çağında Romalı kadınlar gerçekten moderndiler; Ptoleme döneminin Mısır'ında da öyle... "Palavrayı kes" tipi modern! Yalnız oteller başka türlü işletilirdi o zaman.

Modernlik, bizim bu yakınlarda icat ettiğimiz bir şey değildir; uygarlıkların sonunda gelmiştir. Sonbaharda yaprakların sararması gibi bilinen her uygarlığın –ister Roma olsun, ister Yunan ve Mısır olsun–, sonunda kadınlar da modern olmuşlardır. Akıllıydılar, güzel giyinirlerdi, "Palavrayı kes" derlerdi ve akıllarına geleni de yaparlardı.

Oğlan palavrayı keser; okyanusları, yıldızları da: "Oda numarası otuz iki, sadede gel."

Ama sadede geldiğiniz zaman, burası çok çıplak ve küçük bir yer, bu da çok zayıf ve küçük bir serüvendir. Oraya gelince, bunun ne kadar önemsiz olduğunu anlarsınız. Demek ki, modern kız sürekli olarak sadede gelir ve bunun birtakım noktacıklardan başka bir şey olmadığını görür. Sadede bininci defa gelindiğinde, artık ulaştığı bu yerden bıkmıştır kız. Burası çok açık ve düzdür. Bu noktalar izlenerek bir boşluğa varılır; kesecek hiçbir şey de kalmamıştır artık.

O zaman sapına kadar modern kız inlemeye başlar. Ama sapına kadar modern oğlan, onu öylesine tekrar büyüyemeyecek şekilde kesip atmıştır ki, "Sana aşktan başka bir şey veremem, sevgilim" der. Sapına kadar modern kız da heyecanla kabul eder bunu; onun duygulu bir geçmişin yankısı olduğunu bilir. Ama her şeyi artık büyüyemeyeceği şekilde kökünden kestiğimiz zaman, duygulu bir geçmişin yankılarına bile teşekkür borçlu olursunuz. Böylece, oyun yeniden başlar.

Hayır, kadınlar değişmezler; yalnız, çok düzenli dönemlerden geçerler. Önce köledirler, arkasından boyun eğen yardımcı, sonra

saygı gören eş, sonra soylu bir hanım, daha sonra mükemmel kadın ve vatandaş. Arkasından bağımsız kadın ve en sonra da "modern-palavrayı-kes oğlum tipi" kız! Çocuk palavrayı kesince, Tanrı'nın değirmeni dönmeye devam ettiği için, öğütecek kadar bir şey bulamayınca "Palavrayı-kes kızı" öğütmeye başlar. Nereye mi? Herhalde yine köleliğe... Böylece, kısır döngü yeniden başlar. Ta ki, iki bin yıl geçip de yeniden gerçekten "modern" kız ortaya çıkana kadar.

Yaşamanın anlamı nedir? Sevmenin anlamı nedir? Ya da bir demet menekşenin ki? Hiçbir anlamı yoktur. Yaşama ve aşk, yaşama ve aşktır; bir demet menekşe de bir demet menekşedir. Her şeye bir anlam katmak, onu berbat etmektir. Yaşa ve yaşat, sev ve sevdir, çiçeklen ve sol, anlamsızca akıp giden tabiatın eğrisini izle.

Kadınlar, bunu erkeklerden daha iyi anlarlardı. Erkekler, yaşamaya ve sevgiye bir anlam vermek için ısrar ettiler; oysa kadınlar bundan iyisini biliyorlardı. Hayatın bir akış olduğunu, bir birlikte akmak, ayrı akmak ve sonra tekrar birlikte akmak olduğunu biliyorlardı. Kadınlar kendilerini ağır ağır akan bir çekicilik, tutku ve güzellik ırmağı; sakin, yumuşak enerji ve barış ırmakları olarak görüyorlardı.

Birdenbire düşünce değişiyor ve kendilerini açığa çıkarılmış nesneler, bağımsız dişiler, araçlar (aşk araçları, çalışma araçları, politika araçları, zevk araçları) olarak görüyorlar. Araç olunca her şeyin, hatta aşkın bile bir amacı olmasını istiyorlar. Kadınlar, amaç aradıkları zaman amansız olurlar. Bir papatya koparıp, "Bu papatyanın bir anlamı olmalı, onu bulacağım" derler. Beyaz yapraklarını koparıp bitirdikten sonra sıra sapsarı ortaya gelir; onu da ta yeşile varana kadar yolarlar. Hâlâ bir anlam bulamamışlardır, nefretle yeşili de parçalayıp bir kenara atarlar ve "Ben buna sersem çiçek derim, anlamı bile yokmuş" derler.

Hayat, bir anlam sorunu değil, bir akış sorunudur. Önemli olan akıştır. Düşüncesiz bir papatya bile akan küçük bir ırmağa

benzer, bir an bile durmaz. Yapraklar arasında küçük bir tomurcuk olarak belirip bir sapı olana, yeşil bir ortadan bembeyaz yapraklar çıkarana, altın renkli, bembeyaz ve neşeli bir papatya olarak birkaç gece ve gündüz açıp kapanana ve sonra da bilinmez bir şekilde kuruyup kaybolana kadar, hiçbir duraklama yoktur akışında. En son görünmezde kaybolana kadar sürekli bir akış içindedir...

Hayat, özellikle sevgi de böyledir. Hiçbir amacı yoktur. Sevgi bir akıştır; biri kadından, öbürü erkekten doğan iki küçük duygu ırmağıdır. Akar, akar, hiç durmadan akar... Bazen yıldızlara göz kırpar, bazen gücenirler; ama yine de, birbirlerine karışarak akarlar (eğer papatya gibi çiçek açıyorsa, bu da akışlarının bir aşamasıdır) ve sonunda yine akışın bir aşaması olarak, kaçınılmaz şekilde öleceklerdir. Tek bir papatyanın pek çok papatya yaratabildiği gibi bir ilişki birçok çiçek yaratabilir. Çiçekler solmasalardı çiçek olmazlar, yapma şeyler olurlardı. Ama solan çiçeklerin kökleri vardır ve akış kökte devam edip gider. Önemli olan yalnız akıştır; yaşayın ve yaşatın, sevin ve sevdirin. Sevginin amacı yoktur!..

SEVEN KADIN

Simone de BEAUVOİR

Simone de Beauvoir'ın söylediğine göre kadın ve erkeklerin sevgi kavramları, tabiat kanunlarından çok, onların içinde bulundukları durumların farklılığına bağlıdır. Aşk olmadığı takdirde kadın yaşamıyordur. Seven erkek, sevdiği kadına sahip olarak onu kendi varlığına katar; kadın ise 'kader'ini 'teslim olma'da bulur. Ama kadın, gerçekten sevildiğine inanmazsa kendini tam olarak teslim etmeyecektir. Erkeğin saygısı, sevgisi ve hayranlığı bağımlılığından kurtulması için kadına yol gösterir ve ondaki alçalma duygusunu yok eder.

Kısaca, böyle özetlenen bu bölüm, Beauvoir'ın* Le Deuxième Sexe *adlı, dişi kişiliğini çeşitli yönlerinden inceleyen ünlü eserinden alınmıştır.

"Sevgi" kelimesi, kadın ve erkek için aynı anlama gelmez ve bu da onları ayıran başlıca anlaşmazlık konularından biridir. Byron'un pek güzel belirttiği gibi "Aşk, erkeğin hayatının yalnız bir parçası, kadının ise bütün varlığıdır." Nietzsche, *Şen Bilim*'de aynı düşünceyi belirtir: "Şu bir tek 'aşk' kelimesi, gerçekten de kadın için başka, erkek için başka anlama gelmektedir. Kadının aşktan ne anladığı açıktır: Bu, yalnız bağlılık değil; başka hiçbir şeyi düşünmeden, hiçbir şeyi saklamadan bir insanın bedeniyle ruhunu bütün olarak vermesidir. İşte kadının aşkının bu şartsızlığı, onu bir inanç, beslediği tek inanç haline getirir. Erkeğe gelince, bir kadını seviyorsa, ondan istediği o sevgidir, ama kadından beklediği bu duyguyu kendisi için varsaymaktan uzaktır. Eğer aynı şartsız teslimi arzulayan erkekler çıksa da, bence bunlara erkek denemez."

Erkekler, hayatlarının belirli zamanlarında tutkulu birer âşık olmuş olabilirler; ama bunların arasında kendisine "büyük âşık" denilebilecek kimse çıkmaz: En coşkun anlarında bile tam olarak teslim olmazlar; sevgililerinin önünde diz çöktükleri zaman bile ona sahip olmak istemektedirler ve hayatları boyunca hâkim kalırlar. Sevilen kadın, birçok değer arasında bir değerdir; erkekler bu değeri varlıklarına katmak isterler, yoksa varlıklarını onun için harcamayı değil... Kadın için sevme, tam tersine, bir efendi uğruna her şeyinden vazgeçmektir. Cecile Sauvage şöyle der: "Kadın sevdiği zaman kendi kişiliğini unutmalıdır. Bu bir tabiat yasasıdır. Kadının, efendisiz bir varlığı yoktur. Sahipsiz kadın, dağınık bir demet çiçektir."

Gerçek olan, bu konuda tabiat yasalarıyla bir ilgimiz bulunmadığıdır. Kadın ve erkeğin sevgi kavramı anlayışlarının değişik olması, durumlarının ayrılığından ileri gelir. Kendi benliğine sahip erkek –eğer içinde yükselmeye, kendisini aşmaya doğru yürekli bir eğilim varsa– dünya üzerindeki etkisini genişletmeye çalışır: Hırslıdır, eyleme geçer... Ama bir kadın, öznelliğinin içinde yatan 'mutlak'ı hissetmekten âcizdir; içinde yaşamaya mahkûm bir varlık, kendini eylemlerde bulamaz. Çocukluğundan beri erkeğe alın yazısıyla bağlı, onu hiçbir zaman eşiti olamayacağı üstün bir varlık olarak görmeye alıştırılmış olan kadın, eğer insanlık hakkından vazgeçmemişse, kendi varlığını aşıp bu üstün varlıklardan birine ulaşmak, kendini bu hâkim kişiyle kaynaştırmak ister. Kadın için, kendisini bütün ruhu ve bedeniyle önüne mutlak ve gerçek olarak çıkarılanın içinde kaybetmekten başka yol yoktur. Nasıl olsa bağımlılığa mahkûm olduğuna göre, anne-baba, koca ya da koruyucu gibi zorbalara boyun eğmektense, bir tanrıya hizmet etmeyi tercih eder. Köleliğini öylesine şiddetle istemeyi seçer ki, bu kölelik ona özgürlüğünün belirtisi olarak görünür; bunu bütünüyle kabullenerek 'küçük varlık' durumundan kurtulmaya çalışacak; etiyle, duygu ve davranışlarıyla erkeği en yüce değer ve gerçekten baş ta-

cı edecektir. Erkeğin önünde kendini hiçleştirecektir. Böylece aşk, kadın için bir din halini alacaktır.

Büyüme çağındaki bir kızın ilkönceleri kendini erkeklere benzetmeyi, erkeklerle özdeşleşmeyi istediğini gördük; bundan vazgeçtiği zaman kendini onlardan birine sevdirerek erkekliklerini paylaşmaya çalışır. Kızı çeken, şunun ya da ötekinin kişiliği değildir. Genel olarak erkeğe âşıktır. Irene Reweliotty, "Ve siz, ey seveceğim erkekler, nasıl da biliyorum sizleri. Yakında sizleri tanıyacağım için ne kadar da seviniyorum: Hele 'sen', ilk erkeğim" der. Ama bu erkeğin elbette kendisiyle aynı sınıftan ve ırktan olması gerekir; cinsel ayrıcalık ancak bu çerçeve içinde geçerlidir. Erkek bir yarıtanrı olacaksa, her şeyden önce bir insan olması gerekir; yerli erkek, sömürge subayının gözünde insan değildir. Genç kız kendisini 'kendinden aşağı' bir erkeğe teslim etmişse, bu, aşka lâyık olmadığı inancıyla kendini küçük düşürme isteğinden gelir. Genellikle, erkek üstünlüğünü temsil eden bir adam arar. Kısa bir süre sonra, seçkin cinsin büyük bir çoğunluğunun sıradan ve dünyasal varlıklar olduklarını görürse de, ilk başlarda onlar üzerindeki ilk yargısı iyimserdir. Erkeklerden beklenilen, değerlerini göstermek değil; değersizliklerini kaba bir biçimde ortaya vurmamaktır. Pek çok ciddi yanılgının nedeni budur. Saf genç kız, erkekliğin parıltısına kanmıştır. Onun gözünde erkek değeri, durumuna göre, beden gücü, incelik, zenginlik, yetişme biçimi, zekâ, toplumsal durum, askeri bir üniforma ile ölçülür. Ama âşığından beklediği şey, onun erkeğin temel özelliklerini kendisinde toplamış olmasıdır.

İçli dışlı olma, çoğu kere erkeğin 'itibar'ını yok etmeye yeterlidir; bu, ilk öpüşte, günlük ilişkilerde ya da düğün gecesi yok olabilir. Oysa uzaktan uzağa sevgi, gerçek bir yaşantı değil, bir hayaldir. Sevgi tutkusu –ancak bedensel bakımdan gerçekleştiği zaman–, tutkulu bir sevgiye dönüşür. Bunun tersine, bedensel temas sonunda aşk doğabilir; bu durumda cinsel bakımdan 'tahakküm edilen'

kadın, ilk başta kendisine önemsiz gözüken bir erkek üzerinde yüceltilmiş bir görüşe sahip olur.

Ama çoğunlukla kadının, tanıdığı erkeklerden hiçbirini tanrılaştırmada başarılı olamadığı durumlarla karşılaşılır. Sevginin, kadının hayatında sanıldığından daha az bir yeri vardır. Koca, çocuklar, yuva, eğlenceler, toplumsal görevler, boş gurur, cinsel ilişkiler ve meslek çok daha önemlidir. Çoğu kadınlar ruhu yakan bir "*büyük aşk*" düşü kurarlar. Ama ancak aşka benzer şeyler tanımışlar, ona az çok yaklaşabilmişlerdir; aşk, onlara bölük pörçük, örselenmiş, kusurlu görünüşler altında gelmiş ve bu yüzden pek az kadın hayatını aşka adamıştır. En büyük sevdalı kadınlar, kendilerini çocuksu aşklarla örselememiş kadınlardır; bunlar, önce geleneksel kadın yazgısını kabullenmişler (koca, ev ve çocuklar), bu yüzden de ya acımasız bir yalnızlık çekmişler, ya da az çok başarısızlığa uğrayan bir denemeye girmişlerdir. Düş kırıcı hayatlarını üstün bir erkeğe adayarak kurtulabileceklerini sezdileri an, bu umuda bağlanırlar. Matmazel Aisse, Juliette Drouet ve Madam d'Agoult aşk hayatları başladığı zaman otuz yaşlarına varmışlardı; Julie de Lespinasse da kırkına yaklaşmıştı. Hayatta önlerinde değerli hiçbir amaç yoktu; aşk, tek kurtuluş yollarıydı.

Bağımsızlığı seçme imkânları olsa bile, bu yol pek çok kadına daha çekici görünmektedir. Hayatın sorumluluğunu yüklenmek, bir kadına sıkıcı gelir. Buluğ çağında olan erkek bile, kendisine yol göstermesi, eğitmesi, annelik yapması için kendisinden büyük kadınlara yönelir. Ama alışılagelmiş davranışlar ve çocuğun yetiştirilmesi, kendi iç zorunlulukları, onun böyle kolay bir teslim yoluyla tatmin olmasını yasaklamaktadır. Kendinden yaşlı kadınlarla olan bu aşk serüvenlerini birer aşama olarak görmektedir. Erkeğin talihi, gerek küçüklüğünde, gerek büyüdükten sonra, en çetin, ama en güvenli yolları seçmek zorunda kalması; kadının talihsizliği ise hemen hemen karşı koyamayacağı ayartmalarla kuşatılmış olmasıdır. Her şey onu en kolay yolu seçmeye kandırmaktadır; yukarı

doğru savaşmaya davet edilecek yerde, kendisini koyvermesiyle cennete erişeceği söylenmektedir. Kadın bu düşle aldatıldığını anladığı zaman, artık çok geç olmuştur; sonunda, kaybettiği bir serüvende bütün gücünü tüketmiştir.

Ruh hekimleri, kadının âşığında babasının hayalini aradığını söylerler. Oysa çocukluğunda, baba olduğu için değil, erkek olduğu için kızın gözünü kamaştırmıştır babası. Bu yüzden her erkek aynı büyülü gücü paylaşmaktadır. Kadın, bir insanı başkasında canlandırmak değil, bir durumu, küçükken büyüklerin kanadı altında yaşantısını meydana getiren bir durumu geri getirmek ister. O çağda evi ve ailesiyle kaynaşmıştı ve yarı-edilgenliğin tadını çıkarıyordu. Aşk, ona babasını olduğu kadar annesini ve çocukluğunu da geri verecektir. Onun bütün istediği, başının üstünde bir dam, koskoca dünyada tek başına bırakılmış olduğunu hissettirmeyecek dört duvar ve kendisini özgürlüğünden koruyacak bir otoritedir. Bu çocukça dram, pek çok kadının aşkında yatmaktadır; kadınlar kendilerine, "Sevgili yavrum, küçük kızım" denilmesinden mutluluk duyarlar; erkekler, kadının gönlünü etkileyecek sözlerin arasında "küçücük bir kız gibisin" sözünün bulunduğunu bilirler. Pek çok kadının büyümekten acı çektiğini biliriz; bunun için kadınların çoğu inatla 'çocuk gibi' kalmakta, giyim ve davranışlarıyla çocukluk sürelerini sonsuz olarak uzatmaktadırlar. Bir erkeğin kolları arasında yeniden çocuklaşmak, onları çılgına çevirir. Sevgililer arasında konuşulan sözlerde ve yazılan mektuplarda, "Sevdiğim, kollarının arasında kendimi öyle küçük hissediyorum ki" cümlesi çok tekrarlanır. Erkek, "Bebeğim benim" der. Kadın, kendisinden "Senin minik yavrun" diye söz eder. Genç bir kadın, "Beni egemenliği altına alacak erkekler ne zaman çıkacak?" diye yazar. Çıkageldiği zaman da onun erkekçe üstünlüğünü duymayı isteyecektir.

Ünlü psikolog Janet'in incelediği bir ruh hastası bu tutumu çok açık olarak belirtmektedir: "Yaptığım iyi ya da kötü bütün işler, hep aynı nedene dayanıyor. Kendimi bütün benliğimle verebilece-

ğim tam ve ideal bir aşka özlem. Benden çok üstün olan, hayatta ne yapmam gerektiğini düşünmeye, kendimi kollamaya ihtiyacım olmayacak kadar üstün birisi; ister kadın, ister erkek, isterse Tanrı olsun, varlığımı verebileceğim birisine olan özlem!.. Körükörüne, güvenle boyun eğeceğim biri... Bana yol gösterecek, sevgiyle beni kusuruzluğa götürecek biri... Maria Magdalena ile İsa arasındaki sevgiyi nasıl da kıskanıyorum: Hayran olunan değerli efendinin ateşli bir kölesi olma, onun için yaşamak ve ölmek. Onun o koruyucu kucağında alabildiğine küçülmek, artık var olmayacak kadar büsbütün onun olmak..."

Pek çok örnek bize, bu kendini yok etme düşünün gerçekte varolma iradesi olduğunu belirtmektedir. Bütün dinlerde Tanrı'ya duyulan hayranlık, insanın kendini kurtarma kaygısıyla karışmaktadır. Kadın, kendini taptığı puta teslim ederken, onun hem temsil ettiği evreni, hem de kadının kendi varlığını kendisine vereceğini ummaktadır. Çoğu defa âşığından, her şeyden önce kendi 'ben'inin doğrulanmasını, yüceltilmesini istemektedir. Pek çok kadın, sevilmedikçe kendilerini sevgiye vermez. Bazen de gösterilen sevgi onların da aşklarını uyandırmaya yetmektedir. Genç kız, kendisini erkeğin gözlerinde hayal etmiştir; kadın da, kendisini erkeğin gözlerinde bulacağını sanmaktadır.

Cecile Sauvage şöyle demektedir: "Senin yanında yürümek, sevdiğin o küçük ayaklarımla adım atmak, ayaklarımı uzun ökçeli kunduralarımın içinde hissetmek, çevreme sardığın bütün sevgiyi sevdiriyor bana. Ellerimin küçük el kürkü içinde kıpırdaması; kollarımın, yüzümün hareketleri, sesimin dalgalanmaları beni mutlulukla dolduruyor."

Seven kadın, kendini yüce ve güvenlikli bir değerle dolu sanmaktadır. En sonunda erkeklerde uyandırdığı aşk aracılığıyla kendini putlaştırmasına izin vardır. Âşığında bir tanık bulabildiği için sevinçten uçmaktadır. Colette'in *La Vagabonde* adlı romanı da

bunu itiraf ediyor: "Bu adamın yarın gelmesine izin vermekle, onu bir dost, bir âşık olarak değil, ama hayatımın ve kişiliğimin hevesli bir seyircisi olarak bulundurma isteğine boyun eğdiğimi itiraf ederim... Margot, bir gün bana, insanın başka birinin bakışı altında yaşama saçmalığını reddetmesi için çok yaşlı olması gerektiğini söylemişti."

Katherine Mansfield, Middleton Murray'e yazdığı mektuplarından birinde yeni bir korse aldığını bildirir ve "Ne yazık ki, onu *görecek* hiç kimse yok" der. Kendisini hiç kimsenin arzulamadığı bir çiçek, bir koku, bir hazine hissetmekten daha acı bir şey yoktur. Kendini zenginleştirmeyen ve başkasının armağan olarak almadığı bir zenginliğin ne anlamı olabilir? Aşk, açık renkli bir film negatifinde koyu ayrıntıları ortaya çıkaran bir ayraçtır. Aşkın yardımıyla kadının yüzü, vücudunun kıvrımları, çocukluk anıları, eski gözyaşları, elbiseleri, alışkanlıkları, evreni, yani kısacası bütün varlığı, kendisinin olan her şey, rastgelelikten kurtulur ve gereklilik kazanır. Tanrısının ayakları dibine serilmiş şahane bir adaktır o artık.

Aşkın bu değişim yaratan gücüyle erkekler, bedensel çekicilikleri olmasa bile, kadınların boş gururunu okşamayı biliyorlarsa, tutkulu bağlılıklar uyandırabileceklerdir. Bulundukları yerin yüceliğiyle, onlar Yasa'yı ve Gerçek'i canlandırmaktadırlar. Onların gözünde, yükselen bir kadın, kendisinin paha biçilmez bir hazine haline geldiğini hisseder. Isodora Duncan'ın *Hayatım* adlı eserinin önsözünü bakılırsa, D'Annunzio'nun başarısı buna bağlıydı: "D'Annunzio bir kadını sevdi mi, onun ruhunu yeryüzünden göklere, Beatrice'in dolaştığı, parıldadığı yerlere çıkarır. Her kadını tanrısal öze katar, onu öyle yücelere yükseltir ki, kadın, sonunda Beatrice'le aynı yerde yaşadığına inanır... O, her gözdesine yaldızlı bir tül örterdi. Böylece, sevdiği kadın, öteki ölümlülerin arasından sıyrılır ve garip bir parıltı ortasında yürürdü. Ama şairin he-

vesi geçince bu tül yok olur, parıltı söner, kadın yine o eski çamurdan biçimine dönerdi... D'Annunzio'ya özgü o büyülü sözlerle övülmek bence, Cennet'te Havva'nın yılanın sesini duymasına benzer. D'Annunzio, her kadında evrenin merkezi olduğu duygusunu uyandırabilir."

Kadın, şehvet duygusuyla kendine hayranlığını ancak aşkta uyumlu bir biçimde birleştirebilir. Bu duyguların, bir kadının kendisini cinsel kaderine uydurmasını çok güç hale sokacak kadar çelişme içinde bulunduğunu görmüştük. Kadının kendisini etten bir nesne, başkasının bir avı haline getirmesi kendine duyduğu hayranlığa aykırı düşer. Birisiyle yatmanın vücudunu soldurduğunu, kirlettiğini ya da ruhunu değersizleştirdiğini sanır. Bazı kadınların, benliklerinin bütünlüğünü koruyacaklarını sanarak soğukluğu seçmeleri bundandır. Bazılarıysa hayvanca zevklerle yüce duyguları birbirlerinden ayırırlar. Stekel'in karşılaştığı olaylardan birinde, hastası olan kadın pek saygı duyduğu ünlü kocasına cinsel bakımdan soğuktur. Kocasının ölümünden sonra ilişki kurduğu, yine aynı derecede büyük bir adam, büyük bir müzikçi olan âşığına da soğukluk duymaktadır. Ama bir rastlantı sonucu ilişki kurduğu kabasaba, vahşi bir ormancı, kendisine tam bir doygunluk verir. Stekel, "Birçok kadının orgazma varabilmesinin tek yolu, hayvanlık derecesine inmektir" demektedir. Bu tür kadınlar, bedensel aşkta, saygı ve sevgi duygularıyla bağdaşmayacak bir bayağılaşma görmektedirler.

Başka bir kısmı içinse yalnızca saygı, sevgi ve erkeğe hayranlık bu bayağılaşma duygusunu yok eder. Bunlar, yürekten sevdiklerine inanmadan bir erkeğe teslim olmazlar. Erkek de kadın kadar –hatta belki ondan daha çok– kendisini cinsel bakımdan sömürmeye kalkana başkaldırır. Ama genel olarak kadında, eşinin kendisini bir araç olarak kullandığı duygusu vardır. Onu, bir yenilgi olarak gördüğü şeyin alçaltıcılığından ancak aşırı hayranlık kurtarabilir.

Sevişme ediminin, kadında derin bir kendini terketmeyi gerektirdiğini gördük: Sevişme sırasında kadın, edilginliğinin cansızlığı içinde yüzer, gözlerini yumar, adsız sansız, kayıp bir varlık halinde, dalgalara kapılıp sağa sola savrulduğunu, karanlıklara gömüldüğünü hisseder; etin, mezarın karanlığıdır bu. 'Hiç'leşerek "Bütün"e karışır, benliği ortadan yok olur. Ama erkek kollarından sıyrıldığı an kendini bir yatağın üstünde, aydınlıkta, yeryüzünde bulur; yeniden bir adı, bir yüzü vardır. Yenilmiştir, bir avdır, bir nesnedir...

Aşkın gereklilik kazandığı an, işte bu andır. Sütten kesilen çocuğun anne-babasının güvenlik verici bakışını arayışı gibi kadın da kendisini seven adamın bakışlarında hâlâ büyük bir acıyla ayrıldığı "Bütün"ün bir parçası olduğunu hissetme ihtiyacındadır. Zevkin heyecanını tatmış olsa bile, seyrek olarak doymuş olur; etinin coşkunluğundan tam olarak kurtulmaz; arzusu, sevgi biçiminde devam eder. Erkek, ona zevk vererek onun bağımlılığını artırır, özgürlüğüne kavuşturmaz. Oysa erkek o anda kadını artık arzulamıyordur. Kendisine zaman dışı, mutlak bir duygu bağışlamamışsa, kadın onun bu 'anlık' kayıtsızlığını affetmeyecektir. Sonra o anın yüceliği aşılır; yakıcı anılar bir pişmanlık olmaktan çıkıp birer hazine haline gelirler. Sönen zevk, yeni bir umut ve vaat haline dönüşür; duyulan zevk doğrulanmıştır. Ve kadın cinselliğini sevinçle kabul eder; çünkü, onu aşmıştır. Heyecan, zevk, arzu artık bir durum değil, bir nimettir. Kadının vücudu artık bir nesne değil, bir alev, bir 'ilahi'dir.

İşte o zaman olanca tutkuyla şehvetin büyüsüne bırakabilir kendini; karanlık, aydınlık olur. Sevilen kadın gözlerini açıp kendisini seven ve bakışı kendisini yücelten erkeğe bakabilir. Erkeğin aracılığıyla hiçlik, var olmanın tamlığı; varlık da bir değer haline gelmiştir. Artık karanlık bir denize batmaz; tersine, kanatlanıp göklere yükselir. Kendini bırakış, kutsal bir coşku biçimine girer. Kadın, sevdiği adamı *koynuna aldığı* an, Meryem Ana'nın Kutsal

Ruh, imanlı kişinin kutsal ekmekle doyuruluşu gibi bütünlenir, dolar. Dinsel ilahilerle açık saçık asker türküleri arasındaki benzerliğin nedeni de budur. Sofu aşkında cinsel bir nitelik yoksa da, seven kadının cinselliğinde sofuca bir yan vardır. Diz çökmüş ermiş kadınla, yataktaki sevdalı kadının ağzından aynı sözler dökülür: "Tanrım, taptığım, efendim." Biri etini İsa'nın yıldırımlarına sunar, kutsal "Sevgi"nin yakıcı varlığını ister; öteki de sunar ve bekler: Yıldırım, ok ve mızrak, erkek cinsel organında yeniden dirilmiştir. Her iki kadın da aynı düşü, çocukluk düşünü, sofuca düşü, sevgi düşünü görmektedir: Başa birinin koynunda kendini kaybederek üstün bir varlığa sahip olmayı...

Bu hiçleşme duygusunun mazohizme (kendine eziyetten hoşlanmaya) götürdüğü ileri sürülmüştür. Ancak şehvete ilişkin olarak söylediğim gibi "*Kendime, başkalarının aracılığıyla nesne olarak hayran olduğum*" sürece, bir mazohizm söz konusu olabilir; yani öznenin bilinci 'ben'e doğru, onu aşağılanmış bir durumda görecek biçimde yöneldiği zaman. Oysa seven kadın, kendi benliğiyle özdeşleşmiş, kendine hayran (narsisist) bir insan değildir yalnızca; ayrıca sınırsız gerçekliği bilen birisi aracılığıyla benliğinin sınırlarını aşmak ve sınırsız olmak için tutkulu bir istek de duyar. Aşka *kendisini* kurtarmak için teslim olur; ama putlaştırıcı aşkın aykırı yanı da, seven kadının kendini kurtarmak isterken sonunda bütünüyle *kendini reddetmesidir*. Duyguları mistik (gizemci) bir boyuta ulaşır; Tanrı'sından artık kendisine hayran olmasını, onaylamasını istemez. 'Onun içinde erimek', kendini onun kollarında unutabilmek ister. Madam d'Agoult, "Bir aşk ermişi olmak isterdim. Böylesine sofucasına coşkunluk ve kendinden geçme anlarında, din uğruna ölenlere imreniyorum" demektedir. Bu sözlerle ortaya çıkan şey, seven kadını sevgilisinden ayıran sınırların ortadan kalkması, benliğin bütünüyle yok edilmesidir. Bu bir mazohizm sorunu değil, coşkunluk içinde birleşme düşüdür.

Kadın bu düşünü gerçekleştirmek için, ilk olarak hizmet etmek

ister. Âşığın isteklerine karşılık verirken kendini "gerekli" hissedecektir. Onun varlığına katılacak, değerini paylaşacak, böylece doğrulanacaktır. Angelus Silesius'a göre, gizemciler bile Tanrı'nın insanlara ihtiyacı olduğuna inanmaktadırlar. Yoksa kendilerini boş yere adamış olacaklardır. Erkek ne kadar çok şey isterse, kadın o kadar doygunluk duyacaktır. Victor Hugo'nun Juliette Drouet'yi zorladığı "eve kapanma", genç kadına ağır gelmişse de, onun sözlerini dinlemekten dolayı mutluluk duymaktadır. Ocak başında oturmak, efendinin zevkine bir katkıda bulunmaktır. Erkeğine daha olumlu bir yolla yardım etmeye de çalışır. Nefis yemekler pişirir, yuva olarak hissedebileceği bir ev döşer, giyimine kuşamına dikkat eder. "Elbiselerini mümkün olduğu kadar yırtmanı istiyorum. Onları kendi elimle temizleyip onarmak istiyorum" diye yazar sevdiğine. Sevdiği erkek için gazete okur, makaleler keser, mektupları ya da notları dosyalar, onun yazılarını temize çeker. Şair, bu işlerden bir kısmını kızı Leopoldine'e verince de üzülür.

Seven kadınların hepsinde bu huylara rastlarız. Kadın gerektiği zaman, sevdiği adına kendine eziyet bile eder. Bütün varlığı, elinde olan her şey, hayatının her anı ona adanmalı ve böylece *varoluş nedenini* kazanmalıdır. Her şeye yalnızca sevdiğinde sahip olmak amacındadır; sevdiğinin kendisinden hiçbir şey istemediği zamanlar mutsuzdur; öyle ki, duygulu erkekler hiç yoktan şunu bunu isterler sevgililerinden. Seven kadın, aşkta geçmişinin, kişiliğinin onaylanmasını ister ilk başta; ama sonra geleceğini de buna bağlar; kendini haklı kılmak için, geleceğini, bütün değerleri elinde tutana verir. Böylece üstünlüğünü 'temel varlık' olan öbürüne tabi kılarak, onun uyruğu ve kölesi olur. İlk başta kendini bulmak, kendini kurtarmak için, onun varlığında kendini kaybetmişti; bütün gerçeklik ancak onda, erkeğindedir. Başlangıçta kendine hayranlığın ilâhlaştırılması olarak görülen aşk, çoğu sefer insanı kendi kendini yok etmeye götüren bir bağlılığın acı zevklerinde gerçekleşir.

Büyük tutku'nun ilk günlerinde kadın eskisinden daha güzel, daha zarif olur. Madam d'Agoult, "Adèle saçlarımı tararken sen sevdiğin için alnımı seyrediyorum" diye yazar. Bu yüz, bu vücut, bu oda, bu ben bir *varoluş nedeni* bulmuştur artık. Kendisini seven bu sevgilinin aracılığıyla onları gözünde yükseltmektedir. Ama az sonra, buna tam karşılık meydana getirecek biçimde, bütün hoppalıkları bir yana atar. Sevdiği erkek arzuladığı takdirde ilk başlarda kendisine aşktan da değerli gelen o dış görünüşünü değiştirir. Bununla ilgilenmez olur; kendisini, varını yoğunu efendisinin hizmetine adar; erkeğin istemediğini kendisi de reddeder. Yüreğinin her atışını, kanının her bir damlasını, iliklerini ona adayacaktır. İşte, ölüm düşünde belirtilen budur. Kendini verişi eziyete, ölüme kadar götürmek, sevdiğinin ayakları altında çiğnenmek, onun istelerine karşılık veren bir varlıktan başka hiçbir şey olmamak ister. Erkeğe yararlı olmayan her şeyi çılgınlıkla yok eder. Kendini armağan edişi bütünüyle kabul edilmişse, ortada mazohizm yoktur; sözgelişi Juliette Drouet'de bunun izine pek az rastlarız. Juliette, duyduğu aşırı hayranlık yüzünden, bazen şairin resmi önünde diz çöker ve farkında olmadan işlemiş olabileceği kusurlardan dolayı özür dilerdi; öfkesini kendisine yöneltemezdi hiçbir zaman.

Ancak cömert sevgi sıcaklığından mazohistik çılgınlığa düşüş pek kolaydır. Sevdiği erkeğin önünde, anne-babası karşısındaki bir çocuk durumunda olan kadın, onlara karşı duyduğu suçluluğu hissedebilir. Erkeğini sevdiği sürece ona baş kaldırmayı düşünmez. Kendi kendisine başkaldırır. Eğer erkek, onu kendisinin istediğinden az seviyorsa ve kadın, erkeği kendisine mal edememişse, onu mutlu kılamamış, doyuramamışsa, o zaman kendine hayranlığı, kendinden nefrete, tiksintiye, küçük düşürülmeye dönüşür. Kadın, kendi kendini cezalandırmaya alışır. Uzun süreli bir nöbet sırasında (bu, bazen bir hayat boyu sürebilir), kendisini gönüllü bir kurban yapacak, erkeği tam olarak doyuramayan benliğini ce-

zalandırmak için çaba harcayacaktır. İşte o zaman, gerçekten mazohist bir tutum takınmış olur.

Ama seven kadının kendinden intikam almak için acı çekmeye çalışmasıyla, amacının erkeğin özgürlüğünü ve gücünü onaylama olduğu durumları birbirine karıştırmamak gerekir. Fahişenin, erkeği tarafından dövülmekten gurur duyduğu beylik (ama sanırım doğru) bir gerçektir. Onu çoşturan şey, dövülen ve köleleşen bir varlık olması değil, bağımlı olduğu erkeğin gücü, otoritesi ve üstünlüğüdür. Erkeğinin başka bir erkeğe kötü davranmasından da hoşlanır, hatta, onu dövüşmesi için kışkırtır da; 'efendisi'nin, yaşadığı çevrede tanınan değerleri kendine toplamasını ve açığa vurmasını ister.

Erkeğin gelip geçici heveslerine boyun eğmekten zevk alan kadın da -kendisine uygulanan zorbalıkta- hâkim bir varlığın apaçık görünen eylemlerine hayrandır. Şu ya da bu nedenle erkeğin üstünlüğü yok olmuşsa, tokatlarının ve isteklerinin çirkinleşeceği de unutulmamalıdır. Bunlar, ancak sevilen insanın tanrısallığını belirttikleri derecede değerlidir. Bu durumda, başkasının bağımsız hareketinin avı haline geldiğini hissetmek başdöndürücüdür. Yaşayan bir varlık için, bir başkasının değişik ve buyurucu iradesi karşısında varlığın hissedilmesi, en şaşırtıcı serüvendir. İnsan hep aynı kalıp içinde yaşamaktan bıkar; öte yandan, körü körüne boyun eğme de, bir insanın karşılaşacağı en köklü değişim fırsatıdır. Kadın, böylece -âşığın gelip geçici düşlerine ve zorba buyruklarına göre-, köledir, kraliçedir, çiçektir, binbir renkli bir camdır, şımarıktır, hizmetçi, fahişe, ilham perisi, hayat arkadaşı, anne, kız kardeş ya da çocuktur. Dudaklarında hep aynı boyun eğici gülümsemeyi taşıdığını bilmediği sürece, büyük bir coşkunlukla razı olur bu biçim değişimlerine.

Şehvet düzeyinde olduğu gibi sevgi düzeyinde de mazohizm, ancak hem kendisi, hem de karşısındaki tarafından düş kırıklığına uğrayan, tatmin edilmemiş bir kadının tuttuğu yoldur. Yoksa hiç-

bir zaman mutlu bir kendini bırakışın tabii eğilimi değil. Mazohizm, benliğin varlığını örselenmiş ve değerden düşürülmüş bir durumda devam ettirir; aşk ise sevilenin uğruna kendi benliğini unutmayı getirir.

Sofuca aşkın olduğu gibi 'insani' aşkın da en son amacı, sevilenle özdeşleşmektir. Değerlerin ölçüsü, dünyanın doğrusu, sevilen erkeğin bilincinde yatmaktadır; bu yüzden de, ona hizmet etmek yeterli değildir. Seven kadın, sevdiği erkeğin gözleriyle görmeye çalışır; onun beğendiği kitapları ve müziği beğenir, ancak onunla birlikte seyrettiği manzaralarla ilgilenir, ondan gelen düşünceleri, onun dostluklarını, düşmanlıklarını, fikirlerini benimser, ciğerlerinden çıkan havayı çekmek ister içine, erkeğin eliyle gelmeyen meyvenin ve çiçeğin ne tadı, ne de kokusu vardır. Hatta dünyanın merkezi artık kendisinin durduğu yer değil, âşığının durduğu yerdir. Bütün yollar onun evine varır, bütün yollar onun evinden çıkar, uzaklaşır. Onun kelimelerini kullanır, onun hareketlerini, tiklerini taklit eder. Catherine, *Wuthering Heights*'da, "Ben, Heathcliff'im" der. Her seven kadının çığlığıdır bu. O, sevilen erkek içinde yeniden doğmuştur, onun gölgesi, onun ikizidir; erkeğin ta kendisidir. Kendi dünyasının yok olup gitmesine göz yumar; çünkü kendisi, erkeğinin dünyasında yaşamaktadır gerçekte.

Seven kadının en üstün mutluluğu, sevilen erkek tarafından onun varlığının bir parçası olarak sayılmasıdır; erkek "*biz*" dediği zaman, kadın da ona katılmakta, onunla özdeşleşmekte, onun üstünlüğünü paylaşmakta ve onunla birlikte dünya üzerinde egemen olmaktadır. Aşırı olmak pahasına bu tatlı "biz" kelimesini tekrarlamaya doyamaz. Mutlak gereklilik demek olan bir varlığa gerekli insan olarak, seven kadın, kendi boyun eğmesi ile o olağanüstü şeye, 'mutlak'a kavuşmaktadır. Ona başdöndürücü zevkler veren, bu kesinliktir. Tanrı'nın sağ kolunun yanındaki yere yükselmiş hisseder kendini. 'Harika' bir düzen içindeki bir dünyada bir *yeri* olsun da, isterse bu, ikinci derecede bir yer olsun, hiç önemi yok-

tur. Sevdiği, sevildiği ve sevdiği insana gerekli olduğu sürece kendini bütünüyle doğrulanmış hissetmektedir; huzur ve mutluluk içindedir. Şövalye d'Aydie'nin sevgilisi Matmazel Aisse'nin ya da Victor Hugo'nun güçlü gölgesindeki Juliette Drouet'nin kaderleri, birtakım dinsel kaygılara düşmeden önce, böyleydi işte.

Ancak bu şanlı mutluluğun sürüp gitmesine pek seyrek rastlanır. Hiçbir erkek, gerçekten 'Tanrı' değildir. Sofu bir kadınla "Kutsal Yokluk" arasındaki ilintiler, yalnızca onun kendi inancının ateşine bağlıdır; ama Tanrı olmadığı halde tanrılaştırılan erkek ise mevcuttur. İşte gerçekten seven kadının ıstırapları buradan doğacaktır. Böyle bir kadının en beylik kaderi, Julie de Lespinasse'ın ünlü sözlerinde bulunur: "*Sevgili dostum, seni her zaman seviyorum, acı çekiyorum ve bekliyorum.*" Aşkla acı, kuşkusuz, erkekler için de birbirine bağlıysa da, onların çektikleri ya kısa sürelidir ya da çok şiddetli değildir. Benjamin Constant, Juliette Recamier'nin aşkından ölmeye kalktı ama bir yılda kendine geldi. Stendhal, yıllarca Matilde'in ardından pişmanlık duydu; ancak bu pişmanlık hayatını yok etmeden, ona renk katan bir pişmanlıktı. Oysa kendini gerekli olmayan bir rolü yüklenmiş gören, tam bir bağımlılığı kabul eden kadın, kendi içinde bir cehennem yaratmaktadır. Seven her kadın, kendisini, Andersen'in masalındaki aşk uğruna kuyruğunu bacakla değiştiren ve sonra ömrü boyunca kızgın korlarla iğneler üstünde yürümeye mahkûm olduğunu gören ünlü denizkızına benzetir. Sevilen erkeğin mutlak olarak gerekli ve kadının da ona gereksiz olduğu görüşü doğru sayılamaz. Erkek, varlığını kendisine hayran olmaya adayan kadını doğrulayacak durumda değildir ve kendisine kadının hâkim olmasına razı gelmez.

Gerçek bir aşk, karşısındaki insanı bütün sınırları ve temelden gelen keyfiliğiyle kabul etmek zorundadır. Böylesi, bir kurtuluş değil, yalnızca insanlar arası bir ilişki biçimidir. Putlaştırıcı aşk ise sevilen erkeğe mutlak bir değer verir; bütün dışarıdan bakanların

açıkça gördüğü bir yutturmacadır bu. Seven bir kadının çevresi de, "Bütün bu sevgiye layık bir *erkek* değil o" diye fısıldaşır. Taptığı erkeğin kusurlarını, bayağılaştığını görmek, bir kadın için yakıcı bir düş kırıklığıdır. Colette gibi romancılar, bu şiddetli acıya sık sık değinmişlerdir. Buradaki düş kırıklığı, babasının üstünlüğünün çöktüğünü gören çocuğunkinden daha zalimdir. Çünkü kadın, bütün varlığını teslim ettiği kişiyi kendisi seçmiştir.

Seçilen kişi, en derin sevgiye layık bile olsa, onun gerçeği bu dünyanın gerçeğidir, dünyasaldır; yüce bir varlık önündeymiş gibi diz çöktüğü anda, kadın artık bir erkeği sevmekte değildir yalnızca. O, bu değerlerin kaynağının 'insani' olduğunu kabul etmeyen bir aşırı ciddiliğin kurbanıdır. Kendisiyle sevdiği erkek arasında engelleri yükseltir, kadının kötü inancı. Ona tapar, onun önünde eğilir; ama dostu değildir. Erkeğin dünyada tehlike içinde bulunduğunu bilmez çünkü. Erkeği "inanç", "doğru" saydığından, onun özgürlüğünü, ruhunun duraksamasını ve ıstırabını yanlış anlamıştır. Sevgiliye 'insani' ölçüler uygulamaktan kaçınma, kadınların düştüğü çelişmelerin nedenini açıklamaktadır. Kadın, sevdiğinden bir lütuf bekler. Bu verildiği takdirde, erkek cömerttir, zengindir, 'muhteşem'dir, kral gibidir, tanrısaldır. Ya reddedilirse? O zaman cimri, kötü huylu, zalimdir; şeytansı ya da hayvansı bir varlıktır. İnsanın buna itiraz edesi geliyor; eğer bir 'evet' bu kadar şaşırtıcı ve olağanüstü bir savurganlıksa, 'hayır' sözüne ne diye şaşmalı? 'Hayır' sözü böylesine aşağılık bir bencilliği ortaya vuruyorsa, niçin 'evet'e bu kadar şaşılmaktadır? İnsanüstü ile insanlık dışı arasında "insan olan"a bir yer yok mu?

Düşmüş bir Tanrı, insan değildir; düzmece bir şeydir. Âşık, ya kendisinin göklere çıkarılan bir kral olduğunu kanıtlamalı, ya da kapkaççı olduğunu kabul etmelidir. Artık tapılmıyorsa, ayaklar altına alınıp çiğnenmelidir. Seven kadın, sevdiği erkeğe, alnına oturttuğu krallık tacı adına, her çeşit zayıflığı yasaklar. Erkek, otur-

tulan yere uymadığı zaman, kadın, düş kırıklığına uğrar ve öfkelenir. Erkek yorulursa ya da dikkati elden bırakırsa, zamansız yere susar ya da acıkırsa, yanılır ya da çelişmeye düşerse, kadın onun "kendisi olmadığına karar verir ve söylenmeye başlar. Bu dolaylı yolla kendisinin onaylamadığı bütün girişimlerini suçlamaya kadar gider; yargıcını yargılar; erkeğe, efendisi olarak kalmaya hak kazanması için, özgürlüğünü vermeyi reddeder. Kimi zaman, duyduğu saygı, onun varlığından çok, yokluğunda daha büyük bir tatmin taşır. Etten ve kemikten insanlar, düşlerine aykırı düşecekleri için (ve etten, kemikten insanlarla karşılaştırmak zorunda kalmamak için) kendilerini ölmüş ya da yanına yaklaşılmaz kahramanlara adayan kadınlar vardır. Düş kırıklığı dolu sözlerin kaynağı da buradadır işte: "Peri padişahının oğluna inanmamalı. Erkekler, zavallı yaratıklardan başka şeyler değildirler." Oysa kendilerinden dev olmaları istenmese, hiç de cüce gibi görünmeyeceklerdir kadınların gözüne.

Aşka tutulmuş kadının başına çöken felâketlerden en büyüğü de, cömertliğinin ihtiyaca dönüşüdür. Bir başkasıyla özdeşleştiği için, zararını çıkarmak ister. Kendini bütün varlığıyla verir ona, ancak erkeğin de bu armağanı kabul edebilmesi için, bütün varlığıyla hazır olması gerekmektedir. Kadın, her anını sevdiğine ayırır; ama erkek de her an yanında olmalıdır. Kadın, yalnız onda yaşamak ister; ama erkeğin de kendisini onu yaşatmaya adaması gerekmektedir. Madam D'Agoult, Liszt'e şöyle yazar: "Zaman zaman budalaca seviyorum sizi ve böyle anlarda, sizin gibi neden benim de sizin için yaşamımızın her anını dolduran bir düşünce olamadığımı, olamayacağımı, olmamam gerektiğini anlayamıyorum doğrusu."

Sevdiği erkek için 'her şey' olma isteğini frenlemeye çalışmaktadır bu sözleriyle. Aynı yakınma, Matmazel de Lespinasse'ın mektuplarında da göze çarpmaktadır: "Hey Tanrım! Sizi görme-

nin yarattığı ilgi ve zevkten yoksun olan günlerimin ve ömrümün boşluğunu bir bilseniz! Sevgili dostum, sizin için tembellik, çalışma ve hareket yeterli; oysa ömrümün her günü sizi görmesem ve sizi sevmesem yaşamanın ne anlamı var benim için."

Seven kadın, ilkönceleri sevdiğinin arzularını yerine getirmekten zevk duyar; sonraları -masaldaki itfaiyecinin meslek aşkıyla ötede beride yangın çıkarması gibi-, doyurmak zorunda kalacağı bu arzuyu uyandırmak için zamanını harcar. Bu uğraşında başarılı olamazsa, kendini gereksiz, aşağılanmış bir varlık olarak hisseder; öyle ki, sevgilisi hiç tanımadığı heyecanları duyuyormuş gibi numara yapmak zorunda kalacaktır. Kadın, kendini köleleştirerek onu kendine bağlamanın en emin yolunu bulmuştur. İşte Lawrence, Montherlant gibi pek çok erkeğin öfkeyle karşı çıktığı aşkın bir başka yalanı da budur. Gerçekte bir zorbalık olduğu halde, böyle bir sevgi, armağan kılığı altında sunulmaktadır. Benjamin Constant, *Adolphe*'da, bir kadının gereğinden fazla cömert aşkının erkeğin boynuna doladığı zincirleri sert bir deyişle anlatmıştır. Elénonora'dan, "Bana kabul ettirmeye uğraştığı için, yaptığı fedakârlıkları hesaplamaya vakti kalmazdı" diye pek acı bir dille söz etmiştir.

Gerçekte de kabul ediş, sevgiliyi, veren insanın herhangi bir gösteriş yapma imkânından yoksun bırakarak kıskıvrak bağlamaktadır. Kadın, âşığının sırtına yüklediği yüklerin güleryüzle karşılanmasını istemektedir. Zorbalığı da bir türlü doymak bilmez. Seven erkek de zorbadır; ama istediğini elde edince tatmin olmuştur artık. Oysa bir kadının çok şey isteyen bağlılığının sınırları yok gibidir. Sevdiğine güvenen bir erkek, kadının yanından ayrılmasına, uzakta başka işlerle uğraşmasına aldırmaz. Kadının kendinin olduğunu bilir; bir şeye 'malik' olmaktansa, özgür bir varlığa sahip olmayı tercih eder. Kadın için, sevgilisinin yokluğu bir işkencedir; erkek bir bakıştır, bir yargıçtır, kendinden başka bir şeye baktığı

anda kadını çok şeyden yoksun bırakmıştır. Gördüğü her şeyi kadından çalarak görür. Kadın, sevdiğinden uzakta, hem kendisini, hem de dünyasını kaybetmiştir; erkek, yanıbaşında oturup okuduğu, yazdığı zaman bile onu terketmekte, aldatmaktadır. Hatta, onun uykusundan bile nefret etmektedir.

Ama Baudelaire, uyuyan kadına bakınca duygulanır: "*Güzel gözlerin yorulmuş, zavallı sevgilim.*" Proust, Albertine'in uyuyuşuna bakıp kendinden geçer; çünkü, erkek kıskançlığı, yalnızca bir tekelci sahip olma istemidir. Uyku, çocukluğun zararsız saflığını kazandırdığı zaman, sevilen kadın kimsenin malı değildir artık; erkek için bu kesinlik yeterlidir. Oysa "Tanrı, efendi", uykunun içkinliğine* bırakmamalıdır kendini. Kadın, bu kendinden geçmeyi düşmanca bir bakışla seyreder, *kadın için* değil de *kendi başına* var olan bu vücudun hayvansı 'atâlet'inden** nefret eder. Violette Leduc, "*Je hais les dormeurs*" (Uyuyan erkeklerden nefret ederim) adlı yazısında, bu duyguyu büyük bir güçle dile getirmiştir: Nefret ederim uyuyan erkeklerden. En kötü niyetlerle seyrederim onları. Boyun eğişleri çileden çıkarır beni. Onların o bilinçsiz sakinliklerinden, yabancı uyuşuklularından, akıllı, uslu sarhoşluklarından, beceriksiz uygulamalarından nefret ederim. Uyuyan erkeğimin ağzından çıkacak pembe hava kabarcığını uzun süre gözleyip bekledim. Ondan bütün istediğim, var olduğunu belirtecek bir küçük hava kabarcığıydı. Bu canlılık belirtisini yakalayamadım... Geceleyin, gözkapaklarının ölü gözkapağına döndüğünü gördüm... Laf anlamadığı zamanlar, gözkapaklarındaki neşeye sığınırdım. Uyku bu gözkapaklarına indi mi, ağır mı ağırdır. Her şeyi silip süpürmüştür. Büyük bir bilinçsizlikle yaratabildiği bu paylaşamadığım dinginlikten nefret ediyorum. Baldan tatlı alnından nefret ediyorum... Benliğinin ta derinliğine inmiş, kendini dinlen-

* içkin: Kendinde kalan, başkasına geçmeyen.
** atâlet: Tembellik, işlemezlik.

dirmeye çalışıyor. Kuşlar gibi kanat çırparak fırlamıştık göklere yeryüzünden. Birlikte havalanmış, yükselmiş, beklemiş, varmış, kazanmış ve kaybetmiştik. Ciddi bir kaçakçılıktı bu. Yeni bir hiçlik bulup ortaya çıkarmıştık. Oysa şimdi uyuyorsun. Kendini böyle aradan çekip sıyırışın, dürüst bir davranış değil... Uyuyan erkeğim kıpırdadığı an, elim istemeden tohum torbasına dokunuyor. İnsanı boğan, zorla boyun eğdiren elli çuval tohumluğun saklandığı ambar bu. Uyuyan bir erkeğin gizli para keseleri elimde şimdi... Küçük tohum torbaları elimde... Sürülecek tarlalar, bakılıp budanacak meyve bahçeleri, biçim değiştirecek suyun gücü avucumda... Neşter, bahçıvan makası, derinlik ölçme aygıtı, tabanca elimde şimdi ve bütün bunlar avucumu adamakıllı doldurmuyor bile. Uyuyan dünya tohumu, ruhun pörsük pörsük aşağı uzantısından başka bir şey değil...

Uyuduğun zaman nefret ediyorum senden.

"Tanrı'nın çamura, ete dönüşmemesi için uyumaması gerekir; yarattığı varlığın hiçliğe batmaması için, bir an bile geri kalmamalıdır var olmaktan. Erkek, sevgilisini kucaklamak isteyerek uyandırır bazen; kadın ise ancak uyumasına engel olmak için, onu orada, odada, yatakta, kolları arasında -tapınaktaki Tanrı gibi- olması için uyandırır. Kadının istediği budur: Hapisane bekçisidir o.

Oysa erkeğin 'mahpus'tan başka bir şey olmasına da razı gelemez. Aşkın en acı çelişkilerinden biri de budur: Tanrı, tutsak olduğu zaman bütün tanrısallığını yitirir. Kadın, üstünlüğünü ona devrederek korur; buna karşılık, erkek de bunu alıp dünyaya indirmelidir. İki sevgili, tutkunun mutlaklığı içine gömüldükleri an, bütün özgürlükleri yozlaşıp içkinliğe dönüşür. "*Tristan ve Isolde*" efsanesinin anlamlarından biri de budur. Birbirleri için var olan âşıklar zaten ölmüşlerdir; can sıkıntısından, yavaş yavaş kendini yiyip bitiren aşkın acısından ölür giderler.

Kadın, bu tehlikeyi bilir. Kıskançlık nöbetleri dışında erkeğin baştan aşağı tasarı ve eylem olmasını kendisi ister; uğraşlara gir-

mezse, kahraman olmayacaktır çünkü. Yeni serüvenlere atılan şövalye, sevgilisine hakaret etmiş olur ama sevdiğinin dizleri dibinde kalacak olursa, kadın ona ancak horgörüyle bakacaktır. Umutsuz aşkın işkencesi budur işte; kadın, erkeğe bütünüyle sahip olmak isterse de erkeğin sahip olunabilecek bütün verileri aşmasını da bekler. Özgür bir varlığa sahip olunamaz. Seven kadın, Heidegger'in deyimiyle, "uzak diyarların bir varlığını" *buraya* kapatmak istemektedir ve bu çabasının daha başından başarısızlığa mahkûm olduğunu bilmektedir. Julie de Lespinasse şöyle diyor: "Dostum, sizi gerektiği gibi seviyorum; yani, aşırı bir sevgiyle, çılgınca, coşkunluk ve umutsuzlukla." Putlaştırıcı aşk, yeterince açık görüşlüyse, umutsuzluktan da payını almalıdır. Sevdiğinin bir kahraman, bir dev, bir yarı-tanrı olmasını isteyen seven kadın, aynı zamanda, erkeğin bütün dünyası olmamayı da istemektedir. Oysa gerçek mutluluğu ancak erkeğe tam olarak sahip olmakla elde edebilecektir. Nietzsche, *Şen Bilim*'de şöyle der: "Bütün kendi haklarından vazgeçiş anlamına gelen kadın tutkusu, aynı duygunun karşı cinste bulunmamasını da gerektirir. Çünkü, sevgi yüzünden ikisi de benliklerinden vazgeçseler, o zaman ortaya ne çıkardı pek bilmem. Belki de hiçliğin yarattığı dehşet... Kadın, sahip olunmak ister... Bunun için de kendisini vermeyen, kendisini terketmeyen, tersine, benliğini sevgiyle zenginleştirmek isteyen birisinin gelip kendisini *almasını* diler... Kadın, kendini verir; erkek, onu alarak kendi varlığını zenginleştirir."

Kadın, hiç olmazsa sevgilisine getirdiği bu zenginlikten dolayı sevinç duyacaktır; erkek için "her şey" değildir kuşkusuz; ama kendi kendini "vazgeçilmez" olduğuna inandırmaya çalışacaktır. Gerekliliğin sınırı yoktur çünkü. Erkek 'onsuz yaşayamazsa' kadın, kendisini erkeğin değerli varlığının temeli sayar ve kendi değerlerini de bundan çıkarır.

Kadının sevinci, erkeğe hizmet etmektedir; ancak, erkek de bu hizmeti minnetle karşılamalıdır. Böylece armağan, bağlılığın genel

diyaletiğiyle bir karşılık bekleme durumuna girer. Kılı kırk yaran bir zihne sahip kadın, bu sefer kendi kendine, "Gerçekten *bana* ihtiyacı var mı?" diye sorar. Erkek onu sevmekte, arzulamaktadır; ama bir başkasına duyacağı sevgi de aynı ölçüde benzersiz olmayacak mıdır? Seven pek çok kadın, bu konuda aldatır kendisini; erkek de bu yanılmayı destekler, çünkü ilk başta, o da bunu paylaşmaktadır. Duyduğu istek, çoğu defa zamana karşı çıkan bir ateşe bürünmüştür; belli bir kadını istediği an, yalnız 'o kadın'ı ister. O anın mutlak olduğu kuşkusuzdur; ama bu, yalnızca bir anlık bir mutlaklıktır. Bunun farkına varamayan kadın, sonsuza doğru gider. Efendinin kollarında tanrısallaşınca, öteden beri "Tanrı'ya adanmış" ve "tanrısal" bir varlık olduğuna inanır. Tektir; başka kimse geçemez onun yerine. Ama erkeğin tutkusu, zorba olduğu kadar gelip geçicidir de; doyurulur doyurulmaz söner. Oysa kadın, genellikle, aşktan sonra aşkın tutsağı olur. Pek çok edebiyat eseriyle pek çok şarkı bu konuyu işlemektedir: "Bir delikanlı yolunun üzerinden geçerken, bir genç kız şarkı söylüyordu... Bir delikanlı şarkı söylerken, bir genç kız ağlıyordu."

Bir erkek, bir kadına sürekli bir bağla bağlandığı zaman, bu bile kadının ona ille de gerekli olduğu anlamına gelmez. Kadının istediği şudur: Kendisinden vazgeçmesi, ancak imparatorluğunun kurulması şartına bağlıdır; karşılıklılıktan kaçınılamaz burada. Bunun için ya acı çekmesi, ya da kendisini aldatması gerekecektir. Çok defa yalana sarılır. Erkeğin sevgisinin, kendi getirdiği sevginin karşıtı olduğunu düşler. Arzuyu sevgi, erkeklik organının sertleşmesini arzu, sevgiyi de din olarak görür. Erkeği kendisine yalan söylemeye zorlar: "Beni seviyor musun? Dünkü kadar mı? Her zaman sevecek misin?" Bu soruları, büyük ustalıkla, ayrıntılı ve içten karşılıkların verilebilmesi için yeterli zamanın bulunmadığı ya da durum ve şartların buna elvermediği anlarda sorar: Sevişme sırasında, bir hastalıktan kalkacağına yakın, hıçkırıklar arasında ya da

tren istasyonunda. Zorla aldığı karşılıkları 'ganimet' olarak saklar; karşılık alamazsa, susuşlardan istediği anlamları çıkarır. Seven kadın, hemen hemen her zaman biraz kaçıktır. Uzakta olan âşığından uzun zamandır mektup alamayan bir kadına arkadaşımın, "İnsan birisiyle bozuşmak istediği zaman bunu mektupla bildirir" dediğini hatırlıyorum. Sonraları yanlış anlamaya meydan bırakmayan bir mektup alınca, "İnsan bir ilişkiyi bozmak istedi mi, mektup falan yazmaz" demişti.

Bu çeşit itirafları dinleyince, ruh hastalığına giren saçmalamanın nerede başladığı pek anlaşılamaz. Çılgıncasına âşık bir kadının gözünde, bir erkeğin davranışları her zaman garip bir nitelik alır: Erkek ya nevrotiktir, ya sadisttir, ya bastırılmış bir kişiliği vardır, ya mazohisttir, tutarsız bir insandır, şeytanın tekidir, korkaktır ya da bütün bu nitelikleri kendisinde toplamıştır. Böyle bir erkek, bütün psikolojik açıklamaların dışındadır.

"X taparcasına hayran bana, deli gibi kıskanç. Sokağa çıkarken yüzüme maske takmamı istiyor; ama aşktan öylesine korkan bir erkek ki, evine gidip zili çaldığım zaman kapı önüne çıkıyor, beni içeri bile almıyor." Bunun gibi 'esrarlı' hikâyeler, erkek ağzını açar açmaz hemen aydınlanırlar: "Hiç de âşık değildim kendisine" ya da "Ancak dosttuk; bir ay bile yaşayamam o kadınla" gibi...

Sağlıklı bir kadın, sonunda doğruyu kavrayıp artık sevilmediğine inanabilir. Ama bunu kendi kendine itiraf etmek zorunda kalmadıkça, hile yapmaya devam edecektir. Karşılıklı aşkta bile, âşığın duygularıyla kadınınkiler arasında, kadının kendi kendisinden gizlemeye çalıştığı bir temel ayrılık vardır. Kadın, kendi varlığını ancak onun yardımıyla doğrulamayı umduğuna göre, erkeğin kendi kendisini doğrulama gücüne sahip olması gerekmektedir. Erkek; kadın için gerekliyse, kadın özgürlüğünden kaçınıyor demektir. Oysa kendi özgürlüğünü kabul ettiği zaman (bu ozgürlük olmadan ne bir kahraman, hatta ne de bir erkektir), hiçbir kimse ve hiç-

bir şey kendisine gerekli olmayacaktır artık. Kadının kabul ettiği bağımlılık, onun zayıflığından gelmektedir. Gücünden ötürü sevdiği erkekten aynı bağımlılığı nasıl bekleyebilir ki?

Büyük bir tutkuyla karşısındakinden çok şeyler isteyen insan, çelişik bir amaca yöneldiği için, aşkta da iç rahatlığı bulamayacaktır. Paramparça ve sıkıntılı ruhuyla, erkeğe -kölesi olacağı yerdeyük olacak, rahatsız edici bir varlık haline gelecektir. Bu çok yaygın bir 'facia'dır. Kadın, daha akıllı ve daha az şey isteyen bir insansa, boyun eğecektir. Ne her şeydir, ne de gereklidir; yararlı olmak yeterlidir, bir başkası kolayca yerini alabilir. O yeri, o an dolduran insan olmaya razıdır. Aynı karşılığı beklemeden köleliğini benimser. Böylece, alçakgönüllü bir mutluluk tadacaktır; ama bu sınırlar içinde bile mutluluğu gölgesiz olmayacaktır.

Seven kadın, evli kadından daha çok acı çekerek bekler erkeğini. Ayrıca tutkulu bir âşıksa, ev işlerinin, anneliğin, başka uğraş ve zevklerin evli kadının gözünde hiç değeri yoktur. Onu can sıkıntısından kurtaracak tek şey, kocasının varlığıdır. Cecile Sauvage, evliliğinin ilk günlerinde kocasına şunları yazıyordu: "Sen yanımda olmayınca, pencereden dışarı bakmayı bile gereksiz sayıyorum. O zaman, yaşadığım her şey ölü. Kendimi, iskemlenin birine atılmış bir elbise gibi hissediyorum*."

Gördüğümüz gibi tutkulu aşk, genellikle evlilik dışında gelişir ve çiçeklenir. Bütün bir hayatın aşka adanmasının en ünlü örneklerinden olan Juliette Drouet, Victor Hugo'ya şöyle yazmaktadır: "Seni sonsuza kadar bekliyorum. Kafeste bir sincap gibi... Hiç gelemeyeceğini bilmektense, beklemeyi tercih ettiğim için bekliyorum."

Hugo, Juliette'i koruyucusu Prens Demidow'dan ayırdıktan sonra, eski dostlarından biriyle ilişki kurmasından korktuğu için,

* Eğer kadın evlilikte özerkliğe kavuşmazsa, durum başkadır; o zaman sevgi, ikisi de kendilerine yeten karı-koca arasında özgür bir alışveriş biçimine girebilir.

tam on iki yıl küçücük bir dairede kapalı tutmuş ve tek başına sokağa çıkmasını yasaklamıştı. Daha sonraları, kadın, yalnız âşığı için yaşadığı halde, onu pek az görebilmiştir. Ama bu, aşkını etkilememiş, ancak, mektuplarının da gösterdiği gibi yüreğini acıyla doldurmuştu. Özgürlüğü ve sevgiyi uzlaştırma düşleri kuruyordu: "*Hem bağımsız, hem de köle olacağım.*" Ama oyuncu olarak başarı kazanamayınca, kendini bütünüyle sevgiye bırakmıştı. 'Efendisi'nin ziyaretleri arasında yapacak başka bir şeyi olmadığından, ona yılda üç-dört yüz tane olmak üzere on yedi bin mektup yazmıştır. Hareme kapatılan bir kadın için felâketlerin en büyüğü, günlerinin bir sıkıntı çölüne benzemesidir; erkek gelip kendisi için yalnızca bir nesne olan kadını kullanmadıkça, o gerçekten bir hiçtir.

Sevdalı kadının durumu da bunun aynıdır. Sevilen kadından başka bir şey olmak istemez; başka bir şeyin değeri yoktur gözünde. Yaşayabilmesi için sevgilisinin yanında bulunması, onunla ilgilenmesi gerekir. Gelmesini, isteklerini, uykudan uyanmasını bekler. Kapıdan çıkar çıkmaz dönüşünü beklemeye başlar. Bu, kendi kaderini kendi eline almayan kadına verilen ağır cezadır.

Beklemek zevk olabilir; kendisine koştuğunu bildiği bir erkeği beklemek, seven bir kadın için, göz kamaştırıcı bir vaattir. Ama -varlığı çevreleyen güven dolu sevginin sarhoşluğu geçtikten sonra-, orada olmayışın yarattığı boşluğa, kaygının sıkıntıları karışır: Erkek bir daha hiç gelmeyebilir. Âşığını her seferinde şaşkınlıkla karşılayan bir kadın tanımıştım. "Artık gelmeyeceksin sanmıştım" derdi. Erkek, "Ama neden?" diye sorduğunda da, "Gelmeyebilirdin. Seni beklerken sanki bir daha göremeyecekmişim gibi bir hisse kapılıyorum" karşılığını verirdi.

En kötüsü, kendisini sevmekten bıkabilir erkek: Başka bir kadın sevebilir. Çünkü bir kadının, "*Çılgınca seviyor beni; benden başkasını da sevemez*" diyerek kendini aldatmaya kalkışması, çektiği kıskançlık acılarını ortadan kaldıramaz. Tutkulu, ama çelişik

sözlere izin vermek, kötü niyetin özünde vardır. Gerçekten de inatla, "Ben Napolyon'um" diyen bir deli, aynı zamanda basit bir berber çırağı olduğunu kabul edebilir; buna hiçbir engel yoktur.

Kadın, "Beni gerçekten seviyor olmasın?" sorusunu pek seyrek olarak sorar kendi kendine. Ama "Sakın başka birini seviyor olmasın?" sorusunu yüzlerce defa tekrarlar. Âşığının ateşinin yavaş yavaş sönebileceğini, ya da aşka kendisinden daha az değer verdiğini kabul etmez. Daha ilk günden kendine birtakım rakipler çıkarır.

Gerçek aşk, iki ayrı özgürlüğün karşılıklı tanınması temeline oturtulmalıdır. O zaman her iki âşık da kendisini hem kendisinin, hem de karşısındakinin varlığı olarak görebilecektir; hiçbiri üstünlüğünden vazgeçmeyecek, hiçbiri sakatlanmayacaktır. İkisi de birlikte olunca, dünyada değerler ve amaçlar bulup ortaya çıkaracaklardır. Aşk her ikisi için de kendini verişte benliğini tanımak, evreni zenginleştirmek biçimine girecektir. George Gusdorf *insan*'ın aşktan ne beklediğini pek güzel özetlemektedir: "Aşk, bizim kendi içimizden çıkmamızı sağlayarak kendi benliğimizi açıklar bize. Kendimize yabancı ve bizi tamamlayıcı olanla kurduğumuz bağlarla benliğimize olumlu olma niteliğini veririz. Sevgi, bir görüş biçimi olarak her zaman yaşadığımız dünyaya bile yeni gökler ve yeni bir toprak getirir. Büyük 'sır' buradadır işte: Dünya, değişiktir. Ben *kendim değişiğim*. Bu bilgimde yalnız da değilim. Bundan da iyisi, bana bu gerçeği bir başkası öğretmiştir. Demek ki kadın, erkeğin kendi varlığının bilincine varmasında vazgeçilmez ve öncü bir rol oynamaktadır."

Ancak kadın, çoğunlukla kendisini başka bir varlık olarak tanımaktadır: Başkasına olan ilintisi, başkası için olması, onun kendi varlığıyla karışmaktadır. Onun için aşk, 'kendisiyle kendisi' arasında bir aracı değildir; çünkü, kendi öznel varlığı içinde bulamaz bunu. O, -erkeğin ortaya çıkmakla kalmayıp, aynı zamanda yarattı-

ğı– seven kadın, içinde gömülüp kalmaktadır. Kurtuluşu, kendisini yaratmış olan ve her an yok edebilecek olan bu zorba, özgür varlığa bağlıdır. Bilmediği ve hatta istemediği halde, kendi kaderini elinde tutan bu erkek karşısında korkudan titreyerek ömrünü geçirmektedir. Hiç istemeden zorba ve cellat haline gelen bu erkek, yine hem kadının, hem de kendisinin isteğine aykırı olarak düşmanca bir görünüşe bürünmektedir. Böylece aradığı birlik yerine yalnızlığın en acısıyla, hayat ortaklığı yerine de kavga ve çoğu kere nefretle karşılaşmaktadır. Kadın için aşk, mahkûm olduğu bağımlılığı kabul ederek hayatta kalabilmek için en üstün çabayı harcamaktır. Buna razı olursa bile, bağımlı bir hayat ancak korku ve kölelik içinde yaşanır.

Erkekler, aşkın kadının en yüce başarısı olduğunu ilan etmede birbirleriyle yarışa girmişlerdir. Nietzsche, *"Kadın olarak seven kadın, ancak daha çok kadınlaşır"* yargısına varmış; Balzac da, *"Erkeğin hayatında ilk gelen şey ün, kadınınkinde ise aşktır. Erkeğin hayatı nasıl sürekli bir eylemse, kadın da hayatını sürekli bir sunuş haline getirerek erkeğe eşit olabilir"* demiştir. Oysa bu da, hiç acımasız bir aldatmacadır; çünkü, erkekler kadının kendilerine sunduğu şeyi kabule hiç de o kadar hazır değillerdir. Erkeğin ne istediği şartsız bağlılığa, ne de boş gururunu okşayan putlaştırıcı sevgiye ihtiyacı vardır. O, bunları sözü geçen bağlılık ve sevginin içerdiği karşılıklı zorunlulukları yerine getirmediği zaman kabul etmektedir. Erkek, kadına durmadan vermesini öğütlemekte, ama verdiği şeyler de canını sıkmaktadır. Kadın, hem hiçbir şeye yaramayan armağanlarından, hem de gereksiz varlığından ötürü ne yapacağını şaşırmış durumda kalmaktadır. Kadın, güçsüzlüğü değil, güçlülüğü içinde; kendinden kaçmak değil, kendini bulabilmek; kendini alçaltmak değil, kabul ettirmek üzere sevebildiği gün, hem onun için, hem de erkek açısından korkunç bir tehlike olmaktan çıkacak, bir hayat kaynağı haline gelecektir. Bu arada

aşk, dişilik dünyası içine hapsedilmiş, varlığı sakatlanmış, kendi kendine yetemeyen kadın için üzerine çöken bir lânetten başka bir şey değildir. Aşkın sayısız kurbanı, en son kurtuluş yolu diye, verimsiz bir cehennem hayatını karşılarına çıkaran kaderin haksızlığına tanıktır.

ÖZGECİ SEVGİ

Pitirim SOROKIN

İnsanları daha az bencil ve daha çok yaratıcı yapabilmek için insanın sevme yeteneğinde doğuştan var olan gücün nasıl kullanılacağı sorununa, bu ünlü Rus asıllı Amerikan sosyoloğundan daha fazla eğilen pek az çağdaş bilimadamı çıkmıştır.

Harvard Araştırma Merkezi'nde Yaratıcı Özgecilik* bölümünü yöneten Prof. Sorokin, kendisiyle yapılan bir röportajda şunları söylemiştir: "Tek tek insanlar, gruplar ve kuruluşlar daha çok yaratıcı özgeciliğe varmadıkları takdirde, insanlığı hiçbir şeyin kurtaramayacağı kanısına vardım. Savaşa karşı bir çare olarak öngörülen siyasal ve dinsel değişimlerle eğitim, bunda başarılı olmayacaktır. Bilim ve eğitimin, karşı konulmaz yükseklikleredir vardığı bu yüzyıl, yirmi beş yüzyıllık Greko-Romen ve Avrupa tarihinin en kanlı yüzyılı olmuştur."

Pitirim Sorokin'in** The Ways and Power of Love (Sevgi'nin Yolları ve Gücü) **adlı eserinden alınan bu bölümde, yazar özgeciliğin imkânlarına temel hazırlayan sevginin "çok katlılığını"nı incelemektedir.

Sevgi, buzdağına benzer, yalnız küçük bir bölümü göze görünür ve bu göze görünen bölüm konusunda da pek az şey bilinir. Aşağıda belirtilecek nedenler yüzünden, sevgi, nitelik ve nicelik bakımından tükenmez bir evren olarak göze çarpmaktadır.

Pek çok biçime girmiş olan varlığında şunlar görülebilir: Dinsel, ahlaksal, varlıkbilimsel, fiziksel, biyolojik, psikolojik ve toplumsal biçimler...

* Özgecilik (diğergâmlık, altruism): Başkalarının iyiliği için fedakârlık etme tabiatında olmak, başkaları için yaşamak.

A. Sevginin Dinsel Görünümü

Dinsel alanda sevgi, Hıristiyanlık'ta ve öteki büyük dinlerde en yüksek değer olan Tanrı ile özdeşleştirilmiştir. "Sevgi Tanrı'dır" ve "Tanrı sevgidir; sevgi içinde yaşayan Tanrı ile, Tanrı da onunla yaşıyor" der Kutsal Kitap. Hemen hemen bütün büyük dinlerin kitapları da aynı şeyi söylerler: Taoizm ve Konfüçyanizm, Hinduizm ve Budizm, Musevilik, Müslümanlık ve başkaları... Tanrı'nın mutlak değer olduğuna inanıldığından, sevgi de Tanrı'nın mutlak değerinde yer alır. Tanrı, "*sonsuz çok katlılık*" olduğu için de nitelik ve nicelik bakımından sonsuzdur. Bu yüzden de kelimeler ve kavramlarla tanımlanamaz; bunlar, ancak sevginin sonsuz evreninin sembolik göstergeleri olabilirler. Paul Tillich, bu sonsuzluğu şöyle belirtmektedir:

"Sevginin tanımını vermedim. Bu, imkânsızdır; çünkü, sevginin tanımına yardım edebilecek daha yüksek bir ilke yoktur. Sevgi, gerçek birliği içinde hayatın kendisidir. Sevginin aldığı biçim ve yapılar, hayatın yıkıcı güçlerini yok etmek için aldığı biçim ve yapılardır."

Doğu ve batının dinsel, filozofik ve ahlaksal düşüncesinde üç sevgi kavramı belirmiştir: *Eros* olarak sevgi, *Agape* olarak sevgi ve Eros ile Agape'nin sentezi olarak sevgi.

Nygren'in sevgiyi "*Eros*" ve "*Agape*" diye bölmesi, soruna bir giriş işini görmektedir. O, sevginin, Agape olarak Eros'luğundan temelli bir değişiklik gösterdiğini söylemekte; Agape biçiminin İsa, Aziz Paul ve ilk Hıristiyanlar'ın anladığı anlamda, özellikle "Hıristiyancıl" olduğunu belirtmektedir.

Böylece, "Eros ile Agape birbirinin tam karşıtıdır." Agape, güneş gibidir; günahkârın da, günahsızın da üstünde parlar. Erdemlileri kutsadığı gibi günahkârları da kurtarır. Tükenmez zenginliği kendiliğinden herkese akar; "akıla dayanan bir ayrım" yapmaz. Bu anlamda Agape, insanın mantığı ile anlaşamaz. Eros sevgiyse,

sevilenin çabalarıyla 'kazanılan' bir sevgidir; günahkârlara karşı ayrım yapar.

Geçmişin ve günümüzün çeşitli düşünürleri Eros ile Agape'ye değişik anlamlar verdikleri halde, bu tiplere ayırma sistemi açıklayıcı ve akla yatkındır. Ama şunu sorabiliriz: Eros, Agape'den ayrılabilir mi, yoksa sevginin bu iki görünümü birbirinden ayrılmaz mıdır? Agape, kurtarıcı sevgi değil midir? Tükenmez zenginliğini, yeniden yaşamaları ve bütünlenmeleri için ihtiyacı olanlara vermez mi? Agape'nin bu yanı "sevgi için sevmek" değil midir? Sevgi, eğer sadece onu hak edenlere -erdemlilere, 'seçilmişler'e- verilseydi, böyle bir sevgi, iyi davranışları için "iyi çocuklar"a verilen ticari bir ödül olmaz mıydı?

EROS	*AGAPE*
Eros, insanın kendisi için iyiyi arzulamasıdır.	*Agape, kendini vermektir.*
Eros, insanın yükselme gücüdür.	*Agape, yukarıdan (Tanrı'dan) gelir.*
Eros, insanın Tanrı'ya ulaşan yoludur.	*Agape, Tanrı'nın insana ulaşan yoludur.*
Eros, insanın başarısı, kurtuluşu kazanmak için çabasıdır.	*Agape, karşılıksız armağandır. Kutsal Sevgi'nin eseri olan bir kurtuluştur.*
Eros, bencil sevgidir.	*Agape, bencil olmayan sevgidir.*
Eros, ölümsüz hayatı kazanmak ister.	*Agape, Tanrı'nın hayatı ile yaşar, bunu kaybetmekten korkmaz.*
Eros, bir ihtiyaç duygusuna dayanan sahip olma iradesidir.	*Agape, karşılıksız verir ve harcar; çünkü, Tanrı'nın kendi zenginliğine ve tamlığına dayanır.*
Eros, en başta insan sevgisidir ve Tanrı, Eros'un hedefidir.	*Agape, en başta Tanrı'nın kendi sevgisidir; çünkü Agape, Tanrı'dır.*
Eros, yalnızca onu hak edenlere verilir; bunun için kendiliğinden olma değildir, nesnenin değeriyle meydana gelir.	*Agape, iyiye ve kötüye verilir, kendiliğinden olmadır, 'nedensiz'dir; onu hak edenlere de, etmeyenlere de adanmıştır.*
Eros, hedefinde değeri tanır ve onun için onu sever.	*Agape, hedefindeki değeri sever ve yaratır.*

Bunlar, Agape biçiminin sevginin tabiatında doğuştan bulunduğunu, onun kurtarıcı, yaratıcı ve affedici görevlerini gösteriyor. Böyle bir Agape, bütün adaleti aşar.

Öte yandan Agape, "Eros-Sevgisi"ni reddetmemektedir. Eros-Sevgisi, sevgiye âşık olmakta ve sevgide bütün zihinsel, ahlaksal, estetik ve bedensel soylulukla birlikte, böyle bir mükemmelliğin belirlediği biçimde kusursuz olmaya çalışmaktadır. Böyle bir "Eros-Sevgisi"nin en son noktası, bütün-kurtarıcı, bütün-seven, bütün-affeden ve bütün-yücelten Agape'nin tükenmezliğine erişmektir. Bir insanın Eros-Sevgisi bu düzeye erişince Tanrı'nın Agape'si olur. 'Eros ve Agape'nin bu ayrılmazlığı, sevgi sistemlerinin çoğunun bu iki biçimi de kapsadıklarını açıklar. Batının olduğu gibi doğunun da ahlaksal-dinsel ve filozofik kavramlarında, Kurtuluş'un ve sevgide başarının en iyi yolu olarak Eros ile Agape'nin birleşmesi olduğu görüşü hâkimdir. Tanrı'nın yardımı ile desteklenen kişisel çaba, amaca varmak için tek gerçek yol olarak kabul edilmektedir. Aziz Tychon, "Tanrı, tembellere değil, çalışkanlara yardım eder" der. Bu şekilden her biri kendi başına yetersizdir: Tanrı'nın ya da üstün bir varlığın gücü olmadan, insanın çabaları beklenene ulaştıramaz. Öte yandan, Tanrı'nın sevgisi ve adaleti, sevgi ve kurtuluş için yürekten çalışanlara severek verilir. Bütün büyük dinlerde kurtuluş düşüncesi ve çabası hep bu önerme üzerine kurulmuştur. Aksi takdirde bütün iyilik çağrıları, iyi işler yapmaya, ahlaksal ve dinsel emirleri yerine getirmeye yönelen çağrılar hep anlamsız olurdu.

Bu noktadan hareket eden D'Arcy, "Bu iki sevgi biçiminin (içedönük ve Tanrı'ya dönük) bir arada yaşamaları gerektiğini, hatta her birinin belirli niteliklerini ortaya çıkarmak için, sanki bunlar tek başlarınayımış gibi davranmak zorunda kalsak bile, bu iki sevgiyi bir varlık içinde ayrı ve bağımsız düşünmemiz gerektiğini" söylüyor. "Bir yanda kurtuluş (kendi asıl benliğinin yalancı benliğinden kurtuluşu) arayan tutkulu bir insan vardır; öte yanda, insanın

kendisiyle yeni bir sevgi ilişkisi kurması için onu yüceltirken bütünlüğüne saygı gösteren Tanrı."

Özetlemek gerekirse, bazı sistemler Agape'yi, öbürleri Eros'u üstün tutsalar bile, batıda ve doğudaki bütün gerçek sevgi sistemlerinde, kendinde toplanmış, kendine dönük sevgi (insanın, kendi içindeki gerçek ve kutsal benliğini koparıp, Tanrı ile birleşmeye yönelme çabasıdır bu) ve Tanrı'da toplanmış, Tanrı'ya dönük sevgi (bu çabada, insana destek olan ilahi bir yardım bulunur) vardır.

B. Sevginin Ahlak Açısından Görünümü

Ahlak açısından sevgi, iyilikle bir tutulmakta; doğrudan ve güzelden ayrılmayan iyiliğin temel özelliği olarak görülmektedir. Her üçü de Mutlak Değer ya da Tanrı'nın birleşik görünümleridir. Gerçek iyilik, her zaman doğru ve güzeldir; saf doğru, her zaman iyi ve güzeldir ve gerçek güzellik ise değişmez olarak doğru ve iyidir.

C. Sevginin Varlıkbilimsel* Görünümü

Varlık bakımından sevgi, gerçek ve güzellikle yan yana, *birleştirici, uyumlayan, yaratıcı enerji ya da gücün* en yüksek biçimlerinden birisidir. Empedokles, bu gücün varlıkbilimsel temel özelliğinin sevginin birleştirici yaratıcılığı olduğunu isabetle görmüştür. Bu rolüyle, sevgi içinde ve sevgi tarafından birleştirilen şeylerin "düşmanlıkta ayrılması" biçimindeki çekişme fonkiyonlarının karşısındadır. Buna uygun olarak, daha sonraki düşünürler yerçekiminin birleştirici fiziksel güçlerini, atom içindeki elektron ve protonların birleşmesini hep mıknatıslı sevgi gücünün *fiziksel* dünyadaki belirtisi olarak görmüşlerdir. Bunlar, biyolojik karşılıklı yar-

* Varlıkbilim (Ontoloji): Varlığın temel yapısını, fikirlerini ve biçimlerini inceleyen bilim.

dın ve işbirliğini ve "toplumsallık içgüdüleri"ni sevgi enerjisinin organik dünyadaki belirtileri; bilinçli sevgi, sempati, dostluk ve dayanışmayı da bunun psikososyal dünyada yansımaları olarak görmüşlerdir. Organik, organik olmayan ve psikososyal dünyalarda sevginin birleştirici ve bağlayıcı rolü hiç kesintisiz devam eder. Sevgi, karmaşıklığın ve çekişmenin bölücü ve ayırıcı güçlerine yılmadan karşı koyar. Sevgi enerjisi olmasaydı, biyolojik, fiziksel ve sosyokültürel evren dağılırdı: Uyum, birlik ve düzen imkânı kalmaz, evrensel düzensizlik ve düşmanlık hâkim olurdu. İyiliğin yaratıcı gücü olarak sevgi, bölünmüş olanı birleştirir, alçak olanı yükseltir, saf olmayanı saf yapar; bir düşmanlık dünyasında uyum, savaşta barış yaratır. Sevgi, insanı biyolojik bir organizma durumundan 'ilahlığa' yükseltir, benliği zenginleştirir, insanlığın organik, organik olmayan ve sosyokültürel güçlere hâkim olmasını sağlar. Dostoyevski, sevginin bu varlık gücünü *Karamazov Kardeşler*'de çok iyi belirtmiştir: "İnsanların günahlarını görünce, bunlara güçle mi, yoksa alçakgönüllü sevgiyle mi tepki göstereceğimizi bilemiyoruz. Onlarla hep alçakgönüllü sevgiyle savaşmaya karar verin. Bu yapıldığı takdirde, bütün dünya ele geçirilebilir. Seven alçakgönüllülük, dünyada en etkili, en güçlü bütün güçlerin üstünde bir güçtür."

Bütün büyük sevgi peygamberleri hep birlikte tanıklık etmektedirler buna. "Sevgi olmazsa, ne meleklerin diline, ne de önseziye sahip olunur ve bütün sırları anlamak, bütün bilgileri öğrenmek hiçbir anlama gelmez" diyen Aziz Paul, sevginin bu ahlaksal varlığının özünü şöyle anlatmaktadır:

Sevgi uzun süre acı çeker, şefkatlidir; kıskanmaz.
Övünmez, şişinmez,
Kötü davranmaz, kendisinin olmayanı istemez,
Kolay kolay kışkırtılamaz, kötülük düşünmez;
Her şeye katlanır, her şeye inanır,

Umut eder, dayanır;
Umudun, inancın ve sevginin
En yücesi yine sevgidir.

Gandhi, "Sevginin gerçek bedenleşmişi olan bir insanın, eli âsalı krallardan çok daha büyük etkisi olacağını" söyler. Dostoyevski ve Tolstoy'u önemli derecede etkilemiş olan ve pek az tanınan bir Rus düşünürü, *N. F. Federov* ile onun etkisinde *V. Solovyev*, sevginin aracılığıyla doğru ve güzelle işbirliği yapılarak insanın ölümlü biyolojik bir organizma durumundan ölümün, organik olan ve olmayan ve sosyokültürel güçlerin hâkimi durumuna yükseleceğini göstermişlerdir. Solovyev'e göre, vahşi tabiatın kara kötülüğüne karşı çıkan güç sevgidir: "Her hayat bir çatışma ve nefretle başladığı, acı çekme ve kölelikle devam ettiği, ölüm ve çürümekle sonuçlandığı için, kötülük, evrensel bir gerçektir... Tabiatın ilk yasası, var olmak için mücadeledir. Vahşi tabiattaki bütün canlılar sürekli bir düşmanlık içindedir... Bu dünyada bir toz zerresiyle başlayıp insanla son bulan her varlık, bütün organizmasıyla tek ve aynı şeyi söylemektedir: 'Ben, benim; dünyada geri kalan her şey, benim için ancak birer araçtır. Eğer ben varsam, siz var olamazsınız; ben olduğum sürece size yer yoktur.' Her varlık bunu söylemekte, ötekilerle mücadeleye kalkışmakta, onları yok etmek istemekte, kendisi de onlar tarafından yok edilmektedir. Bencillik temeli üzerine kurulduğu sürece, vahşi tabiattaki hayat, *kötü* bir hayattır; onun yasası, bir *günah* yasasıdır. Aynı yasaya göre günah, kendi misillemesini içinde taşımakta ve bir kötülük, bir başkasını çağırmaktadır. Bir varlık ötekine karşı düşmanca davranırsa, öbürleri de ona düşmanca davranmaktadır. Böyle bir düşmanlık, dünyasal kötülüklerin bir başka biçimi olan *acı çekme*'dir. Tabiatta her şey birbirine karşı günah işlediği için, her şey birbirinden acı çeker. Bir varlığı öbürlerinden ayıran bu bencilliğin sonunda, her varlık, kendisine saldıran düşman bir çevre içinde ya-

şayan bir yabancıdır... Onun bütün hayatı, bu düşmanca çevreyle mücadele etmek, kendini bütün dünyaya karşı korumaktır. Oysa kendisini bütün bu güçlere karşı koruyamaz; kendisi tek, güçler ise çoktur. Onu yenerler. Bu her biri ile ötekilerin çatışması, sonunda her varlığın yok olmasına kadar gider; düşman güçler, varlığın hayatını söndürürler ve çatışma evrensel bir çapta *ölüm ve çürüme* ile son bulur. Bütünlüğü dağılan tabiatta, hayat ağacının kökü *günah*, yeşermesi *hastalık*, meyvesi *ölüm*dür."

Bu kötülüğe karşı çıkan evrensel yaratıcı güç, sevgidir. Sevgi uyumlu birlik ve karşılıklı yardımlaşmayla var olma mücadelesinin yerine geçer. Bütün evreni uyumlu bir kozmos, içinde her parçanın birbiriyle savaştığı değil, uyumla birlikte çalıştığı bir kozmos haline dönüştürür. Sevginin gücüyle varlıklar birbirlerine karşı çıkmaz, onların saldırısına uğramaz ve böylece onlar tarafından yok edilmezler. Bu nedenle, hayatın ölüm ve yok olma ile sonuçlanmasına gerek yoktur. Sevgi, böylece ölümün kendisini ortadan kaldırır ve yerine sonsuz ölümsüzlüğü getirir.

Tabiattaki sevgi enerjisinin bu yaratıcı gücü, ancak kısmen gerçekleşmiştir. Bütün kötülük güçlerine rağmen, dünya ancak sevginin aracılığıyla var olmaya devam etmektedir. Sevgi, dünyayı devam ettirmekte ve yaşatmaktadır; dünyanın yok olmasına ve evrensel ölüme engel olmaktadır. Daha çok ve daha tam olarak gerçekleşince günah, acı ve ölüm azalacak, tam gerçekleşmesiyle de yok olacaktır. En yüksek yaratıcı güç olan sevginin "varlıksal gücü" buradadır.

D. Sevginin Maddesel Görünümü

Solovyev'e ve ötekilere göre, organik olmayan dünyada sevginin maddesel karşıtı, en küçük atom birliğiyle başlayıp bütün fiziksel evrenin -tek, düzenli, birleşmiş kozmos haliyle son bulan bü-

tüm inorganik kozmosun–, fiziksel güçlerce sonsuz birimler halinde birleştirilmelerinde, kaynaştırılmalarında görülmektedir.

E. Sevginin Biyolojik Görünümü

Sevgi enerjisinin biyolojik karşıtı, kendisini hayatın temel sürecinde ve özelliğinde gösterir. Hakkında pek az şey bilinen ve "hayati enerji" adı verilen bu enerji, genellikle çeşitli inorganik enerjileri de yaşayan bir organizma halinde birleştirir. Bu, "Empedokles sevgi enerjisi"nin ilk biyolojik görünümüdür. Bütün tek hücreli organizmaların bir ana hücreden, ana hücrenin bölünmesiyle türemeleri, "biyolojik sevgi enerjisi"nin bir başka görünümüdür. İki organizmanın çok hücreli organizma üretmek için giriştikleri cinsel işbirliği, aralarındaki biyolojik çekicilikle birlikte, bütün türlerin ve sonunda hayatın devam etmesi için gerekli olan "biyolojik sevgi"nin görünen biçimidir. Anne-babanın çocuklarına 'ihtimam' göstermesi de, sevgi enerjisinin daha belirli bir görünümüdür. Bu olmasaydı, türler yok olup giderdi. Bu işbirliği, haklı olarak, "varolma mücadelesi" kadar evrensel ve köklü olan "hayat fenomeninin temel niteliği" sayılmaktadır.

Sevgi enerjisinin biyolojik karşıtının işleyişi olmasaydı, ne hayat, ne onun sürekliliği, ne türlerin korunması, ne hayat evrimi, ne de "*Homo sapiens*"in ortaya çıkışı ve evrimi 'mümkün' olabilirdi.

F. Sevginin Psikolojik Görünümü

Psikolojik açıdan sevgi, duygu, irade ve entelektüel unsurların karışmasından meydana gelmiştir. Sempati, şefkat, saygı, hayranlık, bağlılık, iyilik, tapma, dostluk gibi biçimleri vardır. Sevginin bu her bir 'gölge'si, psikolojik bir yaşantı olarak kendi 'rengine' sahip-

tir. Bu yaşantılar, nefret, düşmanlık, beğenmeme, kıskançlık, antipati ve başka nefret biçimlerinin karşısındadırlar. *Herhangi bir gerçek psikolojik sevgi yaşantısında, seven varlığın "Ben"i, sevilenin "Sen"iyle kaynaşır, birleşir ve özdeşleşir.* Sevgi büyüdükçe, özdeşleşme de artar. Sevilen insanın sevinci ve kederi, seven insanın sevinci ve kederi olur. Sonra bunu bütün hayat değerlerinin gerçek bir paylaşılması izler. Sevilen için yapılan fedakârlık, insanın kendisi için yaptığı fedakârlık olur.

Başka bir deyişle, *psikolojik yaşantı olarak sevgi, niteliği gereği,* "*özgeci*"dir. Oysa karşıtı olan nefret, *doğuştan bencildir.* Gerçek sevgide sevilen insan her zaman *amaç* değildir; oysa bencil yaşantıda *araç* değer olmaktadır. Aristo ve Solovyev, sevginin nefret ve yalancı sevgi bencil yaşantısı karşısındaki bu niteliğini belirtmişlerdir. Gerçek bir sevgide ya da arkadaşlıkta, arkadaş, "İyi olanı (ya da iyi olduğunu sandığını) başkası için yapan ve arkadaşının kendi varlığı için yaşamasını isteyendir"; yoksa, arkadaşı kendisine zevk verdiği yararlı olduğu için değil. Zevk ve yararlılıkla harekete geçirilen yalancı-dostluk, öteki kimseyi araç olarak alır, amaç değer olarak değil. (Aristo, *The Nicomachean Ethics).*

Solovyev, sevgi ve bencillik analizinde bu noktayı özellikle belirtmiştir: "Gerçek sevgi, yalnızca başkasında ve kendisinde insan bireyliğinin şartsız önemliliği duygusu yaratan değil, gerçek hayatta da bu şartsız önemliliği doğrulayandır." Bencillik ise tersine, "Şartsız bir karşıtlık, insanın kendi benliğiyle başkaları arasında aşılmaz bir uçurum yaratır. Bencil, 'Ben her şeyim... Ötekiler, benim için anlamsızdır ve ancak birer araçtır; benim hayatım ve refahım mutlak bir amaçtır, başkalarının hayat ve refahları, benim amacımın gerçekleştirilmesi için araç oldukları sürece kabul edilebilir... Ben merkezim, bütün dünya yalnızca çemberdir,' der."

"Sevgi, bencilliğin feda edilmesiyle kişiliğin doğrulanması ve kurtuluşudur. Bu, bizi ölümün kaçınılmazlığından kurtarır, varlığımızı mutlak bir mutlulukla doldurur... Bencilliği feda edip ken-

dimizi sevgiye bırakınca, bunun yalnızca yaşama değil, ama hayat verici güç olduğunu ve bencilliğimizle birlikte kişiliğimizi terketmediğimizi, tersine, onu ölümsüz yaptığımızı anlarız."

Daha somut olarak *sevgi, kişisel, yalnızlığımızı yok eden yaşantıdır.* Yalnızlığımızın boşluğunu en zengin değerlerle doldurur, bizim küçük benliklerimizin dar duvarlarını yıkar, gerçek kişiliğimizi evrenin ölçülmez sınırlarına kadar genişletir.

Yalnızlığımızı yok edip bizi soylu bağlarla başkalarına bağlayan sevgi, *hayat verici bir güçtür.* İntihar istatistiklerinin gösterdiğine göre, intiharın başlıca nedeni boş bir yalnızlıktır; ayrıca, özgeciler, bencillerden çok yaşarlar. Sevgi, bizim başkalarının hayatlarına katılmamızı sağlayarak kendi hayatlarımızı insanlığın en büyük ve en soylu değerleriyle ölçüsüz derecede zenginleştirmektedir. Bu anlamda bizi *bilgi* ile doldurur; çünkü ortak yaşantı, öğrenmenin en iyi yöntemi, gerçeğe ve bilgiye giden en verimli yoldur. Bu anlamda sevgi yaşantısı gerçeği tanımaya varır ve *sevgi, gerçek olur.*

Sevgi yaşantısı, tabiatı gereği güzel olduğu ve bütün evreni güzelleştirdiği için, *sevgi, hayatımızı güzelleştirir.* Bir şeyi ya da bir kimseyi seçme, ölümlüyü ölümsüz yapmak, soylu olmayanı soylu yapmak, alçağı yükseltmek, çirkini güzelleştirmektir. Sevgi gözüyle bakılan her şey "sevimli", yani güzel olur.

Tabiatı gereği *sevgi, iyiliktir; bunun için hayatımızı soylu ve iyi yapar.*

Son olarak, *sevgi yaşantısı en yüksek anlamında özgürlüktür* Bir şeyi sevmek, bağımsız hareket etmek, zorunlu olmadan, zorlama olmadan hareket etmek demektir. Bunun aksi de aynı derecede geçerlidir. Özgür olmak, insanın sevdiği şeyi yapması demektir. Bu anlamda *sevgi ve özgürlük eşanlamlıdır; sevgi, en yüksek özgürlük biçimidir.* Zorlama ve zorunluluk, sevginin reddedilmesidir. Sevginin olduğu yerde zorlama, zorlamanın olduğu yerde sevgi olamaz. Sevgi ne kadar büyük olursa, özgürlük de o kadar büyük olur. Bütün insanlığı seven bir insan, bu insan evreninde öz-

gürdür; bütün evreni seven bir insan, bütün dünyada özgürdür. Dünyadan nefret eden, kölelerin en büyüğüdür. Herhangi bir şey ya da insan, onun düşmanıdır; her şey ve herkes onu engeller, ona karşı çıkar, onu zorlar, ona baskı yapar; özgürlüğünü sınırlar. Cansız eşyalardan insanlara kadar, bütün dünya cellat dolu bir hapisanedir; onun için sevgi özgürlük, özgürlük ise sevgidir.

Sevgi yaşantısı, "*Bir korkusuzluk ve güçlülük*" duygusuyla da belirlenmektedir. Sevgi hiçbir şeyden ya da hiç kimseden korkmaz. Korkunun köklerini keser. Korku olan yerde sevgi yoktur, sevginin olduğu yerde de korku...

"Tanrı'yı korktukları için sevenler, insanların en bayağılarıdır. Bunlar, Tanrı'ya ceza korkusu ile tapınmaktadırlar. Yürekte korku olduğu sürece nasıl sevgi olabilir? Sevgi, bütün korkuyu yok eder. Seven bir anne, çocuğunu tehdit eden tehlikeye atılmaktan çekinmez; seven bir insan sevdiklerini kurtarmak için hayatını vermekten kaçınmaz. Korku, insanın kendini evrenden koparmak bencil düşüncesinden doğar. Ben kendimi ne kadar küçültür ve bencilleştirirsem, korkum da o kadar büyür." (Swami Vivekanda, "*Bhakti-Yoga*"). *Korku için en iyi bilimsel tedavi, sevgidir.* Sevgi olmadığı sürece, bu hastalığın ilacı yoktur.

Sevginin korkusuzluğu ve özgürlüğü, onun içinde bir güçlülük taşıdığını gösterir. Kendi yaşantısında hiçbir şeyden korkmayan insan, öznel ve nesnel olarak güçlü bir insandır. O, korkutulamaz, köleliğe sokulamaz, ona rüşvet verilemez. Bütün enerjisi, "Her şeye dayanan, her şeye katlanan" sevgi gücünde toplanmıştır. Bu toplanmış enerji iç çatışmalarla, dış sürtünmelerle harcanmaz, hepsi tek bir amaca yönelir. Ne kadar kullanılırsa, başkalarında yarattığı enerji karşılığı o kadar çoğalır; kendini ne kadar harcarsa, yerine gelen enerji o kadar artar. Bu anlamda, atom içindeki sürtünme enerjisi gibi tükenmez bir enerji kaynağıdır. Buda, İsa, St. Francis ve Gandhi gibi sevginin cisimleşmiş olduğu kimselerdeki o dev sevgi gücünün nedeni budur. En dar "olgucu" (pozitivist)

noktadan bile, bu sevgi peygamberlerinin insan tarihi üzerindeki etkileri, büyük fatihlerin, imparatorların, milyonlarca asker ve insanın hâkimi olarak görünenlerin etkilerini kat kat aşmaktadır. Bundan bilimsel bir ilke çıkar: *En fazla yapıcı gücü elde etmek için en kolay ve en etkili yol, gerçekten ve akıllıca sevmektir.* Sevgi peygamberlerinin kurdukları krallıklar, nefret ve zorbalıkla kurulanlardan daha dayanıklı görünmektedirler.

G. Sevginin Toplumsal Görünümü

Toplumsal alanda sevgi, bir insanın amaçlarının gerçekleşmesi sırasında, başkaları tarafından paylaşıldığı ve yardım gördüğü, iki ya da daha çok insan arasındaki anlamlı ilişkidir. Seven bir insan, sevilenin akla uygun amaçlarını engellememekle kalmayıp onları gerçekleştirmesine yardım eder. Yardım ettiği sürece, sevilen için bir acı ve ıstırap kaynağı olmaz, onun mutluluğunu artırır. Bu, vermek ve almak zevkidir; kendisini başkalarında ve başkalarıyla 'tatmin'dir. "Dayanışma", "karşılıklı yardım", "işbirliği", "iyi komşuluk", "aile ilişkisi", ve bunlar gibi deyimler, toplumsal ilişki olarak sevginin çeşitli biçimlerini belirtmektedir. Bunun en yüksek biçimi, İsa'nın sözlerindedir:

"Düşmanlarını sev, sana küfür edenleri kutsa, senden nefret edenlere iyilik yap, seni suçlayanlar ve sana kötü davrananlar için dua et."

"Düşmanla tez vakitte anlaş."

"Önce kardeşinle barış; sonra gel, adağını sun."

"Göze göz, dişe diş dendiğini biliyorsun; ben sana kötülüğe karşı koyma, sağ yanağına vuran olursa, ona sol yanağını çevir" diyorum.

"Bir kimse seni dava eder de sırtından paltonu alırsa, ona ceketini de ver."

"Kim seni bir mil yürümeye zorlarsa, iki mil yürü."

"Senden isteyene ver, borç almak isteyeni kapından çevirme."

Bu ilkeler, sevginin toplumsal ilişkilerini en iyi şekilde belirtmektedir.

Sevginin dinsel, ahlaksal, varlıkbilimsel, fiziksel, biyolojik, psikolojik ve toplumsal aşamaları onu eksiltmez; aksine, insanın 'Mutlak'taki sonsuz zenginliğini gösterir.

SEVGİNİN RUHU VE YÜREĞİ

M. C. D'ARCY

Çok sesli motifler ortaya koyan; ezgileri klasik düşünüşün, ortaçağın ve günümüz anlayışının bir araya geldiği zengin sesli bir füg'ü andıran ve bunun için özetlenmesi imkânsız olan; "Soylu bir temaya büyük bir katkı" diye anılan bir kitabın "Önsöz"ünü buraya olduğu gibi alıyoruz. Bu tema, elbette "İnsan varlığının anlamı olarak sevgi yaşantısı"dır ve varlıkbilim konusunu izlemek isteyen okuyucular bunun kaynağına gitmelidirler.

Hıristiyanlığın geniş kapsamlı 'hümanizma' geleneğinden çıkan bu Eros ve Agape incelemesi, kendine dönük sevgiyle kendini feda etmek arasındaki sözde çatışmayı açıklamaktadır. Rahip D'Arcy, verme ve alma yasası çerçevesinde kalıp insan tutkularının kaynağını kutsal sevginin bütünlüğünde arayarak bir uzlaşma yolu bulma çabasındadır.

Oxford Üniversitesi'nde ve sonra Roma'da Gregoryen Üniversitesi'nde eğitim görmüş olan Martin Cyril d'Arcy, 1931 yılından beri Cizvit tarikatında bulunmaktadır. *The Nature of Belief'in, Mirage and Truth'un, Pain and the Providence of God'un ve bazı başka eserlerin yazarıdır.*

Aşağıdaki bölüm, D'Arcy'nin *The Mind and Heart of Love* ***adlı eserinden alınmıştır.***

Tanıdığım en akıllı felsefe öğretmenlerinden biri olan John Cook Wilson, öğrencilerinin bilginin niteliği konusundaki tartışmalarını şu cümleyle keserdi: "Bilmenin ne demek olduğunu biliyor olmalısınız, yoksa onu bilmeyi istemeyecektiniz; üstelik, onu eleştirmek için dışına da çıkamazsınız."

Bizim de sevginin niteliğini inceleyebilmek için belki sevgiye ihtiyacımız yoktur ama yaşantımızdan sevginin ne olduğunu öylesi-

ne iyi biliriz ki, bu konu üzerine sorular sormak, boş bir şeymiş gibi görünecektir. Ama bu, insanların sorular sormalarını engellememektedir. Ve sorunlar çoğaldıkça bunların meydana getirdiği labirentten bizi dışarı çıkartacak bir ipucu bulmak da gittikçe güçleşmektedir. Her âşık, bize, "Kendi aşkının dünyada bir eşi olmadığını" söyleyecektir; her çeşit açıklamayı sabırsızlıkla dinleyecek ve o eski çağrıyı tekrarlayacaktır: *Da amantem et sencit quond dico*; aşkı yalnızca benim gibi âşık olan biri anlar. Ama her sevgide ortak olarak var olduğu kabul edilen bu özel niteliğin müdahalesine imkân tanımamak için, bu güçlüğü şimdilik bir yana bırakacağım. Anılarda, hikâyelerde, şiirlerde ve destanlarda verilen çeşitli sevgi tanımlamalarında ortak bir yan bulmak zaten başlıbaşına bir güçlüktür. Sevgi, bütün edebiyatta geçici bir olay niteliğinde değil, onun özü olarak görülmektedir. Ama ne kadar şaşırtıcı çeşit ve biçimlerde!

Göz önüne yalnız anne sevgisini değil, çocuğun anne-babasına olan tutkunluğunu; yalnız erginlik çağının uyanan arzularının değil, bir David ve Jonathan'ın bağlayıcı yakınlığının da alınması gerekir. Dante'nin, Beatrice'i gördüğü zaman duydukları, Romeo'nun Juliet'e, Tristan'ın Isolde'ye ya da Othello'nun Desdemona'ya duyduğu sevgiye benzemez.

Arkadaşlığı sevginin tabii belirtisi olarak alan eskiler, sevgiyi üçlü bir 'tasnife tabi' tutmuşlar ve bunu bencilliğin var olup olmaması temeline dayandırmışlardır. Buna göre, en düşük, en altta bulunan sevgi biçimi, 'bencil sevgi'ydi. Bunun üstünde 'saf zevk' olan sevgi geliyordu. En üstte de bir insanın başkasına duyduğu sevgi yer almaktaydı. Aynı temele dayanarak 'şehevî' ve 'iyilikçi' sevgiler arasında da ayrım yapmaktaydılar. Bu bölünmeler çağlar boyunca süregelmişse de, içgüdüler ve duygular konusundaki psikolojik ve psikanalitik teorilerin getirdiği ayrımlar sonunda bir dereceye kadar ortadan kalkmıştır. Hıristiyanlık, "Merhamet Doktrini" ile özel bir katkıda bulunmuştur. Tanrı'nın insanı sevme biçi-

mi ve insanın bu sevgiye gösterdiği minnetli karşılık, çok şaşırtıcı bir şeydi. Sevginin niteliği konusunda hiçbir inceleme, bunu bir yana atamaz.

Bu durumun uygarlık üstünde biçim değiştirici bir etkisi olmuş ve sevgi kavramımıza yeni bir boyut eklenmiştir. Hıristiyan 'merhameti'nin gücü ve yeniliği, en iyi, Aziz Paul'ün *Romalılar'a Mektup*'unda ve *Korentliler'e Vaaz*'ının on üçüncü bölümünde açıklanmaktadır. Birincisinde Paul, "Bizi İsa'nın sevgisinden kim ayıracaktır?" diye sormaktadır. İkincisinde ise şöyle demektedir: "Eğer insanların ve meleklerin dili ile konuşuyorsam ve merhametim yoksa, o zaman bakır bir gonga benzemez miyim?"

Uygarlık üstündeki biçim değiştirici etkisi konusunda, aşağıda yeterli nicelikte kanıt vereceğimi umıuaktayım. Bu kitabımda görüşlerini açıkladığım ve eleştirdiğim iki yazarı, Denis de Rougemont ile Anders Nygren'i belirtebilirim şimdilik. Bunların Hıristiyan merhametine ya da kendi deyimleriyle *Agape*'ye verdileri önemin kesinliği gözden kaçmayacak niteliktedir.

Demek ki pek çok çeşit sevgi vardır; hatta bunlar, o kadar çeşitlidir ki, hepsini bir araya getirmeye çalışmak daha başından başarısızlığı kabul etmek olacaktır. İzin verilirse, bu kitabı nasıl yazmaya başladığımı anlatayım. Herhalde ben de herkes gibi gençken, en olağanüstü şeylerin ancak sevgide bulunduğuna inanıyordum. Sonsuz sevgiye sahip bir Tanrı'nın var olduğuna inanarak yetiştirildiğim için, bu konuya en kolay ve en mutlu yaklaşma imkânına sahip olduğuna inanıyordum; hâlâ da inanırım. Ama kısa zamanda sorunlar çoğalmaya başladı. Âşıkları olduğu kadar, düşünürleri de sonsuza dek ilgilendirecek şaşırtıcı sorunlar... İşte, önümüzdeki bölümlerde, bunların bir kısmına karşılıklar önereceğim. Ama insan zihninin kusurlu yanlarından biri de sonuca çok çabuk varmak ve yetersiz verilerle bir örnek ortaya çıkarmaktır.

Sevgi yüzünü değiştirmez, ama pek çok belirtisi vardır; tecrübesizlik ve mutlu bir talih, beni, onu bazı çizgilerini ve gölgeleri-

nin bir kısmını atarak anlatmaya itelemişti. Oysa keşfetmek, eğitilmiş bir göze, olgun bir görüşe sahip olmaya, kendi yaşantımızın önümüzde olanı bize göstermesine dayanmaktadır. Delil parçacıkları ve kesin ipuçları yalnızca dikkatsizlik yüzünden elden kaçırılmaktadır. Başka bir deyimle söylemek gerekirse, kendi ruhlarımızda değildir bu araştırma. Ben gençken, Eros ile Psyche'nin, Dante ile Beatrice'nin, Tristan ile Isolde'nin hikâyelerini bilirdim. Bunların sadece hayalden fazla bir şeyi uyandıran sırları vardı. Hikâye oldukları kadar, birtakım sembol ve işaretlerdi de... Ama bunların, beni yoran sorunlar üzerindeki etkileri uzun süre gözden uzak kalmıştır. Hiç kimse, yüreğinde bir titreme olmadan şu sözleri okuyamaz:

"Sende sükûn bulana kadar yüreğim huzursuzdur."

"Sevebileceğim şeyi aradım, sevmeye âşık olarak güvenlikten, tuzaksız yollardan nefret ettim..."

*"Bana sahip olmasaydın, beni aramazdın."**

Bunları okuyabilir ve içimizde bir şeyler duymuş olabiliriz; ama yine de aralarında bir ilişki aramadan gözümüz kapalı geçebiliriz üzerlerinden. Ama avlanma sona erip de av ortaya çıkınca, hiç kuşkulanılmayan delil parçacıkları göz önüne fırlarlar. Sözgelişi Aristo, fizik ya da metafizik konusunda yazarken, bir matematikçinin olabileceği kadar ilgisiz ve kupkurudur. Ama sevgi düşüncesi zihnimde gelişip genişledikçe Aristo'nun organik hayatın doğuşu ve sona erişi konusundaki yazıları yepyeni bir renge büründüler gözlerimin önünde. Artık onlar ilgisiz değil, tam tersine gerekli olmuşlardı. Demek ki Aristo'dan alınan bölümler, bu kitaptaki düşüncelerin gelişmesinde bir sınır taşıdır. Okunan kitaplardan bir kısmı hemen hemen her zaman bir sınır taşı niteliğini taşır ya da bunlar insanın kendi düşüncelerini yaratma sürecindey-

* "Tu ne me chercherais pas, si tu ne me possedais."

seler, ebe sıfatına hak kazanır. Bu çeşit kitapların öylesine büyük etkileri vardır ki, çoğunlukla neyin insanın kendi düşüncesinin ürünü olduğu ve neyin onlardan ödünç alındığı kolay kolay bilinemez. Onların söyledikleri öylesine hazmedilmiştir ki, bunlar artık kişisel ve özgün olarak görünürler.

Bu çeşit kitaplar içinde, beni en çok, olumlu ya da olumsuz, etkileyenleri saymak isterim. İlki, Pierre Rousselot'nun *Problème de l'Amour au Moyen Age* adlı eseridir. Rousselot, St. Thomas Aquinas'tan önce gelen "Skolastikler" arasında sevginin niteliği üzerine bir görüş farklılığı bulunduğunu ileri sürüyordu. Gilson ve başka eleştiriciler, onun buluşunun hiç de önemli olmadığını söylediler. Ben, Rousselot'yu savunmak niyetinde değilim. Esas 'iddia'sında yanlış olduğu kabul edilse bile, hiç de hayal ürünü olmayan bir sorun atmıştı ortaya. Bir sevgi çatışması imkânı bulunabileceğini ve gerçekten de kolay kolay uzlaşmayan iki eğilimin var olduğunu göstermişti. Bunlardan sakin ve dengeli olan birincisi, insanın kendisini sevmesinin, kendi mutluluğunu ve kusursuzluğunu aramasının neden bu kadar tabii olduğunu açıklamaktadır. Ama bu kadar kendine dönük olduğu için, insanın bir başkasını, hatta Tanrı'yı, kendinden çok nasıl sevebileceğini söyleyememektedir. Kendinden geçiş derecesinde coşkun ve ateşli olan ikincisi, fedakârlığa verdiği önemle, insanın komşusunu ve Tanrı'sını sevmesini ve kendisinden nefret etmesini açıklıyor ama bir amaç olarak kendini kusursuzluğa kavuşturmayı haklı çıkarmak için yeterli görünmüyordu.

Bu sorun üzerine düşüncelerimi başka bir kitap daha da geliştirmişti. Anders Nygren, *Eros* ve *Agape* üzerine yazdığı üç ciltlik eserde biri egocentric (benmerkezci), öteki teocentric (Tanrı'ya dönük, Tanrı'yı merkez edinen) iki cins sevgi olduğunu ileri sürmekteydi. Hıristiyanlığın *Agape* düşüncesinden bütün 'Yunan' ve 'Skolastik Çağ' sevgi düşüncesi kalıntılarını söküp atmak istemesi bakımından, tezi Rousselot'nunkine ters düşüyordu. Kendine dö-

nük sevginin Hıristiyan düşüncesine sızmış olduğunu, St. Augustine tarafından benimsendiğini ve sonunda ortaçağ düşüncesini lekelediğini savunuyordu. Her iki yazarı da eleştirmem, beni kişisel bir görüşe doğru yaklaştırmıştı. Her ikisinin de düştüğü yanılgılardan kaçınıp daha geniş kapsamlı bir görüşe sahip olacağıma inanıyordum.

Bu, atomların hareketine ve cansız hayattaki ileri-geri hareket uyacak; hayvansal sevgi ilişkilerinde karanlık olan çok şeye anlam kazandıracaktı. Bu görüşümü başkalarına açıkladığım zaman, bana, kendini feda ve ölüm üzerine söylediklerimi, Freud'un ölüm-içgüdüsü konusunda yazdıklarının doğrulayacağını söylediler. Ama bu çok 'hassas' konuda, kendi düşünceme sahip olmak istediğim ve Freud'un görüşü üzerine beni etkilemeyecek kadar bulanık bir düşünceye sahip olduğum için, kendi düşüncelerimi toparlayana kadar onun yazdıklarını okumadım.

Benim konuma daha yakın olan bir eser de arkadaşım Hunter Guthrie'nin, *Introduction au Problème de l'Histoire de la Philosophie* adlı kitabıydı. Yine iyi bir talih eseri olarak, tam zamanında elime geçmişti. Kitabın adı, içindekiler üzerine tam bir fikir veremeyecek kadar genel bir addır. Hunter Guthrie'nin yapmak istediği, düşünen ve iradesini kullanan bir varlık olarak insanoğlunun anlamını yeniden gözden geçirmektir. Bunu yapmak için olaybilimci *(phenomenological)* yöntemi kullanmaktadır. Yani, kısmen miras yolu ve eğitimle belirlenen insan yaşantısının çeşitliliği ardına geçip –irade ve düşüncede belirtildiği şekilde–, ortak insanlığımızın o zayıf nabız atışlarını duymaya çalışmaktadır. Bu yöntemi kullanan başkaları gibi o da '*varoluş*' ve '*ruh*' terimlerini ortaya atmıştır. (Kierkegaard'ı okumuş olanlar, metafizikle pek ilgileri olmasa bile, onun 'varoluş' terimine verdiği önemi hatırlayacaklardır.) Felsefe okumuş olanlar, ruh ile varoluş arasındaki bu ayrılığı öğrenmişlerdir; ama ben, Hunter Guthrie'nin kitabını okuyana kadar bu ayrılıkların çeşitli sevgi biçimleriyle olan ilişkileri yö-

nünden önemini tam olarak kavrayamamıştım. Böylece, bir kere daha bir kitap okuma fırsatı, benim kafamda o ana kadar 'bağlanmamış' olarak bulunan düşünceleri birbirlerine ekleyebilmemi sağladı.

Son olarak da Denis de Rougemont'un *L'Amour et l'Occident* adlı kitabına rastladım. C. S. Lewis'in *Allegori of Love* adlı eserini okuduğum için, Ortaçağlarda *troubadour*'ların aşk kavramlarını biliyordum. Ama Rougemont'un aynı konuyu kapsayan bu eserini okuduktan sonra, bu romantik aşk ile benim psikoloji ile metafizik alanında keşfettiklerim arasındaki ilişkiyi kurabildim. Böylece, her biri çeşitli konularda yazan birtakım yazarlardan, Rousselot'nun ruhsal ve ahlaksal bir sorun, Nygren'in din, Aristo'nun değişikliğin niteliği, Hunter Guthrie'nin metafizik ve Denis de Rougemont'un *provençal şiir* ve *troubadour aşkı* üzerine yazıları, zihnimdeki düşüncelerin bir biçim almasını sağlamış oldu.

Sevgi, her biri yeni ve şaşırtıcı yönlerde zaman kaybettirecek o kadar geniş bir konudur ki, yazar bunun hangi görünüşünü ele alacağı konusunda bir fikre varmazsa, hiçbir zaman yolun sonunu bulamayacaktır. Eğer sevgi kelimesi çok başıboş bir anlamda alınmazsa bütününü kapsayan bir kavram bulunabileceğine inanıyorum. Yoksa, her dalını ayrı ayrı incelemeye kalkarsak, kuşkusuz, her biri ayrı bir cilde ihtiyaç gösterecektir. Bir an için insan davranışlarında ne kadar garip sevgi çeşitlerine rastladığımızı ve herhangi bir sevgi konulu antolojinin önümüze ne sonsuz bir alan açtığını düşünün.

Ama izlemek istediğim yöntem içinde, 'iddia'mın ucunu kaçırmaktan korktuğum için burada basit olduğu kadar, kandırıcı da görünecek bir özet yapmalıyım. Bu basitlik, bazılarına, güç ve yorucu bir çözümleme gerektiği yerde, şiirsel deyimlere başvurarak sahte bir felsefeye girmek niyetinde olduğum fikrini verebilir. Gerçekten de eğitilmemiş zihinlere hoş, ama sadece gerçeği isteyenlere bıktırıcı gelecek şekilde derin konuların anlatılması ve yazılma-

sı yolu vardır. Bu, etkisini çift anlamlı kelimelerle ve mantıksal çağrışım yerine duyguya başvurarak elde eder. Ben bu tehlikenin farkında olduğumu söyleyerek, şu anda kendimi savunabilirim.

Evrende en yüksektekini ve en alçaktakini yöneten yasa, en basit bir deyimle, "*Ver ve Al Yasası*" diye adlandırılabilir. Fiziksel dünyanın en temel değişikliklerinde bir kazanç ve kayıp vardır. Aristo, bu değişikliği "Madde" ve "Biçim" terimleriyle açıklamaktadır. Bir şey, bir yandan geleceğin sağlayıcısı rolü oynarken, öte yandan da hiçliğe kayıp gitmekte ve başka bir şey de sahipliğe geçmektedir. Bu ilke, hayatın devamlılığında görülebilir. Ötekiyle kıyaslanınca, bir görünümü olumsuz olan bir ikilik vardır hep; biri verir, öbürü alır. Bu vermek bir 'teslimiyet'tir ve içinde, belki de ölüme, yok olmaya kadar giden belirli bir edilgenlik taşımaktadır.

Bu, bir anlık ya da daha uzun birleşmede bulunan iki insanın tutkusu, oynanan role uygundur. Sahip olma ediminde bir zafer, üstün bir "maliklik" duygusu vardır; öte yandan kendini vermede bir arzu, hatta karşıdakinin varlığı içinde eriyip büsbütün yok olmaya kadar varan bir sevinç vardır. Bu ikinci arzunun ya da duygunun, soyun devamını sağlamak için esas bir dürtüden doğduğu söylenebilir. Daha aşağı hayat biçimlerinde, her iki tarafta da gerçek bir bireysellik bulunmadığı için, içgüdünün, sahibini ölümüne doğru zevk içinde koşmaktan alıkoyacak hiçbir etkisi yoktur. Dikkat edilecek nokta, "evrensel ikilik" olgusudur. Gerek hayvan dünyasında, gerekse insanlarda rastladığımız şeylerin benzerlerini sanat, edebiyat ve bilimde de buluruz. Bilim, olumlu ya da olumsuz enerji ve süredurum (atalet) ile uğraşır; sanat ise *majör* ve *minör* ses uyumlarıyla... Bu ikilik fenomenine her yerde o kadar çok rastlanır ki, felsefede bile, "*Diyalektik*" diye tanımlanan bütün sistemlere girmiştir.

Ama bu 'diyalektiğin' evrenselliği abartılmamalıdır. Daha yakın bir inceleme sonunda, şöyle bir bakışla, birbirlerine benzeyen şeylerin önemli farklılıkları ortaya çıkar ve bunun için insanın ken-

dine özgü tek durumunu önemle belirtmek gerekir: Hayvanlarla akraba olması bakımından onlara benzer taraflarını işaret edebiliriz; ama insan sevgisinde, hayvan sevgisinde olmayan bir nitelik vardır. Bu fark, insanın 'asil' hareketlerinin yaratılıştan değerli olduğunu ve insanın kişisel bir onura sahip bulunduğunu söylemekle belirtilebilir. Bu onur, insan sevgisiyle daha aşağı bir sevgi biçimi arasındaki köklü farkı içinde taşımaktadır. Bu, hayvansal tutkunun olumlu ve erkekçe vahşi sahip olma taşkınlığını da, dişinin kendinden geçme anındaki 'telimiyet'ini de yasaklar. Hayvansal tutkunun etkisinde kalan varlıklarda, erkek içgüdüsü hâkim olmak ve almak; dişininki de, boyun eğmek ve vermektir. Bunlar ne ahlaksal düşüncelerle, ne de karşılıklı saygıyla engellenmiş değildir. İstediklerini elde etmiş olmaları ve soyun devam etmesi yeterlidir. Öyleyse alırken de, verirken de yaratılışlarının gereğini yerine getirmektedirler. Erkek aslanın mı, yoksa dişisinin mi, ya da türlerin erkeğinin mi, yoksa dişisinin mi üstün olduğu hiç de önemli değildir; yeter ki, iki ayrı ve birbirini tamamlayan sevgi şu ya da bu şekilde var olsun. Her ikisine de ihtiyaç vardır ve birlikte olmak şartıyla ikisi de yeterlidir; dişininki -karşısındakinin hatırı ya da soyun devamı için-, "teslim olan" sevgidir; erkeğinki ise "arayan ve sahip olan" sevgi...

Bu içgüdüler, tabiatta herhangi bir etkiden uzak kalmışlarsa da, insanın söz konusu olduğu yerde, her kişi verme ve alma ediminde gelişmelidir; öte yandan, her biri saygı gösterilmesi gereken kutsal bir hayattır. Yeni bir 'daire' başlar; alçak düzeydeki tutku, yapılması gerektiği gibi ruhun en yüksek noktasına çıkarıldığı zaman iki sevgi vardır ve yüceltilmiştir. Hen insanda bu iki sevgi bulunur; genellikle, birisi daha hâkim durumdadır, ama kendini feda etme dürtüsü yeni bir yön bulmuştur. Hayvan ve insan sevgisi arasındaki karşıtlık, Donne'un şu mısralarında tam olarak dile getirilmiştir:

"Her şey yok olmaya doğru gitmekte,
Yalnız bizim aşkımız çürümeyecek;
Bunun ne yarını vardır, ne de dünü.
Bizden akıp gitmez, ne kadar akıp gitse de,
İlk ve son ve sonsuz bir gündür sadece."

Ama ruhun içinde insan sevgisinden daha fazla bir şey vardır; işte ben de bunun için kendini feda eden sevginin yeni bir yönü olduğunu söylüyorum. Gerçek insan sevgisinde olması gereken eşitlikte, bunun tam bir çıkış noktası olamaz; basit bir eşitlikten fazla bir şey vardır. Bu, şimdi insanların "varlık" dediğimiz, tabiatla tül kadar ince bağımızın belirtisidir. Bizler asalakız, "Mutlak"ın çevresinde dolanıp dururuz; yapıldığımız kadar, aynı hızla yok edilebiliriz de; işte bu bağımlılıkta, derenin kaynağına olan o son sevgisi bulanıkça hissedilmektedir.

SEVGİ VE BAŞKALDIRMA

Albert CAMUS

Albert Camus, tiyatro eserlerinde, romanlarında ve makalelerinde bu kuşağın yüzyüze geldiği "entelektüel nihilizm"den kurtuluş yolunu aramaya çalışmıştır. "Bu ruhsal yıkıntı çağında hangi değerlerle var olmakta devam edebiliriz?" diye tekrar tekrar sormaktadır. Bütün hayalleri yere indiren, bütün mutlaklardan kuşkulanan Camus, insanlık adına, yaşama şartları içinde büyüyen sevgide görmektedir bu değeri.

Camus, *The Myts of Sisyphus'te* (Sisipos Söyleni) ***intiharı ele alır: Yaşamak mı, yaşamamak mı? Aşağıdaki parçayı son bölümünden aldığımız Başkaldıran İnsan'da ise cinayet sorununu işlenmektedir: Katlanmak mı, katlanmamak mı? Camus'nün şiddetli doktrininde başkaldırma, umudu, insana ve geleceğine güveni 'mümkün' kılmaktadır.***

Kimdir başkaldıran insan? Hayır diyen, ama bu reddetmesi vazgeçme anlamına gelmeyen biri. O, aynı zamanda evet diyen insandır da; hem de ilk başkaldırma hareketi anında... Bütün ömrünce emir almış olan bir köle, birdenbire yeni bir emre boyun eğemeyeceğini görür. Ne demek istiyordur bu "hayır" ile?

"Bu iş çok uzadı", "Bu noktaya kadar evet, bundan sonrasına hayır", "Çok ileri gidiyorsun" ya da "Ötesine geçemeyeceğin bir sınır var" demek istiyor olabilir. Başka bir deyimle, bir sınırın varlığını onaylar bu hayır. Başkaldıran insanın, ötekinin "aşırıya kaçtığı", hakkını başkalarının haklarına 'tecavüz' sınırından öteye aşırdığı duygusunda aynı kavramı buluruz. Böylece, başkaldırma, hem katlanılmaz bulunan bir hareketin reddedilmesine, hem de

başkaldıranın "Hakkımdır" dediği karmaşık bir mutlak hak inancına dayanır. Herhangi bir yerde ve biçimde insanın haklı olduğu duygusu olmadıkça, başkaldırma da olamaz. İşte böylece başkaldıran köle, hem "evet", hem "hayır" der. Sınırlar olduğunu kabul eder ve sınırın bu yanındaki -korumak istediği- bazı şeylerin varlığından kuşkuya düşer. Kendi içinde de, "çabasına değeri" bir şey bulunduğunu ve bunun göz önüne alınması gerektiğini inatla kanıtlar. Belirli bir yönüyle kendisini ezen düzenin karşısına, "katlanamayacağından fazla ezilmeme" hakkını çıkarır.

Başkaldıran insan, her başkaldırma eyleminde hem haklarının çiğnenmesine karşı bir tiksinti, hem de kendisinin belirli davranışlarına tam ve ani bir bağlılık duyar. Böylece, her tehlikeye karşı desteklemeye hazır olduğu kapalı bir değer ölçüsü koyar ortaya. Bu noktaya kadar hiç olmazsa sessiz kalmış ve -haksız olduğu bilinse bile- bir şartın kabul edildiği umutsuzluğun içine bırakmıştı kendisini. Susmaya devam etmek, insanın hiçbir fikri olmadığı, hiçbir şey istemediği izlenimi yaratmak ve bazı durumlarda da gerçekten istememek demektir. Umutsuzluk ise saçmalık gibi genel olarak her şeyi ister; bu konularda bir düşüncesi vardır. Ama özel olarak ne bir şey ister, ne de bir fikir ileri sürer. Suskunluk, bu davranışı çok iyi belirtir. Ama başkaldıran insan, sesini bulduğu andan sonra -'hayır'dan başka bir şey söylemese bile-, istemeye ve yargılamaya başlar. Etimolojik anlamda, başkaldıran insan, tam olarak yüzgeri dönmüştür. Bundan önce efendisinin kamçısı altında yaşıyordu. Şimdi birden geri dönmüş ve dikilmiştir. Tercih edileni, tercih edilmeyene karşı çıkarır. Her değer başkaldırmayı getirmez ama her başkaldırma eylemi sözsüz olarak bir değeri çağırır. Bu, gerçekten de bir değer konusu mudur?

Her başkaldırma eyleminden -bulanık da olsa- bir bilinçlenme doğar: İnsanda, bir an için bile olsa, kendini özdeşleştirebileceği bir şey olduğunun birdenbire ortaya çıkan göz kamaştırıcı bir görünümüdür bu. Bu özdeşleşme, o ana kadar gerçekten duyul-

mamıştı. Başkaldırmadan önce, köle kendisinden bütün istenilenleri kabul ediyordu. Hatta şimdi "Hayır" dediğinden çok daha başkaldırtıcı emirlere hiç tepki göstermeden boyun eğmişti. Belki içinden itiraz ederek bunları sabırla kabul ediyordu; ama sustuğuna göre, hakkının bilincinde olmaktan çok, o andaki çıkarlarını düşünüyordu. Sabrın tükenmesiyle -sabırsızlıkla- önceden kabul ettiği her şeyi kapsayan ve hemen hemen her zaman geriye dönük bir hareket başlar. Köle, efendisinin alçaltıcı emrini reddettiği anda kölelik durumunu da reddetmiş olur. Başkaldırma hareketi, basit reddetmeyle vardığı noktadan çok ötelere götürür kendini. Düşmanına tanıdığı sınırları da aşar ve artık eşit olarak kabul edilmek ister. İlk başlarda bir insanın inatçı direnmesi olan şey, şimdi "bütün insan" olur. İnsan, bu direnmeyle özdeşleşir, onunla açıklanır. Saygı gösterilmesini istediği yanını her şeyin üstüne çıkarır ve bununla her şeye, hatta hayata bile tercih edileceğini bildirir. Kendisi için en büyük değer olur bu. Köle, bu âna kadar uzlaşmaya razıyken, şimdi birdenbire (bundan başka çaresi yok), "Ya hep ya hiç" davranışını benimser.

Başkaldırma ile birlikte bilinçlenme doğmuş olur.

Ama başkaldıran insanın, henüz bulanık olan bu "hep"e kurban edilme ihtimalini bildiren bu "hiç"in de bilincine varmış olduğunu görüyoruz. Başkaldıran insan, "her şey" olmak ister. Ya birdenbire bilincine varmış olduğu ve kendi varlığında kabul edilmesini istediği bu değerle özdeşleşecek, ya da "hiç" olacaktır. Başka bir deyişle, kendisine 'hükmeden" güç, onu yok edecektir. Son çare olarak özgürlük adını verebileceği bu kişisel kutsamadan yoksun olmaktansa ölmek tercih edilir.

Lalande'ın *Vocabulaire Philosophique*'de verdiği tanıma göre değer (genellikle herkesçe istenenin aracılığıyla) çoğunlukla olaydan hakka, istenenden istenilene geçişi belirtir.

Gördüğümüz gibi başkaldırmada olaydan hakka geçiş açıkça belirmektedir. "Böyle olmalıdır"dan, "Böyle olmasını istiyorum"a

geçişte de, belki de bundan böyle "Evrensel iyi" için bireyin yüceltilmesinde de aynı şeyi görüyoruz. "Ya hep ya hiç" kavramının birdenbire belirmesi başkaldırmanın genel kanıya zıt olarak ve insanın -en bireysel yanından doğduğu halde-, birey kavramını bile kuşkuyla karşıladığını göstermektedir. Gerçekten de, birey, kendi başkaldırışı içinde ölmeyi kabul ediyorsa, hatta öldüğü de oluyorsa, bu davranışla kaderini aştığını düşündüğü bir ortak değer uğruna kendini kurban ettiğini gösteriyor demektir. Ölme tehlikesini, savunduğu hakkın inkârına tercih ediyorsa, bunun nedeni, bu hakları kendisinden daha üstün tutmasıdır. Demek ki, şimdilik kesin olmayan, ama bütün insanlara ve kendisine özgü olduğunu sezdiği belirli değerler adına hareket etmektedir. Her başkaldırma eyleminde var olan onayın, onu yalnızlığından çekip aldığı ve bir eylem nedeni sağladığı ölçüde bireyi aşan bir şeye vardığı görülmektedir. Ama her türlü eylemden önce var olan bu değerin, bir değerin (elde edilebildiği takdirde) ancak eylem sonunda elde edilebildiğini gösteren bütünüyle, tarihsel felsefeyle çatıştığını da şimdiden belirtmek önemlidir.

Başkaldırmanın incelenmesi, Eski Yunanlılar'ın inandıkları gibi ama çağdaş düşüncenin önermelerinin aksine, bir insan tabiatının var olduğu kuşkusuna götürür. Benliğimizde sürekli olarak korunması gereken bir şey yoksa, ne diye başkaldırmalı? Köle, bir emrin, yalnızca kendisinin olmayan, ama bütün insanların -hatta kendisine hakaret edip ezenin bile- ortak olduğu bir yerin sınırını aştığına inandığı zaman, dünyadaki bütün insanlar için başkaldırır. (Kurbanlar ortaklığı, kurban ve celladı birbirine bağlayan ortaklıktır. Ama cellat bunu bilmez.)

Bu görüşü destekleyecek iki gözlem vardır: Başkaldırma hareketinin temelinde bencil bir hareket olmadığını görürüz ilkönce. Bunun bencil nedenleri olabilir elbette. Ama insan, baskıya olduğu gibi yalanlara da başkaldırabilir. Üstelik başkaldıran insan -bu atılım anında- her şeyi tehlikeye attığına göre, hiçbir şeyi esirgeme-

miş demektir. Elbette kendisine saygı ister, ama bu da kendisini tabii bir toplulukla özdeşleştirebildiği ölçüde söz konusu olur.

Sonra başkaldırmanın ille ve yalnızca ezilenler arasında doğmadığını, başkasının ezildiğini görmekle de doğabileceğini belirtmek gerekir. Bu durumda, başka bir insanla özdeşleşme var demektir. Bunun psikolojik bir özdeşleşme, yani insanın ezilenin kendisi olduğunu sandığı bir kaçamak olmadığını belirtmeliyiz. Öte yandan, başkaldırmadan katlandığımız alçaltmaların başkalarına yapıldığını görmeye dayanamadığımız zamanlar olur. Rus tedhişçilerin Sibirya'da arkadaşlarının kamçılanmasını protesto etmek amacıyla intihar etmeleri, buna örnektir. Bu, bir çıkar birliği duygusu da değildir. Düşman saydığımız insanlara yapılan haksızlığı da başkaldırtıcı bulabiliriz. Ortada, yalnızca insanın kaderini başkalarınınıyle özdeşleştirmesi ve bir taraf seçmesi vardır. Demek ki birey, tek başına, savunmak istediği değerlerin toplamı değildir. Bu değeri meydana getirmek için, en azından bütün insanlık gerekir. Başkaldırdığı zaman insan, kendini başka insanlarla özdeşleştirir ve böylece kendini aşar. Bu görüş açısından, insanlık dayanışması tabiat ötesi bir bağlılıktır. Ama biz şimdi zincirler arasında doğan dayanışmadan söz ediyoruz.

Her başkaldırmada yatan değerlerin olumlu görünüşünü tanımlamak, bunu, Scheler'in tanımladığı hınç kavramı gibi tamamen olumsuz bir kavramla karşılaştırmakla mümkündür. Gerçekten de başkaldırma, kelimenin en güçlü anlamında, bir hak isteme eyleminden daha fazla bir şeydir. Scheler, hıncı "sürüp giden bir güçsüzlüğün kendi kendini zehirlemesi, kapalı bir kapta kötü bir salgısı" olarak tanımlamıştır. Bunun tam tersine, başkaldırma, bütün varlığın ortaya çıkmasına, taşmasına sebep olur. Durgun suları koyverir, onları azgın denizler haline dönüştürür. Scheler, tutkuya ve sahip olmaya adanmış varlıklar olarak kadınların ruhunda hıncın ne büyük yer tuttuğunu belirterek, bunun edilgen yanını gösterir. Başkaldırmanın kaynağında ise tam tersine, taşkın bir et-

kenlik ve güç ilkesi vardır. Scheler, hıncın kıskançlıkla renklendiğini söylemekte haklıdır. Ama insan elinde olmayanı kıskanır; başkaldıran insan da elinde bulunmayanı ya da yoksun bırakıldığı bir şeyi istemez yalnız. Onun amacı, elinde olan ve kıskanabileceği şeylerin hepsinden daha üstün gördüğü şeyin tanınmasını sağlamaktır. Başkaldırma gerçekçi değildir.

Scheler'e göre, hınç her zaman, güçlü ya da zayıf bir insanda bulunuşuna göre ya hırslılığa ya da acılığa dönüşür. Ama her iki durumda da bu, insanın olduğundan başka bir şey olmayı istemesi sorunudur. Hınç, her zaman insanın kendisine karşı hınçtır. Başaldıran insan ise varlığının bir yanının bütünlüğü için çarpışır. İlkin fethetmeye değil, kabul ettirmeye çalışır.

Öte yandan hınç, önceleri kinini yönelttiği varlığın çekmesini istediği acıdan zevk alır gibi görünür. Nietzsche ve Scheler, Tertullien'in okurlarına, cennetlikler arasında duyulabilecek en büyük mutluluğun "Cehennem'de yanan Roma imparatorlarını seyretmek" olacağını söyleyen satırlarında bu duyarlığın güzel bir örneğini görmekte haklıdırlar. İdamları seyretmeye giden namuslu kişilerin mutluluğu da, bu çeşit mutluluklardandır. Bunun tam tersine, başkaldıran insan, bir ilke olarak, alçalışı reddettiği zaman kendi yerine başkalarının alçaltılmalarını istemez. Hatta bütünlüğüne saygı gösterildiği takdirde, acı çekmeyi bile kabul eder.

Scheler'in başkaldırma anlayışını tam olarak hınçla özdeşleştirmesini anlamak güçtür. İnsanseverlikte var olan hıncın eleştirisi ("İnsanlık aşkının Hıristiyanca olmayan biçimi" olarak alır bu insanseverliği), belki de insanseverlik idealinin bazı belirsiz biçimlerine ya da baskı tekniklerine uygulanabilirdi. Ama bu, insanın kendi durumuna karşı başkaldırmasına ilişkin olarak, uyumsuz gözükür. Başkaldırma bireyin, bütün insanlara özgü bir onur uğrunda ayaklanmasıdır. Scheler, insansever duyguların daima dünyadan nefretle bir arada bulunduğunu göstermek istemiştir. İnsanın genel olarak insanlığı sevmesi, tek tek insanları sevmek zorun-

da kalmamak içindir. Scheler'e göre insanlığı Bentham'ın, Rousseau'nun temsil ettiği düşünülürse, onu daha iyi anlamak mümkündür. Ama insanın insanı sevmesi, çıkarların rakama vurulmasından ya da insan tabiatına beslenen kuramsal bir güvenden başka şeylerden de doğabilir. Faydacılara ve Emile'in eğiticisine karşılık, Dostoyevski'nin İvan Karamazof'da kişileştirdiği mantık, başkaldırma hareketinden tabiat ötesi ayaklanmaya giden mantık vardır bir de. Bunun farkında olan Scheler, durumu şöyle özetlemektedir: "İnsandan başka şeylere harcanacak kadar sevgi yok yeryüzünde."

Bu deyiş, doğru olsa bile, varsaydığı başdöndürücü umutsuzluk, horgörüden başka bir şey hak ederdi. Gerçekte, Karamazof'un başkaldırmasındaki nitelik yanlış anlaşılmıştır. İvan'ın acısı, aksine, yeryüzünde sevilecek şeyden çok sevgi bulunmasından doğmaktadır. Buna bir çıkış yolu bulunmadığı ve Tanrı da reddedildiği zaman bu sevginin cömert bir suç ortaklığıyla insanlara yöneltilmesine karar verilir.

Gördüğümüz kadarıyla, başkaldırma hareketinde duygu yoksunluğundan ve kısır bir hak istemeden ileri gelen soyut bir ülkü seçilmemektedir. Bir insanın basit düşüncelere indirgenemeyen parçasının, var olmaktan başka hiçbir işe yaramayan tabiatının şu sıcak yanının göz önüne alınmasını istiyoruz. Bu, hiçbir başkaldırmanın hınçla başlamayacağı anlamına mı gelmektedir? Hayır; biz, kötülük çağında olduğumuzu biliyoruz. Ama kendisine ihanet etmek istemiyorsak, en geniş anlamıyla ele almalıyız bu başkaldırma düşüncesini. Başkaldırma, en geniş anlamında da hıncın çok ötelerine kadar uzanır. Heathcliff aşkını Tanrı'ya tercih ettiğini, sevdiği kadına kavuşmak için seve seve cehenneme gideceğini söylediği zaman, kendisini dürtükleyen yalnızca gençliği ve alçaltılmış olması değil, bütün bir ömrün yakıcı deneyidir. Aynı duygu Eckart'ı da, şaşırtıcı bir dine küfür nöbeti içinde "İsa'lı cehennemi, O'nsuz cennete tercih ettiğini" söylemeye götürmüştür. İşte bu, sevginin

ruhudur. Hiçbir şey yaratmaması bakımından, görünüşte olumsuz bile olsa, insanın her zaman savunulması gereken yanını ortaya koyduğuna göre başkaldırma alabildiğine olumlu bir şeydir.

Yokçuluğun (Nihilizm) Ötesinde

Öyleyse insan için, kendi düzeyinde 'mümkün' olan bir eylem ve düşünce yolu vardır. Bundan daha fazla hırs taşıyan her çaba, çelişkiye düşer. Ne tarih içinde 'mutlak'a varılabilir; ne de mutlak, tarih içinde yaratılabilir. Politika, din değildir; olduğu zaman, "engizisyon"dur. Toplum, 'mutlak'ı nasıl tanımlayacaktır? Belki de herkes başkaları adına aramaktadır bunu. Ama toplum ve politikanın sorumluluğu, her insanın bu ortak araştırmayı yürütecek zamanı ve özgürlüğü olması için, işleri düzenlemektedir. O zaman tarih, sanki tapılacak bir şeymiş gibi öne sürülemez. O, yalnız uyanık bir başkaldırmanın verimli kılması gereken bir fırsattır.

René Char, "Yayımın iki ucundan biri harmana olan saplantı, öteki de tarihe ilgisizlik", diye yazar. Tarih süresiyle harman süresi eş değilse de, tarih insanın bir parçası olmadığı geçici ve zalim bir gölgeden başka bir şey değildir. Kendini bu tarihe adayan kişi, kendini hiçbir şeye adamış değildir ve aslında kendisi de hiçbir şey değildir. Ama kendisini yaşadığı süreye, kurduğu yuvaya, insanlığın onuruna adayan kişi, kendini toprağa adamıştır. Ondan yeniden tohum veren, dünyayı ayakta tutan harmanı alır. Son olarak da, uygun anında tarihe başkaldırmasını bilenler, gerçekten onun çıkarlarını ileriye götürenlerdir. Buna başkaldırmak, René Char'ın sözünü ettiği tükenmez gerilimi ve acı veren durgunluğu gerektirir. Ama gerçek hayat bu ikilemin tam ortasındadır. Bizim için bu uzun başkaldırma serüveninin en uç noktalarında çınlayan şeyler, mutsuzluğumuzun son noktasında hiçbir işimize yaramayan iyim-

serlik sözleri değil, sonsuz denizin kıyılarında bulunan yüreklilik ve 'akıl'ın sözleridir.

Bugün, hiçbir erdem bundan fazlasını vereceğini ileri süremez. Başkaldırma yorulup bıkmadan kötülüğün karşısına çıkar ve bundan da ancak yeni bir hız elde eder. İnsan, kendi benliğinde dizginlenmesi gereken her şeyi dizginleyebilir. Yaratılışta düzeltilebilecek her şeyi düzeltmesi gerekmektedir. Bunu yaptıktan sonra bile, en kusursuz bir toplumda çocuklar her zaman haksız yere öleceklerdir. İnsan, çabalarının en büyüğüyle, dünyanın acısını sayıca azaltmayı düşünebilir. Ama dünyanın haksızlığı da, acısı da sürüp gidecek ve bunlar ne kadar sınırlı olursa olsunlar, sarsıcı olmaktan geri kalmayacaklardır. Dimitri Karamazof'un "niçin"i hep yankılanıp duracaktır; sanat ve başkaldırma, ancak son insanla birlikte ölecektir.

İnsanların o çılgınca birleşme dileklerinde biriktirdikleri bir kötülük vardır elbette. Ama bu düzensiz hareketin kaynağında başka bir kötülük yatmaktadır. Bu kötülüğün ve ölümün karşısında, ruhunun derinliklerinden adaleti çağırır insan. Tarihsel Hıristiyanlık, bu kötülüğe karşı çıkışa yalnızca cennetin, sonra da ölümsüz hayatın inanç isteyen müjdesiyle karşılık vermiştir. Ama acı, umudu da inancı da yıpratır ve o zaman da, yalnız ve açıklamasız bırakılır. Acı çekmekten, ölmekten tükenmiş işçi yığınları, "Tanrısız" yığınlardır. Bu andan sonra yerimiz, eski ve yeni öğreticilerin uzağında, onların yanındadır. Tarihsel Hıristiyanlık, tarih içinde yaşanan kötülüğün ve öldürmenin iyileştirilmesini tarihin ötelerine atar. Çağdaş maddecilik de bütün sorulara karşılık verdiğini sanmaktadır. Ama tarihin kölesi olarak, o da ancak tarihsel öldürmenin alanını genişletiyor ve inanç isteyen gelecek bir yana bırakılırsa, hiç özürsüz terk ediyor onu. Her iki durumda da beklemek gerekiyor; ama bu süre içinde suçsuzun ölmesinin bir türlü sonu gelmiyor. Yirmi yüzyıldır dünyada kötülüklerin ardı arkası kesilmedi. İster tanrısal, ister devrimci, hiçbir cennet gerçekleşmedi.

Her çeşit acıya, hatta insanlarca en çok hak edilmiş sayılan acılara bile bir adaletsizlik yapışıp kalmış. Kendisini ezen güçlerin karşısında Prometheus'un saldığı uzun sessizlik hâlâ itiraz sesini yükseltiyor. Ama bu arada Prometheus insanların kendi 'aleyhine' döndüklerini, kendisini alaya aldıklarını gördü. İnsanın kötülüğüyle kader arasına sıkışmış ve ona, kutsala saldırının gururuna kapılmadan, hâlâ kurtarılabilir olanı ölümden kurtarmak için başkaldırma gücü kalmış yalnızca.

Başkaldırmanın garip bir sevgi olmadan var olamayacağını anlıyoruz şimdi. Tanrı'da da tarihte de bir rahatlık bulamayanlar, kendileri gibi olanlar, yaşamayanlar, alçaltılmış olanlar için yaşamaya adıyorlar kendilerini... Başkaldırmanın en arı hareketi, Karamazof'un yürek parçalayıcı çığlığıyla taçlanmaktadır o zaman: Herkes kurtulmamışsa, tek bir kişinin kurtulması neye yarar! Böylece, İspanya zindanlarındaki Katolik tutuklular -'yönetimin papazlarının' bazı hapisanelerde zorunlu kıldığı gerekçesiyle-, komünyon ekmeğini yemeyi reddediyorlar bugün. Bunlar da, çarmıha gerilmiş suçsuzluğun tanıkları olarak, adaletsizlikle, baskıyla ödenecek bir kurtuluşu istemiyorlar. Bu çılgın cömertlik, hiç duraksamadan sevgisinin gücünü veren ve hiç gecikmeden adaletsizliği reddeden başkaldırmanın cömertliğidir; erdemi, hiçbir şeyi hesaplamamak, her şeyi şimdiki hayata, yaşayan insanlara dağıtmaktır. Geleceğe karşı cömertlik, her şeyi şimdiki zamana vermektir.

Başkaldırma, bu yolla hayatın hareketi olduğunu ve hayatı reddetmedikçe kendisinin de inkâr edilemeyeceğini ortaya koyar. Her seferinde en arı çığlığı, varlığı doğurur. Öyleyse aşk veya verimliliktir, ya da hiç. Soyut bir insanın etten kemikten bir insana tercih edildiği onursuz bir devrim, bir hesap kitap devrimi, sevginin yerine kini koyuyor demektir. Başkaldırma, cömert kaynaklarını unutup da kine bulanmaya razı olunca hayatı yok sayar; yıkıma doğru yol alır. En sonunda, bugün bütün Avrupa'nın pazar yerlerinde, önüne gelen köleliğe boyun eğen şu küçük ayaklanmışların

alaycı sürüsünü ayağa kaldırır. Bu artık ne bir başkaldırmadır, ne de devrim; kin ve zorbalıktır yalnız. Devrim, iktidar ve tarih adına öldürücü ve ölçüsüz bir mekanizma haline geldiği zaman da, ölçü ve hayat adına yeni bir başkaldırma, kutsal bir görev olur. Biz bu üç noktada bulunuyoruz şimdi. Bu karanlık dehlizin sonunda bir ışığın bulunduğu kaçınılmaz bir şey. Şimdiden seziyoruz onu; yalnız onun gelişini sağlamak için savaşmamız gerekiyor. Hepimiz yıkıntılar arasında, nihilizmin sınırları ötesinde bir yeniden doğuş hazırlıyoruz. Ama pek azımız biliyor bunu.

Başkaldırma; her şeyi çözümleyebileceğini ileriye sürmeden, hiç olmazsa şimdi kendi sorunlarına göğüs gerebilir. Gün ortası ışığı, bu andan başlayarak tarihin hızla akan seline kapılıp gider. Gölgeler, yakıcı alevlerin çevresinde bir an için bir ölüm kalım savaşına giderler ve birdenbire aynı hızla gözden kaybolurlar. Körler, gözkapaklarını tuturak bunun tarih olduğunu haykırırlar.

Avrupa'nın gölgelere terk edilmiş insanları, şimdiki anın parlak ve sabit noktasına sırtlarını çevirdiler. Gelecek karşısında bugünü, iktidar hayali karşısında insanlığın kaderini, ölümsüz kentin düşü karşısında gecekondu sefaletini, bomboş bir adanmış toprak karşısında gündelik adaleti unutuyorlar. Kişisel özgürlükten umutlarını kesiyorlar; garip bir insan türü özgürlüğü hayalini kuruyorlar. Yalnız başlarına ölmeyi reddedip toplu bir can çekişmeye ölümsüzlük adı veriyorlar. Dünyada var olan şeylere ve yaşayan insana inanmıyorlar artık; Avrupa'nın sırrı artık hayatı sevmemesidir. Avrupa'nın körleri, çocuklar gibi hayatın bir tek gününü sevmenin yüzlerce yıllık baskıyı haklı çıkarmak anlamına geleceğini sandılar. Bunun için, dünya yüzünden sevinci silmek, onu daha sonraya atmak istediler. Sınırlara duydukları sabırsızlık, ikili hayatlarının reddedilmesi, insan olmaktan duyduları umutsuzluk, sonunda onları insan-dışı bir aşırılığa sürükledi. Hayatın gerçek büyülüğünü inkâr ederek bütün kozlarını kendi kusursuzluklarından yana oynadılar. Daha iyisini bulamadıklarından, kendilerini

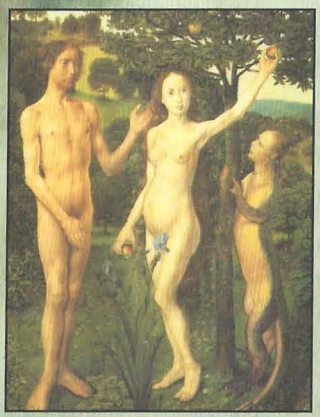
tanrılaştırdılar ve böylece de mutsuzlukları başladı. Gözleri oyuldu bu tanrıların.

Düşüncelerin bu öğlesinde, başkaldıran insan, bütün insanların çabalarını ve kaderlerini paylaşmak için tanrılığı reddeder. İlk ve son aşkımız dünya olacaktır. Kardeşlerimiz de bizlerle aynı gök altında soluk alıyorlar; adalet, yaşayan bir şeydir. Böylece, yaşamamıza ve ölmemize yardım eden, bundan böyle artık erteleyemeyeceğimiz, görülmedik bir sevinç doğar. Acılı yeryüzünde, yerinde duramayan diken, acı bir içki, denizlerden gelen sert bir yel, eski ve yeni şafaktır bu!.. Bu sevinçle biz, uzun çabalar sonunda, 'zamanımızın ruhu'nu ve hiçbir şeyi dışarıda bırakmayacak olan Avrupa'yı kuracağız. Bu Avrupa, ne çöküşünden sonra on iki yıl batı tarafından en yüce bilincinin ve nihilizmin parçalanmış sembolü olarak kabul edilen o hayaleti, yani Nietzsche'yi, ne bir yanlışlık sonucu Highgate mezarlığının dinsizlere ayrılan bölümünde yatan o şefkatsiz adalet peygamberini, ne tanrılaştırılmış mumyası cam tabut içinde yatan eylem adamını, ne de Avrupa'nın aklı ve gücüyle sefil bir çağın onuru önüne fırlatıp attığı başka kişileri...

Hepsi, yeniden 1965 kurbanlarıyla bir arada yaşayabilirler ama bunun için tek şart, birbirlerinin kusurlarını düzeltmelerinin ve güneş altında bir sınırın gerekli olduğunun anlaşılmasıdır. Her biri, ötekine "Tanrı" olmadığını söyler ve romantizm burada biter. Yeniden kendimizi göstermek, tarih içinde ve tarihe karşı, şimdiden elinde bulunanı, tarlaların yoksul harmanını, bu yeryüzünün kısacık aşkını fethetmek için yayımızı germek zorunda olduğumuz bu an, en sonunda bir insanın doğduğu bu an, çağımızı ve onun yetişme dönemi öfkelerini bir yana bırakmak gerekiyor. En yüksek gerilim anında dosdoğru bir ok fırlayacak; okların en bükülmez, en özgürü!..

8. BASKI

Aşkı tanımlamak için kaynak bolsa da açıklamak zordur. Çünkü aşk, kimine göre seksüel bir tutku, kimine göre nevrotik bir olay, birçoklarına göre ise yaratıcı ve yıkıcıdır. Örneğin Eflatun, kadınları aşkın dışında tutarken, Sanskrit edebiyatı aşkı cinsiyete indirger; eski çağlarda kadınla ilgili aşk görüşleri fuhuş, zina ve homoseksüellikle yan yana, iç içedir çünkü. Ortaçağda görülen romantik aşk ise âşığın cinsel birleşmeyi şu ya da bu şekilde gerçekleştireceği kadınlara değil, âşığın aşamayacağı ahlak ve gelenek gibi engellerle ayrı düştüğü soylu kadınlara yöneliktir. Belki de bilimin, aşkı bilgi haline getirmek istemesi bu nedenle doğaldır. Sanat eseri, ne kadar anlamlı olursa olsun, bizi bir yere götürmez, sorularımıza karşılık vermez; ama birtakım sorular ortaya atar, hem de şaşılacak derecede değişik biçimlerde...

Aşkın Anatomisi, bu şaşılacak derecede değişik biçimde dile getirilen aşka dinsel, ahlaki, ontolojik, fiziksel, biyolojik, psikolojik ve sosyal disiplinlerden bakan yazar, düşünür ve bilim adamlarının metinlerini bir araya getiriyor. Aşk denilen şeyi bilmeyen ya da bildiğini sananlar için...

KİTAP
SKB

SAY
15.00
ISI 9-5
9 789754 680799
SAY YAYINLARI

DÜŞÜNCE DİZİSİ